Inhoudsopgave

34. 20241023 PRES Naar een Gebiedsplan 1DYK lores 2
35. 20241107 Bouwstenen Gebiedsplan nov 2024 86
36. 20241107 Oogst integratiesessie algemeen 94
37. 20241112 IIP 1DYK Programmateam 11 en 12 november 97
38. 20241112 Kaartmateriaal naar een Gebiedsplan 164
39. 20241112 Ontwerp WF Groen 173
40. 20241115 1DYK IIP maatregelen matrix PT 181
41. 20241115 1DYK IIP maatregelen matrix PT -NF 183
42. Presentatie - NF 185
43. 20241125 Presentatie IIP 1DYK - It Fryske Gea 196
44. 20241125 Presentatie IIP 1DYK - Landbouw 212
45. 20241125 Presentatie IIP 1DYK - Provincie 214
46. 20241125 Presentatie IIP 1DYK - RWS 229
47. 20241125 Presentatie IIP 1DYK - Waadhoeke 243
48. Bijlage - Agenda Waddengebied en Uitvoeringsprogr tbv IIP 246
49. Bijlage - Bijdrage Lauwersmeerdijk Vierhuizergat 256
50. Bijlage - Motie Wisselpolder Westhoek
51. Bijlage - Onderlegger Gebiedsplan A3 278
52. 2024 11 26 1DYK IIP maatregelen matrix PT na tweedaagse 279
53. Bijlage - Onderlegger Gebiedsplan A3 versie NEF 288
54. Bijlage - Onderlegger Gebiedsplan A3_verbeelding NEF 289
55. Memo HVP 3 juridisch 290

Presentatie van de bevindingen van het ontwerpteam aan de 1DYK partners, zoals gepresenteerd tijdens de pleinare werkplaats van 23 oktober in Burdaard.

Plenaire Werkplaats 1DYK-IIP

Naar een Gebiedsplan

23 oktober 2024, Burdaard

[redacted], [redacted]

Opbouw

- Terugblik
- Oogst van de werkplaatsen
- Bouwstenen & Koppelkansen
- Twee denkrichtingen
- Vragen

Terugblik

Terugblik

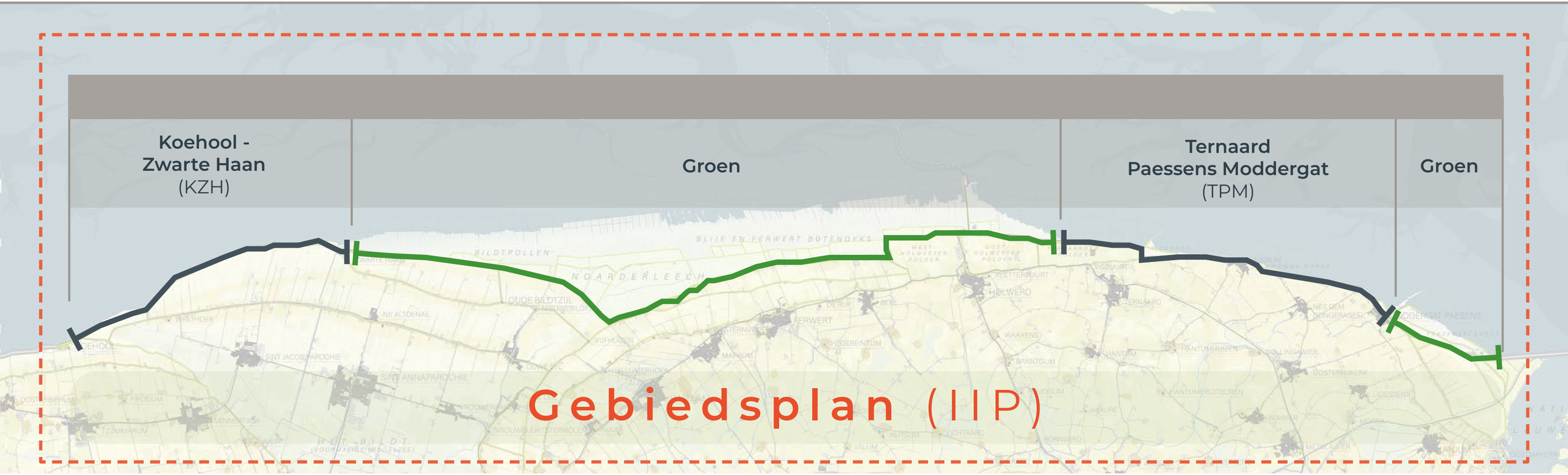
Koehool -
Zwarte Haan
(KZH)
Groen
Ternaard
Paessens Moddergat
(TPM)
Groen
Gebiedsplan (IIP)

Terugblik

Gebiedsdocument

‘Dijk versterkt, randen verzacht, gebied verrijkt’

3 dragers voor gebiedsontwikkeling
zoetwaterbeschikbaarheid, ecologische plus, brede welvaart

projecten & initiatievenlijst

			Geen connectie met huidig beleid en strategie (o.a. BOVI/Blauwe Drager). Om verzilting op landbouwgronden tegen te gaan zijn er betere maatregelen.			
706	Swiet Wetter Wierum Ternaard	klimaatadaptatie, landbouw, natuurontwikkeling, leefbaarheid en recreatie & toerisme (R&T) komen samen in het Klimaatwetterplan waar zoet water de rode draad is	Hotspot waar veel thema's samen komen, de eerste inventarisatie met landeigenaren is al gedaan en biedt kansen voor verdere planuitwerking indien er een projectgroep/eigenaarschap komt. Koppeling met initiatieven Camera Batavia, Vishevel/vispassage (570), herstel opvaarten/groenblauwe dooradering (58, 59), Kromme Horne/behoud	Lijn 3	PF ism Gemeente NEF	
334	Ontwikkelen en (her)inrichten slim watersysteem	Om verzilting tegen te slim watersysteem uitg • Spaarwaterte (zoetwaterlen perceelsnive verziltingsdra • Waterberging • Boezemcapac • Klimaat adapt • Waterlopen doorspoelen	Waterberging vergroten op de lage plekken van percelen welke landbouw-technisch ook niet de beste zijn. Kan nog steeds voor			

					ng met provincie
42	Natuurvriendelijke oevers teensloot binnendijks	Verbrede binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud draagt bij aan de ecologische meerwaarde door een geleidelijke overgang tussen het Waddengebied en het land. Koppeling met recreatievaart bij 15 m verbreding en dijksputten	PAGW-notitie 6.1.1. en 6.1.4. Koppelen aan kanaal Westhoek – Zwarte Haan. Kijken naar Swiet Wetter Waadhoeke aanpak. Robuuster inrichten van het zoetwatersysteem. Zoetwaterbeschikbaarheid. Waadhoeke watersportnotitie is dat niet zo specifiek benoemd.	lijn 1	WF, PAGW
52	Hard substraat/ natuurvriendelijke onderwaterbekledi ng	Het aanleggen van hard substraat op de dijk is een inpassingsmaatregel met als doel de biodiversiteit te vergroten door een gunstige leefomgeving te maken voor speciale inheemse soorten. Het gaat om de bekleding aan de buitendijkse zijde. Herstel onderwaternatuur. 6.1.1. en 6.1.4 in notitie Inhoudelijke analyse PAGW	Robuuster inrichten van het zoetwatersysteem. Zoetwaterbeschikbaarheid.	lijn 1	PAGW/WSF
59	doortrekken vismigratie binnendijks	Herstel opvaarten voor vismigratie als onderdeel van groen blauwe dooradering. Ecologische inrichting van oevers, positief	Koppelkansen met opvaartenplan in drager zoetwater. Kleinschalig initiatief in gebiedsproces. PAGW-notitie 6.1.5. Draagvlak breed	lijn 2	WF/PAGW

Terugblik

Ontwerpend onderzoek

Gebiedsdocument

Werkplaatsen

1e ronde
- juni-

2e ronde
- sept-

Lokaal Konsult

IIP - Gebiedsplan

'23 *Q2-Q3 '24* *Q4 '24* *Q1 '25*

Terugblik

Werkplaatsen #1

plenair rond thema's: in kaart brengen systeem, opgaven en kansen

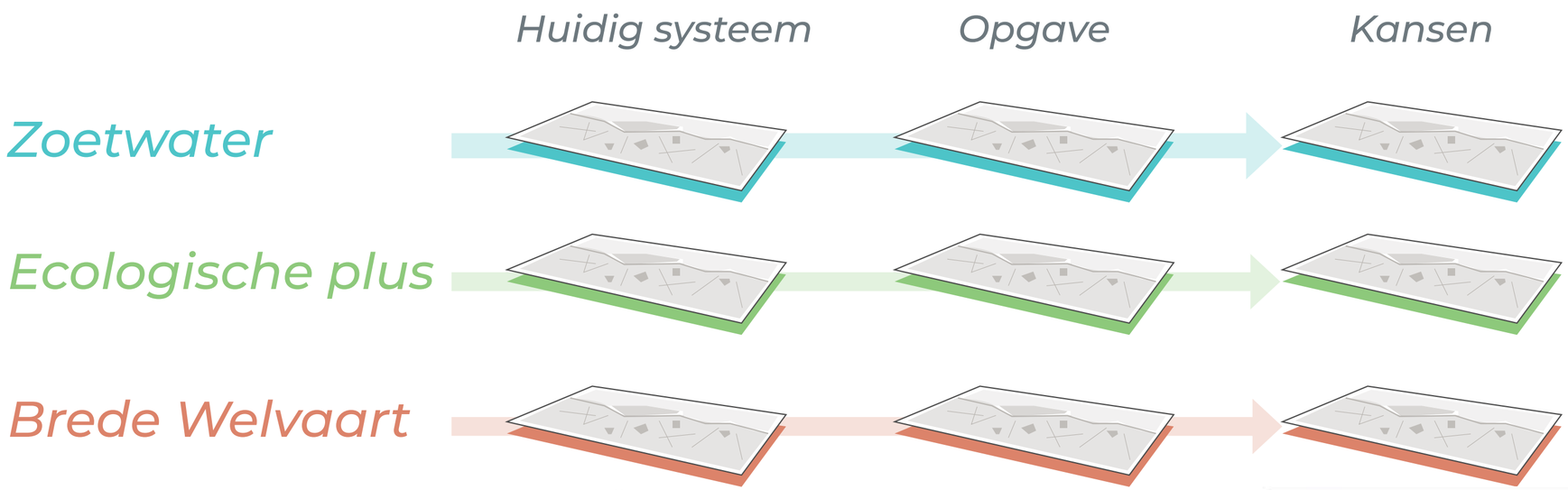

Tussentijdse verslaglegging, geen status.

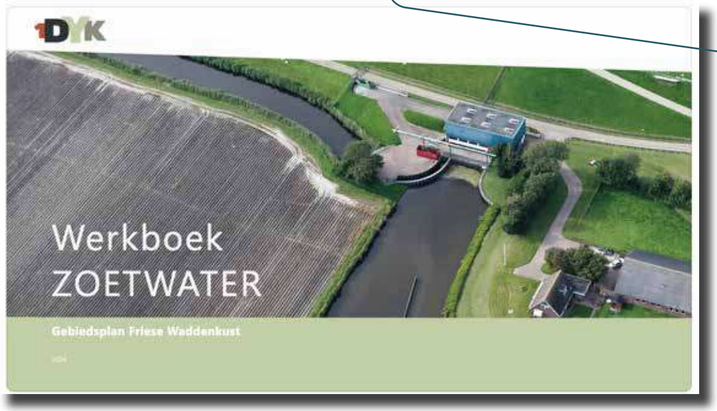

Terugblik

Werkplaatsen #2

1-op-1 gesprekken: verdieping, concretisering

1. **Zoetwater Provincie Fryslân** - 26 aug
2. **It Fryske Gea** - 27 aug
3. **Holwerd aan Zee** – 2 sept
4. **Wetterskip** – 18 sept
5. **Gemeente Waadhoeke** - 23 sept
6. **RWS-PAGW**- 24 sept
7. **Waddenvereniging** - 26 sept
8. **Gemeente Noardeast** - 30 sept
9. **Gebiedsproces Dongeradielen** - 14 okt

Oogst

Algemene bevindingen

- ***Integrale ambities***

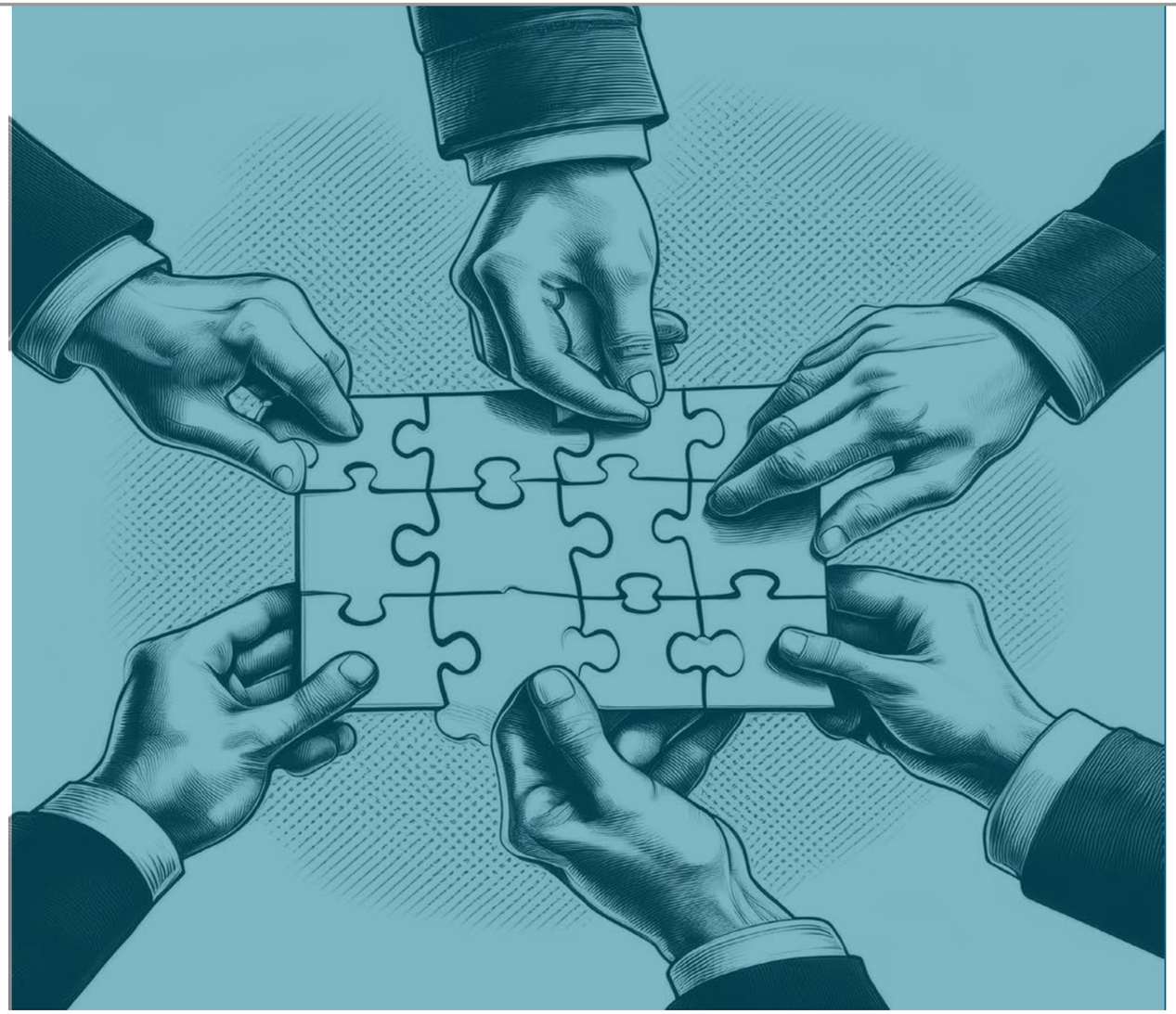

Algemene bevindingen

- *Integrale ambities*
- ***Verschil in tempo***

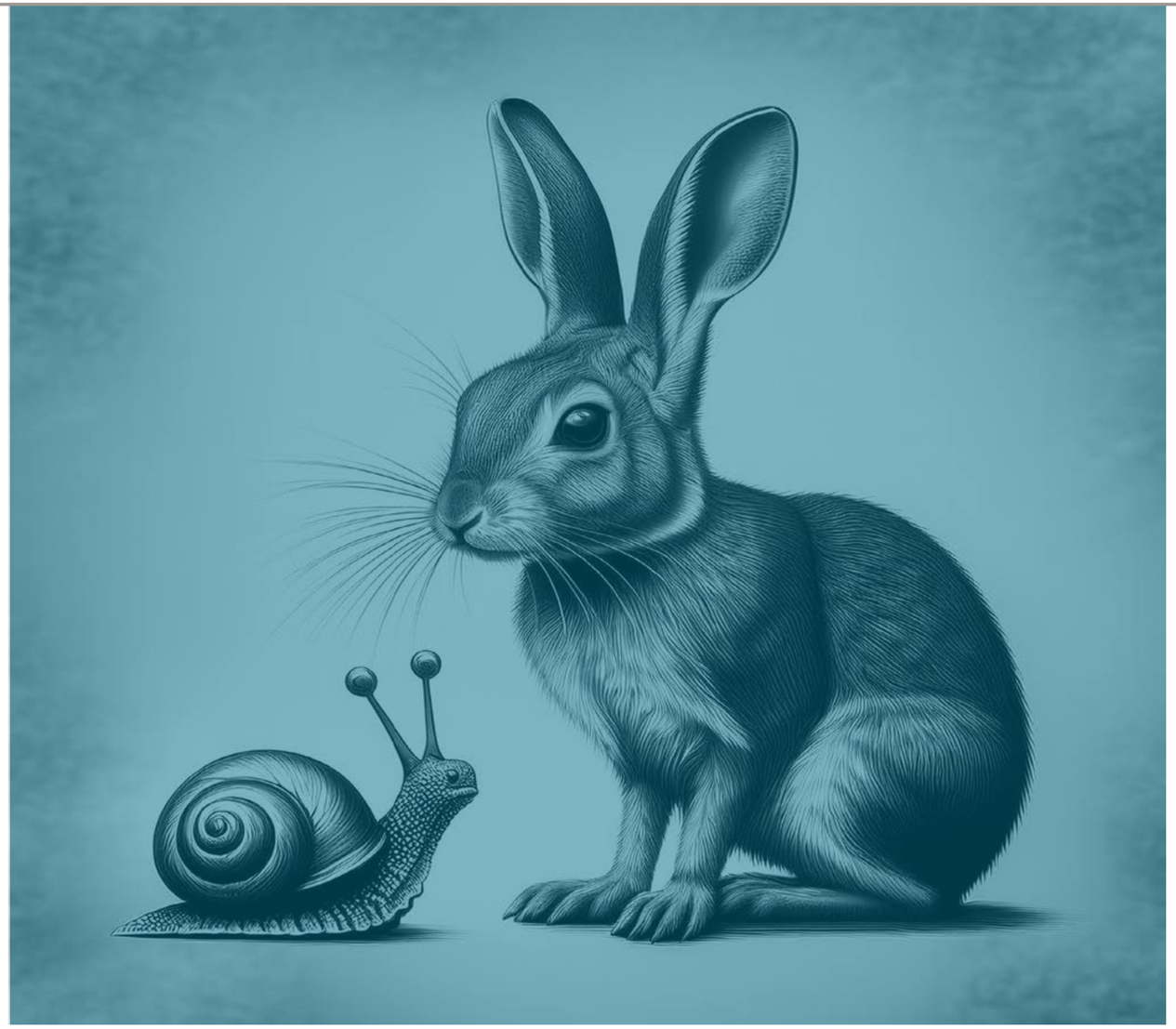

Algemene bevindingen

- *Integrale ambities*
- *Verschil in tempo*
- ***Mate van concreetheid***

Algemene bevindingen

- *Integrale ambities*
- *Verschil in tempo*
- *Mate van concreetheid*
- ***Grond***

Algemene bevindingen

- *Integrale ambities*
- *Verschil in tempo*
- *Mate van concreetheid*
- *Grond*
- ***Kennis***

Algemene bevindingen

- *Integrale ambities*
- *Verschil in tempo*
- *Mate van concreetheid*
- *Grond*
- *Kennis*
- ***Geld***

Algemene bevindingen

- *Integrale ambities*
- *Verschil in tempo*
- *Mate van concreetheid*
- *Grond*
- *Kennis*
- *Geld*
- ***Context & afbakening***

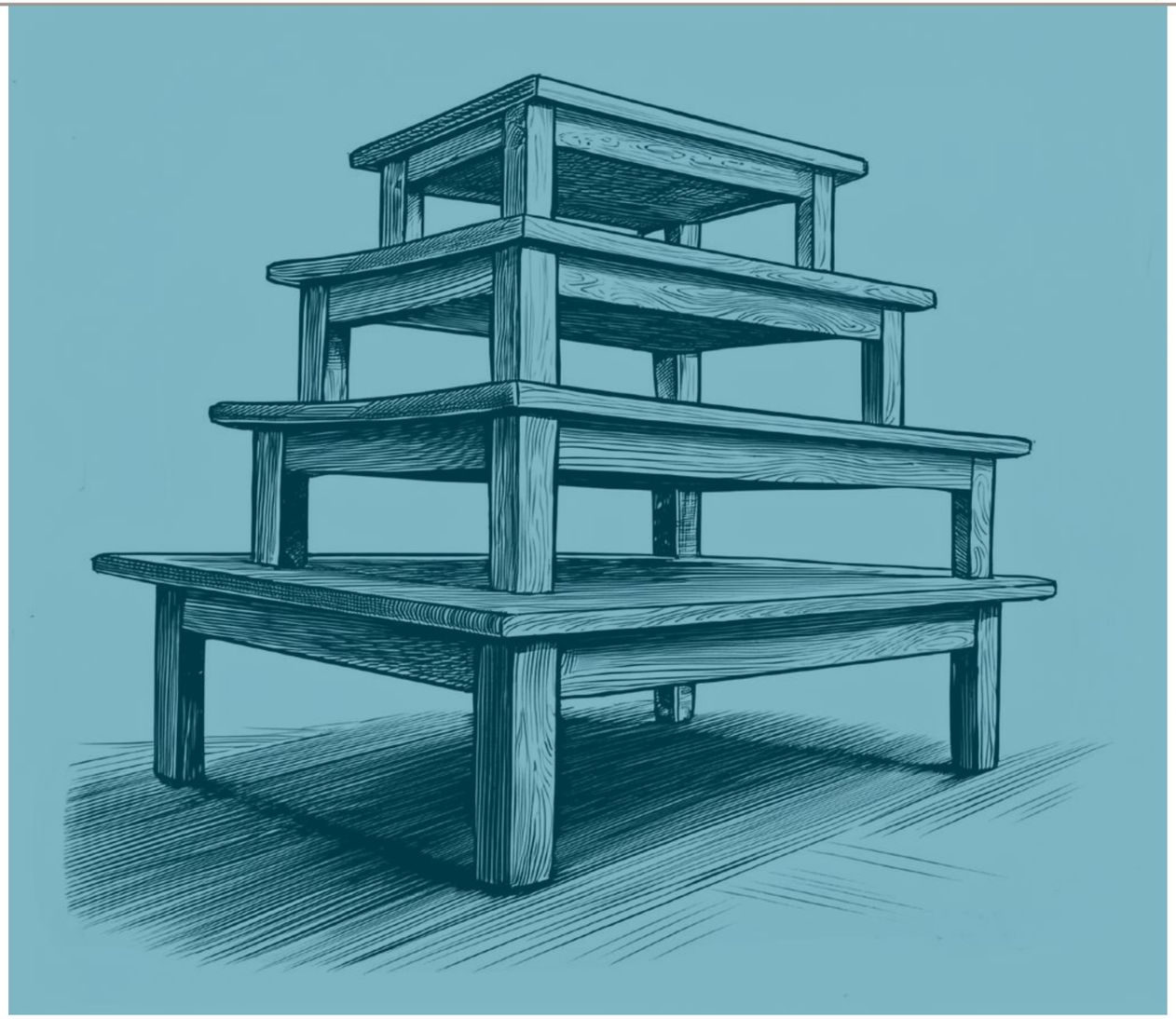

Algemene bevindingen

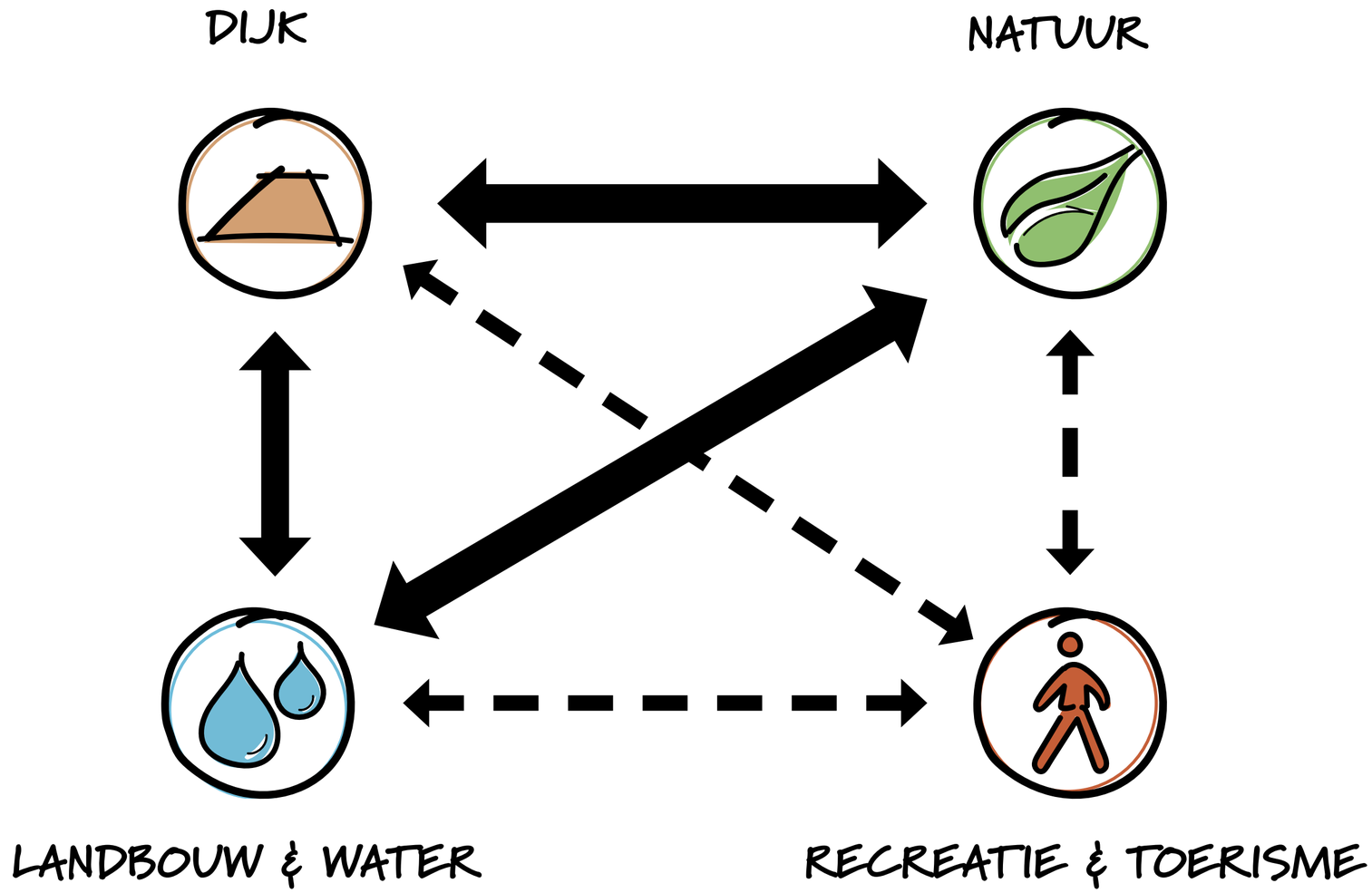

Bouwstenen & Koppelkansen

OPGAVEN

DIJK

NATUUR

LANDBOUW &
WATER

RECREATIE &
TOERISME

BOUWSTENEN

MOGELIJKE MAATREGELEN

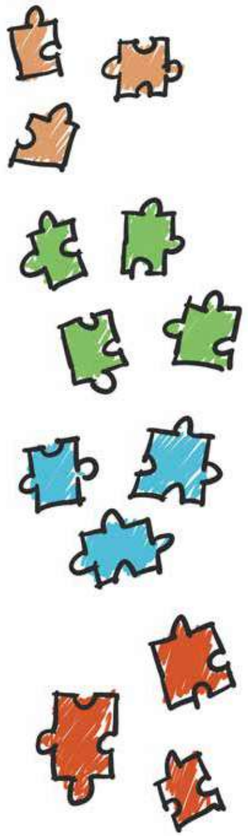

BOUWSTENEN

MOGELIJKE MAATREGELEN

OP DE KAART

DE LOGICA VAN DE PLEK

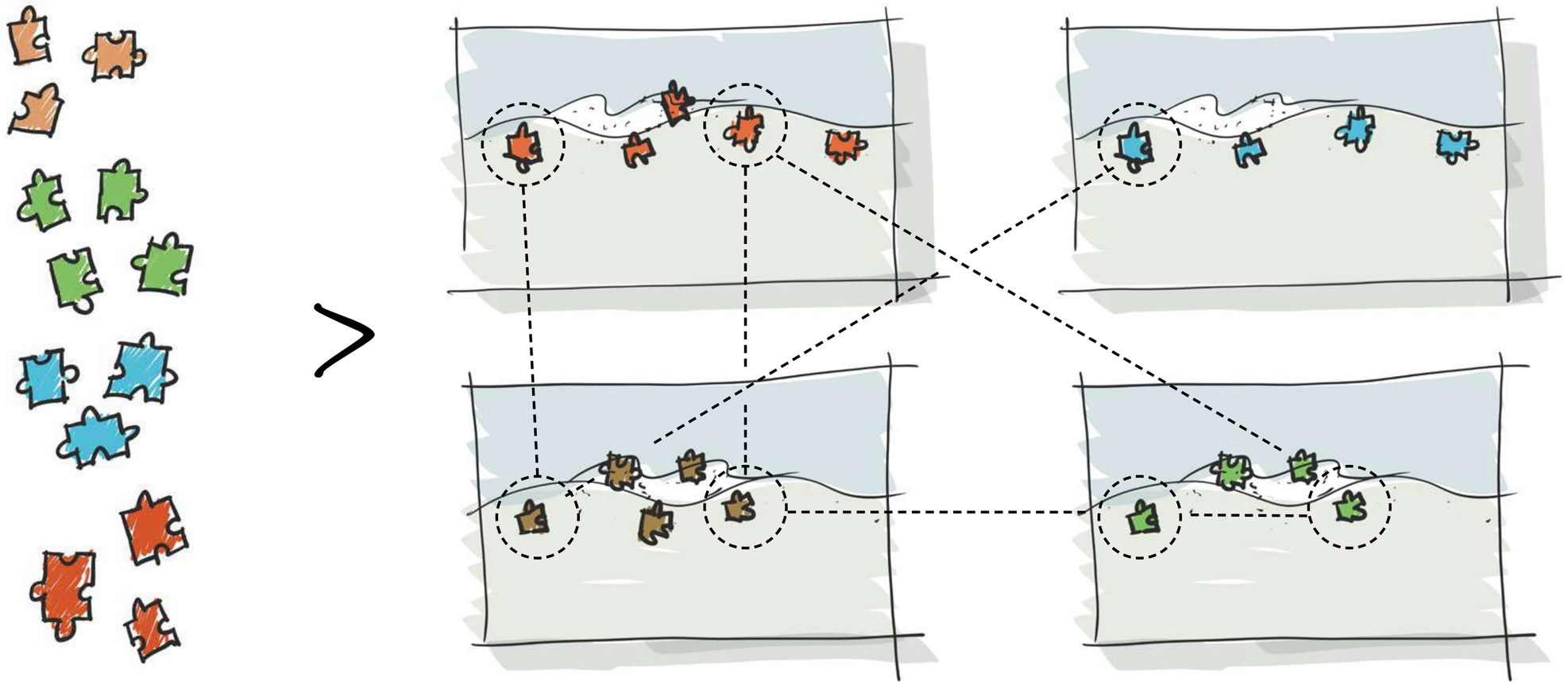

OP DE KAART

DE LOGICA VAN DE PLEK

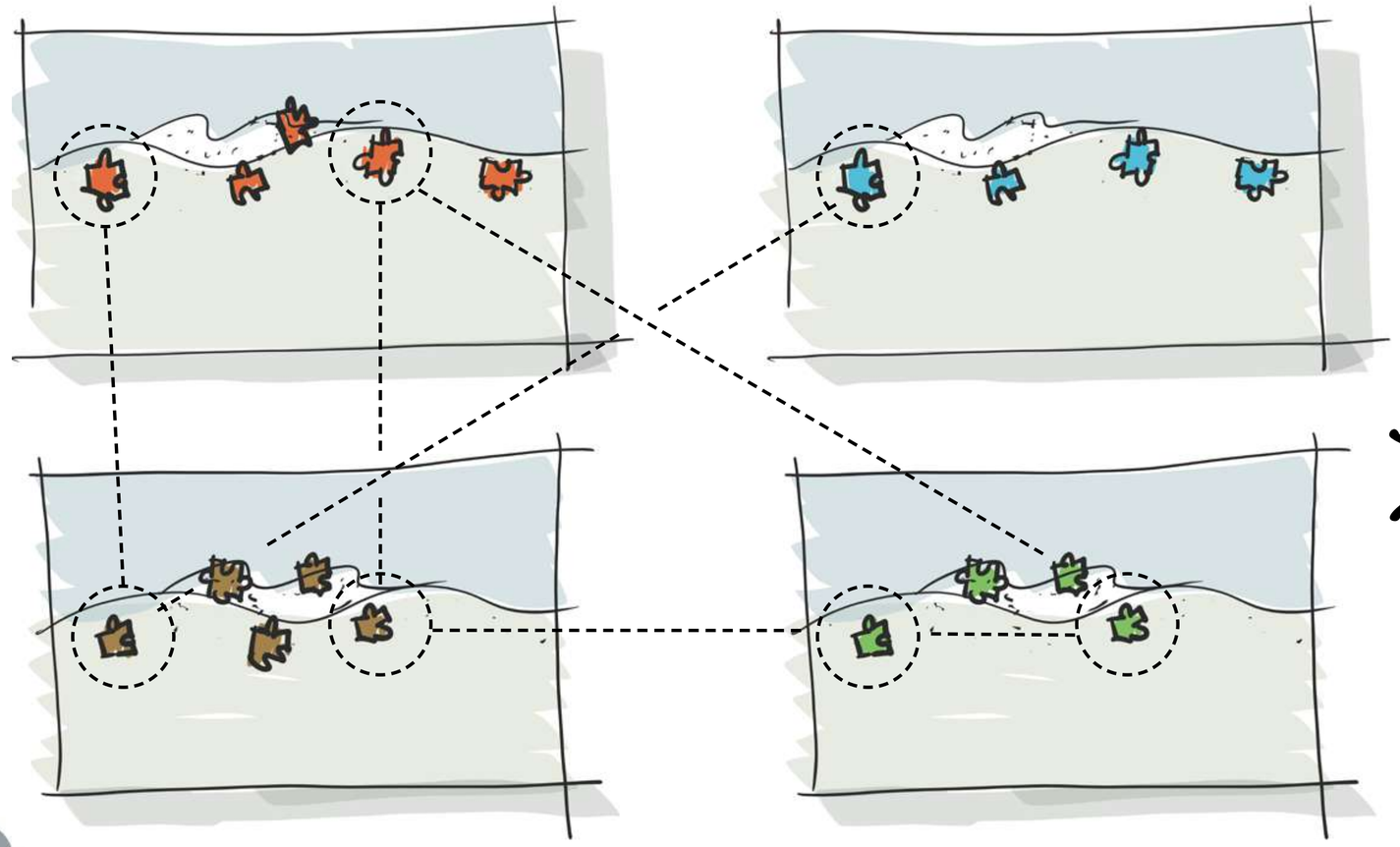

KOPPELKANSEN

SAMENHANG DOOR
COMBINATIES
VAN MAATREGELEN

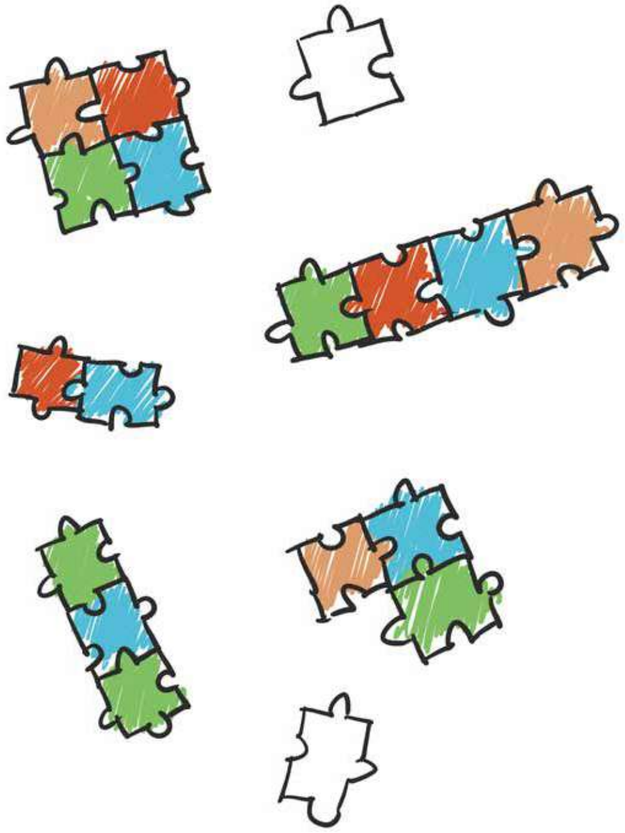

KOPPELKANSEN

SAMENHANG DOOR
COMBINATIES
VAN MAATREGELEN

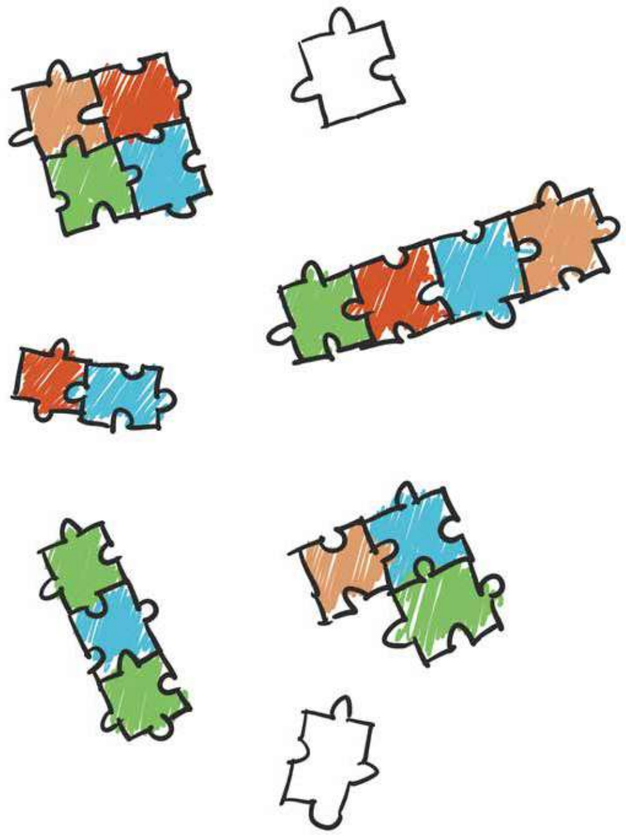

>

DENKRICHTINGEN

SAMENHANG TUSSEN DE ONDERDELEN:
OPTIES OP GEBIEDSNIVEAU

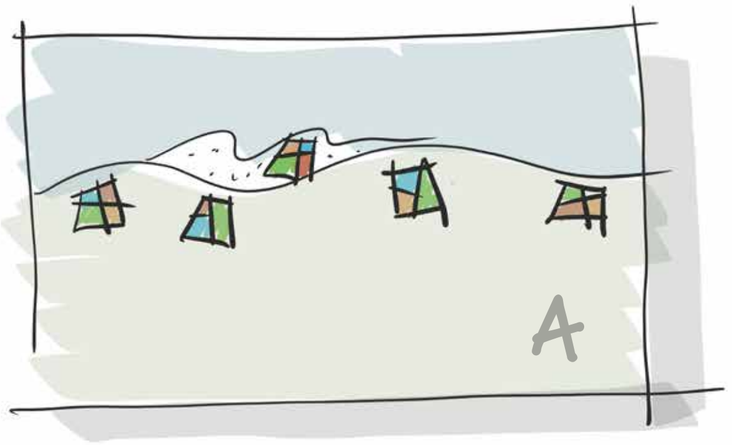

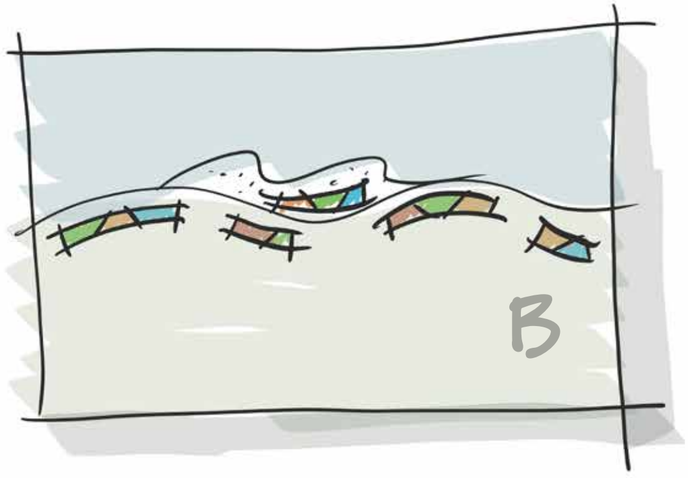

OPGAVE > BOUWSTENEN > KOPPELKANSEN > DENKRICHTINGEN

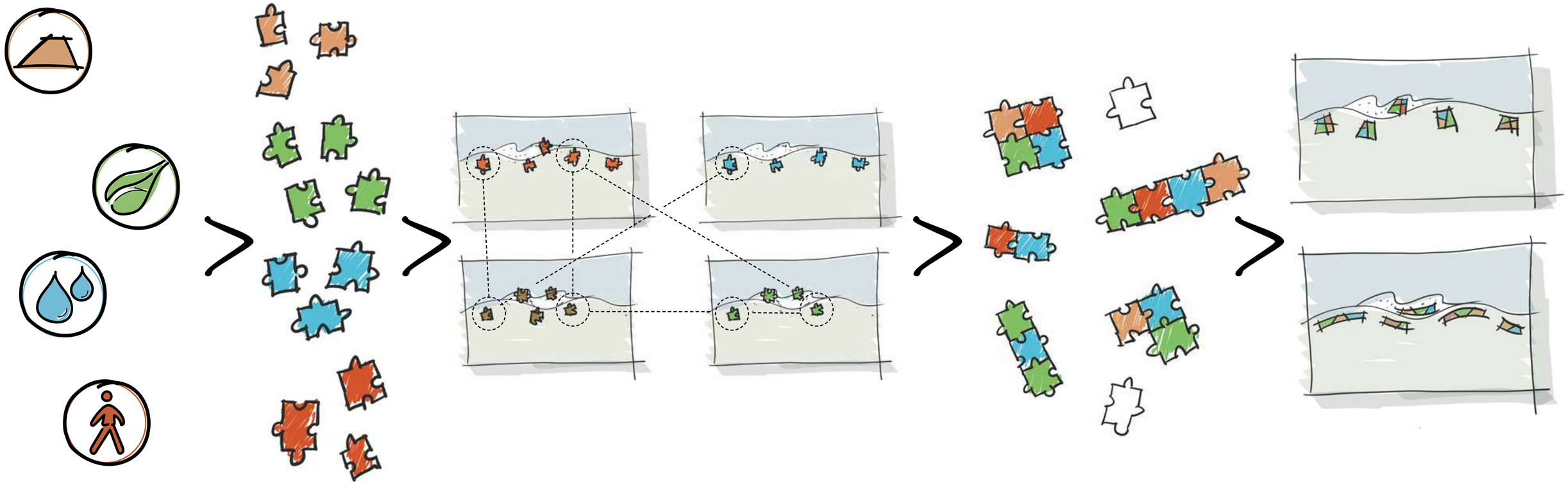

Opgave & Bouwstenen

Opgave

Dijk

‘dijk versterken’

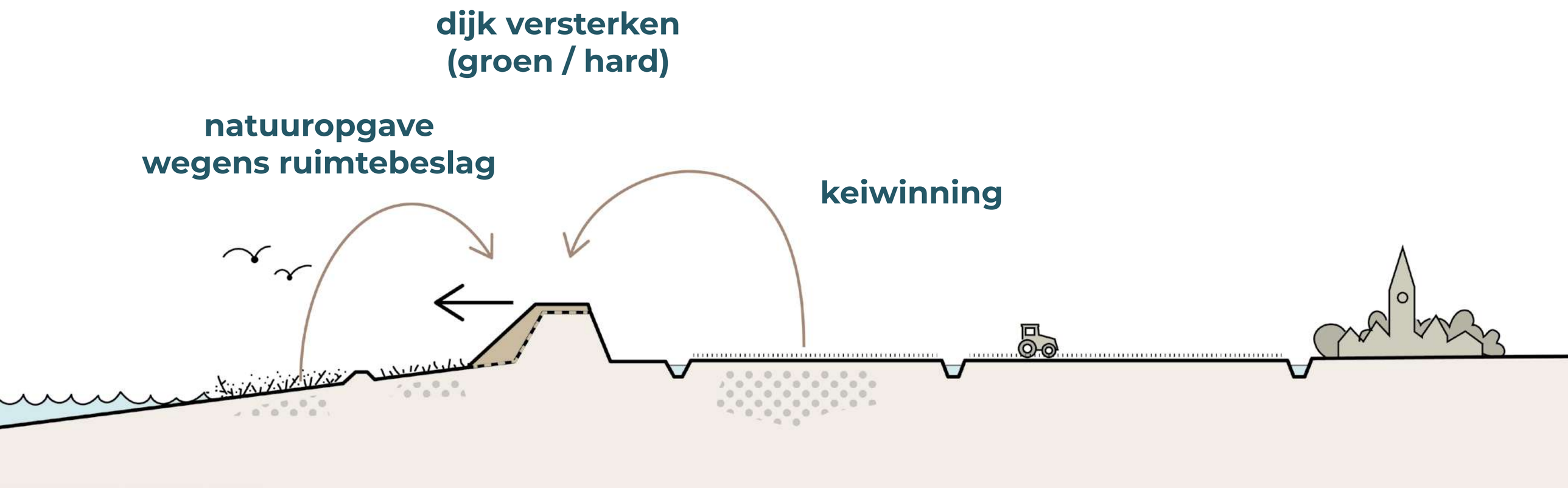

Bouwstenen

Dijk

Dijkversterking

Harde dijk

Groene dijk

Kleiwinning

Buitendijks: kwelder

Buitendijks: zomerpolder

Binnendijks: put

Binnendijks: slib uit watergangen

Bouwstenen

Dijk

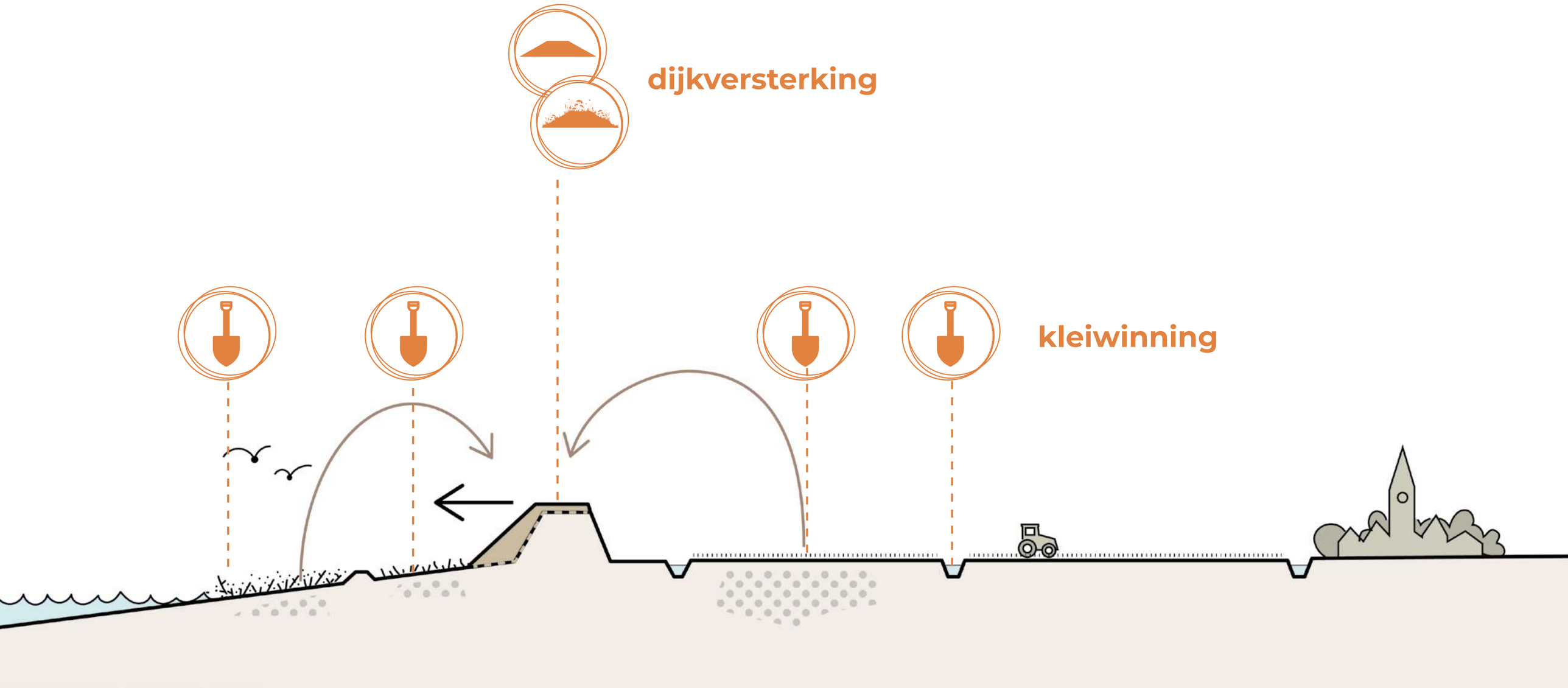

Bouwstenen

Dijk

Opgave

Natuur

‘randen verzachten’

verbeteren natuurkwaliteit buitendijks

zoet-zout overgang & vispassages

verbeteren natuurkwaliteit binnendijks

groenblauwe dooradering

vergroten dynamiek

verzachten randen waddenkust

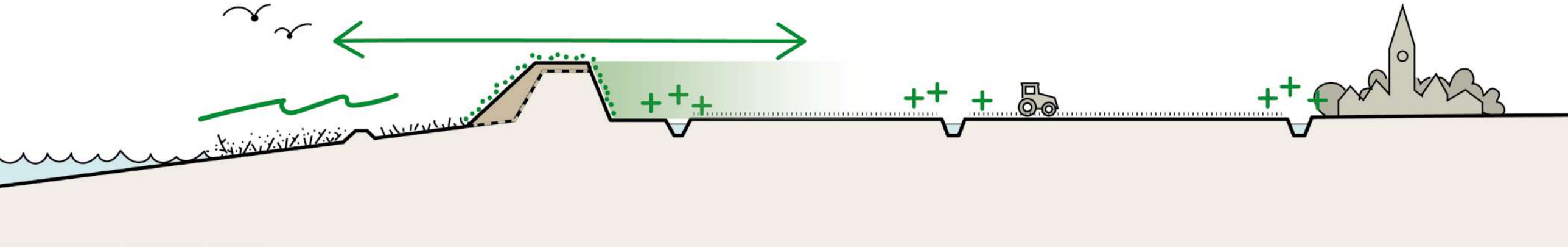

Bouwstenen

Natuur

Buitendijks

Verbeteren kwaliteit kwelder

Verkwelderen zomerpolders

Kwelders ontwikkelen

Realisatie NNN-opgave

Vergroten buitendijks areaal

Dijk

Bloem- en kruidenrijke dijk

Natuurvriendelijke harde buitenbekleding

Natuurvriendelijke oevers teensloot

Optimaliseren vispassages

Nieuwe vispassages

Binnendijks

Hoogwatervluchtplaat-sen en broedeilanden

Natuurvriendelijke oevers (gbd)

Bloem- en kruidenrijke bermen (gbd)

Bouwstenen

Natuur

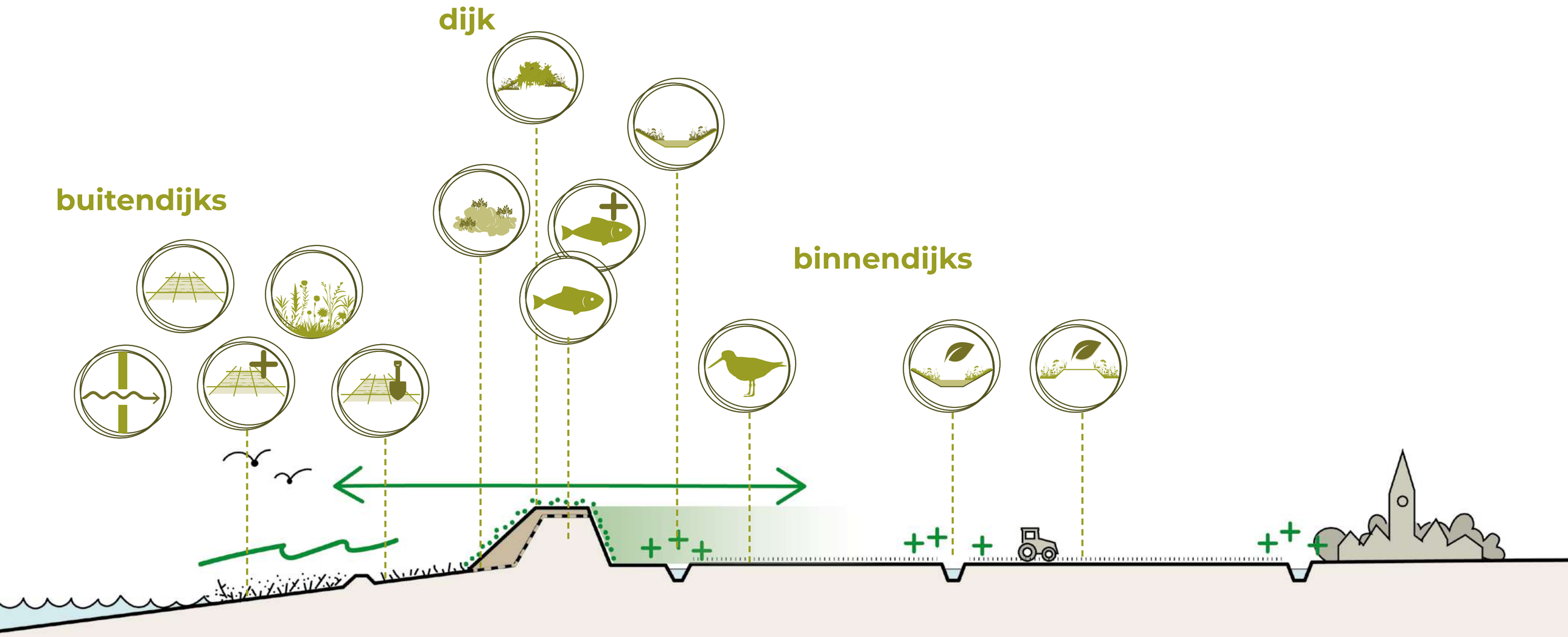

Bouwstenen

Natuur

Opgave

Landbouw & water

‘toekomstbestendige landbouw’

klimaatbestendig watersysteem

zoetwater vasthouden in het gebied

voorkomen wateroverlast

tegengaan verzilting

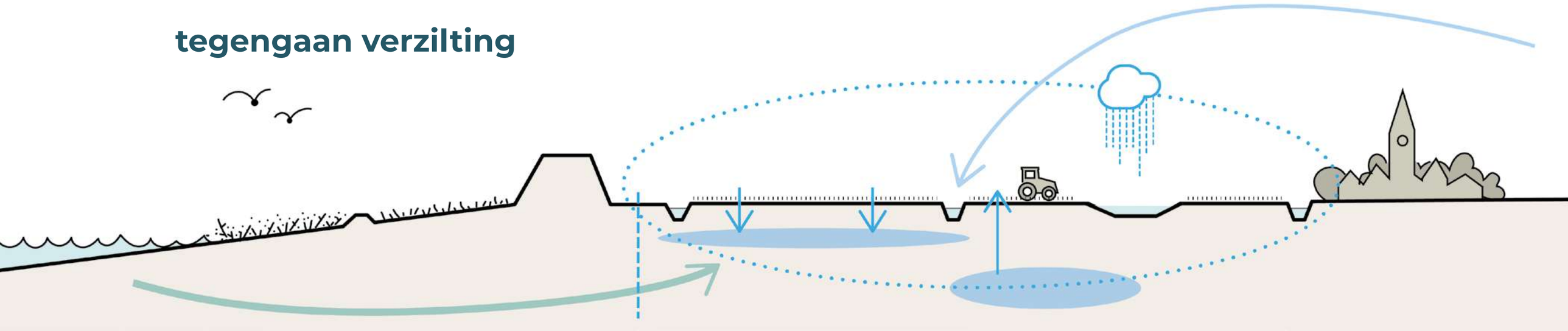

Bouwstenen

Landbouw & water

Zoetwater - *systeem*

Verbreden watergangen

Waterberging t.b.v. zoetwater

Peilverhoging

Zoetwater - *perceel*

Verbeteren bodemkwaliteit

Anti-verziltingsdrainage (pilot)

Water op perceel vasthouden (pilot)

Zoetwater - *lokaal*

Verticale drainage (pilot)

Ondergrondse wateropslag (pilot)

Waterafvoer

Waterberging ter voorkoming overlast

Bouwstenen

Landbouw & water

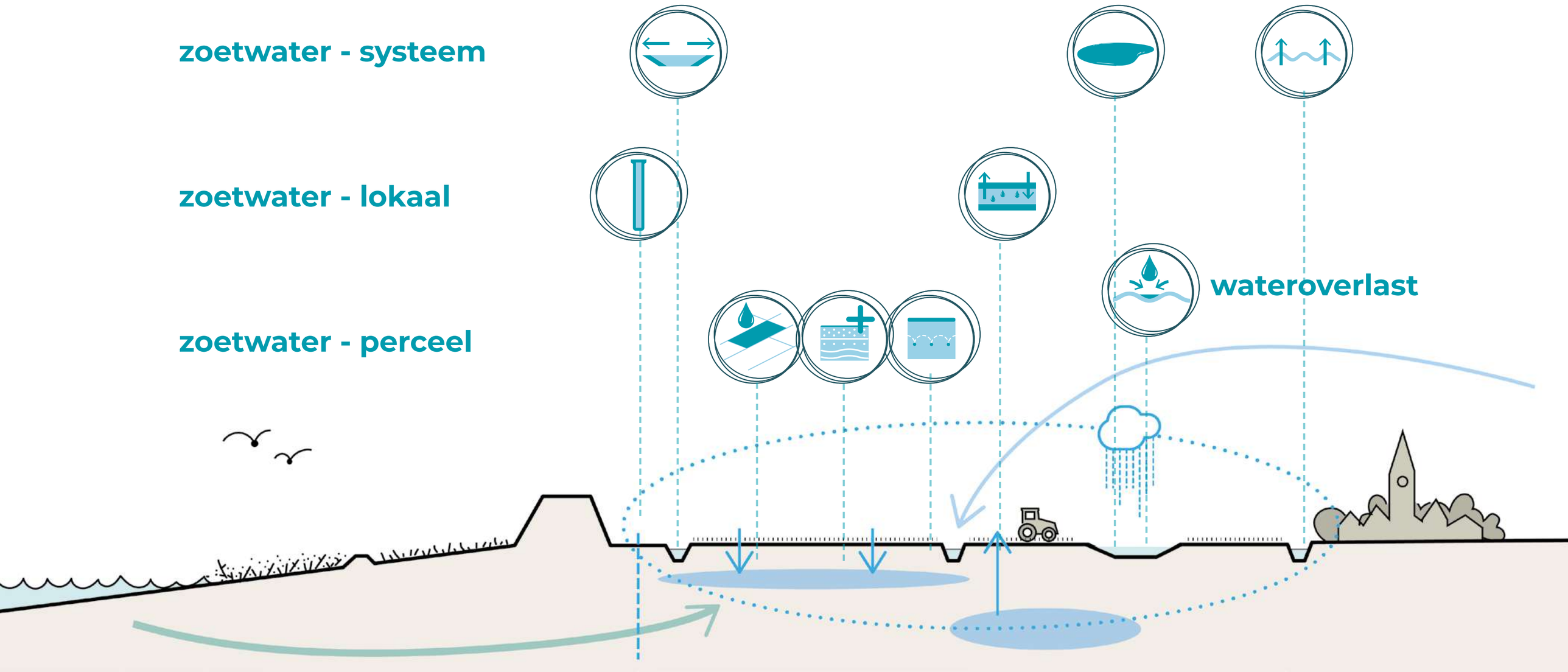

Bouwstenen

Landbouw & water

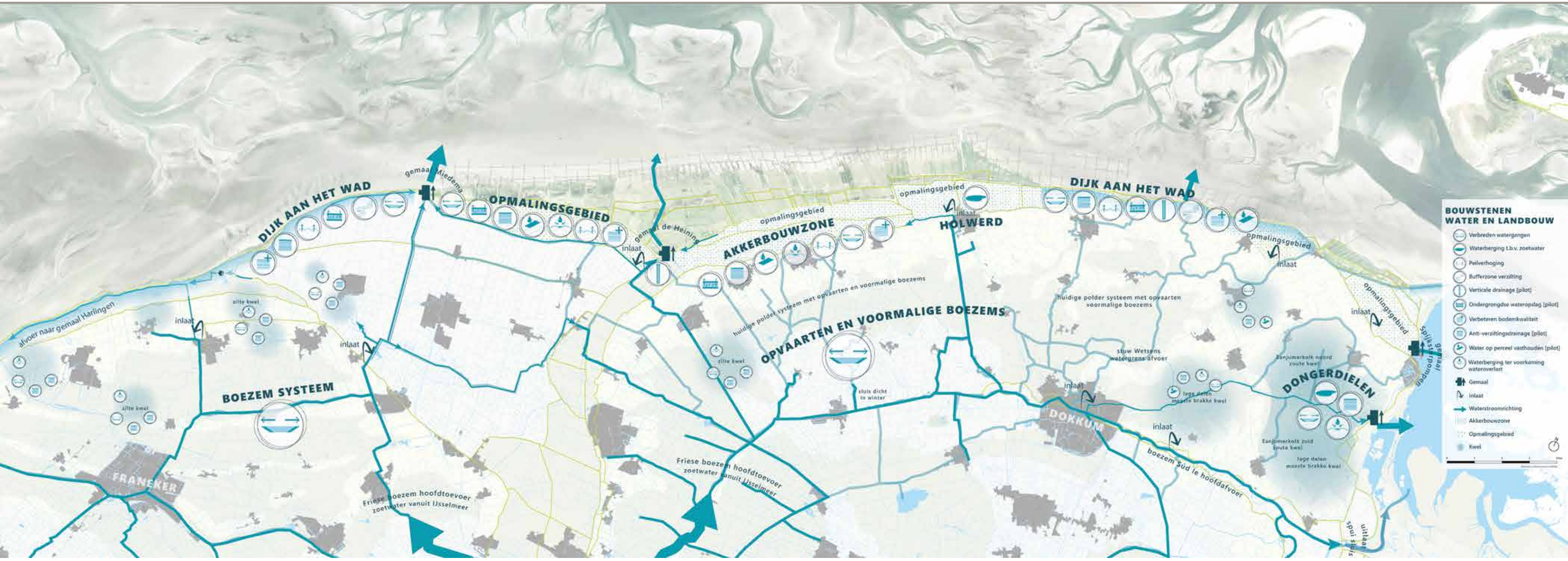

Opgave

Recreatie & toerisme

‘gebied verrijken’

toegankelijk en recreatief aantrekkelijk landschap

passende toeristische ontwikkeling

natuur- en cultuurtoerisme

belevingswaarde rust & ruimte

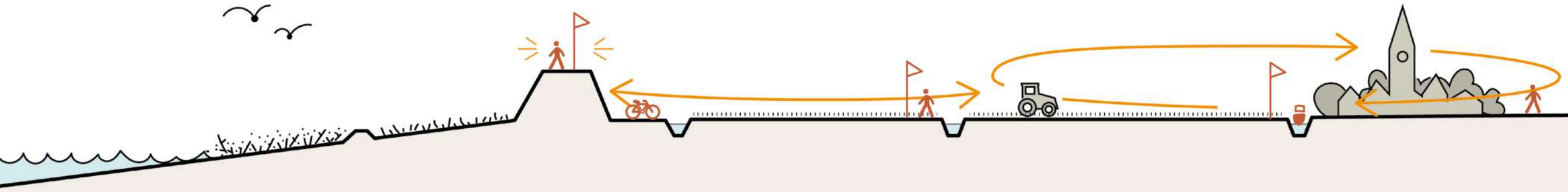

Bouwstenen

Recreatie & toerisme

Recreatief routenetwerk

- Op Paad lans it Waad
- Dorpsommetjes, verbonden met dijk & wad

Vaarroutes

- Opvaarten Wierum-Ternaard
- Rondje St. Annaparochie
- Overige opvaarten

Belevingsplekken & voorzieningen

- Bunker Koehool
- Verblijfsrecreatie Holwerd
- Kromme Horne
- Dijksplein Wierum
- Belevingsplek Fiskerhuske
- P - Garnalenfabriekje
- Opgang reddingsboot
- Div. R&T voorzieningen

Bouwstenen

Recreatie & toerisme

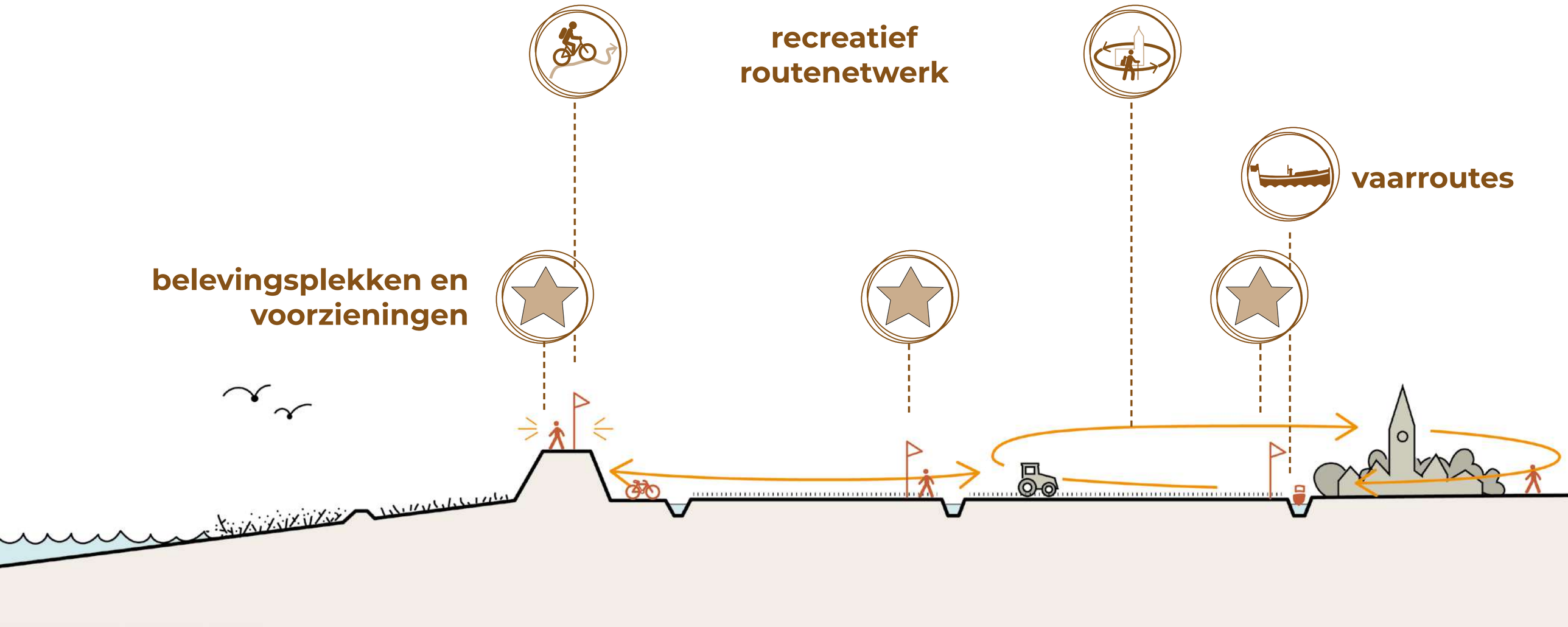

Bouwstenen

Recreatie & toerisme

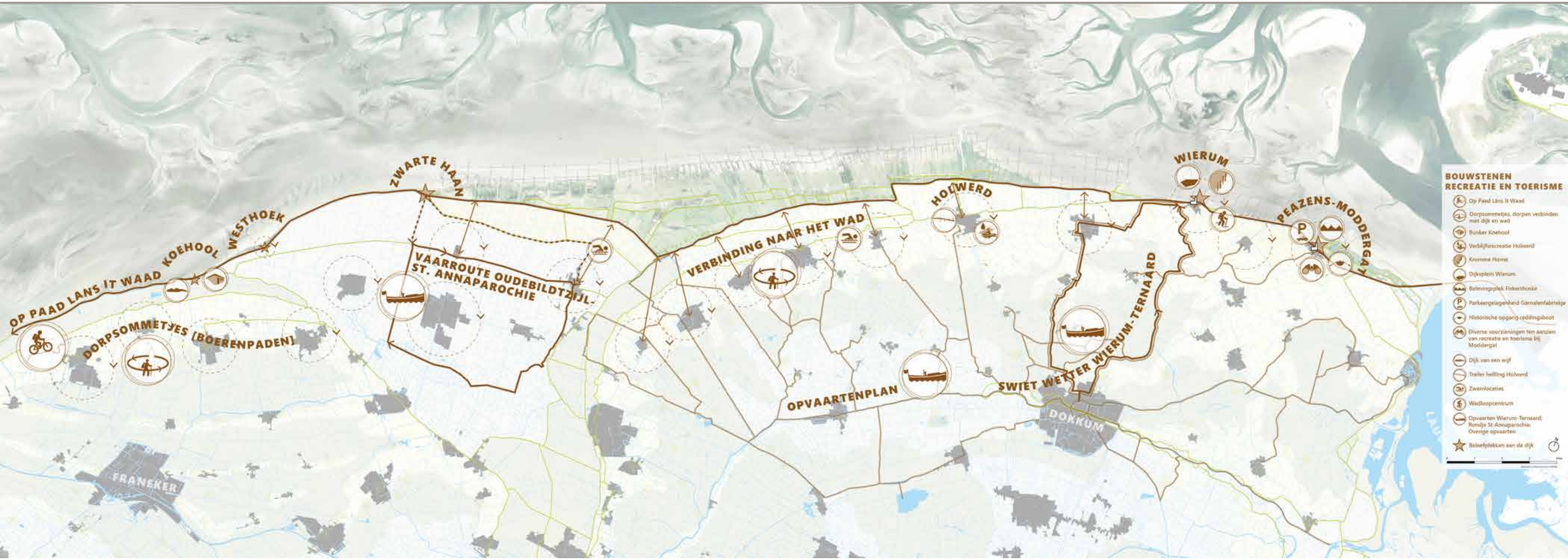

Bouwstenen op de kaart

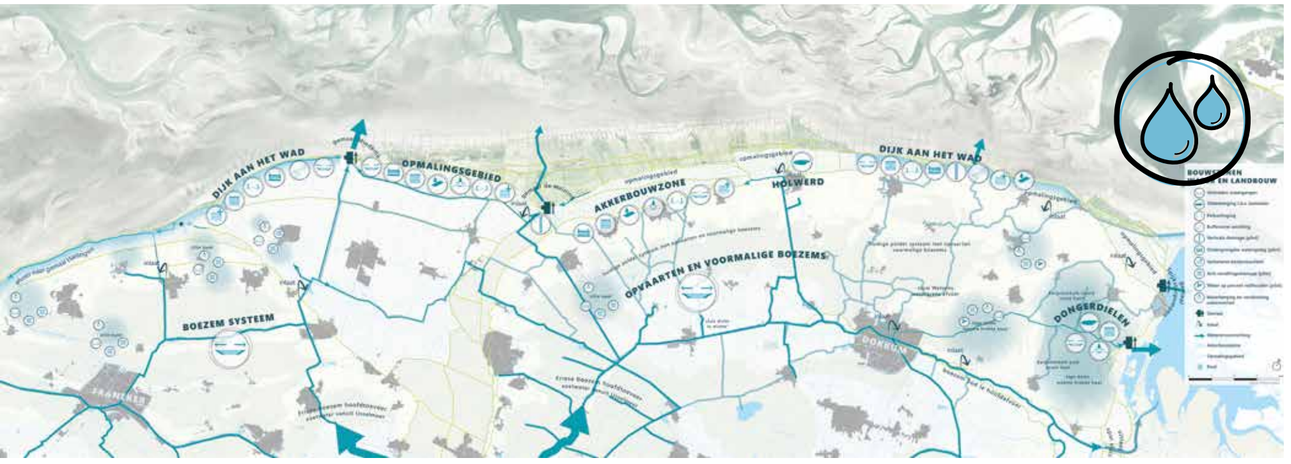

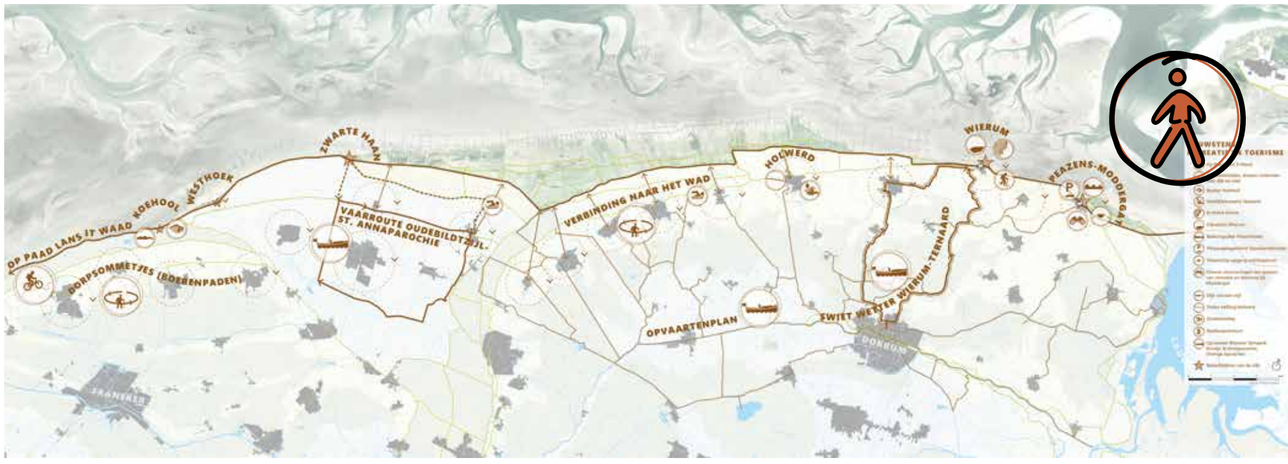

Koppelkansen & kwesties

Koppelkansen

Dijk

DIJK VERSTERKEN +

- **Groene dijk**

RANDEN VERZACHTEN +

- Bloem- en kruidenrijke dijk
- Natuurvriendelijke teensloot
- (Optimaliseren) vispassage

GEBIED VERRIJKEN

- Op Paad lans it Waad
- Recr. voorzieningen

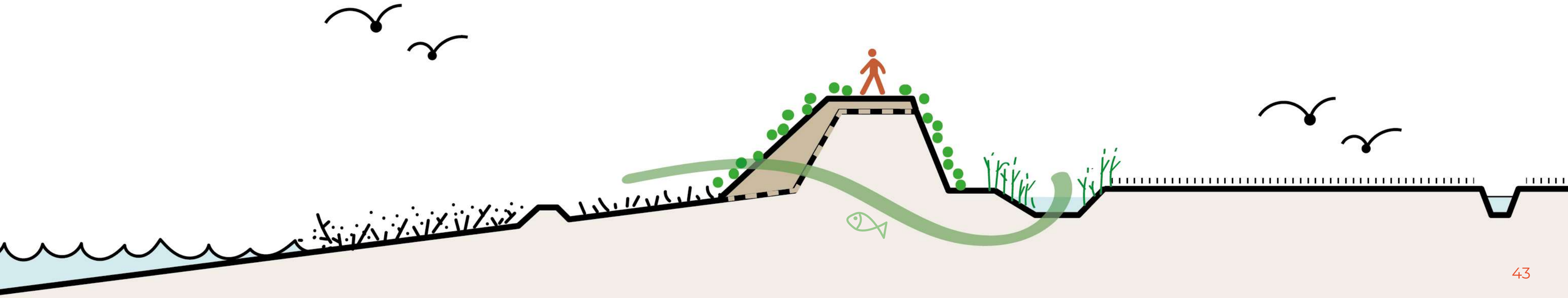

Kwesties (1)

Dijk

bloem- en kruidenrijke dijk

begrazing door schapen

beheer groene dijk ?

Kwesties (1)

Dijk

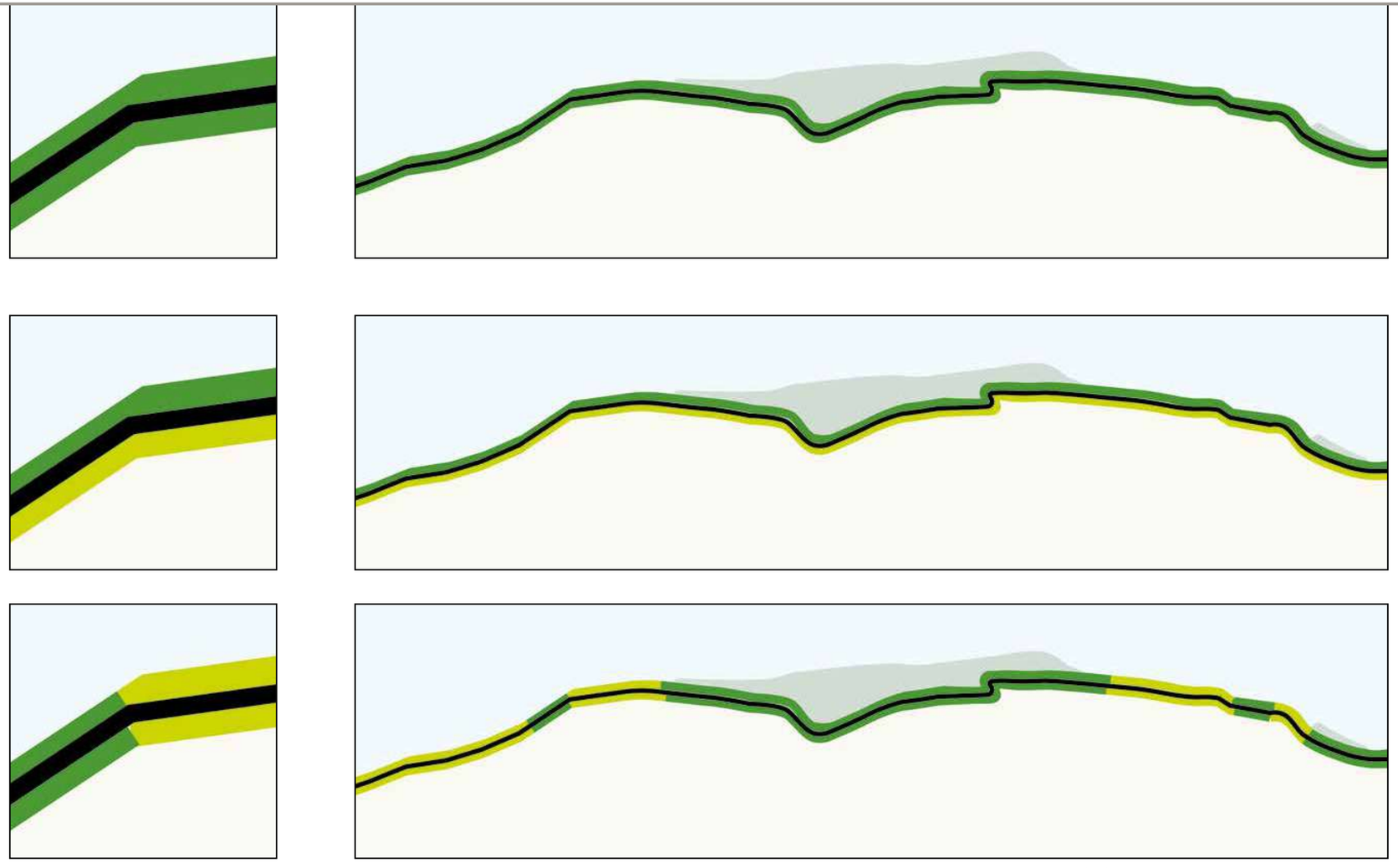

bloemrijke dijk volledige lengte weerszijden

bloemrijke dijk buitenzijde, schapen binnenzijde

segmenten: bloemrijk bij natuur

beheer groene dijk ?

Koppelkansen

Kwelder

DIJK VERSTERKEN + **RANDEN VERZACHTEN**

- Groene dijk
- Kleiwinning ?

- **Verbeteren kwaliteit kwelder**
- **Verkwelderen zomerpolders**
- Bloem- en kruidenrijke dijk
- (Optimaliseren) vispassage

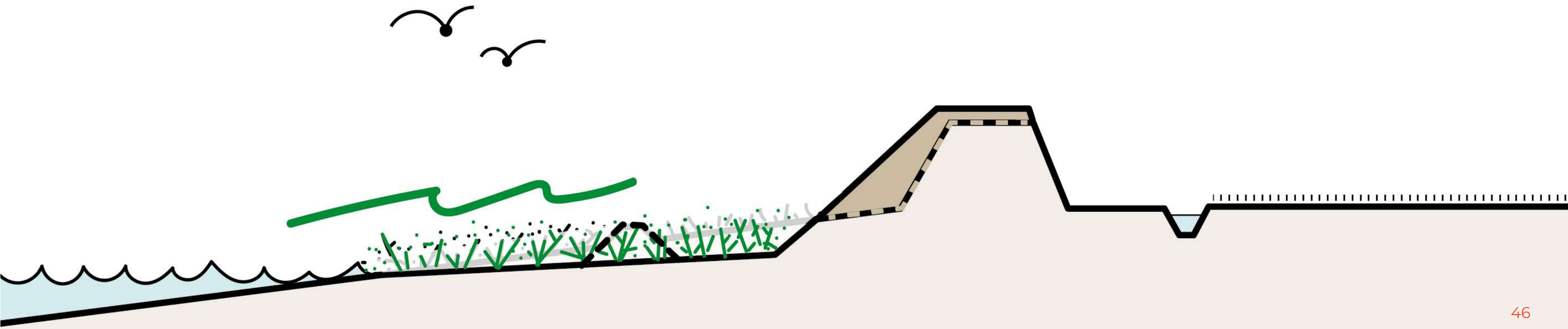

Kwesties (2)

Kwelder

kleiwinning i.c.m. kwelderverbetering ?

Kwesties (3)

Kwelder

verkweldering zomerpolders ?

Kwesties (3)

Kwelder

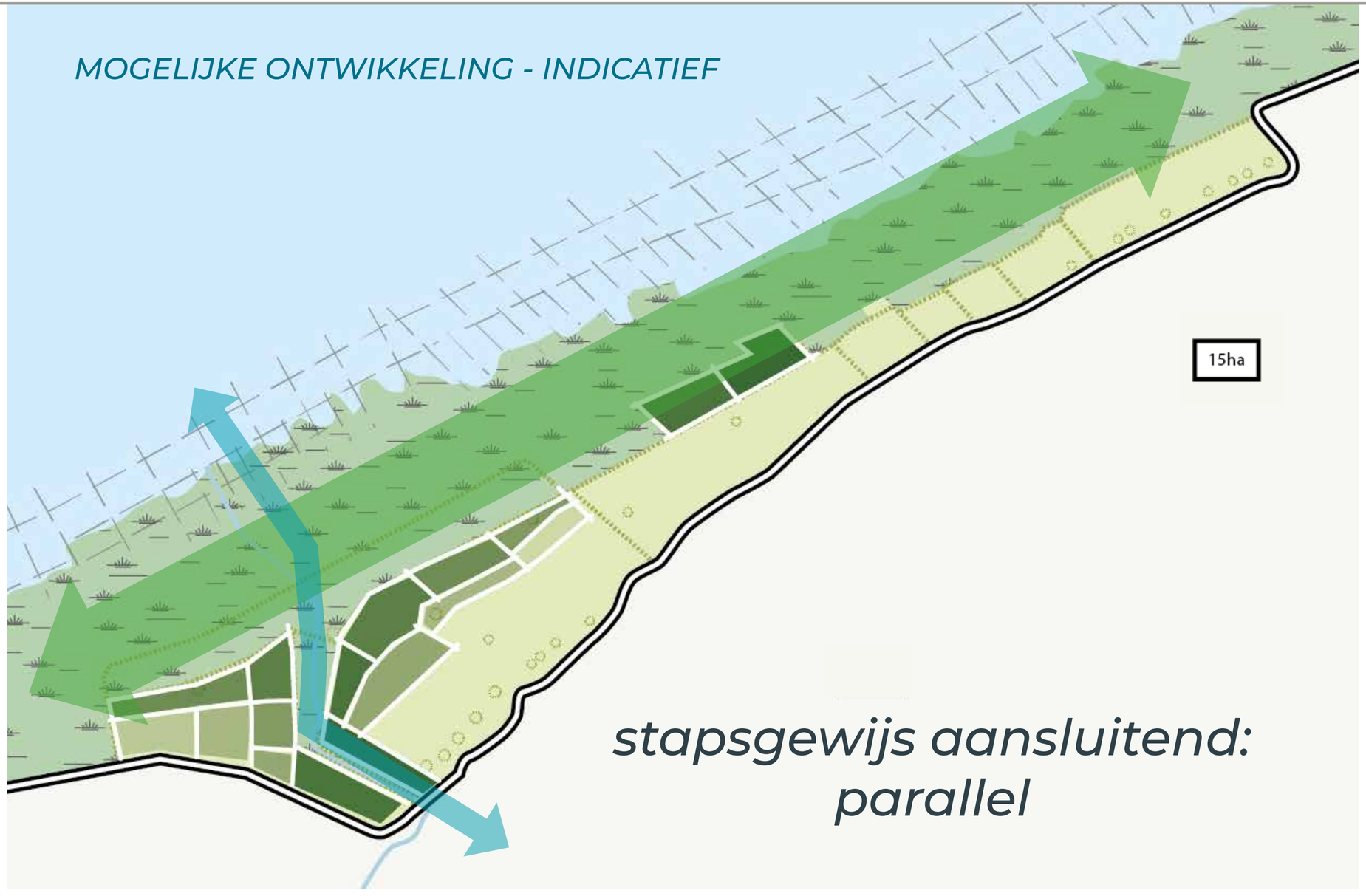

stapsgewijs aansluitend: parallel

Kwesties (3)

Kwelder

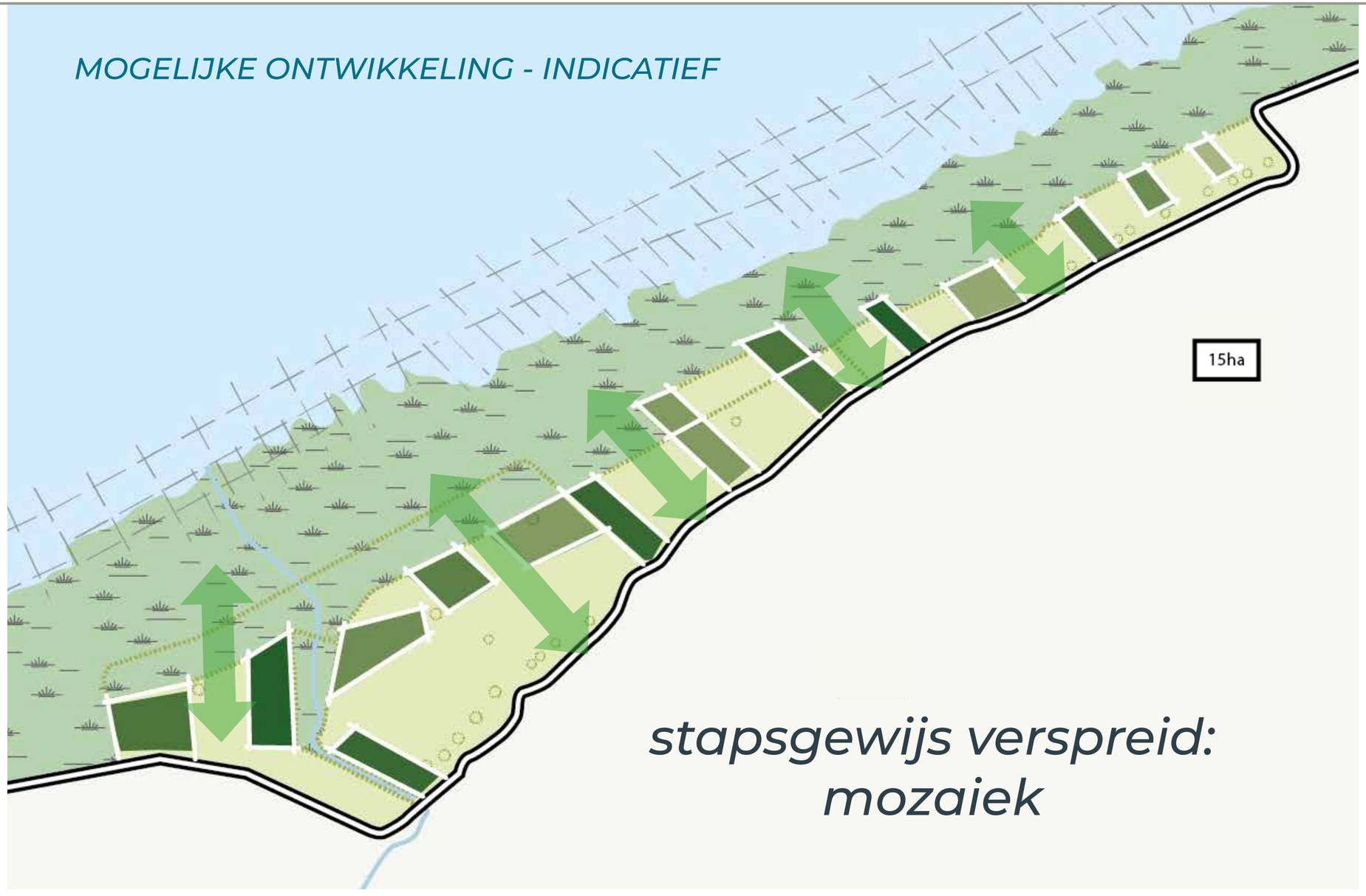

Koppelkansen

Klutenplas

DIJK VERSTERKEN +

- Groene dijk
- Kleiwinning ?

RANDEN VERZACHTEN +

- **Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden**
- Bloem- en kruidenrijke dijk
- Vispassage ?

TOEKOMSTBESTENDIGE LANDBOUW +

- Waterberging ?

GEBIED VERRIJKEN

- Op Paad lans it Waad
- Recreatieve voor-zieningen ?

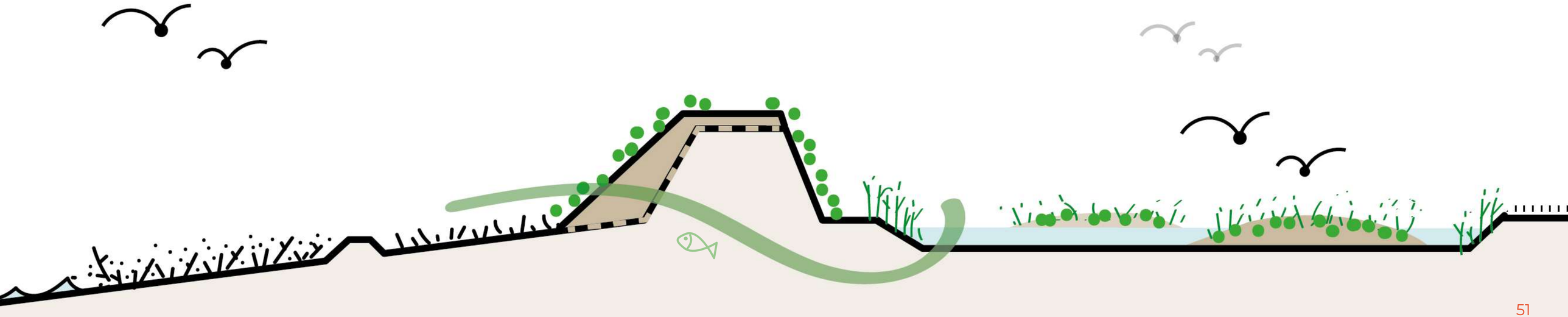

Referenties

Klutenplas

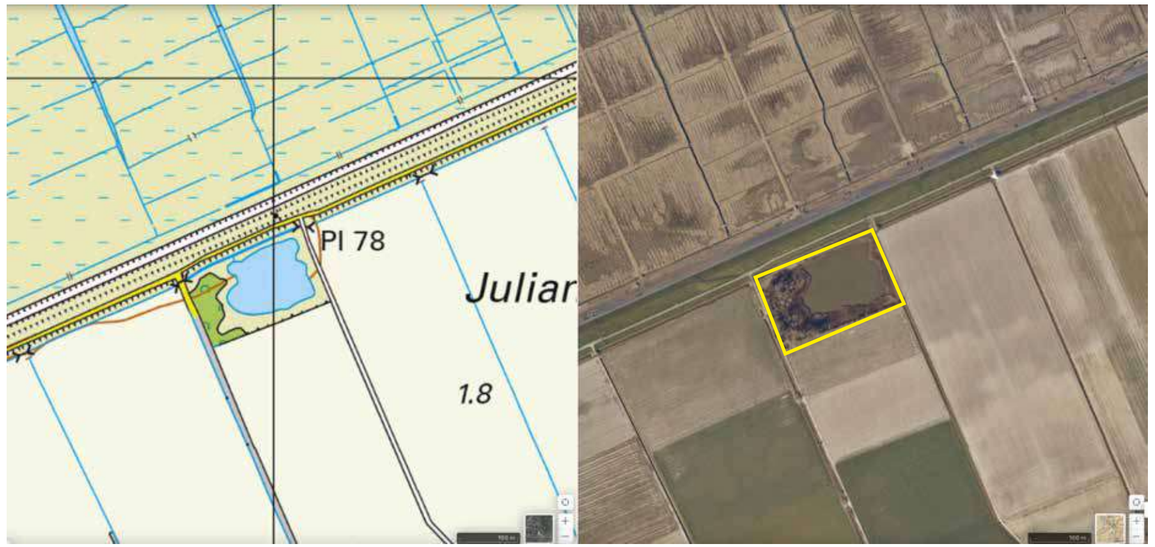

Dijksputten
< 1-3 ha

ca 3 ha

Referenties

Klutenplas

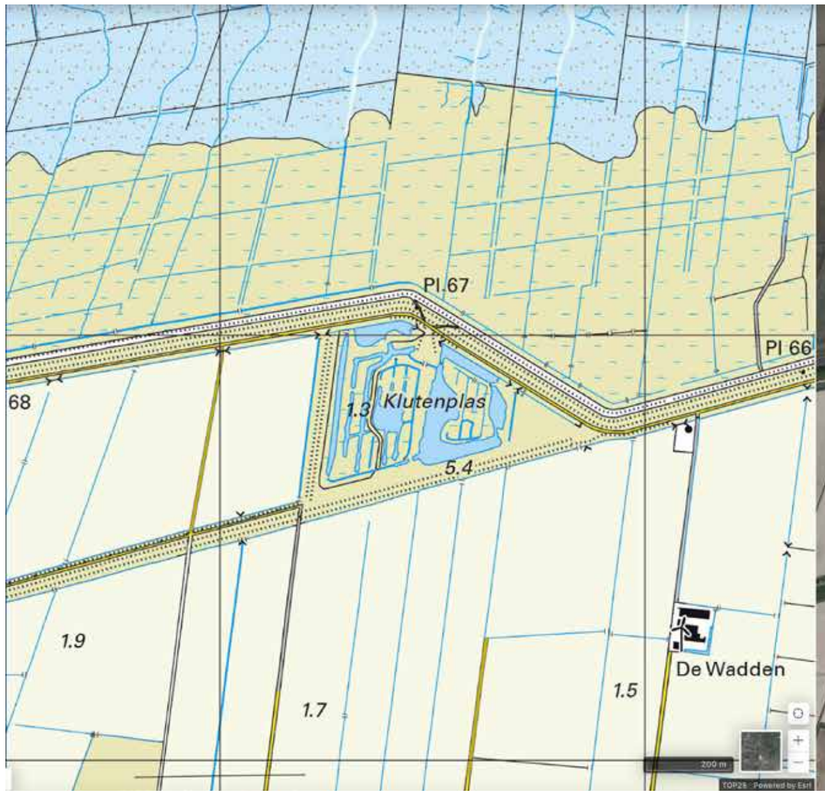

Klutenplas Groningen
15 ha

Referenties

Klutenplas

20 ha
(150ha totaal)

Hegewiersterfjild

20 ha (150ha totaal)

Referenties

Klutenplas

Utopia Texel
30 ha

Koppelkansen

Klutenplas

Zoekgebieden : achter de dijk bij ontbrekend voorland

Koppelkansen

Klutenplas

Koppelkansen

Klutenplas

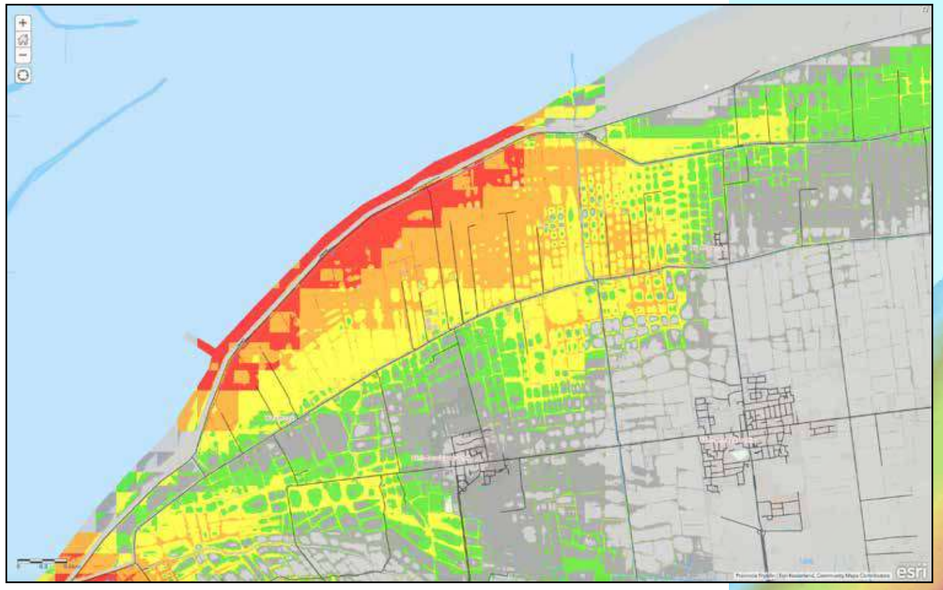

Verziltingsrisico

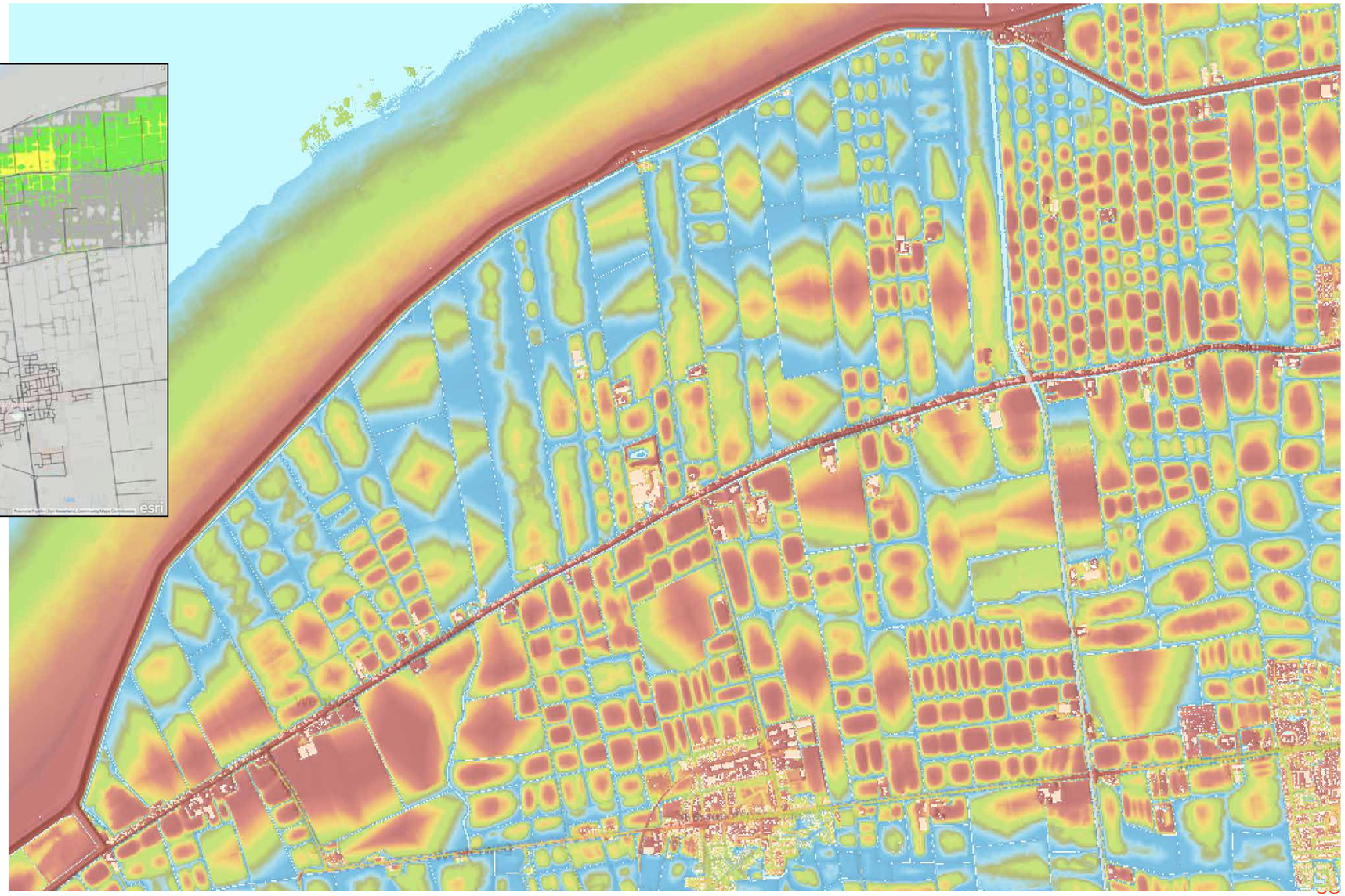

Hoogtekaart

Koppelkansen

Klutenplas

Koppelkansen

Klutenplas

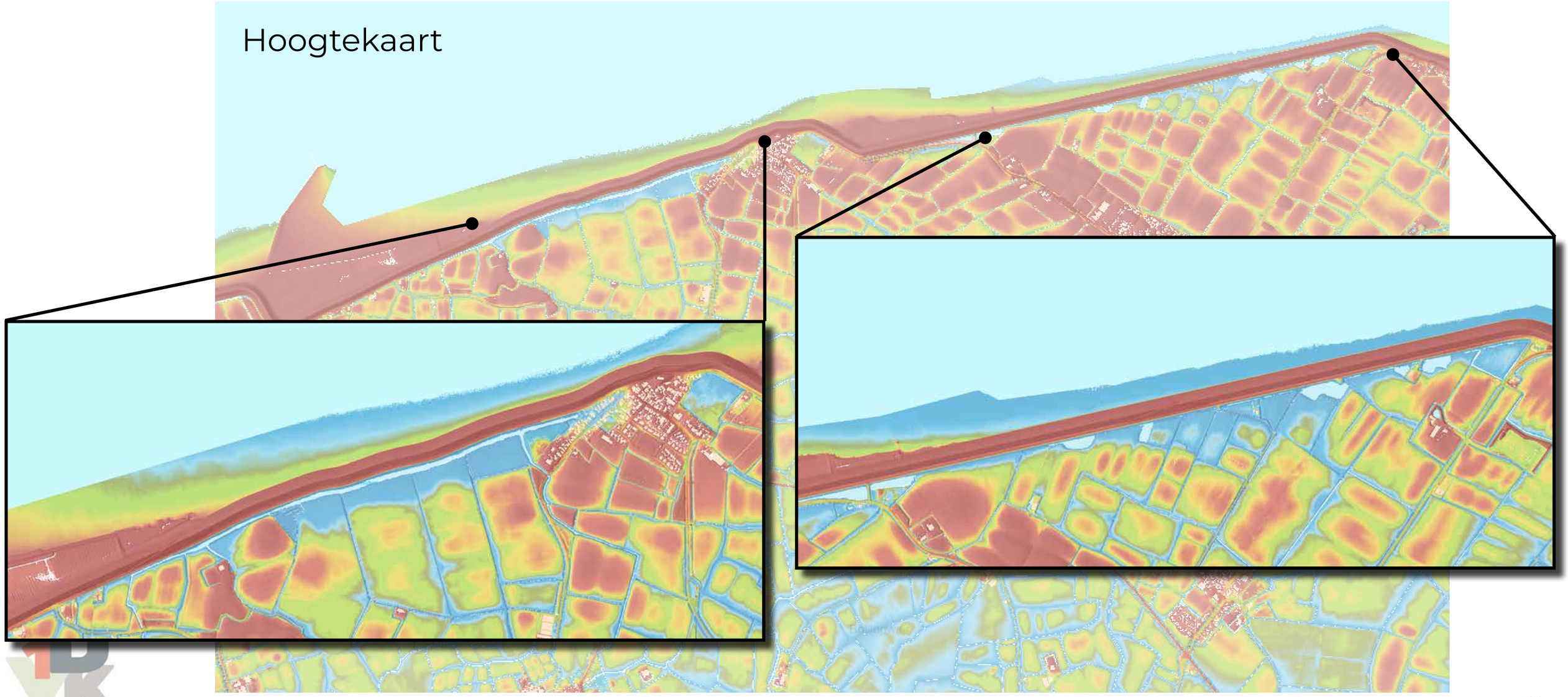

Koppelkansen

Klutenplas

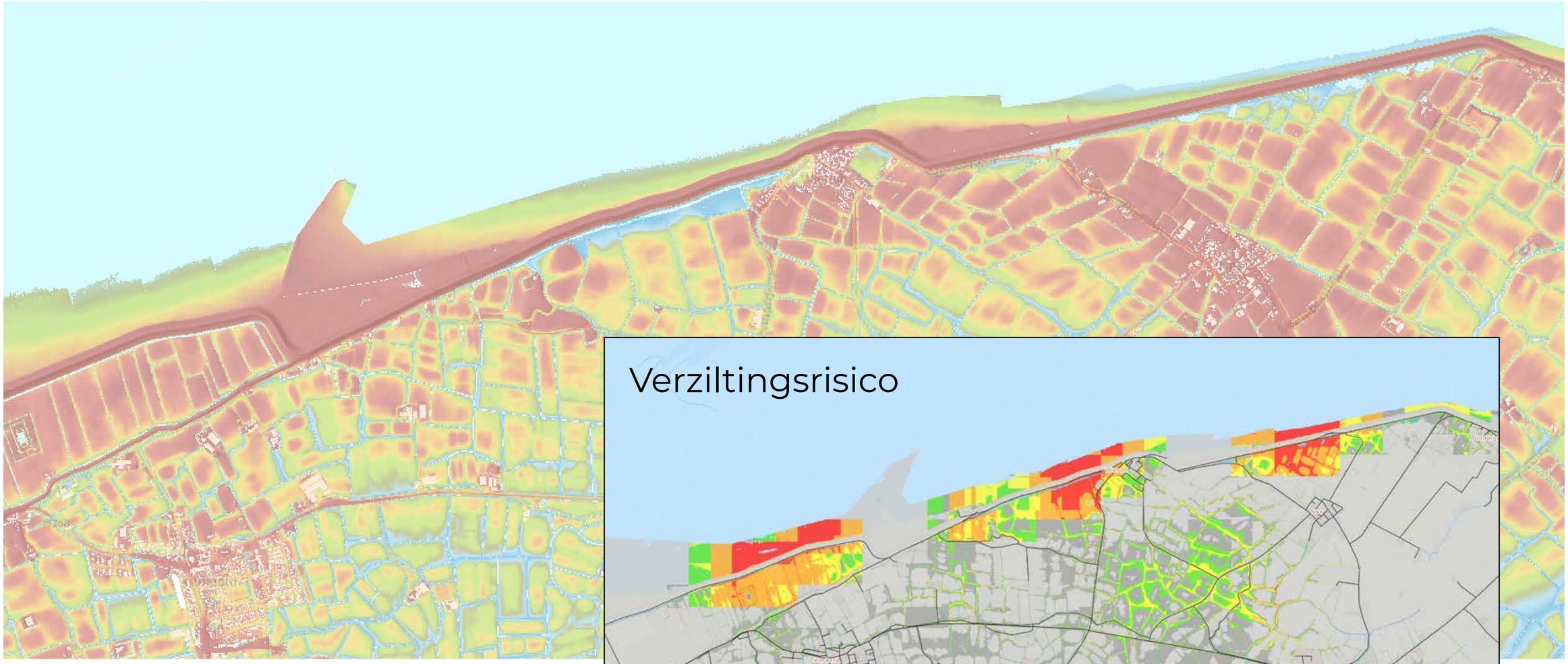

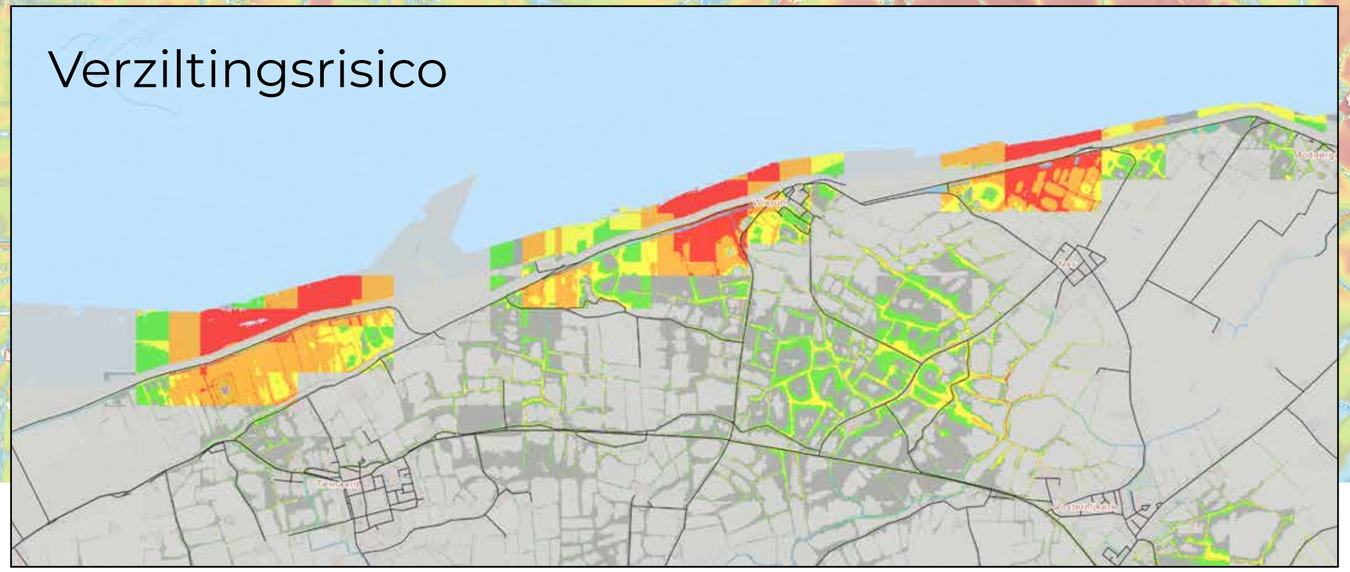

Kwesties (4)

Klutenplas

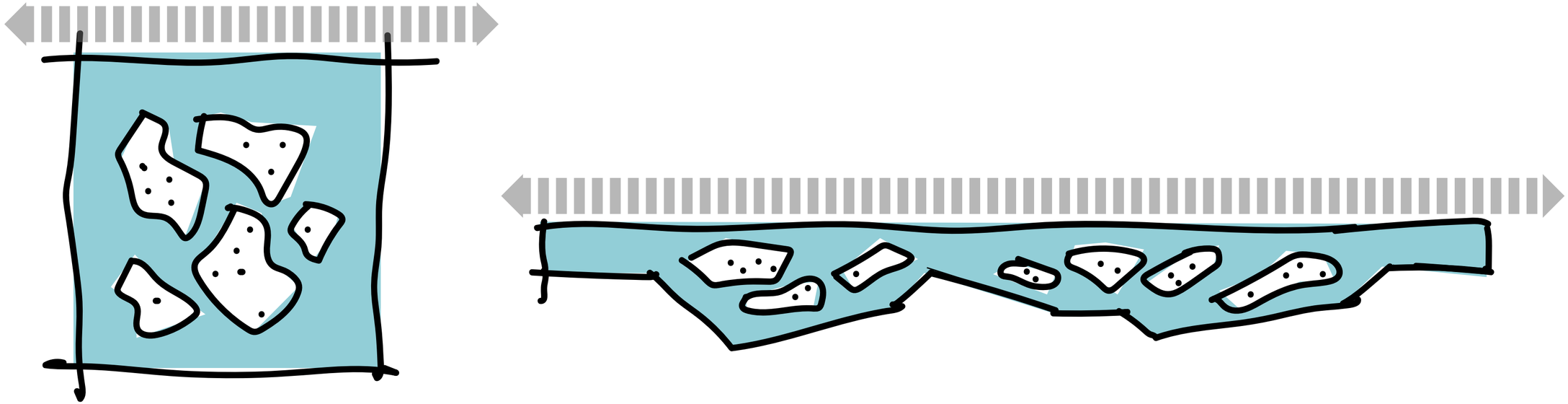

inpassing ?

Kwesties (5)

Klutenplas

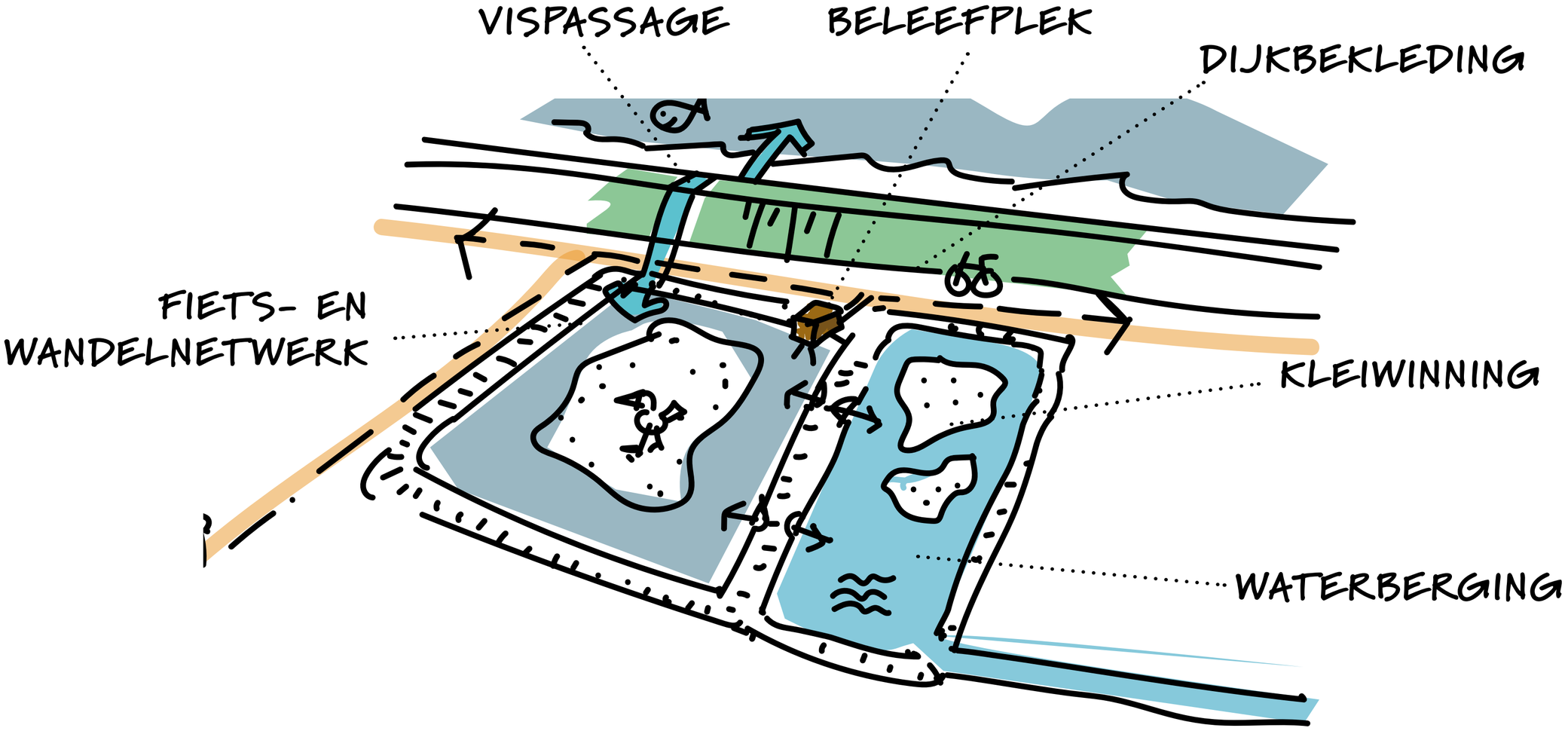

meekoppelen ?

Kwesties (6)

Zoet-zout

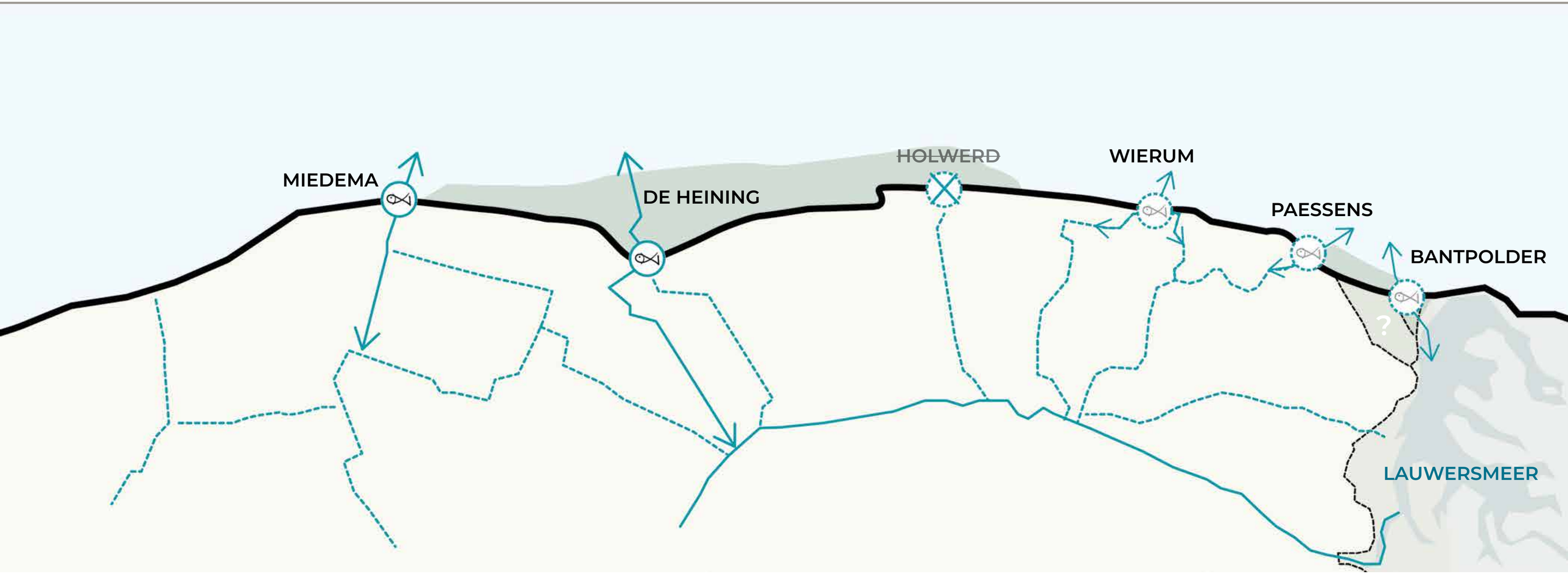

effectiviteit / kansrijkheid vispassages ?

Koppelkansen

Opvaarten

DIJK VERSTERKEN +

- Kleiwinning ?

RANDEN VERZACHTEN +

- Natuurvriendelijke oevers (gbd) ?
- Bloem- en kruidenrijke bermen (gbd)
- Natuurvriendelijke oevers teensloot
- Vispassages

TOEKOMSTBESTENDIGE LANDBOUW +

- Verbreden watergangen (water vasthouden) ?
- Peilverhoging (water vasthouden) ?

GEBIED VERRIJKEN

- **Opvaarten bevaarbaar maken**
- Dorpsommetjes
- Recreatieve voorzieningen

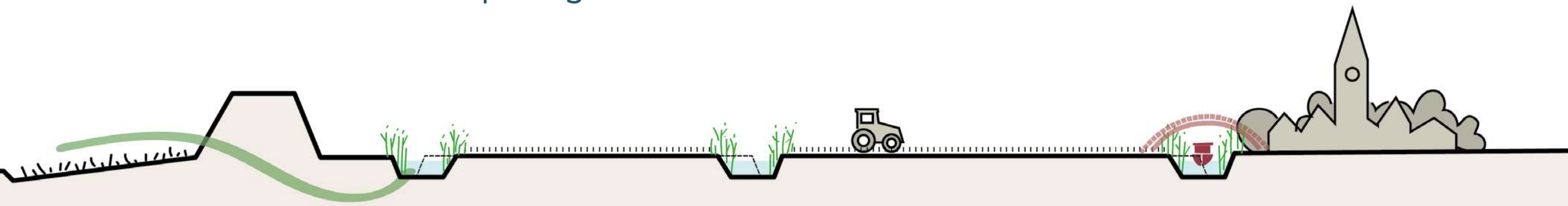

Koppelkansen

Opvaarten

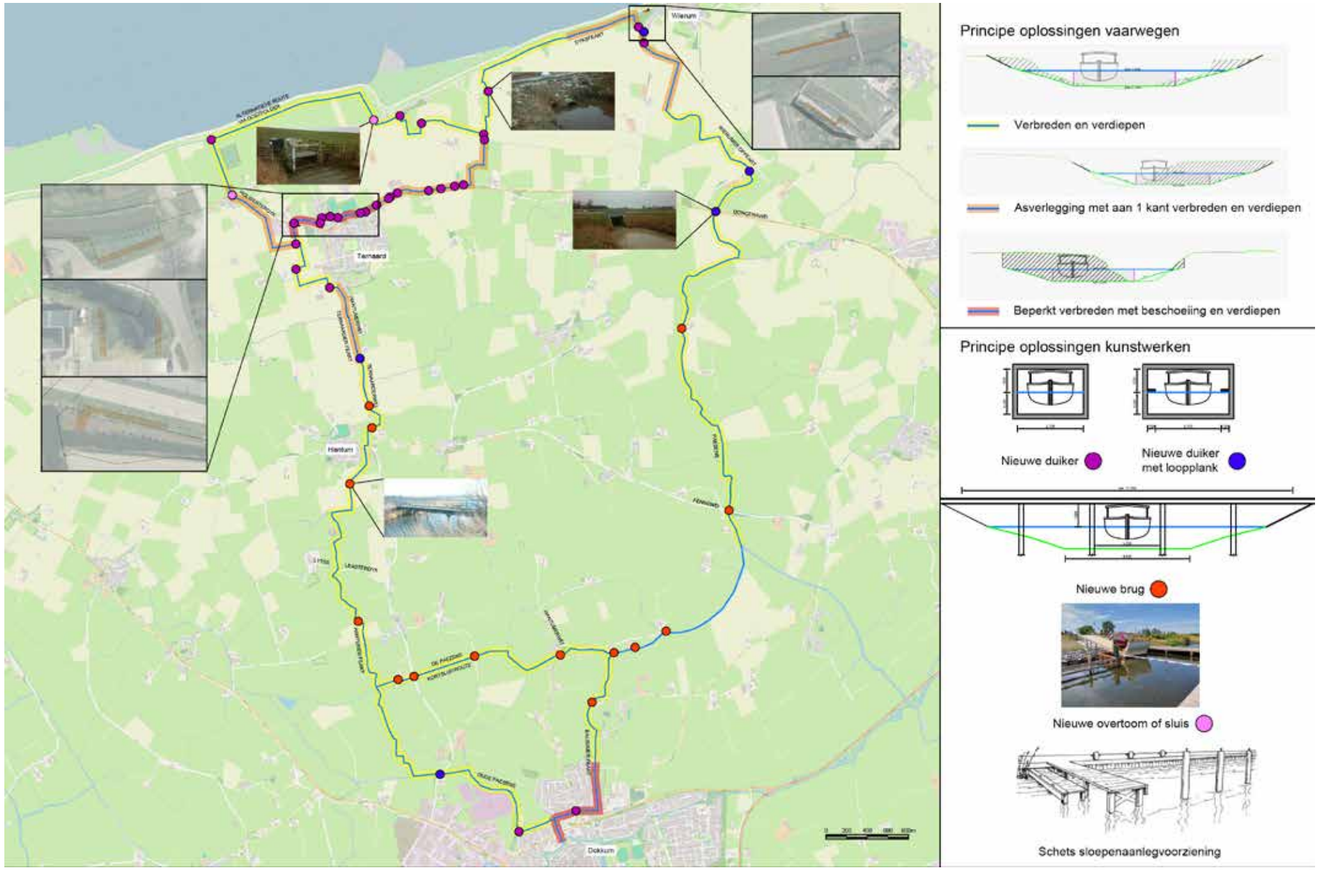

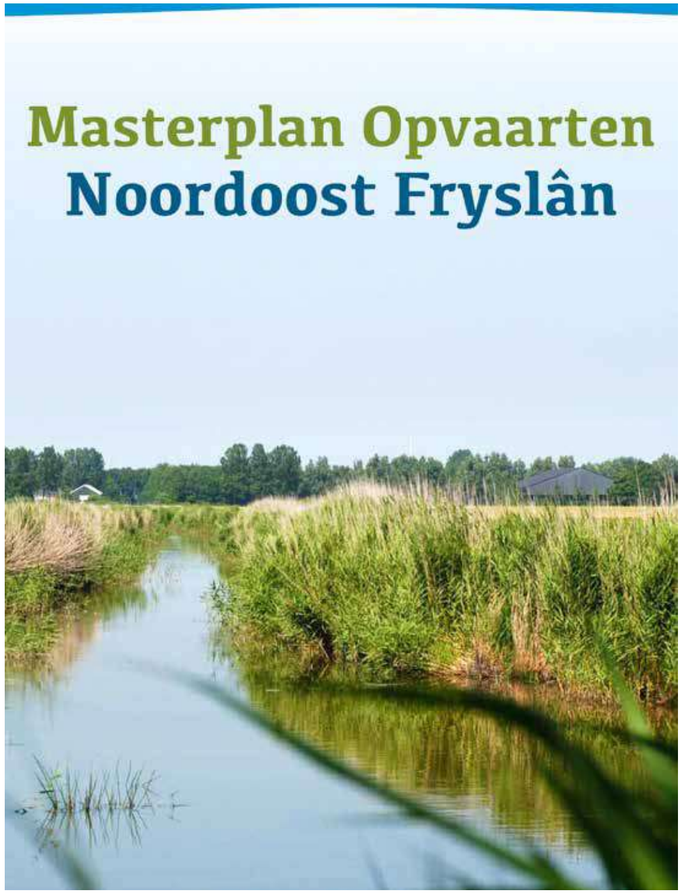

Kwesties (7)

Opvaarten

bijdrage aan doelen natuur en water ?

Koppelkansen

Pleisterplaatsen

DIJK VERSTERKEN

- Groene dijk
- Harde dijk

RANDEN VERZACHTEN

- Bloem- en kruidenrijke dijk
- Verbeteren kwaliteit kwelder

GEBIED VERRIJKEN

- **Belevingsplekken**
- **Op Paad lans it Waad**
- Opvaarten bevaarbaar
- Dorpsommetjes
- Recreatieve voorzieningen

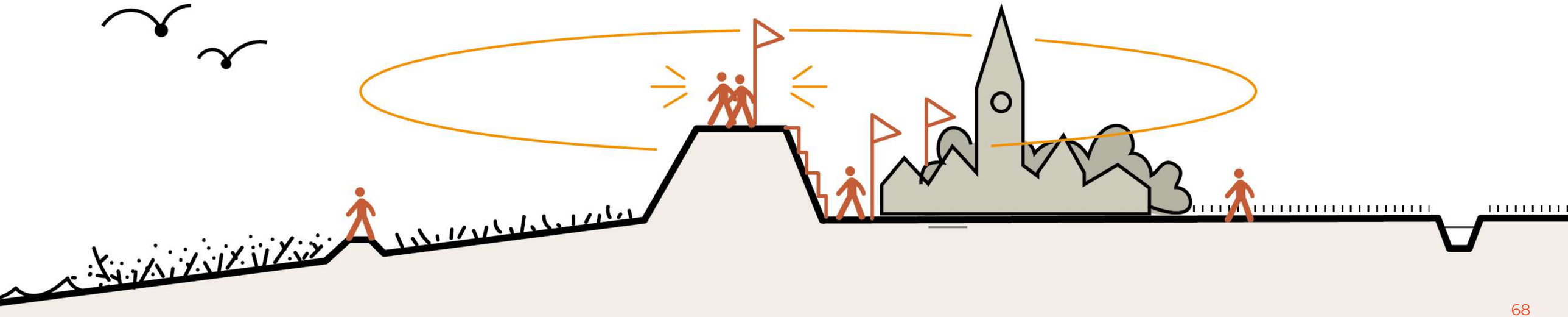

Kwesties (8)

Pleisterplaatsen

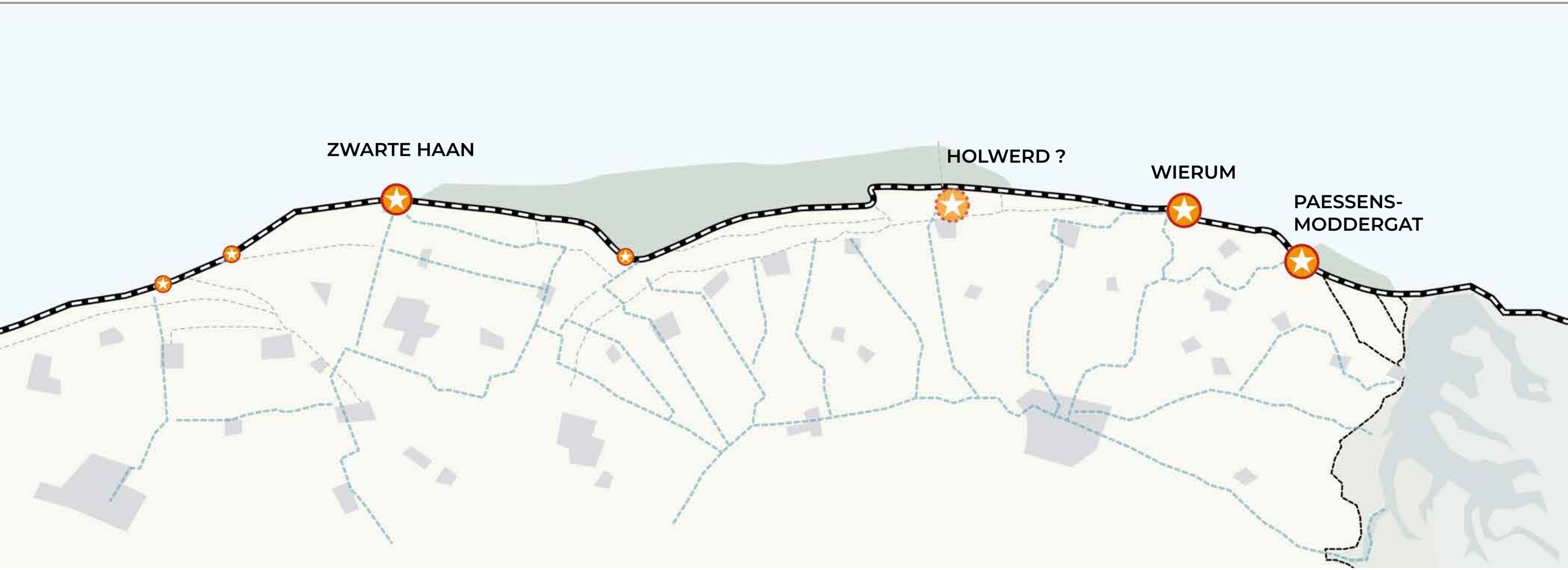

passend programma, onderscheidend profiel

Twee denkrichtingen

Denkrichtingen

Ruimtelijke samenhang

Mozaïek

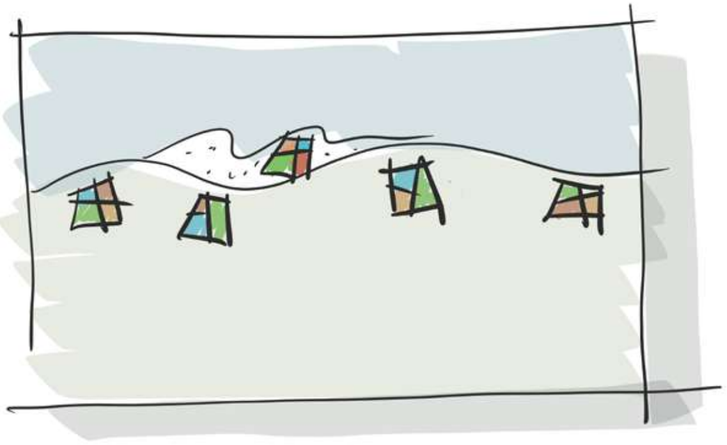

Lange lijnen

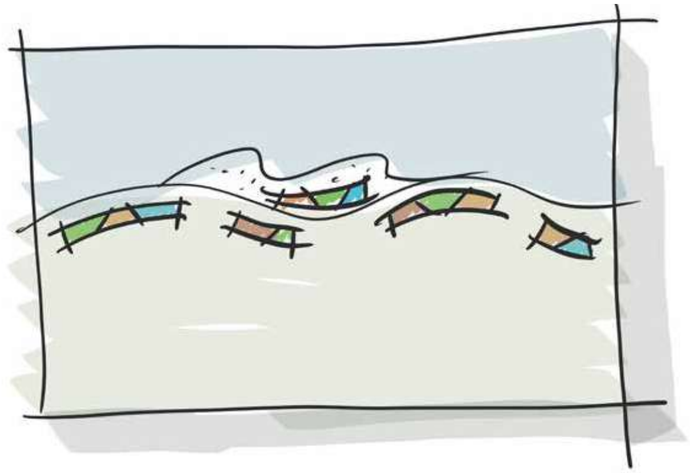

Denkrichtingen

Mozaïek

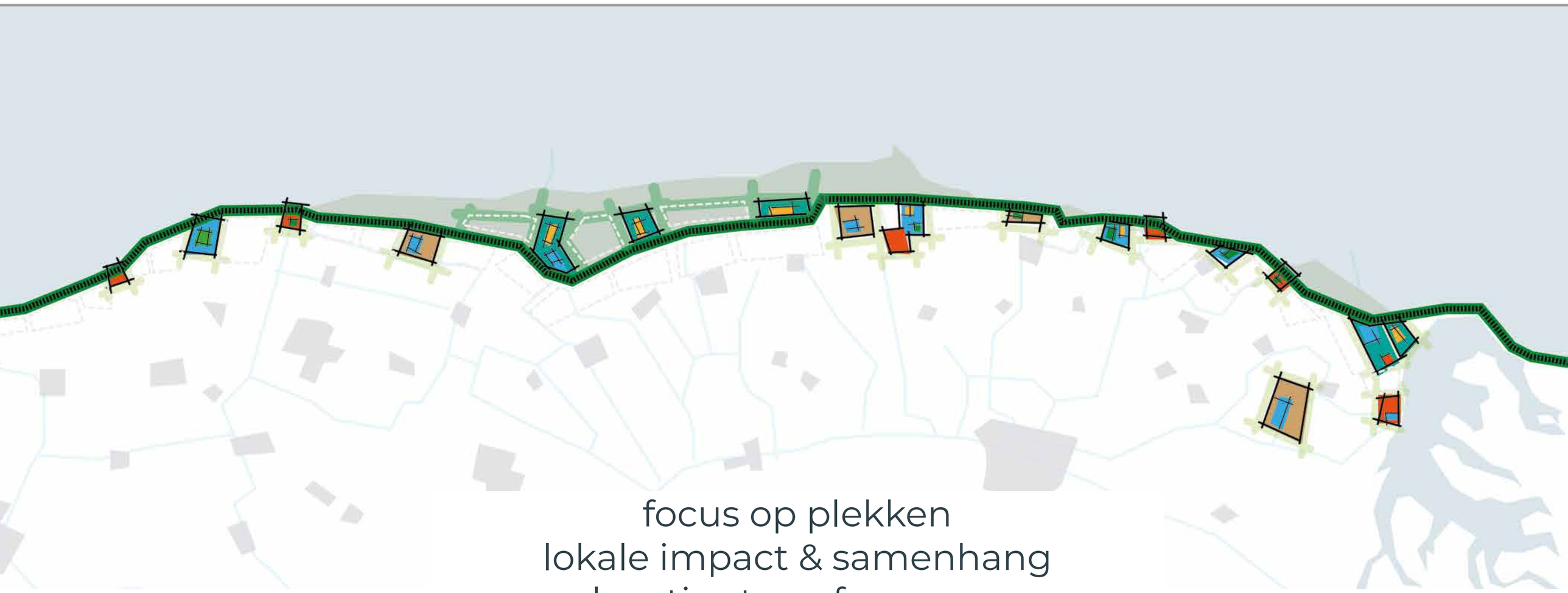

focus op plekken
lokale impact & samenhang
locaties transformeren
vernieuwen
raakt enkelen maar substantieel

Denkrichtingen

Lange lijnen

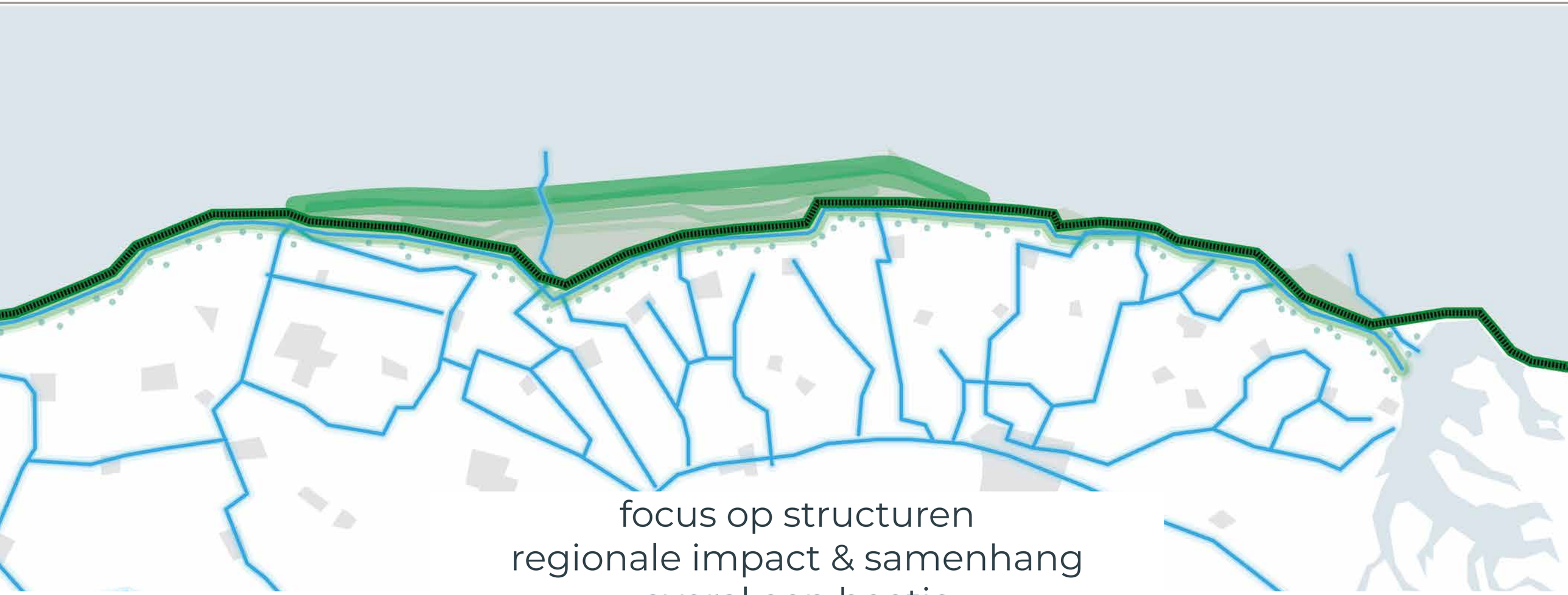

focus op structuren
regionale impact & samenhang
overal een beetje
aansluiten bij het bestaande
raakt velen maar beperkt

Denkrichtingen

1. Mozaiek

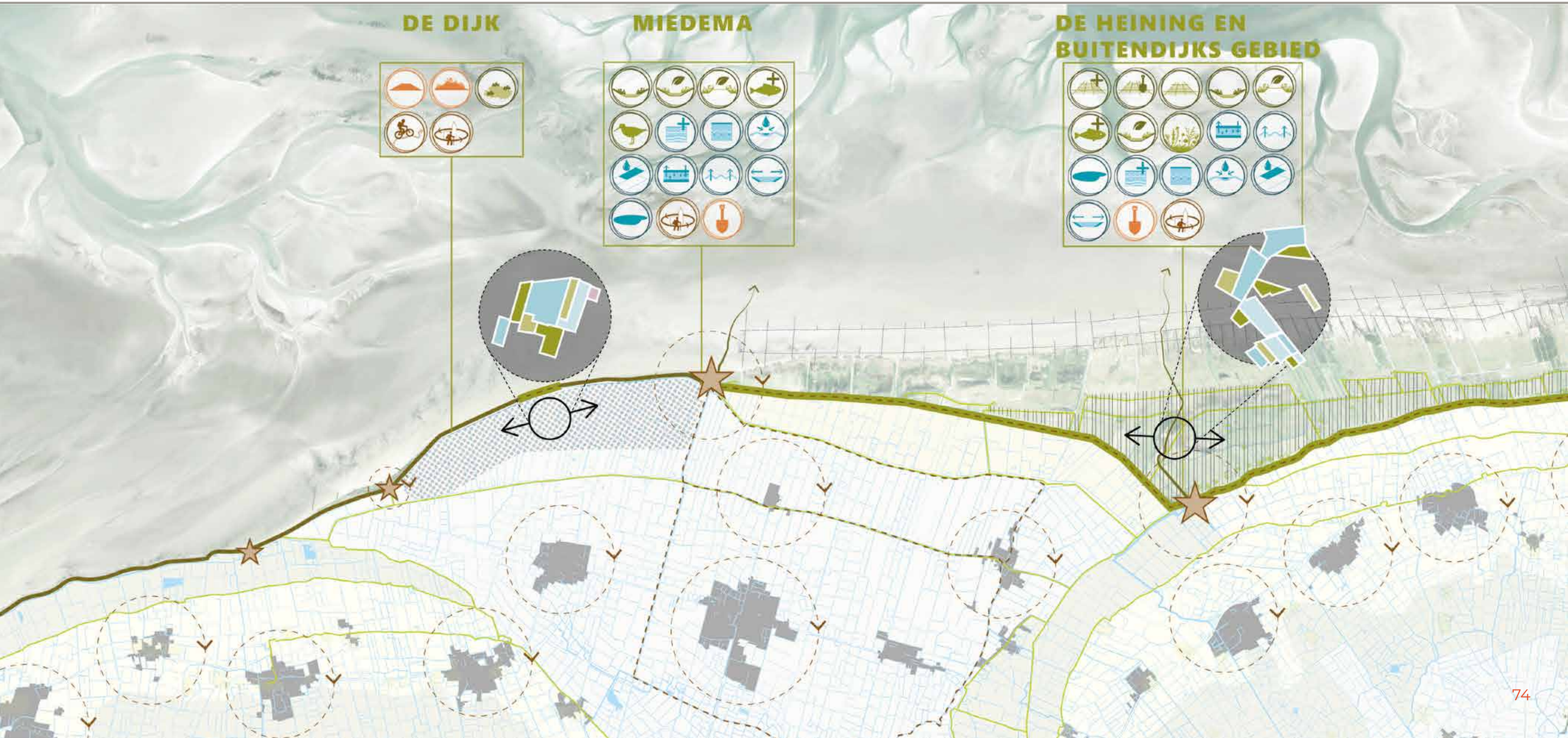

Denkrichtingen

1. Mozaiek

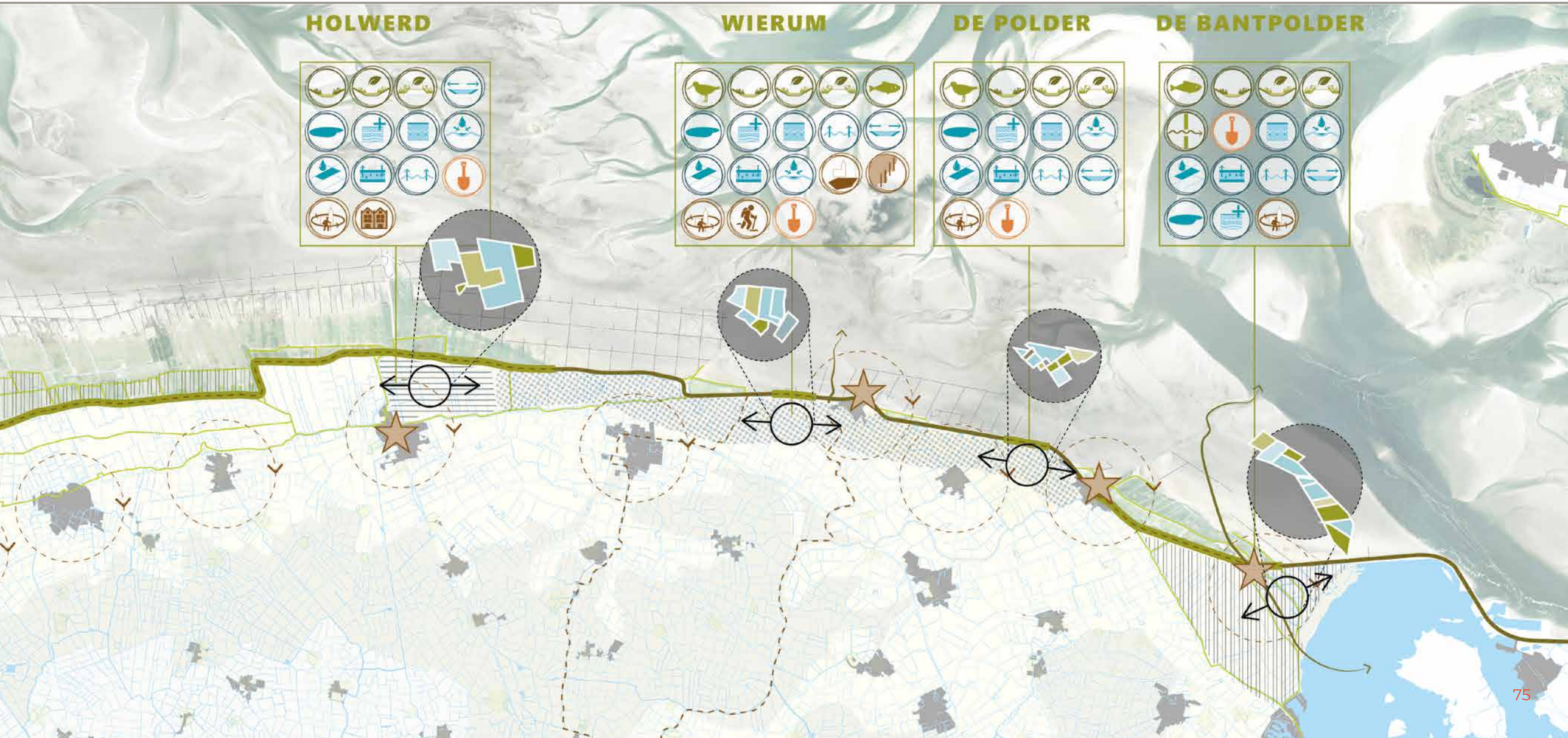

Denkrichtingen

2. Lange lijnen

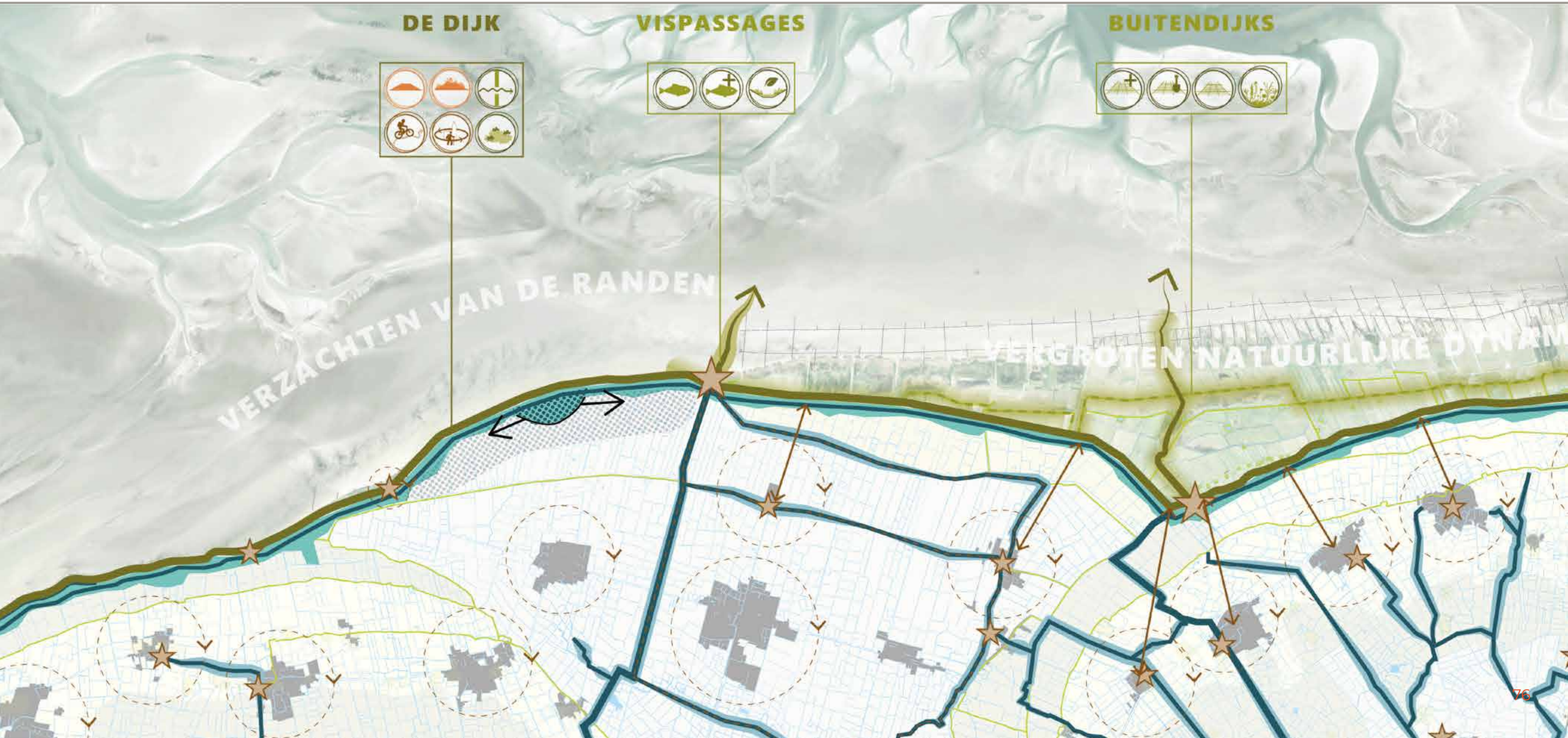

Denkrichtingen

2. Lange lijnen

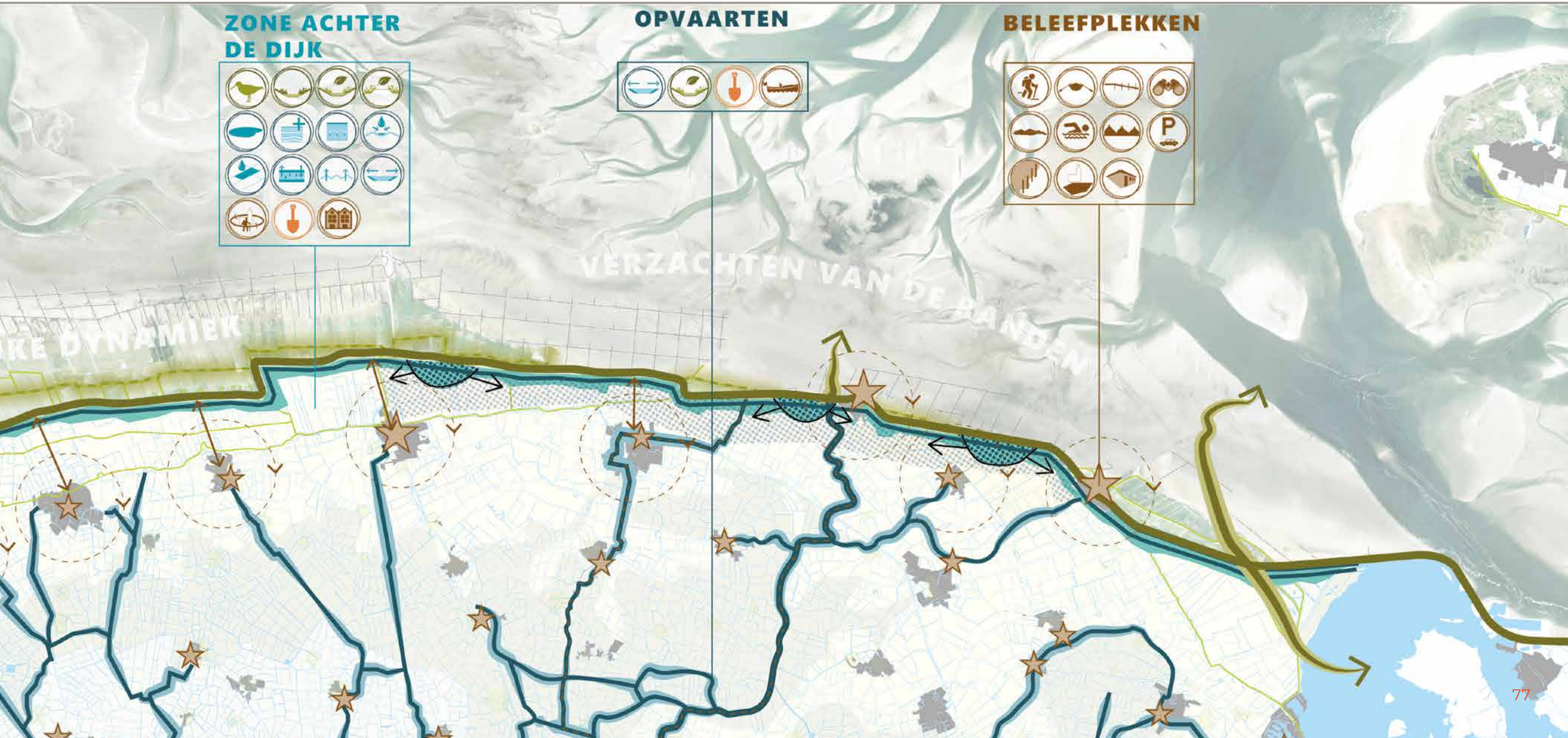

Vragen

een dijk van een landschap

Groene dijk

Kwelder

Klutenplas

Opvaarten

Pleisterplaatsen

Koppelkansen

Wat is er nodig om als partij aan te haken ?

Welke uitdagingen worden gezien ?

Beheer groene dijk
bloemrijk vs begrazing ?

Kleiwinning kwelder
i.c.m. natuurontwikkeling ?

Verkwelderen zomerpolders
gradient vs mozaiek ?

Inpassing klutenplas
compact vs langgerekt ?

Meekoppelen klutenplas
waterberging, recreatie, klei ?

Zoet-zout overgangen
effectiviteit / kansrijksheid vispassages ?

Opvaarten
bijdrage aan doelen water en natuur ?

Pleisterplaatsen
passend programma, profiel ?

Kwesties

Voorkeuren of keuzes t.a.v. van de kwesties ?

Wat is nodig om goede afweging te maken ?

Mozaiek

Lange lijnen

Denkrichtingen

Welke denkrichting spreekt het meeste aan?

Verschilt dit per deelgebied ?

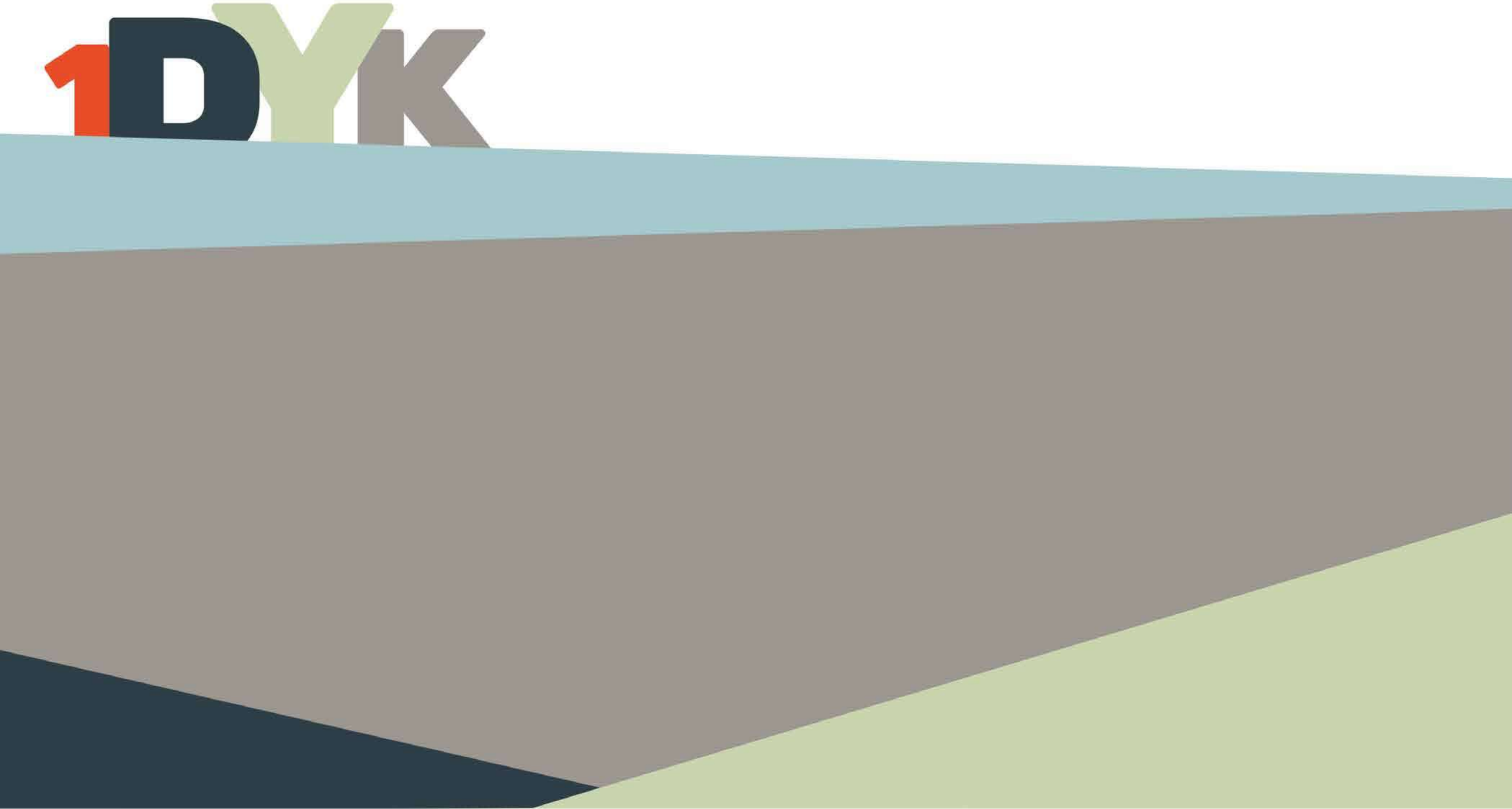
1DYK

OVERZICHT MOGELIJKE BOUWSTENEN GEBIEDPLAN 1DYK

CONCEPT - Versie 7 november '24

Locatie
1: west (Koehool - Zwarte Haan)
2: midden (Zwarte Haan – Ternaard)
3. oost (Ternaard - Paesens Moddergat

Meekoppelkansen
N00 Verwijzing naar andere bouwsteen
BHR Meekoppelkans vanuit beheer en onderhoud

Trekker
WF Wetterskip Fryslan
PF Provincie Fryslan
FG Fryske Gea
PAGW RWS Programmatische Aanpak Grote Wateren
NEF Gemeente Noardeast Fryslan
WH Gemeente Waadhoeke
WV Waddenvereniging

Termijn
1: nu - op korte termijn zicht op realisering (mee met dijkversterking)
2: straks - op middenlange termijn zicht op realisering
3: later - lange termijn

Financiering
PAGW PAGW-gelden
IKW (mogelijke) co-financiering vanuit Waddenfonds
PF provinciale middelen
WF waterschap
GM gemeentelijke middelen

Bron
GB Geactualiseerde initiatievenlijst Gebiedsdocument versie 28 juni 2024
WP Input vanuit de Werkplaatsen

BOUWSTENEN NATUUR

no	Bouwsteen	Omschrijving	Locatie				Meekopelkans	Aandachtspunten	Trekker	€	Termijn			Bron
			1	2	3						1	2	3	
BUITENDIJKS														
N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.		♦		Noard-Fryslân Bûtendyks	D01- Kleiwinning buitendijks kwelder	Afstemming met Kweldertotaal-beeld.	FG / WF	PAGW	•	•		GB
N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.		♦		Noard-Fryslân Bûtendyks	D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Cultuurhistorische en agrarische waarde zomerpolders. Natuurwaarden als onderdeel mozaiek.	FG / WF	PAGW	•	•		GB
N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard			♦	N03-1 Wierum		Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Staat niet in EP / PAGW-analyse: 'er is al genoeg kwelder, maar juist te weinig intergetijden gebied'	WF	?		•		GB
					♦	N03-2 Ternaard								
N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave		♦		Noard-Fryslân Bûtendyks	N02 - Verkwelderen zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Natura 2000-wetgeving.	FG / PF ?	(PF?)		•	•	GB
N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.			♦	Bantpolder en omgeving	N10 - Nieuwe vispassage D01- Kleiwinning buitendijks kwelder D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Afstemming ontwikkeling NP Lauwersmeer. Draagvlak i.v.m. agrarische gronden.	WV	(PAGW ?)		•	•	WP2
DIJK														
N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	♦	♦	♦	Groene dijk & de grasbekleding bij KZH en TPM	BHR - Mogelijk sterkere bekleding N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Nader onderzoek naar stevigheid bekleding. Huidige landbouwkundig gebruik (schapen).	WF	WF - HWBP / PAGW	•			GB
N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.	♦		♦	De 'harde' dijk: steenbekleding bij KZH en TPM		Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Getijdepoelen slibben dicht ? Passeerbaarheid voor kuikens bij klutenplas (geen grote gaten).	WF	WF - HWBP / PAGW	•			GB
N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud	♦	♦	♦				WF	PAGW	•			GB
N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	♦			N09-1 Miedema	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar optimalisatiemogelijkheden.	WF	PAGW	•	•		GB
				♦		N09-2 De Heining								
N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.			♦	N10-1 Wierum	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar effectiviteit / kansrijkheid locaties.	WF	PAGW	•	•		GB
					♦	N10-2 Bantpolder								

BINNENDIJKS														
N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels ('klutenplas').	♦			N00-1 KZH-west (1)	N06 - Bloem- en kruidenrijke dijk N10 - Nieuwe vispassage D03 - Kleiwinning binnendijks (put) N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W02 – Waterberging zoetwater W09 – Waterberging overlast		WF	PAGW	●	●		GB
					♦	N00-2 TPM-oost (2)								
N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	♦	♦	♦		BHR – Extensiever beheer door bredere natuurlijke watergangen KRW-opgave W01 - Verbreding watergangen		WF	(PAGW ?)		●		WP
N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	♦	♦	♦				WF / GM	?		●		WP

BOUWSTENEN WATER & LANDBOUW

no	Bouwsteen	Omschrijving	Locatie				Meekopelkans	Aandachtspunten	Trekker	€	Termijn			Bron
			1	2	3						1	2	3	
ZOETWATERBESCHIKBAARHEID														
SYSTEEMNIVEAU														
W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	♦	♦	♦	Opvaarten.	N12- Natuurvriendelijke oevers (GBD) R06 – Bevaarbare opvaarten R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Ruimtevraag t.a.v. van aanliggende percelen. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	WF (BOVI)	WF	•	•		WP
W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	♦	♦	♦	Lage delen binnen de waterdeelsystemen (polders). Holwerd.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Door verdamping behoorlijk verlies aan zoetwater. Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	WF (BOVI)	WF	•	•		WP
W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	♦	♦	♦	Zone achter de dijk	W02 – Waterberging zoetwater	Hogere peilen geeft (eerder) overlast bij lagergelegen percelen. Een combinatie met de bouwstenen voor waterberging in deze lage delen is dan kansrijk. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	WF (BOVI)	WF		•		WP
LOKAAL / COLLECTIEF NIVEAU														
W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.		♦		W04-1 De Heining	Blue Energy, energieopwekking uit zoet-zout verschil	Koppeling met Spaarwater. Roptasyl is misschien betere locatie (blue energy) i.v.m. groter verziltingsvraagstuk. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	WF (BOVI) PF ?	(WF/PF?)		•	•	GB
					♦	W04-2 Wierum (vispassage)								
W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.	♦	♦	♦			Koppeling met Spaarwater. Geschikte locaties nog in beeld te brengen. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	WF (BOVI) PF ?	(WF/PF?)		•	•	WP
PERCEELSNIVEAU														
W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven	♦	♦	♦			Stimuleren door pilots ?	WF (BOVI) PF ?	(WF/PF?)		•	•	WP
W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens	♦	♦	♦	Locaties met grootse verziltingsdruk		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	WF (BOVI) PF ?	(WF/PF?)		•	•	WP
W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)	♦	♦	♦			Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	WF (BOVI) PF ?	(WF/PF?)		•	•	WP

WATERAFVOER														
W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	♦	♦	♦	Lage delen binnen de waterdeelsystemen (polders). Holwerd.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Waterberging ter voorkoming overlast gaat niet (of slechts ten dele) goed samen met zoetwaterberging, aangezien de berging voor (onvoorspelbare) piekbuien leeg moet zijn om goed te kunnen worden ingezet.	WF	WF	•	•		WP

BOUWSTENEN RECREATIE & TOERISME

no	Bouwsteen	Omschrijving	Locatie				Meekopelkans	Aandachtspunten	Trekker	€	Termijn			Bron
			1	2	3						1	2	3	
RECREATIEF ROUTENETWERK														
R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	♦	♦	♦	Langs het gehele dijktraject	Verbinding diverse belevingsplekken langs de dijk	Het project is al uitgewerkt en uitvoeringsgereed; als meekoppelkans bij dijkversterking meegenomen. Mogelijk dat kleinere aanpassingen of aanvullingen wenselijk zijn als gevolg van realisatie ander bouwstenen langs de dijk.	NEF WH	(IKW ?)	●			GB
R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPliW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	♦	♦	♦	Rond de verschillende dorpen achter de dijk.	R01 - Op Paad lans it Waad R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Nog geen concrete projectvoorstellen.	NEF WH	(IKW ?)	●	●		GB-WP
BELEVINGSPLEKKEN EN VOORZIENINGEN														
R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en informatievoorziening	♦			In talud aan binnendijkse zijde dijk bij Koehool	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij KZH	WH	?		●		GB
R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.			♦	Wierum	R01 - Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM vanwege ontbreken raakvlak met dijk . Voor de gemeente een van de 'parels langs de waddenkust. Koppeling met cultuurhistorie en functie voor aangroei kwelder.'	NEF	?				GB WP
R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.			♦	Wierum	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM.	NEF	?				GB
R03-x	Belevingsplek Fiskershúske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum 't Fiskershúske.			♦	Paesens-Moddergat	R01- Op Paad lans it Waad	*PM - Check relatie TPM*	NEF	?				GB
R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.			♦	Paesens-Moddergat	R01- Op Paad lans it Waad	*PM - Check relatie TPM*	NEF	*?*				GB
R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang reddingsboot bij Moddergat.			♦	Paesens-Moddergat	R01- Op Paad lans it Waad	*PM - Check relatie TPM*	NEF	*?*				GB
R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto's, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen			♦	Paesens-Moddergat	R01- Op Paad lans it Waad	*PM - Check relatie TPM*	NEF	*?*				GB
AFGEVALLEN R&T INITIATIEVEN ?														
	Dijk van een wijf	*Landart kunstwerk, Sense of Place*	♦			*Oosterbierum*	*R01- Op Paad lans it Waad*	*Buiten plangebied*	*SoPlace*					*GB*
	Trailer hellling Holwerd			♦		*Wad bij Holwerd*	*R01- Op Paad lans it Waad*		*?*					*GB*
	Zwemlocaties			♦		*Tussen Nieuwe Bildtzijl en Blije*		*Onduidelijk waar deze wens vandaan komt, niet bij gemeente*	*?*					*GB*
	Wadloopcentrum	*Aanbod voor het gebruik van terrein voor belevingsplek.*			♦	*Paesens-Moddergat*	*R01- Op Paad lans it Waad*	*Geen concreet plan. 'Biodivers inrichting, mogelijkheid voor nachttuin concept'*	*?*					*GB*

VAARROUTES															
R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.			♦	Rondje Dokkum, Wierum, Ternaard	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Onderdeel van initiatief SWWT; met beoogde koppeling tussen recreatie, ecologie en zoetwateropgaven. Inventarisatie en raming van noodzakelijke aanpassingen aan kunstwerken gereed.	NEF	IKW ?				GB
R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	♦			Rondje rondom St-Annaparochie	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad		WH	IKW ?				GB WP
R06	*Overige opvaarten ?*	*In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te verbeteren.*			♦		*N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)* *W01 – Verbreden watergangen* *R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad*	*Nog geen concrete plannen*						*WP*

BOUWSTENEN DIJK

no	Bouwsteen	Omschrijving	Locatie				Meekopelkans	Aandachtspunten	Trekker	€	Termijn			Bron
			1	2	3						1	2	3	
KLEIWINNING VOOR DIJKBEKLEDING														
D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.		♦		Noard-Fryslân Bûtendyks	N00 -Verbeteren kwaliteit kwelder	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	WF / FG	WF	●			WP
D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.		♦		Noard-Fryslân Bûtendyks	N00 - Verkwelderen zomerpolders	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	WF / FG	WF	●			WP
D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	♦	♦	♦	D00-1 Klutenplas west D00-2 Klutenplas oost D00-3 Holwerd	N00 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding.	WF / PAGW	WF	●			GB
D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	♦	♦	♦	Opvaarten	W00 - Verbreding watergangen N00 – Natuurvriendelijke oevers (GBD) R00 - Opvaarten Wierum-Ternaard R00 - Rondje St-Annaparochie	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige slib voor dijkbekleding.	WF	WF	●			GB

Oogst integratiesessie – plenaire werkplaats 23 oktober '24

Algemene bevindingen

Afbakening
Vragen over afbakening van het project.
In tijd: voor welke termijn maken we de plannen; hoe ver kijken we vooruit; hoe toekomstbestendig zijn de voorstellen?
In ruimte: op welke gebied richten we ons; hoe ver van de dijk; overlap met andere gebiedsprocessen.

Haalbaarheid
Zijn de bouwstenen / maatregelen ook technisch haalbaar en in welke mate dragen ze ook daadwerkelijk bij aan opgaven? Voor meerdere zaken is dit nog onvoldoende duidelijk. Bv. vispassages, kleiwinning, zoetwatermaatregelen.

Waddenzee-systeem
Vragen of de bouwstenen wel logisch en efficiënt zijn wanneer bekeken vanuit het grotere Wadden-systeem. "Willen we hier niet te veel aan opgaven realiseren terwijl dit op een locatie net buiten het plangebied logischer en efficiënter is?"

Grond
Alles staat of valt met de beschikbaarheid van grond. Daarvoor wordt vooral naar landbouwgrond gekeken. Grondeigenaren zijn nog weinig betrokken bij het proces, met risico op gebrek aan draagvlak straks en/of geen zicht op realisatiemogelijkheden. Belangrijk om heldere grondstrategie te ontwikkelen: ruilgronden hebben om eigenaren op andere locaties een waardig alternatief te kunnen bieden.
'Benut overheidsgronden voor groenblauwe dooradering (bermen)'

Positie landbouw
Landbouw voelt zich nog onvoldoende betrokken bij uitwerking van de plannen. Wordt gepleit om actiever in gesprek te gaan met grondeigenaren. Zorgen over de landbouwbelangen in het plan: natuurmaatregelen gaan ten koste van landbouwgrond, het belang van de zomerpolders voor landbouw onder druk.
What's in it voor de landbouw?
Qua zoetwater: kritische geluiden over de effectiviteit van genoemde pilots voor infiltreren van water en vergroten zoetwaterlens.
Nog minder goed in beeld: mogelijk andere kansen voor landbouw (qua verkaveling bv.)

Klutenplas
Aanleg van (grote) 'klutenplassen' stuit op weerstand vanuit landbouw (en gemeente). Behoefte aan goede (betere) onderbouwing van nut en noodzaak. Vragen of andere locaties niet beter geschikt zijn (Lauwersmeer, lagere gebieden verder van de dijk). Angst voor 'schaduwwerking' omliggend agrarisch gebruik. Als beter alternatief wordt door deze partijen groenblauwe dooradering genoemd.

Kanttekening bij redenering over kwaliteit gronden achter de dijk: ‘De slechtste gronden voor landbouw’ achter de dijk is relatief: de ‘echt’ slechte plekken (laag / verzilting) liggen verder weg’.

Dijkversterking vs IIP
Bepaalde meekoppelkansen zijn in het kader van de dijkversterkingstrajecten (KZH en TPM) al afgewogen en al dan niet meegenomen. Van sommige afgevallen kansen bestaat bij partijen toch nog de wens deze te realiseren. Helderheid nodig over haalbaarheid en wenselijkheid en wat er evt. nog mee kan in het Gebiedsplan. (Check Factsheets TPM)

Kleiwinning
Er worden meerder kanttekeningen gemaakt over de evt. meekoppelkansen ten aanzien van kleiwinning. “(Delen van) de zomerpolders liggen lager dan de kwelder; is dat dan wel geschikt voor kleiwinning?”. “De gronden achter de dijk zijn zavelig, niet geschikt voor kleiwinning” . “Slib uit het systeem halen (Waddenzee) mogelijk niet gewenst”. Nader onderzoek nodig naar geschiktheid en winningsmogelijkheden van de klei, zowel buiten- als binnendijks.

Brede welvaart
Zorg over het feit dat brede welvaart nu ’smal’ wordt gedefinieerd als alleen recreatie en toerisme (maar wel erkenning dat de projecten tot nu toe inderdaad alleen daar betrekking op hebben).

Recreatie & toerisme
Verdiepingsslag op recreatie en toerisme gewenst, aansluitend bij bestaand beleid (NEF). Geen verblijfsrecreatie bij Holwert (exclusief). Wel meer aandacht voor impuls R&T bij alle dorpen. I.c.m. opvaarten bv ook haventjes, aanlegplekken, extra voorzieningen etc.
“Driehoek Ferwert - Blije – Hegebeintum mist” als te ontwikkelen op het gebied van R&T.

Holwert
Vragen over (mogelijke) positie Holwerd aan Zee binnen het gebiedsplan. Het oorspronkelijke plan is van de baan: in hoeverre zijn er op deze locatie alsnog mogelijkheden om ambities te realiseren? Bv. vanwege grondposities.
‘Is HaZ niet te snel afgeschoten gezien bouwstenen klei, ecologie, leefbaarheid’ (WF, PF, RWS)’
‘Geen ‘status aparte’ voor Holwert: geen draagvlak voor de plannen’ (NEF)

Opvaarten
Meerdere partijen (o.a. Wetterskip, gemeenten) positief over het aanpakken van de opvaarten (natuurvriendelijke oevers, verbreden, toegankelijk voor scheepvaart) vanwege de ‘plus’ voor ecologie (groen-blauwe dooradering) en welvaart (toerisme). Vraag t.a.v. van mogelijke meerwaarde voor het watersysteem (waterberging bij overlast en/of wateropslag bij droogte): hoe ziet het Wetterkip dat, sluit dit aan bij haar doelen?

Strategie: Lange lijnen vs Mozaïek
Voorkeur voor lange lijnen vanwege aansluitend bij landschap:
“Dit is een landschap van lange lijnen, openheid. ‘Blokje erin’ (mozaïek) past daarbij niet.”
Voorkeur voor mozaïek vanwege realisatie:
“Mozaïek- benadering biedt flexibiliteit, maak realisatie op korte termijn mogelijk”
“De opgaven liggen langs de dijk, dus mozaïek is een logische en snelle aanpak”
Vaak genoemd zijn kansen voor combinatie:
“Beide denkrichtingen zijn nodig, om zaken te organiseren en met elkaar te verbinden”;
“Op korte termijn starten met mozaïek (dat wat je nu kan doen) om door te groeien naar duurzaam dijklandschap als lijn achter de dijk”
“Buitendijks mozaïek waar dynamiek is en binnendijks lange lijnen waardoor de lasten verlicht worden”
“Maak een kralenketting”

[redacted] / 7-11-‘24

PROGRAMMATEAM 11 & 12 NOV

VAN WAARDE CREATIE NAAR WAARDE VERDELING

OPENING

Agenda 11 nov 2024

- Digitale Stuurgroep
- Op pad samen
- Werkafspraken, mandaat en representatie
- Opgave, scope, belangen en standpunten
- Lunch
- Bestuurlijke ambities en de winnaarsspeech voor iedereen
- Fundamentele keuzes
- Een kijkje achter de Zeedijk
- Diner

Agenda 12 nov 2024

- Check in na gisteren
- Op pad samen
- Inhoud samen te bepalen
- Lunch
- Inhoud samen te bepalen
- Acties en actiehouders
- Doorkijk 25 en 26 nov

Praktische zaken

- Het is een 1DYK proces dus jullie zijn allemaal mede eigenaar
- Slides en andere stukken worden in overleg gedeeld
- Geef aan als er verandering nodig is: pauze, klimaat, afstemming
- Probeer zo veel mogelijk present te zijn. Geef even aan als je onderdelen moet missen
- Zijn er nog veranderingen m.b.t. eten en overnachten?

EEN NIEUWE FASE

Bestuurlijk herhaalde ambitie:

- “We kennen de opgaves en de scope van 1DYK”
- “We hebben de wil om er, in consensus, uit te komen”
- “We stellen vast dat alle belangen met mandaat aan tafel zitten”
- “Iedereen is verantwoordelijk voor de eigen achterbanrepresentatie en aanvaart de lusten/lasten van participatie”
- “We maken ons hard voor een uitlegbaar eindproduct met oog voor objectieve criteria”

Gebruik maken van objectieve criteria

Knock-out criteria:

Een akkoord moet juridisch en wettelijk haalbaar zijn (denk aan vergunbaarheid)

Een akkoord moet technisch realiseerbaar zijn binnen een afzienbare termijn (5 jaar).

Een akkoord moet betaalbaar zijn, c.q. er moet door een of meerdere partijen voor betaald willen worden.

Een akkoord moet controleerbaar en handhaafbaar zijn.

Wenselijkheidscriteria:

Oplossingen met daarin de meeste belangen verwerkt hebben de voorkeur.

Concretere oplossingen zijn beter dan abstracte opties.

Oplossingen gebaseerd op feiten hebben de voorkeur, boven oplossingen waar feitelijke onderbouwing ontbreekt

Oplossingen hebben een eigenaar/initiatiefnemer

Oplossingen die toekomstgericht en duurzaam zijn hebben de voorkeur.

Er is één nadrukkelijke afspraak

Geen enkele partij aan tafel is gelegitimeerd om te spreken namens individuele grondeigenaren. Als we met maatregelen komen die moeten landen in het gebied en gronden raken die niet van een 1DYK partner zijn hebben we samen te bepalen hoe én wanneer we die eigenaren betrekken.

1DYK partijen willen samen het signaal geven naar de buitenwereld (en dus ook grondeigenaren): we nemen geen beslissingen over mensen/gronden/bedrijven, maar moeten wel kijken waar we elkaar bestuurlijk kunnen vinden. We lopen niet weg voor de verantwoordelijkheid om concreet te worden. Uiteindelijk delen we het perspectief wat we zien natuurlijk met de betrokkenen.

Procesafspraken Programmateam

- Welke werkafspraken (her)bevestigen we naar elkaar?
- Hoe zit het met mandaat en representatie?
- Wat spreken we af over vertrouwelijkheid en communicatie?
- Penvoerder?

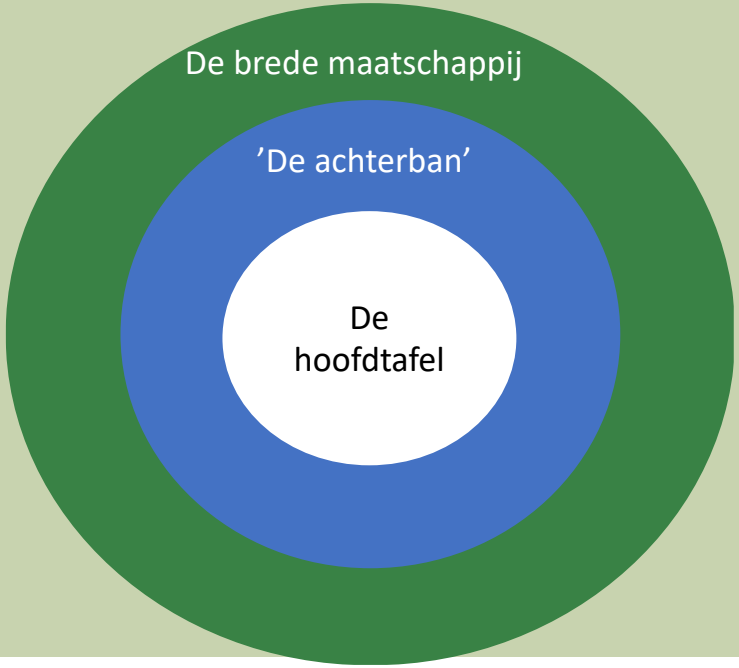

Procesafspraken en omgangsvormen

- We mogen inhoudelijk onze achterban informeren
- Het PB voorziet in verslaglegging en deze wordt door iedereen gebruikt voor de terugkoppeling
- We delen wel inhoud, maar geen persoonlijke zaken (quotes etc.)
- We onderhandelen niet over feiten en erkennen kennishouders
- Als we raads- of persvragen zijn dan bespreken we die samen
- Er zijn geen taboes, maar we zijn wel eerlijk over de grenzen van de opgave
- Niets is akkoord tot alles akkoord is
- We zetten in op een winnaarsspeech voor iedereen t.o.v. de situatie dat je niet had meegedaan

Oproep: soms is de grens dun

Dialoog

Elkaar de ruimte geven om te spreken

Vragen stellen om elkaar te begrijpen

Spreektijd van de ander = nieuwe informatie

Luisteren, samenvatten, doorvragen (LSD)

Zoeken naar wederzijds begrip

Verschil in belang en opvatting onderzoeken

Streven naar gezamenlijk beeld en

dit met instemming verwoorden

Discussie

Zoveel mogelijk spreektijd opeisen

Elkaar overtuigen van het eigen gelijk

Spreektijd van de ander zien als verloren tijd

Vuren, bijladen, opnieuw vuren (VBoV)

Woorden zijn wapens

Elkaars standpunt en argumenten weerleggen

Instemming willen voor het eigen standpunt

Eerst begrijpen dan begrepen worden

OPGAVE, BELANGEN EN STANDPUNTEN

Met 7 eigenaren

WETTERSKIP FRYSLÂN
HWBP voor sterke dijken

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

provinsje fryslân
provincie fryslân

GEMEENTE waadhoeke

GEMEENTE NOARDEAST FRYSLÂN

en een afvaardiging van landbouw- en terrein-beherende organisaties

De 1DYK organisatie

Stuurgroep 1DYK

Programmateam 1DYK

PB

Werkplaatsen:
Participatieve werkvormen om oplossingen te vinden

Lokale consulten:
Participatieve werkvormen met oog voor regionale dynamiek

Digitale en analoge informatievoorziening

Opgave(s)

Q1 2025 ligt er een akkoord op het integraal inrichtingsplan voor 47 km dijkverbetering Koehool – Lauwersmeer waarbij samenhangende initiatieven uit het Gebiedsdocument 1DYK, PAGW maatregelen, het Ecologisch Perspectief en andere raakvlakprojecten zijn meegenomen waar mogelijk.

Hierbij is rekening gehouden met 3 kernelementen:

- Dijk versterkt - Hoogwaterveiligheid
- Randen verzacht- Ecologisch herstel waddengebied
- Gebied verrijkt – meerwaarde rondom de dijk

Doorkijk:

- Eind 2025 zijn integrale effectstudies inclusief maatregelen IIP klaar.
- Begin 2026 start de procedure projectbesluit (Project Groen). Eind 2026 ligt er een projectbesluit voor Project Groen met het IIP als onderlegger.

Een geschiedenis van jaren

Een gezamenlijk gebiedsdocument

Drie dragers / Zes thema's:

- Randvoorwaardelijk dat wat voor alle thema's en initiatieven meegewogen dient te worden: Ruimtelijke Kwaliteit, Grond/ Bodem/Slib mogelijkheden
- Inhoudelijk dat wat bijdraagt aan de inhoudelijke kwaliteit op verschillende plekken in het gebied: Natuurlijke Kwaliteit, Duurzaam Toerisme, Zoetwaterbeschikbaarheid, Vitale Kust

Thema's zijn:

- zoetwaterbeschikbaarheid
- natuurlijke kwaliteit
- grond/bodem/slib
- vitale kust
- duurzaam toerisme
- ruimtelijke kwaliteit

Heel veel projecten en initiatieven!

Belofte: belangen centraal

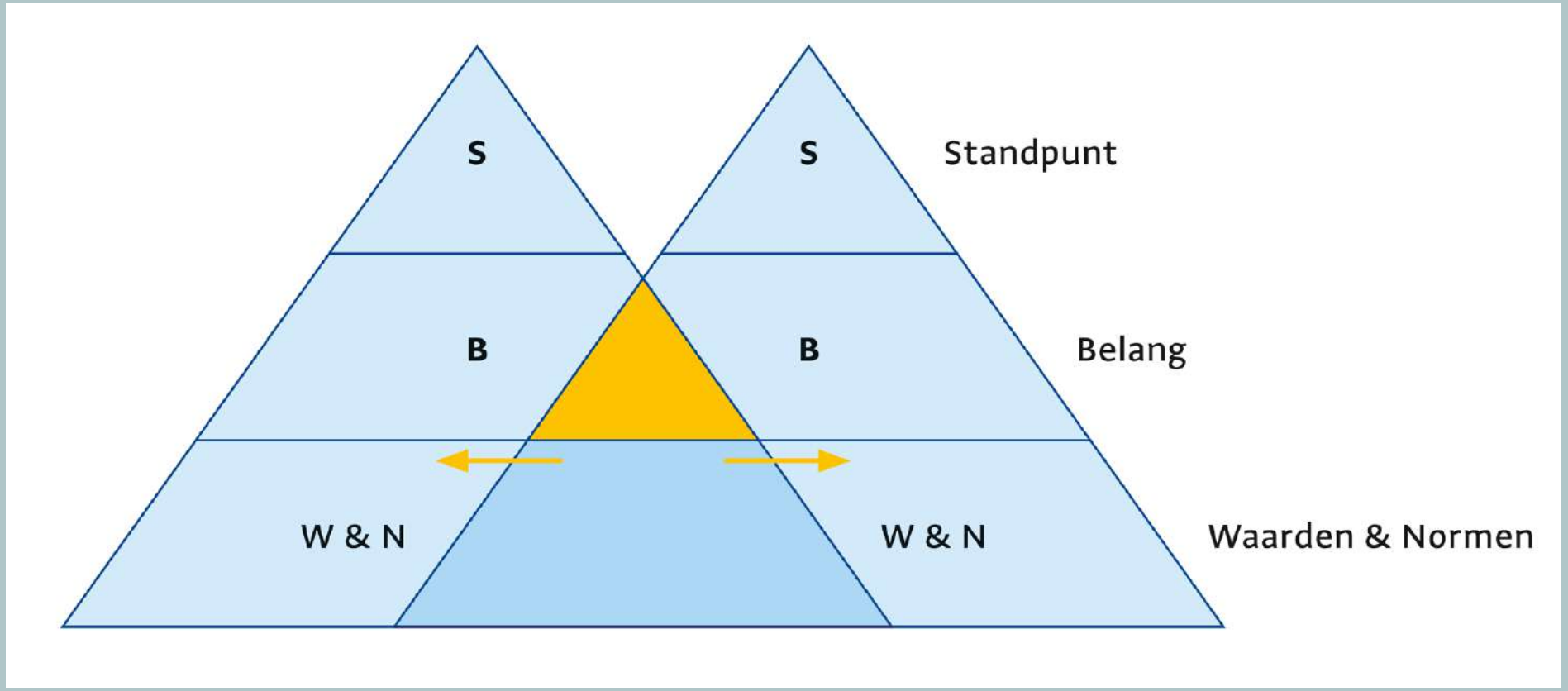

Ervaringen uit het verleden

- Als het spannend wordt, kiezen mensen voor zichzelf…
- Kies uit eigen belang voor samen
- Voor langdurig succes ben je afhankelijk van elkaar
- Als vertrouwen wordt geschaad, heb je daar samen last van
- Een afspraak is pas gemaakt als iedereen dit bevestigt
- Er is altijd een volgende ronde…!

BELANGEN, VERTROUWEN EN MACHT

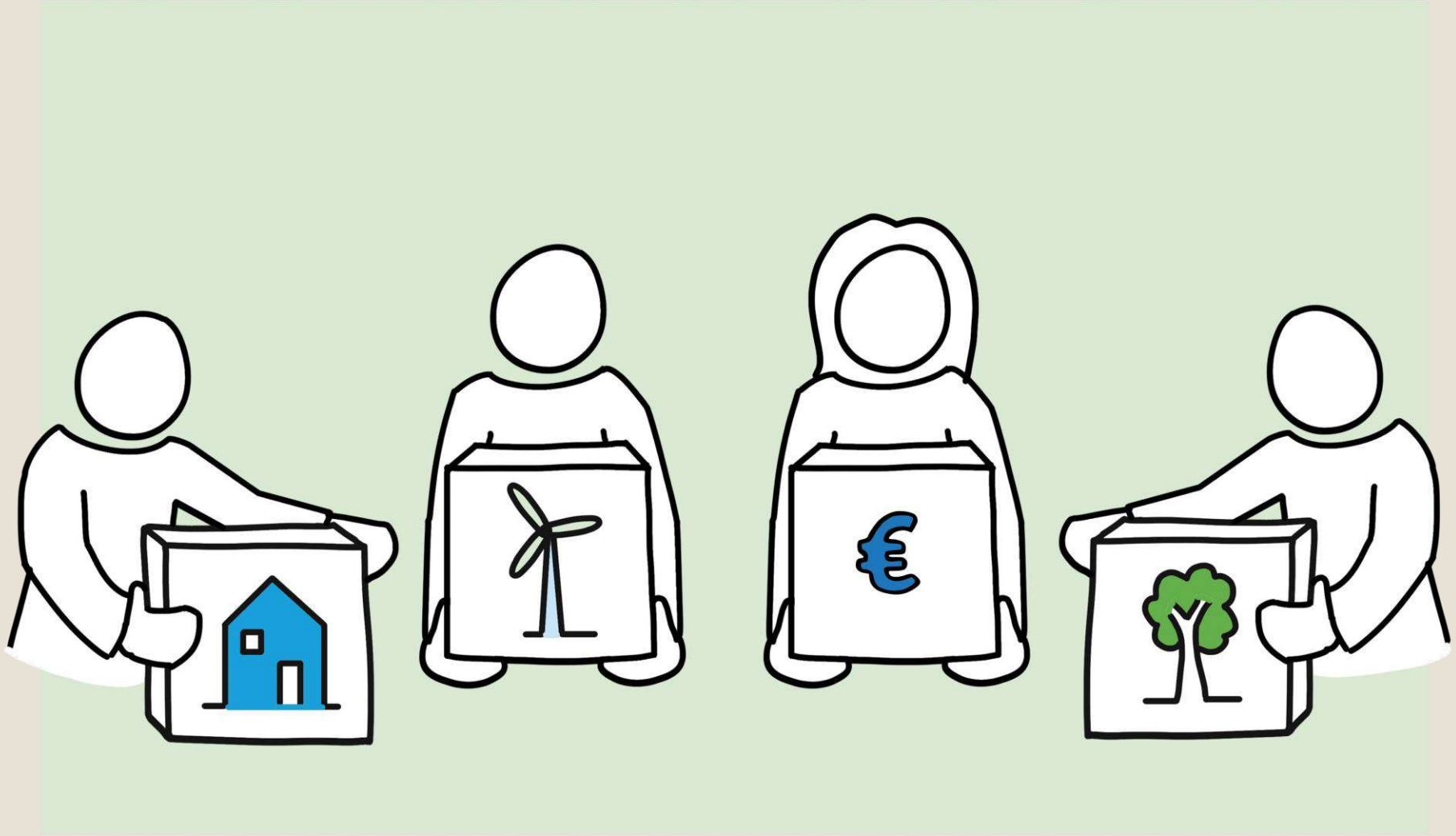

Hoe zit het hier bij 1DYK? (1/3)

- Neem 5 minuten om de belangen van een andere organisatie op papier te zetten.
- Collega's kunnen samenwerken.
- We lezen deze belangen straks plenair voor
- De desbetreffende organisatie mag naderhand reageren

Partij A	WF	PF	Landbouw	RWS	NEF	Natuur	WH
Over B	PF	Landbouw	RWS	NEF	Natuur	WH	WF

EEN WINNAARSSPEECH VOOR IEDEREEN

Kiezen voor samen uit eigen belang

- Voor langdurig succes ben je afhankelijk van elkaar
- Laat iedereen van tafel gaan met een verhaal naar de achterban waarin meerwaarde schuilt
- Hiervoor moet:
  - Helder zijn welk resultaat op tafel ligt
  - Wat het alternatief is

Dit kan per opgave en stakeholders verschillen natuurlijk

Omgaan met BATNA

- Best Alternative To a Negotiated Agreement

- Als we er samen NIET uitkomen, wat heb ik dan?
  - Wat zijn mijn mogelijkheden, welke alternatieven heb ik?
  - Hoe goed zijn die alternatieven?
  - Bepalend voor hoe jij in de gesprekken zit
  - Bepaal vooraf je BATNA én dat van de ander!!

Arena’s waar vraagstukken zich afspelen…

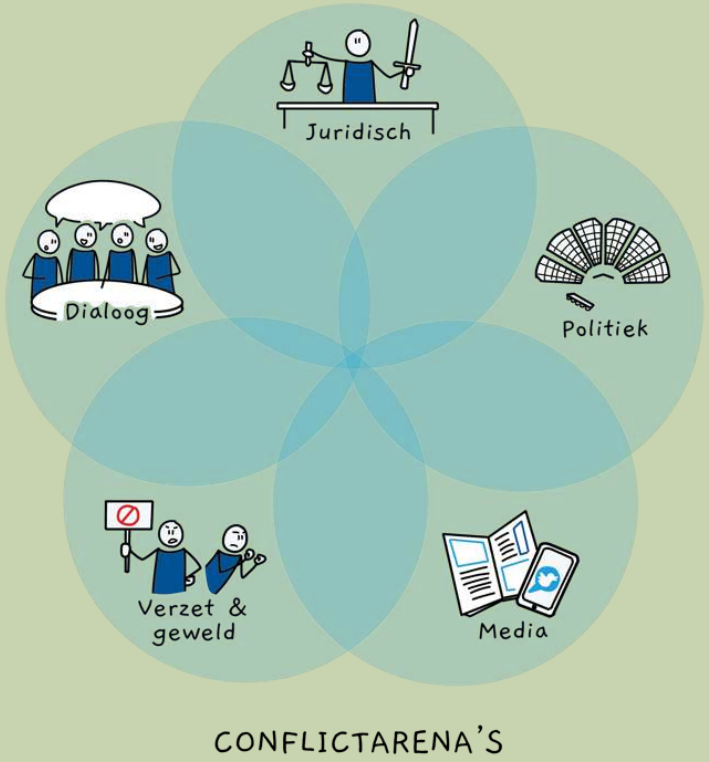

Hoe zit het hier bij 1DYK?

- Weten partijen wat hun BATNA is?
- Ken je het BATNA van anderen?
- Wordt het BATNA ingezet als wapen?
- Zijn er casino- of fantoom BATNA’s?

BATNA aspecten 1DYK

Als we er niet uitkomen samen dan:

-Moet de dijk nog steeds versterkt worden. Waarschijnlijk harde dijk met binnendijkse onteigening. Harde lijn in het landschap en over 30jaar weer aan de beurt.

-PAGW onder druk

-Veel opgaves in een eigen, geïsoleerd proces. Bijv. Natuer mei de Mienskip.”

-Geld op de plank blijft liggen en Friesland mist de boot

-Imagoschade, bestuurlijke flater en verzuurde relaties

-De ‘volgende ronde’ waarin je samen moet werken zal zwaar worden

FUNDAMENTELE KEUZES

Wat is context en wat is scope?

Een paar voorbeelden:

- Dijkversterking?
- Waddenagenda?
- PAGW?
- Kweldertotaalbeeld?
- Dongeradielen?
- Op paad langs t Waad?
- Lopende landbouw pilots?

Wat is de volgorde der dingen?

- Dijkversterking
- Impact op natuurwaarden
- PAGW
- Toekomstbestendige landbouw
- Verbeteren natuurkwaliteit
- Sociaal-culturele ambities
- …

ONTWERPPROCES VANUIT WAARDE CREATIE

Terugblik

Gebiedsdocument

Werkplaatsen

1e ronde - plenair (juni):

- ***ecologische plus***
- ***zoetwater***
- ***brede welvaart***

2e ronde - 1 op 1- (sept):

Prv. Fryslân (zoetwater)
It Fryske Gea
Holwerd aan Zee
Wetterskip
Gem. Waadhoeke
RWS-PAGW
Waddenvereniging
Gem. Noardeast Fryslan
Dongeradielen

IIP - Gebiedsplan

'23 Q2-Q3 '24 Q4 '24 Q1 '25

Algemene bevindingen

- *Integrale ambities*
- *Verschil in tempo*
- *Mate van concreetheid*
- *Grond*
- *Kennis*
- *Geld*
- *Context & afbakening*

OPGAVE

BOUWSTENEN

KOPPEL - KANSEN

DENKRICHTINGEN

dijk

natuur

landbouw & water

recreatie & toerisme

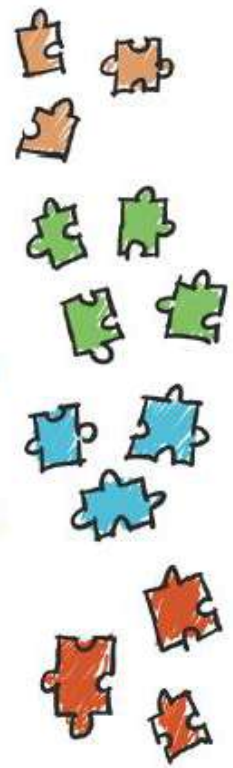

Mogelijke maatregelen

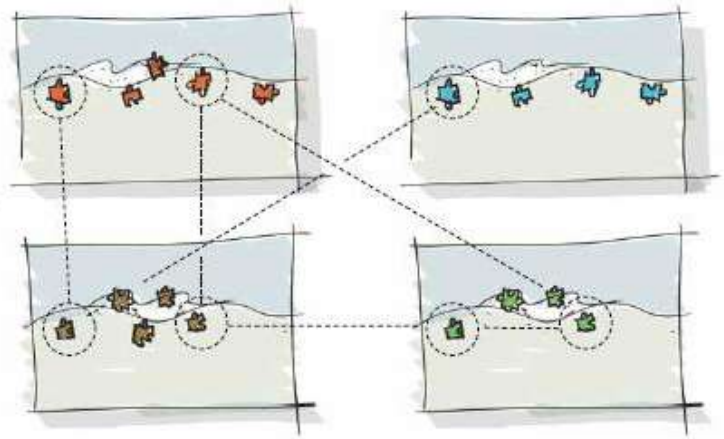

Logica van de plek

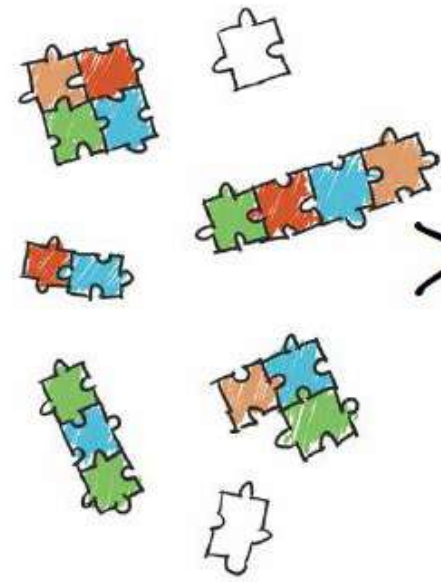

Samenhang door combinaties van maatregelen

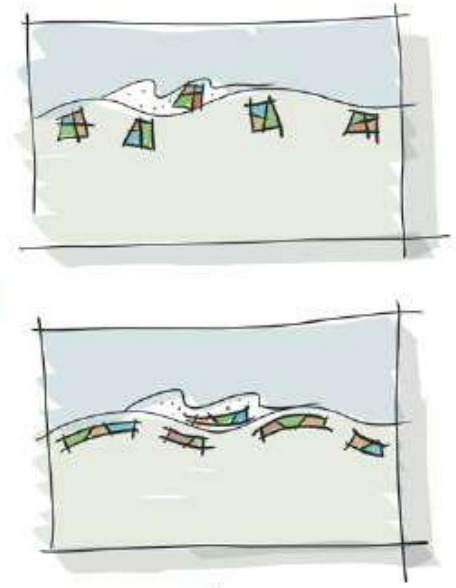

Samenhang op landschapsniveau

Opgave

- VOORBEELD -

Natuur

'randen verzachten'

verbeteren natuurkwaliteit
buitendijks

zoet-zout overgang
& vispassages

verbeteren natuurkwaliteit
binnendijks

groenblauwe dooradering

vergroten dynamiek

verzachten
randen waddenkust

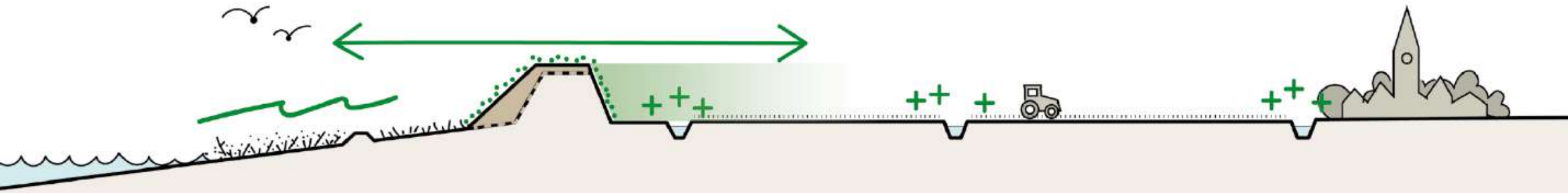

Opgave

- VOORBEELD -

Landbouw & water

'toekomstbestendige landbouw'

klimaatbestendig watersysteem

zoetwater vasthouden in het gebied

voorkomen wateroverlast

tegengaan verzilting

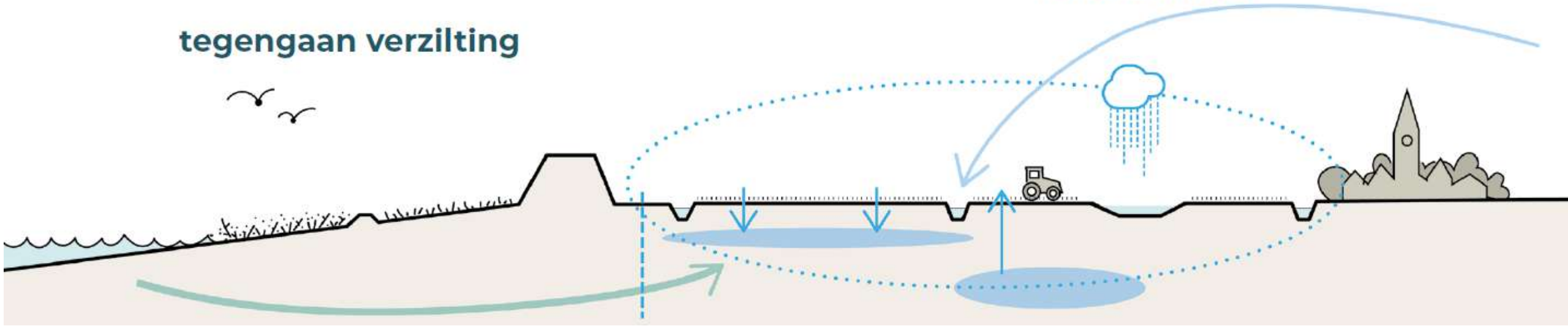

Bouwstenen - VOORBEELD -

Natuur

Buitendijks

Verbeteren kwaliteit kwelder

Verkwelderen zomerpolders

Kwelders ontwikkelen

Realisatie NNN-opgave

Vergroten buitendijks areaal

Dijk

Bloem- en kruidenrijke dijk

Natuurvriendelijke harde buitenbekleding

Natuurvriendelijke oevers teensloot

Optimaliseren vispassages

Nieuwe vispassages

Binnendijks

Hoogwatervluchtplaat-sen en broedeilanden

Natuurvriendelijke oevers (gbd)

Bloem- en kruidenrijke bermen (gbd)

Bouwstenen - VOORBEELD -

Landbouw & water

Zoetwater - *systeem*

Verbreden watergangen

Waterberging t.b.v. zoetwater

Peilverhoging

Zoetwater - *perceel*

Verbeteren bodemkwaliteit

Anti-verziltingsdrainage (pilot)

Water op perceel vasthouden (pilot)

Zoetwater - *lokaal*

Verticale drainage (pilot)

Ondergrondse wateropslag (pilot)

Waterafvoer

Waterberging ter voorkoming overlast

Bouwstenen - VOORBEELD -

Natuur

Mogelijke koppelkansen

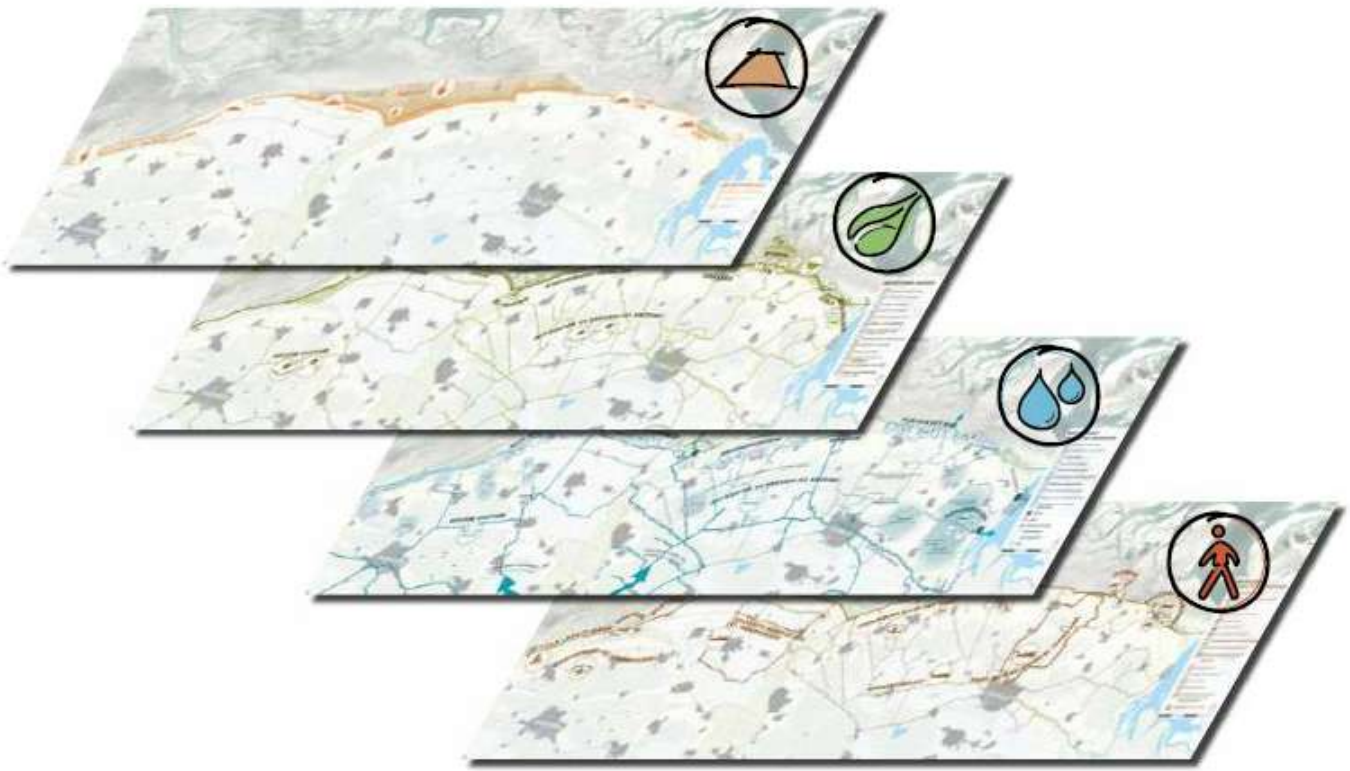

Groene dijk

Kwelder

Klutenplas

Opvaarten

Pleisterplaatsen

Kwesties

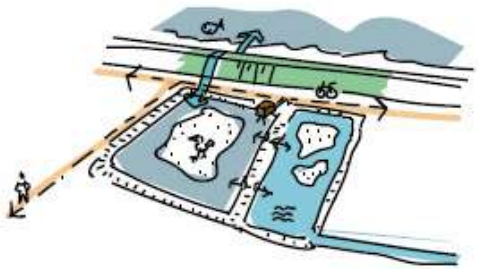

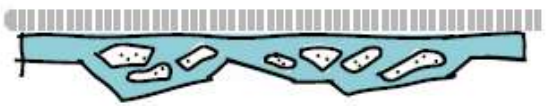

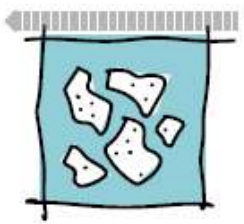

Beheer groene dijk - bloemrijk vs begrazing ?

Kleiwinning kwelder - i.c.m. natuurontwikkeling ?

Verkwelderen zomerpolders - gradient vs mozaiek ?

Inpassing klutenplas - compact vs langgerekt ?

Meekoppelen klutenplas - waterberging, recreatie, klei ?

Zoet-zout overgangen - effectiviteit / kansrijksheid vispassages ?

Opvaarten - bijdrage aan doelen water en natuur ?

Pleisterplaatsen - passend programma, profiel ?

Denkrichtingen

Mozaïek

focus op plekken
lokale impact & samenhang
locaties transformeren
vernieuwen
raakt enkelen maar substantieel

Denkrichtingen

Lange lijnen

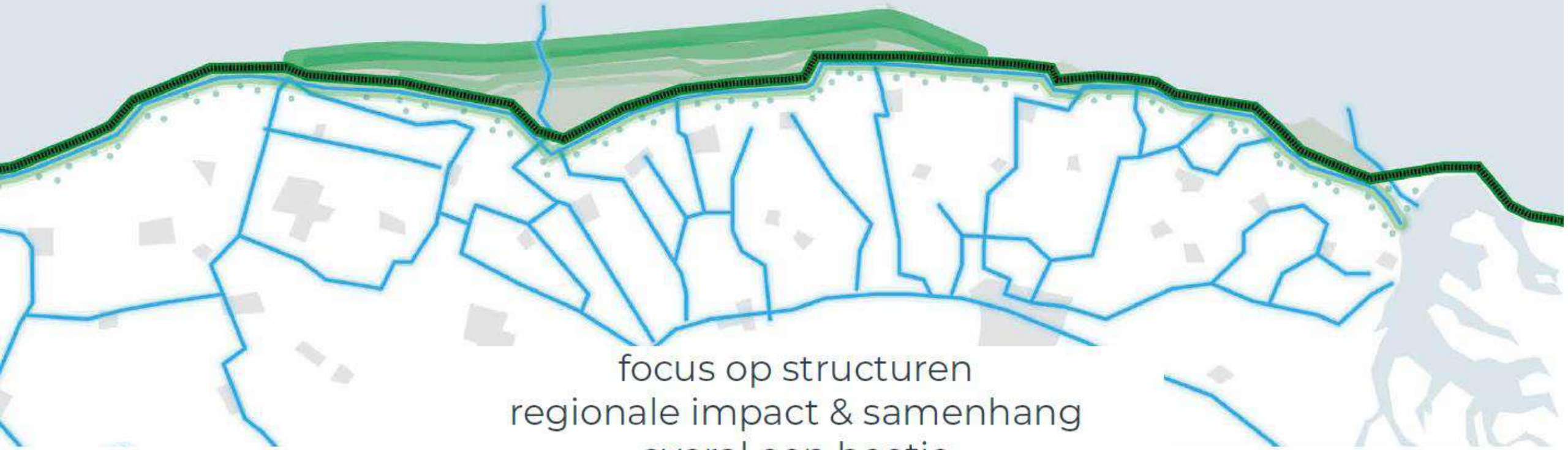

focus op structuren
regionale impact & samenhang
overal een beetje
aansluiten bij het bestaande
raakt velen maar beperkt

Denkrichtingen

- VOORBEELD -

1. Mozaiek

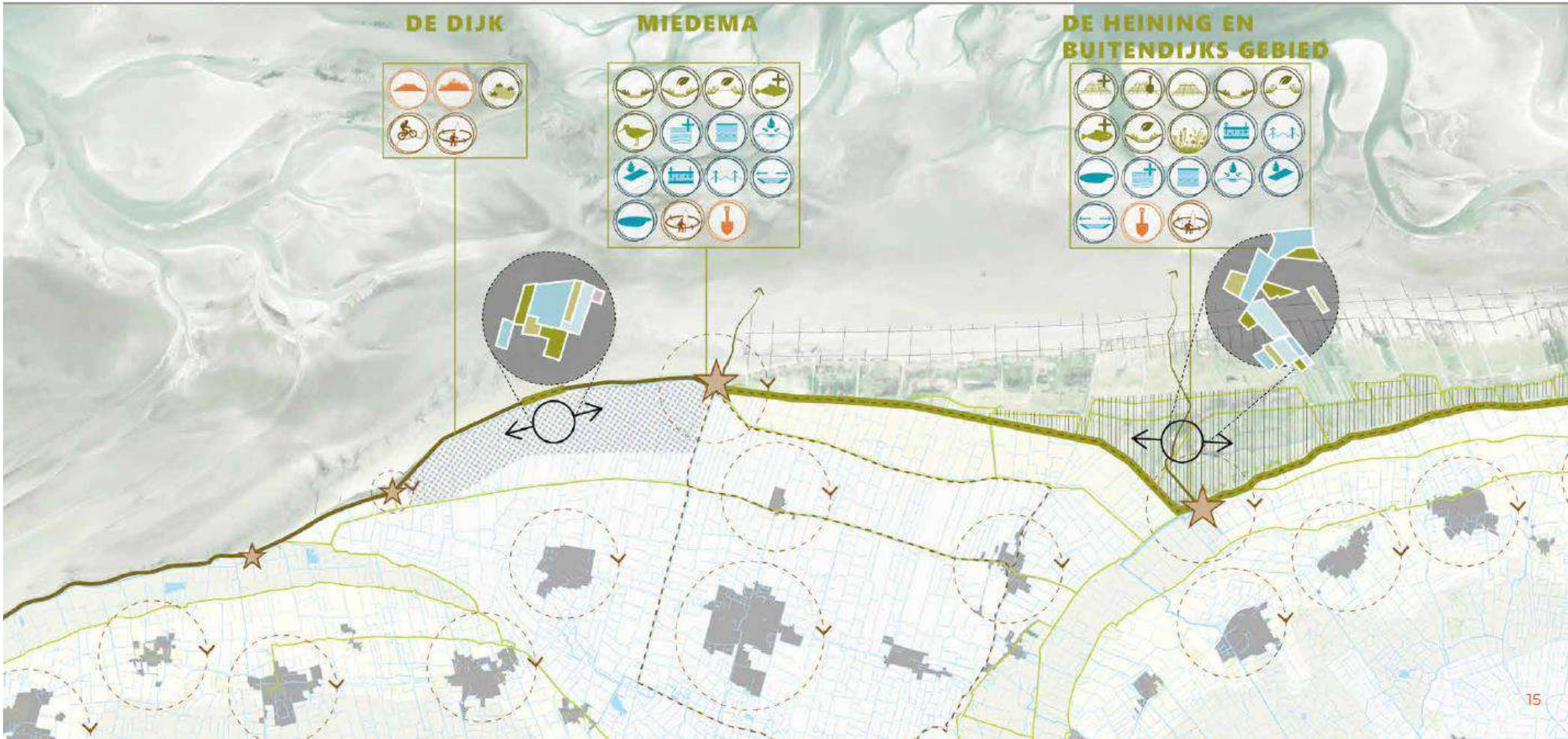

Denkrichtingen

- VOORBEELD -

2. Lange lijnen

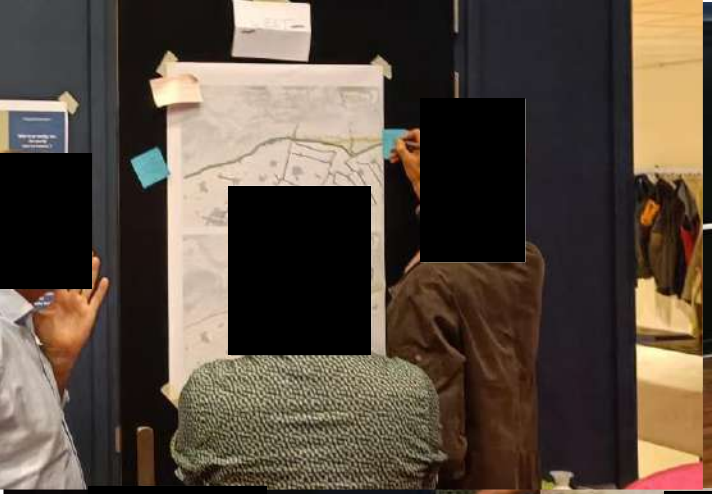

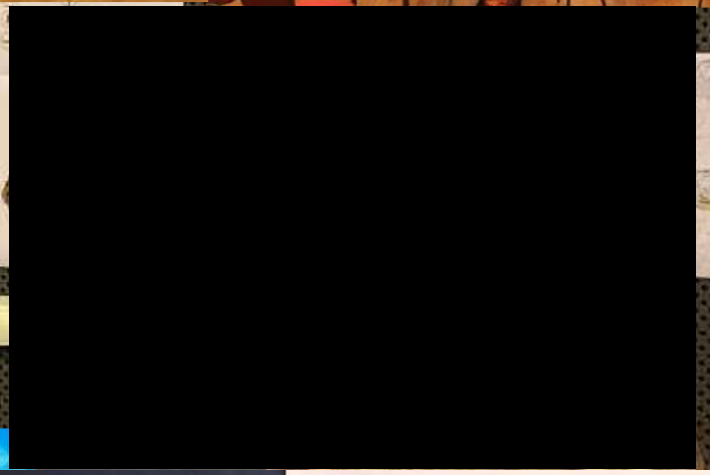
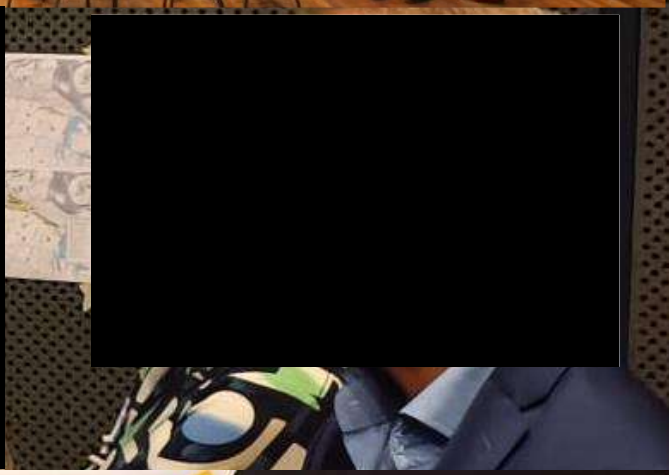

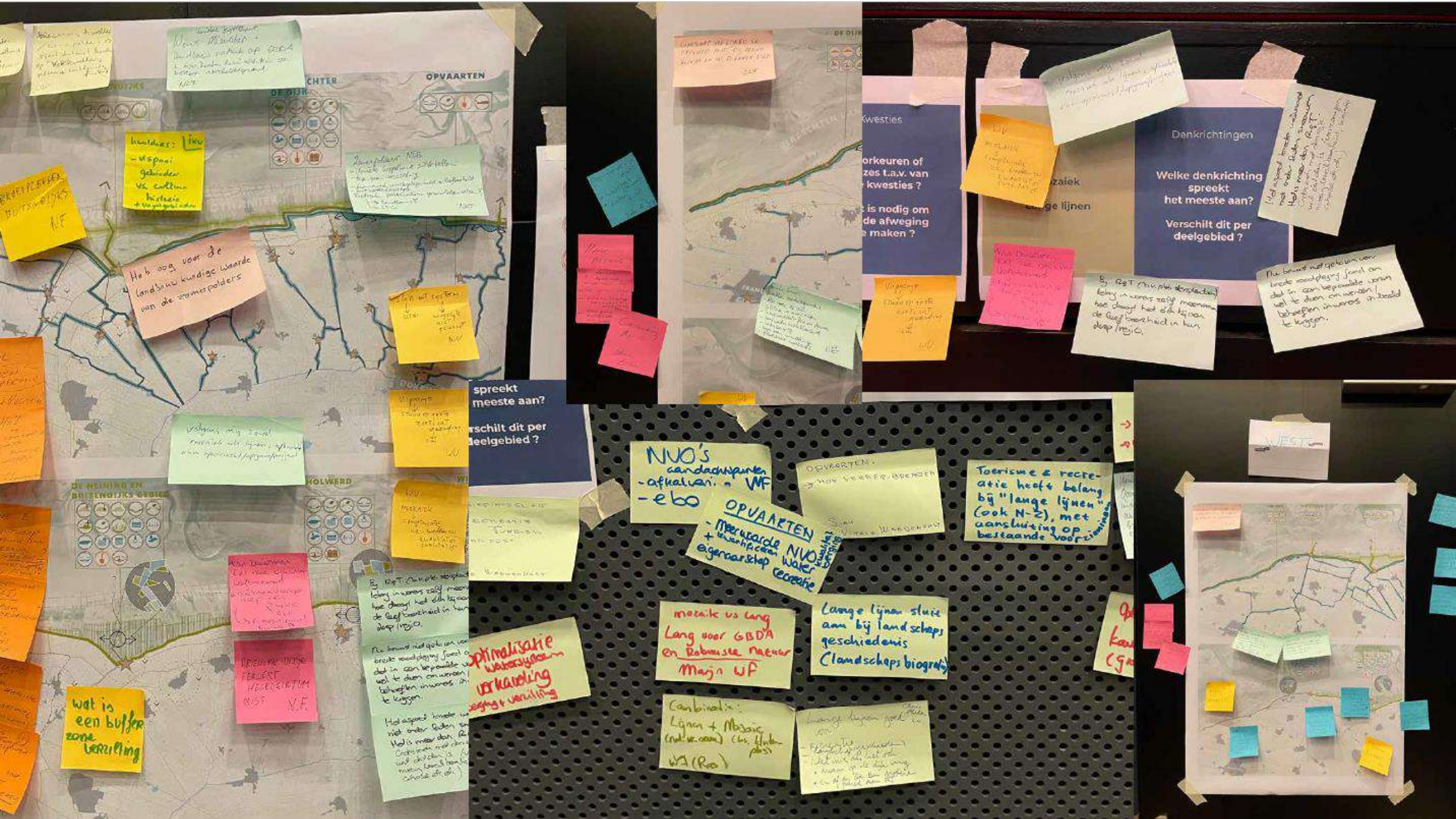
OPVAARTEN
Denkrichtingen
Welke denkrichting spreekt het meeste aan?
Verschilt dit per deelgebied ?
NVO's
aandachtspunten
OPVAARTEN
Toerisme & recreatie heeft belang bij "lange lijnen" (ook N-Z), met aansluiting op bestaande voorzieningen
Lange lijnen sluiten aan bij landschaps geschiedenis
Landschaps biografie
Combinatie:
Lijnen + Mozaïek
WF (Rea)
optimalisatie watersysteem verkaveling
WEST

PROGRAMMATEAM 11 & 12 NOV

VAN WAARDE CREATIE NAAR WAARDE VERDELING

OPENING

Agenda 12 nov 2024

- Check in na gisteren
- Oplossingsgerichte dialoog
- Houdbare afspraken
- Een pakketopbouw
- Lunch
- Samen naar buiten
- Macht en vertrouwen
- Acties en actiehouders
- Doorkijk 25 en 26 nov

OPLOSSINGSGERICHTE DIALOOG

Oplossingsgerichte dialoog

- Oplossen van eventuele spanningen (tussen mensen)
- Benodigde kennis bijeenbrengen (voor iedereen)
- Opties verkennen voor issue (gericht op belangen)
- Komen tot integratieve oplossing (zoveel mogelijk waarde)
- Versterken van onderling vertrouwen (basis voor samenwerken)

De taart vergroten

- Is de scope van de opgave voldoende om actieve medewerking van anderen te krijgen?
- Als blijkt dat de scope niet passend is, vergroot dan de taart
- Is één deelproject voor een partij onvoldoende om er voor te gaan, met drie deelprojecten zit er wellicht wel voldoende winst in?

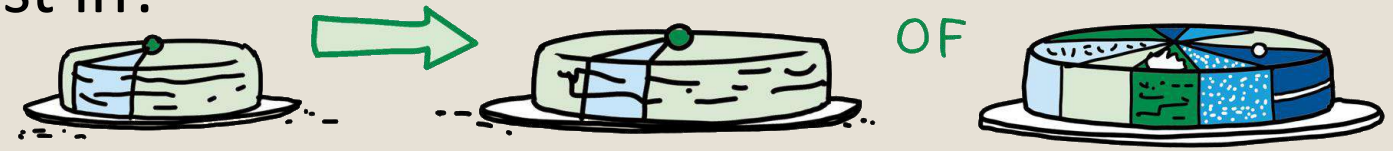

HOUDBARE AFSPRAKEN

Gebiedsplan

Intentie document met toekomstbeeld en aanpak

Geografische weergave en beeldmateriaal

Harde toezeggingen en werkafspraken waar mogelijk concreet

De intentie van de afspraken

- De intentie geeft aan welk doel partijen met elkaar nastreven.
- Dit gaat verder dan de opsomming van activiteiten die partijen afspreken uit te voeren.
- De intentie gaat over het waarom en de achterliggende visie.
- Over de beelden die de initiatiefnemers van de overeenkomst hebben bij de beoogde effecten.

De intentie wordt vergeten….

- Na verloop van tijd, gaat met het vertrek van de initiatiefnemers ook het collectief geheugen over de afspraken verloren.
- In dat geval blijft alleen de letter van de overeenkomst over….

INHOUDELIJKE OPBOUW: EEN PAKKET

Volgorde der dingen

- Dijkversterking (met doorwerking)
- Impact op natuurwaarden / welk kader?
- PAGW
- Groen/blauwe dooradering
- Toekomstbestendige landbouw
- Verbeteren natuurkwaliteit
- Sociaal-culturele impact
- Sociaaleconomische impact
- Inpassing Dijkversterking en koppelkansen
- Ruimtelijke kwaliteit

AFSPRAKEN EN HUISWERK

Werk aan de winkel…

Acties en actiehouders

Presentatie van [redacted] om op te reageren

Tabel met maatregelen delen, scoren en duiden

Werkzaamheden in de tussentijd (achterbanoverleg)

Presentaties te geven door iedereen die dat wenst

25 nov 2024: 9u Dijkinfo centrum Lauwersmeer

17u Diner Dokkum

26 nov 2024: 10u ‘t Fiskershuske

Acties

RvB	Waddenagenda concreet duiden en toetsen op IIP
JD	Kweldertotaalbeeld nagaan en relatie IIP
AF	Delen presentatie om reacties te ontvangen
BL	Stukken delen en mensen op vlieghoogte brengen
RvB	Wybo nieuwsbrief doorsturen/Contact AD
ME	Impact dijkversterking op KRW in beeld brengen
ME	Lijst met maatregelen die vergunbaarheid/comp
ALL	Presentatie voorbereiden
KY	Raadsvragen delen
BL	Redeneerlijn n.a.v. Stuurgroep delen

OPROEP OM MACHT CONSTRUCTIEF IN TE ZETTEN

Blind vertrouwen
Ik let er niet op, Ik vertrouw er blind op dat de andere partij zorgvuldig omgaat met onze belangen
Afgemeten vertrouwen
Hoewel we gedeelde waarden en belangen hebben, realiseer ik me dat er ook conflicterende belangen zijn
Gezond wantrouwen
Hoewel we al lang samenwerken, realiseer ik me dat we vanuit verschillende waarden en belangen werken
Geen vertrouwen
Ik ken de andere partij niet of weet niet wat ik aan die partij heb
Diepgeworteld wantrouwen
Ik heb slechte dingen meegemaakt, het vertrouwen is beschaamd
Mate van vertrouwen
Diepgeworteldheid van het vertrouwen

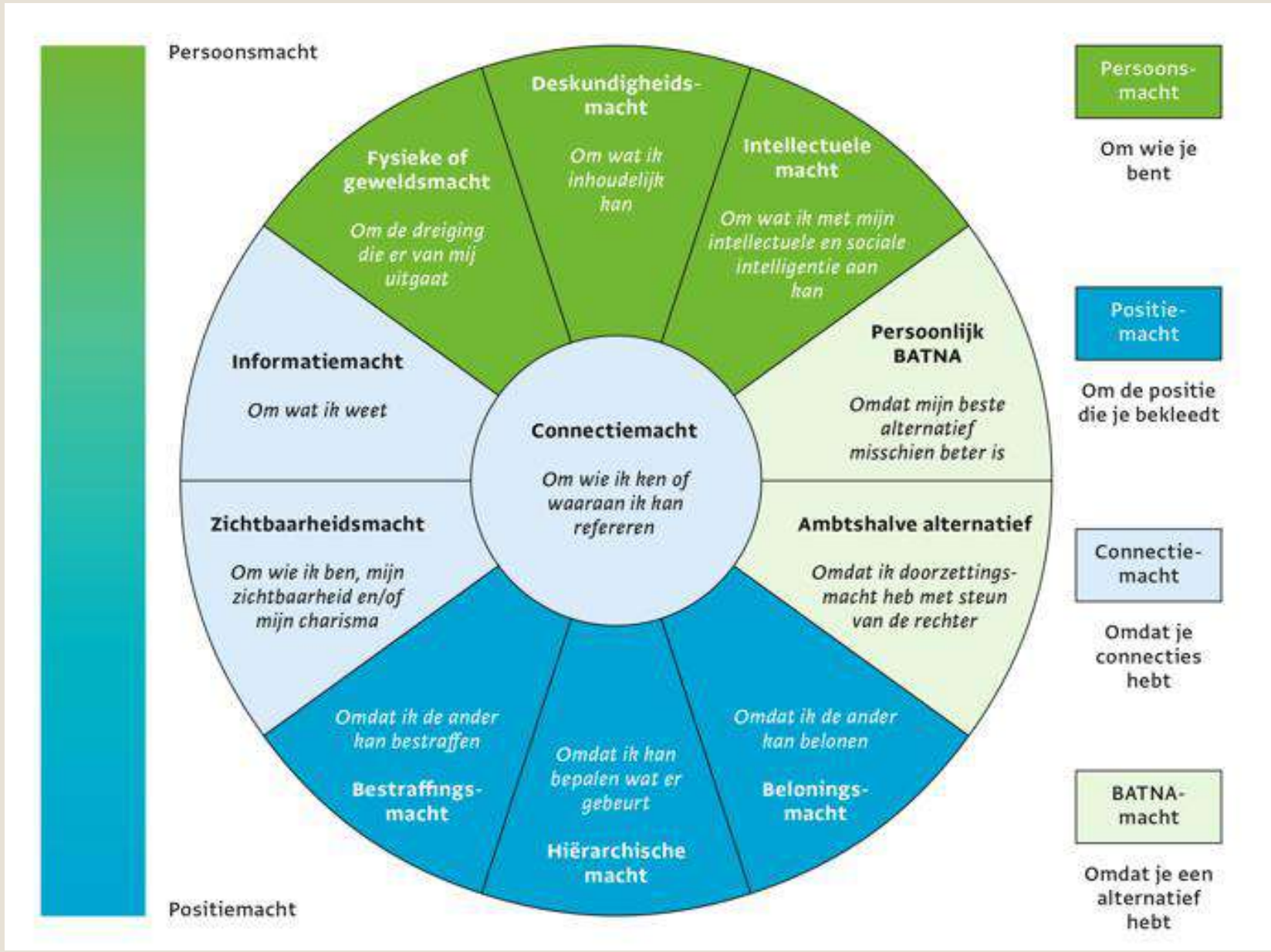
Persoonsmacht
Positiemacht
Deskundigheids-macht
Om wat ik inhoudelijk kan
Fysieke of geweldsmacht
Om de dreiging die er van mij uitgaat
Intellectuele macht
Om wat ik met mijn intellectuele en sociale intelligentie aan kan
Informatiemacht
Om wat ik weet
Persoonlijk BATNA
Omdat mijn beste alternatief misschien beter is
Connectiemacht
Om wie ik ken of waaraan ik kan refereren
Zichtbaarheidsmacht
Om wie ik ben, mijn zichtbaarheid en/of mijn charisma
Ambtshalve alternatief
Omdat ik doorzettingsmacht heb met steun van de rechter
Omdat ik de ander kan bestraffen
Bestraffings-macht
Omdat ik kan bepalen wat er gebeurt
Hiërarchische macht
Omdat ik de ander kan belonen
Belonings-macht
Persoons-macht
Om wie je bent
Positie-macht
Om de positie die je bekleedt
Connectie-macht
Omdat je connecties hebt
BATNA-macht
Omdat je een alternatief hebt

AFSLUITING

WETTERSKIP FRYSLÂN

HwBP voor sterke dijken

Rijkswaterstaat
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

provinsje fryslân
provincie fryslân

GEMEENTE waadhoeke

GEMEENTE NOARD EAST FRYSLÂN

en een afvaardiging van landbouw- en terrein-beherende organisaties

1DYK

Kaarten

Kaartmateriaal t.b.v. plenaire werkplaats d.d. 23 oktober ‘24

Bouwstenen

DIJKSSLOOT EN DIJKSPUTTEN
KZH
GROEN
KWELDER
ZOMERPOLDER
OPVAARTEN
TPM
GROEN
FRANEKER
DOKKUM

BOUWSTENEN DIJK

- Kleiwinning voor dijkbekleding
- Harde dijk (TPM en KZH)
- Groene dijk

voedselrijke wadplaat
voedselrijke wadplaat
KZH
MIEDEMA
GROEN
KWELDER
ZOMERPOLDERS
DE HEINING
BINNENDIJKSE TEENSLOOT
TERNAARD
voedselrijke wadplaat
WIERUM
TPM
GROEN
BANTPOLDER
WATERSYSTEEM
WATERSYSTEEM
FRANEKER
DOKKUM

BOUWSTENEN NATUUR

- Verbeteren kwaliteit kwelder
- Verkwelderen zomerpolders
- Kwelders ontwikkelen
- Realisatie NNN-opgave
- Vergroten buitendijks areaal
- Bloem- en kruidenrijke dijk
- Natuurvriendelijke harde buitenbekleding
- Natuurvriendelijke oevers teensloot
- Optimaliseren vispassages
- Nieuwe vispassages
- Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden
- Natuurvriendelijke oevers (GBD)
- Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)

OP PAAD LANS IT WAAD
KOEHOOL
WESTHOEK
ZWARTE HAAN
DORPSOMMETJES (BOERENPADEN)
VAARROUTE OUDEBILDTZIJL-ST. ANNAPAROCHIE
VERBINDING NAAR HET WAD
HOLWERT
WIERUM
PEAZENS-MODDERGAT
OPVAARTENPLAN
SWIET WETTER WIERUM-TERNAARD
DOKKUM
FRANEKER

BOUWSTENEN RECREATIE EN TOERISME

- Op Paad Lâns It Waad
- Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad
- Bunker Koehool
- Kromme Horne
- Dijksplein Wierum
- Belevingsplek Fiskershúske
- Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje
- Historische opgang reddingsboot
- Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat
- Dijk van een wijf
- Trailer hellling Holwerd
- Zwemlocaties
- Wadloopcentrum
- Opvaarten Wierum-Ternaard; Rondje St-Annaparochie; Overige opvaarten
- Beleefplekken aan de dijk

DIJK AAN HET WAD
gemaal Miedema
OPMALINGSGEBIED
afvoer naar gemaal Harlingen
inlaat
zilte kwel
WATERSYSTEEM
Friese boezem hoofdtoevoer zoetwater vanuit IJsselmeer
gemaal de Heining
AKKERBOUWZONE
opmalingsgebied
HOLWERT
sluis dicht in winter
stuw Wetsens waterpeil afvoer
lage delen meeste brakke kwel
DOKKUM
boezem zuid le hoofdafvoer
Eanjumerkolk noord zoute kwel
Eanjumerkolk zuid zoute kwel
DONGERADIELEN
gemaal Moddergat
uitlaat spui sluis
FRANEKER

BOUWSTENEN WATER EN LANDBOUW

- Verbreden watergangen
- Waterberging t.b.v. zoetwater
- Peilverhoging
- Bufferzone verzilting
- Verticale drainage (pilot)
- Ondergrondse wateropslag (pilot)
- Verbeteren bodemkwaliteit
- Anti-verziltingsdrainage (pilot)
- Water op perceel vasthouden (pilot)
- Waterberging ter voorkoming wateroverlast
- Gemaal
- Inlaat
- Watersysteem
- Akkerbouwzone
- Opmalingsgebied
- Kwel

Denkrichtingen

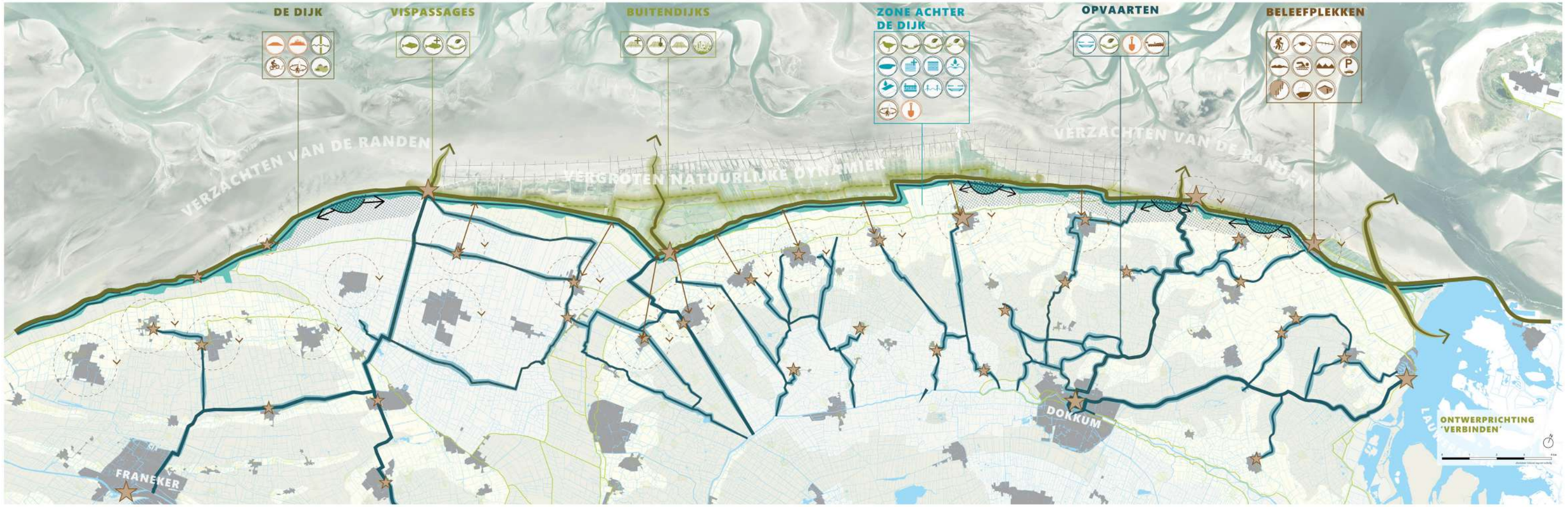
DE DIJK
VISPASSAGES
BUITENDIJKS
ZONE ACHTER DE DIJK
OPVAARTEN
BELEEFPLEKKEN
VERZACHTEN VAN DE RANDEN
VERGROTEN NATUURLIJKE DYNAMIEK
VERZACHTEN VAN DE RANDEN
FRANEKER
DOKKUM
ONTWERPRICHTING 'VERBINDEN'

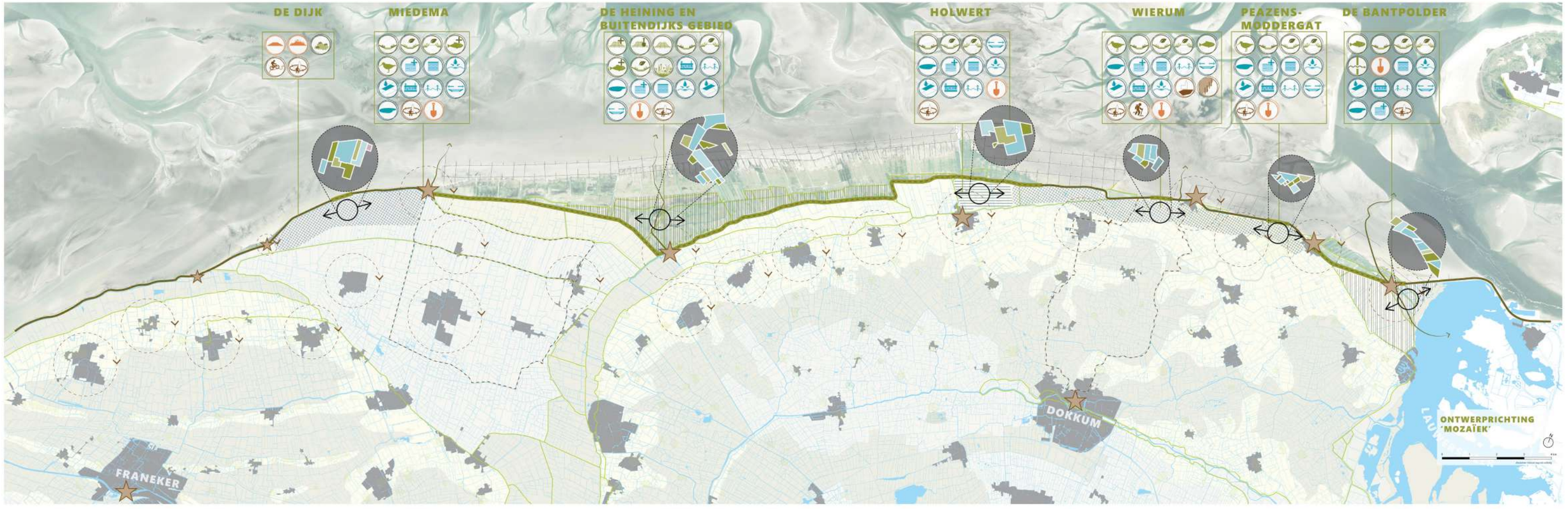
DE DIJK
MIEDEMA
DE HEINING EN BUITENDIJKS GEBIED
HOLWERT
WIERUM
PEAZENS-MODDERGAT
DE BANTPOLDER
FRANEKER
DOKKUM
ONTWERPRICHTING 'MOZAÏEK'

ZONE ACHTER DE DIJK

OPVAARTEN

BELEEFPLEKKEN

VERZACHTEN VAN DE RANDEN

DYNAMIEK

DOKKUM

ONTWERPRICHTING 'VERBINDEN'

HOLWERT

WIERUM

PEAZENS-MODDERGAT

DE BANTPOLDER

DOKKUM

ONTWERPRICHTING 'MOZAÏEK'

VISPASSAGES
BUITENDIJKS
ZONE ACHTER DE DIJK
OPVAARTEN
VERGROTEN NATUURLIJKE DYNAMIEK
DOKKUM

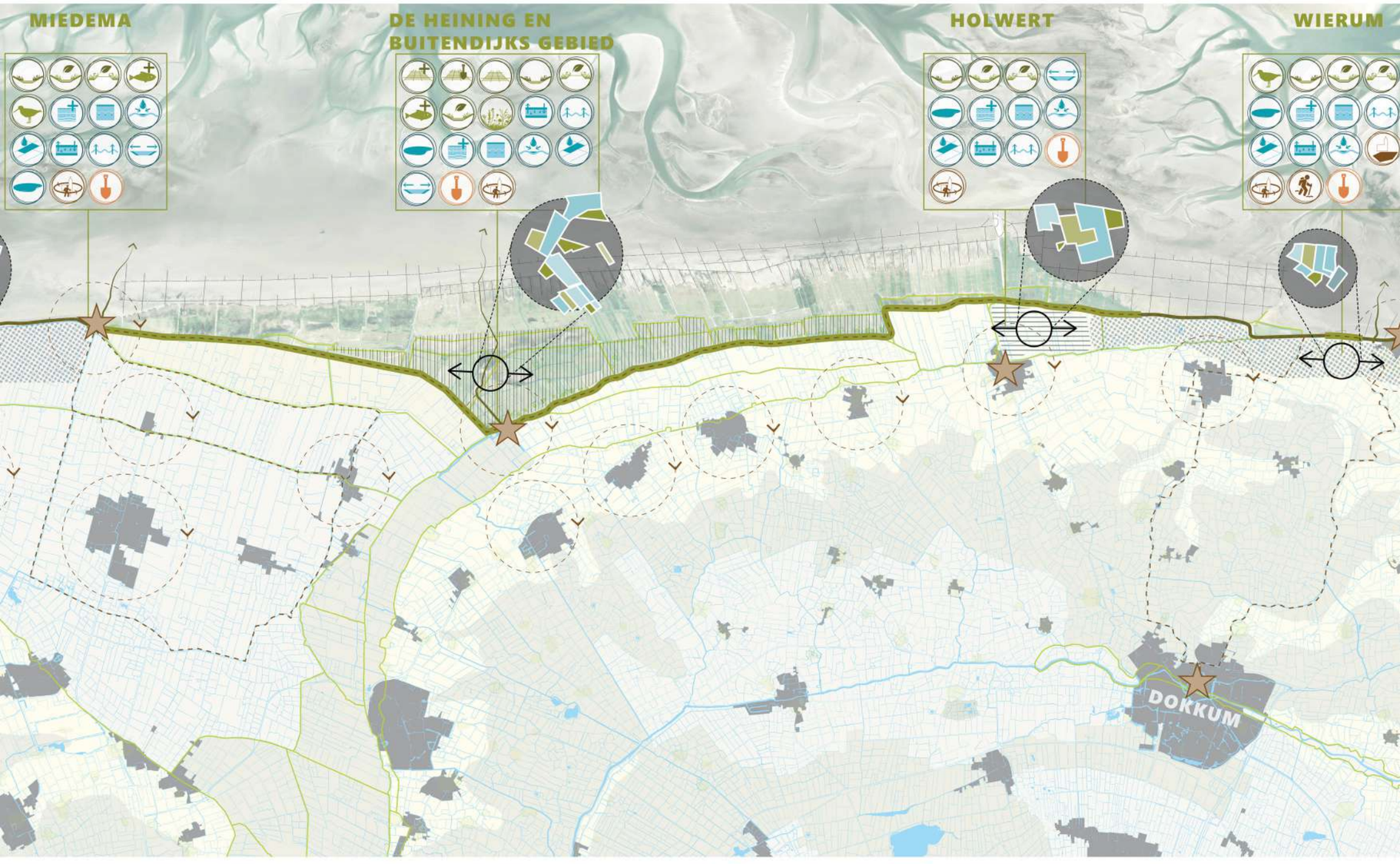
MIEDEMA
DE HEINING EN BUITENDIJKS GEBIED
HOLWERT
WIERUM
DOKKUM

DE DIJK
VISPASSAGES
BUITENDIJKS
VERZACHTEN VAN DE RANDEN
VERGROTEN NATUURLIJK
FRANEKER

DE DIJK
MIEDEMA
DE HEINING EN
BUITENDIJKS GEBIED
FRANEKER

Concept

SESSIE 1DYK: DAG 2

DIJKVERSTERKING (MET DOORWERKING) & IMPACT OP NATUURWAARDEN

[redacted] / [redacted]

12 NOVEMBER 2024

Toelichting bij sheets WF

De bijgevoegde sheets (1 t/m 8) zijn uitsluitend bestemd voor intern gebruik. Delen binnen de achterban is toegestaan, maar uitsluitend onder de volgende voorwaarden en toelichting:

1. **Vertrouwelijkheid**: Deze informatie mag niet zonder uitdrukkelijke toestemming verder worden verspreid.
2. **Conceptstatus ontwerp**: De gepresenteerde ontwerpen bevinden zich in een conceptfase en bevatten nog onzekerheden. Het betreft dus géén definitief vastgesteld ontwerp.
3. **Ruimtebeslag**: De cijfers op de slide over het ruimtebeslag (dijk en natuuropgave) zijn voorlopig en kunnen nog veranderen. Er lopen nog verschillende acties om deze gegevens verder te verfijnen. Voor de natuuropgave is op dit moment een voorlopige inschatting gemaakt. In de loop van dit en volgend jaar worden gesprekken gestart met het bevoegd gezag om de natuuropgave vast te stellen.

Let op: De sheets met betrekking tot het ruimtebeslag en de impact op natuurwaarden zijn momenteel niet toegevoegd vanwege een interne kwaliteitscontrole en lopend veldonderzoek. Deze informatie zal naar verwachting eind november of december 2024 beschikbaar komen voor verdere, eveneens vertrouwelijke, verspreiding.

Groet, ook namens [redacted]

[redacted]

Concept

Koehool -
Zwarte Haan
(KZH)
Groen
Ternaard
Paessens Moddergat
(TPM)
Groen
Gebiedsplan (IIP)

Ontwerp groene dijk

Concept

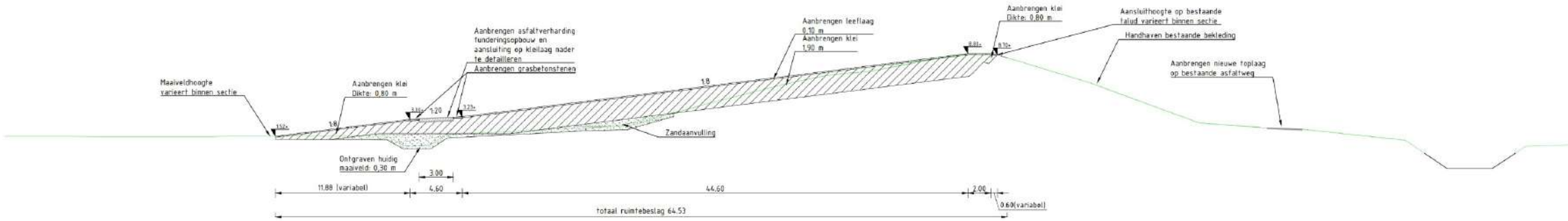

Dwarsprofiel
Maatgevend profiel Sectie Zwarte Haan-Noorderleeg
Schaal 1:200

Ontwerp groene dijk

Concept

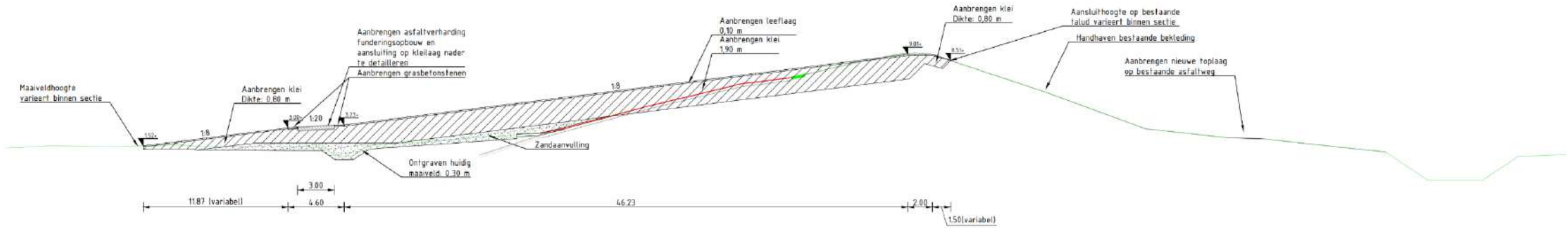

Dwarsprofiel
Maatgevend profiel Sectie Holwert-West
Schaal 1:200

Ontwerp groene dijk

Concept

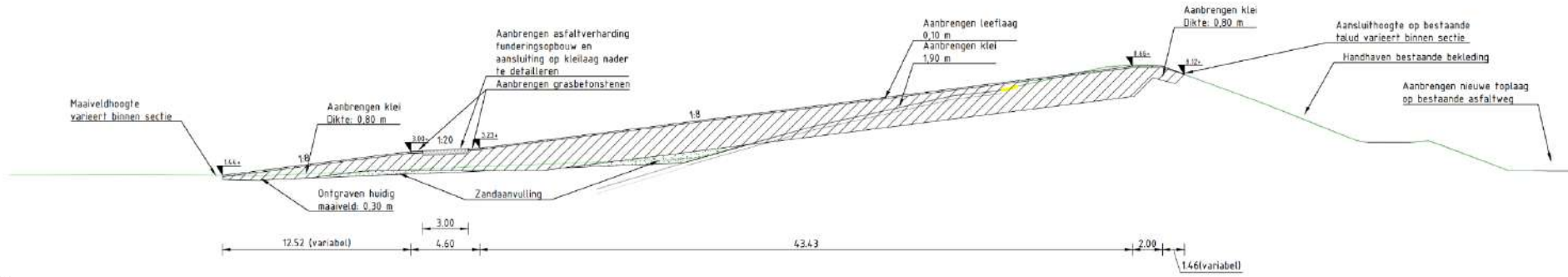

Dwarsprofiel
Maatgevend profiel Sectie Holwert-Oost
Schaal 1:200

Ontwerp groene dijk

Concept

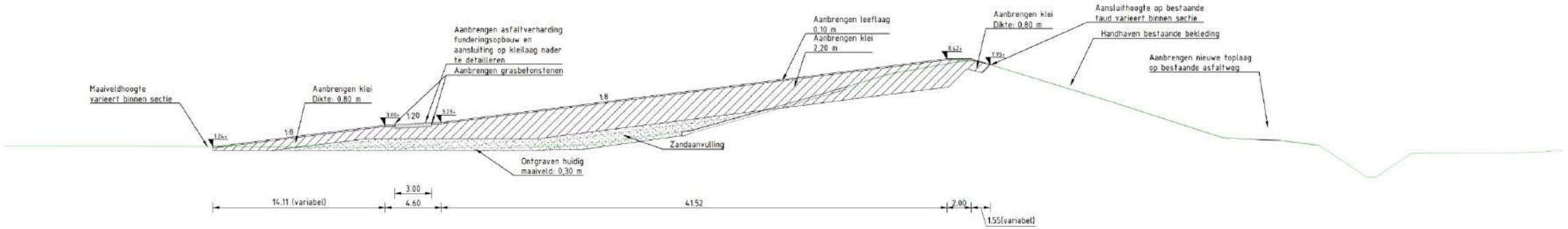

Dwarsprofiel
Maatgevend profiel Sectie Peazemerlannen
Schaal 1:200

KLM - Ruimtebeslag dijkverbetering Groen

Op basis van het voorlopige ontwerp is het ruimtebeslag voor de dijkverbetering Groen als volgt:

- **Binnendijks**: 18.550 m²
- **Buitendijks**: 435.870 m²

Een deel van dit ruimtebeslag valt in het N2000-gebied, wat betekent dat er compensatiemaatregelen nodig zijn. Voor nu gaan we uit van het volgende ruimtebeslag voor de natuuropgave:

- **Binnen- en/of buitendijks**: 300.000 tot 350.000 m²

KLM - Ruimtebeslag dijkverbetering TPM

Op basis van het voorlopige ontwerp is het ruimtebeslag voor de dijkverbetering TPM als volgt:

- **Binnendijks**: 85.330 m²
- **Buitendijks**: 4.600 m²

Concept

Zie ook sheet 2: toelichting bij sheets WF

Onderwerp	No	Bouwsteen	Omschrijving	Meekoppelkans	Aandachtspunten	1DYK partij : XXX					
						Hoe staat uw organisatie tegenover de maatregel?		Ligt hier een actieve rol voor jullie organisatie?		Is hier voor uw organisatie (co)financiering op mogelijk?	
						Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze
Buitendijks	N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.	D01- Kleiwinning buitendijks kwelder	Afstemming met Kweldertotaal-beeld.	Positief	Verjonging van de bestaande kwelders is positief voor de natuur. De vrijkomende klei kan worden gebruikt voor de dijkversterking.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Buitendijks	N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.	D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Cultuurhistorische en agrarische waarde zomerpolders. Natuurwaarden als onderdeel mozaiek.	Negatief	Deze vervullen nu ook een rol in de waterveiligheid en ecologie. Is een uniek landschap dat nergens langs de hele Waddenkust (van Noord Holland tot aan Denemarken) voorkomt. De landbouw is afhankelijk van de landbouwgronden in de zomerpolder ivm mestboekhouding. Past niet binnen de Omgevingsvisie NE-F ondanks dat het past binnen het Ruimtelijk Kwaliteitskader.	Ja	Zorgen dat de zomerdijken behouden blijven zoals ze nu zijn. En aandacht vragen voor het belang van de landbouw	Nee	Gemeente is geen voorstander van verwijderen/doorsteken zomerdijken.
Buitendijks	N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard		Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Staat niet in EP / PAGW-analyse: 'er is al genoeg kwelder, maar juist te weinig intergetijden gebied '	Positief	Kan mogelijk ingepast worden als alternatieve broedplek voor de visdieven die nu in Dokkum broeden en daar voor overlast zorgen.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente. We kunnen beleidsmatig ondersteunen dat de kwelder wordt ingericht als broedgebied.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Buitendijks	N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave	N02 - Verkwelderen zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Natura 2000-wetgeving.	Positief	Aandacht landbouw buitendijks: Eigendom niet afwaarderen t.b.v. natuur en moeten in eigendom blijven van de landbouw. Landbouw zorgt daarmee voor natuurbeheer. Dit kan bijdragen aan een duurzame landbouw.	Ja	Gemeente zet zich voor behoud van landbouw in de zomerpolders	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Buitendijks	N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.	N10 - Nieuwe vispassage D01- Kleiwinning buitendijks kwelder D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Afstemming ontwikkeling NP Lauwersmeer. Draagvlak i.v.m. agrarische gronden.	Negatief	Gemeente wil geen opening in de Waddenzeedijk. Zie argumenten Holwerd aan Zee. Als dit al moet komen dan bij of in het Lauwersmeergebied.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	BHR - Mogelijk sterkere bekleding N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Nader onderzoek naar stevigheid bekleding. Huidige landbouwkundig gebruik (schapen).	Positief	Mits dit past binnen het gemeentelijk groenstructuurplan en de ruimtelijk kwaliteitskader	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.		Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Getijdepoelen slibben dicht ? Passeerbaarheid voor kuikens bij klutenplas (geen grote gaten).	Positief	Positief op onderdeel natuurvriendelijke harde buitenbekleding. Bij de aandachtspunten staat een klutenplas genoemd. Gemeente is tegen een klutenplas op landbouwgrond. Een klutenplas zien wij gesitueerd in het Lauwersmeergebied (Hoek van de Bant)	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud			Positief	Draagt bij aan de biodiversiteit en vergroot groen-blauwe dooradering. Bij Wierum ziet de gemeente deze gecombineerd met het haventje en een bevaarbare Dyksfeart.	Ja	Alleen in de zin dat de gemeente ook het plan heeft de gemeentelijke bermen daar waar het bijdraagt te willen omvormen naar natuurbermen en daarmee ook de vergroting van de berging in het watersysteem	Ja	Alleen wat de gemeentelijke bermen betreffen die bijdragen aan waterberging. In het gebied van Dongeradielen.
Dijk	N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar optimalisatiemogelijkheden.	Positief	Goed voor de vismigratie.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar effectiviteit / kansrijkheid locaties.	Positief	Goed voor de vismigratie. Aandachtspunt is de aanleg van paaiplekken. Hier aan koppelen de mogelijkheden voor groen-blauw dooradering en opvaarten. E.e.a. zoals beschreven is in SWWT. Dus gemeente wil deze graag in Wierum.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Binnendijks	N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels ('klutenplas').	N06 - Bloem- en kruidenrijke dijk N10 - Nieuwe vispassage D03 - Kleiwinning binnendijks (put) N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W02 – Waterberging zoetwater W09 – Waterberging overlast		Negatief	Tenzij aangelegd in of tegen het Lauwersmeer (Hoek van de Bant) of bij bestaande dijksputten. Gemeente is tegen het ontwikkelen van een klutenplas op landbouwgrond. Zoetwaterberging zoekt de gemeente meer in het gehele watersysteem door sloot verbreding in combinatie met groen-blauwe dooradering.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Binnendijks	N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	BHR – Extensiever beheer door bredere natuurlijke watergangen KRW-opgave W01 - Verbreding watergangen		Positief	Groen-blauwe dooradering vergroot de robuustheid van het watersysteem. En is goed voor de biodiversiteit.	Ja	Alleen in de zin dat de gemeente ook het plan heeft de gemeentelijke bermen daar waar het bijdraagt te willen omvormen naar natuurbermen en daarmee ook de vergroting van de berging in het watersysteem	Ja	Alleen wat de gemeentelijke bermen betreffen die bijdragen aan waterberging
Binnendijks	N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.			Positief	Goed voor de biodiversiteit en de beleefbaarheid van het land. E.e.a. moet passen binnen het gemeentelijk groenstructuurplan en ruimtelijk kwaliteitsplan	Ja	Alleen in de zin dat de gemeente ook het plan heeft de gemeentelijke bermen daar waar het bijdraagt te willen omvormen naar natuurbermen en daaraan gekoppeld ook de vergroting van de berging in het watersysteem	Ja	Alleen wat de gemeentelijke bermen betreffen die bijdragen aan waterberging
Water op systeemniveau	W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	N12- Natuurvriendelijke oevers (GBD) R06 – Bevaarbare opvaarten R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Ruimtevraag t.a.v. van aanliggende percelen. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Verbreding van de watergangen is goed voor het inrichten van een robuust watersysteem. E.e.a. moet passen binnen het ruimtelijk kwaliteitskader. Aandachtspunt daarbij is dat de kleinere slootjes in het watersysteem niet worden gedempt (vergunningverlening door WF). Gemeente ziet die watergangen verbreed die historisch gezien al breder waren (zie landschapsbiografie). Dit zijn in de meeste gevallen de opvaarten. Deze kunnen dan door de inwoners ook gebruikt worden voor varen/beleefbaar maken van het gebied en dorpsommetjes.	Ja	Stimulering waterverbreding in historische opvaarten (zie landschapsbiografie).	Ja	Alleen ten behoeve van voorzieningen (vaar)recreatie.
Water op systeemniveau	W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Door verdamping behoorlijk verlies aan zoetwater. Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Mits passend binnen het ruimtelijk kwaliteitsplan en de landschapsbiografie van de gemeente. Gemeente is tegen het aanleggen van waterplassen op landbouwgrond.. Wetterskip Fryslân onderscheidt twee typen bergingen: bij wateroverlast wordt gesproken over waterberging bij zoetwater ten tijd van droogte wordt gesproken van wateropvang. Beide moeten in het watersysteem aanwezig zijn.	Nee	Dit heeft te maken met het watersysteem. Daar is een taak van Wetterskip Fryslân.	Nee	Het vergroten van het watersysteem is geen taak van de gemeente.
Water op systeemniveau	W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	W02 – Waterberging zoetwater	Hogere peilen geeft (eerder) overlast bij lagergelegen percelen. Een combinatie met de bouwstenen voor waterberging in deze lage delen is dan kansrijk. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Hogere waterpeilen zorgen voor een grotere tegendruk tegen zout grondwater. En het watersysteem bevat meer water zodat het watersysteem langer water bevat in tijden van droogte. Aandachtspunt is dat het watersysteem moet kunnen reageren in tijden van wateroverschotten (hevige neerslag). Het systeem wordt daarmee technischer en daardoor kwetsbaarder. Een ander aandachtspunt is de funderingen van bestaande bebouwing. Deze mogen in geen geval daar schade van ondervinden (verzakking).	Nee	Dit heeft te maken met het watersysteem. Daar is een taak van Wetterskip Fryslân.	Nee	Het vergroten van het watersysteem is geen taak van de gemeente.
Water op lokaal niveau	W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.	Blue Energy, energieopwekking uit zoet-zout verschil	Koppeling met Spaarwater. Roptasyl is misschien betere locatie (blue energy) i.v.m. groter verziltingsvraagstuk. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal	Vraag is of daarmee juist niet extra zout grondwater wordt aangetrokken. Hier zal onderzoek naar moeten plaatsvinden.	Nee	Provincie en Wetterskip hebben een taak in het bestrijden van verzilting.	Nee	Tegen gaan van verzilting is geen taak voor de gemeente
Water op lokaal niveau	W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.		Koppeling met Spaarwater. Geschikte locaties nog in beeld te brengen. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren.	Ja	Slechts via stimulering.	Nee	Gemeente kan niet investeren op particulier terrein.
Water op perceelsniveau	W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven		Stimuleren door pilots ?	Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren. Bodemverbetering met organische stoffengehalte is goed voor het bodemleven, watervasthoudend vermogen van de grond.	Ja	Slechts via stimulering.	Nee	Gemeente kan niet investeren op particulier terrein.
Water op perceelsniveau	W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Positief	Elke druppel zoetwater dat de bodem kan worden ingebracht is gunstig voor het vergroten van de zoetwaterbel.	Ja	Gemeente kan regenwater dat nu versneld wordt afgevoerd op plekken daar waar het kan infiltreren. Maakt nu al onderdeel uit van het gemeentelijk rioleringsplan.	Ja	Gemeente heeft middelen beschikbaar om hemelwater af te koppelen in te laten infiltreren. E.e.a is wettelijk gezien wel gekoppeld aan de riolering omdat het geld wordt opgehaald via de Rioolheffing.
Water op perceelsniveau	W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren.	Ja	Slechts via stimulering.	Nee	Gemeente kan niet investeren op particulier terrein.
Waterafvoer	W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Waterberging ter voorkoming overlast gaat niet (of slechts ten dele) goed samen met zoetwaterberging, aangezien de berging voor (onvoorspelbare) piekbuien leeg moet zijn om goed te kunnen worden ingezet.	Positief	Een robuuster ingericht watersysteem is beter bestand tegen de steeds vaker optredende perioden met hevige neerslag. Gemeente zoekt dit in het verbreden van watergangen in combinatie groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het ruimtelijk kwaliteitskader en de landschapsbiografie. Gemeente is tegen het aanleggen van plassen op landbouwgrond.	Nee	Dit heeft te maken met het watersysteem. Daar is een taak van Wetterskip Fryslân.	Nee	Het vergroten van het watersysteem is geen taak van de gemeente.
Recreatief routenetwerk	R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	Verbinding diverse belevingsplekken langs de dijk	Het project is al uitgewerkt en uitvoeringsgereed; als meekoppelkans bij dijkversterking meegenomen. Mogelijk dat kleinere aanpassingen of aanvullingen wenselijk zijn als gevolg van realisatie ander bouwstenen langs de dijk.	Positief	Dit behoeft geen toelichting. Alle die deel uitmaken van Op Paad hebben hier positief over besloten.	Ja	Dit behoeft geen toelichting. Alle die deel uitmaken van Op Paad hebben hier positief over besloten.	Ja	Dit behoeft geen toelichting. Alle die deel uitmaken van Op Paad hebben hier positief over besloten. En hebben middelen beschikbaar gesteld.
Recreatief routenetwerk	R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPliW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	R01 - Op Paad lans it Waad R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Nog geen concrete projectvoorstellen.	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt. Verder heeft de gemeente een plan laten makken voor dorpsommetjes in de driehoek Ferwert-Hegebeintum-Blije. Deze gaan ook richting het buitendijksgebied. De opmerking nog geen concrete voorstellen klopt niet	Ja	De gemeente is van mening dat dit de leefbaarheid van het gebied vergroot, de toeristen en recreanten beter worden bediend en daarmee de brede welvaart wordt gestimuleerd.	Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en informatievoorziening	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij KZH	Positief	Maakt deel uit van het vergroten van de leefbaarheid van de kuststrook. Het gebied wordt daarmee toeristisch recreatief aantrekkelijker	Nee	Ligt in gemeente Waadhoeke. Gemeente NE-F ondersteunt de plannen wel.	Nee	NE-F kan niet investeren in een andere gemeente
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.	R01 - Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM vanwege ontbreken raakvlak met dijk . Voor de gemeente een van de 'parels langs de waddenkust. Koppeling met cultuurhistorie en functie voor aangroei kwelder.'	Positief	Maakt deel uit van het vergroten van de leefbaarheid van de kuststrook. Het gebied wordt daarmee toeristisch recreatief aantrekkelijker. Aandachtspunt: palenscherm is niet het zelfde als het SoP project Kromme Horne.	Ja	Stimulering dat het object in stand wordt gehouden. Maakt deel uit van de cultuurhistorie	Nee	Object is in eigendom bij Wetterskip Fryslân.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM.	Positief	Dijksplein is er nu ook al en moet behouden blijven.	Nee	Dijksplein ligt op de dijk. Wetterskip plaatst alles terug dat nu ook op de dijk aanwezig is.	Nee	Dijksplein ligt op de dijk. Wetterskip plaatst alles terug dat nu ook op de dijk aanwezig is.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Belevingsplek Fiskershúske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum 't Fiskershúske.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt.	Ja		Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt. Verder heeft de gemeente een plan laten makken voor dorpsommetjes in de driehoek Ferwert-Hegebeintum-Blije. Deze gaan ook richting het buitendijksgebied.	Ja	Wel dringt gemeente aan op gezamenlijke aankoop van gronden benodigd voor alle initiatieven langs de dijk en die nodig zijn t.b.v. de dijkversterking. We moeten niet 2x naar de landbouw voor de aankoop van gronden. Geldt ook voor Dongeradielen.	Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang reddingsboot bij Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt.	Nee	Opgang is er nu ook al. De opgang hoeft niet te worden verlengd en monument wordt niet verplaatst. WF zorgt dat alles wat nu op de dijk aanwezig is terug wordt geplaatst.	Nee	Opgang is er nu ook al. De opgang hoeft niet te worden verlengd en monument wordt niet verplaatst. WF zorgt dat alles wat nu op de dijk aanwezig is terug wordt geplaatst.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto's, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt.	Ja	De gemeente is van mening dat dit de leefbaarheid van het gebied vergroot, de toeristen en recreanten beter worden bediend en daarmee de brede welvaart wordt gestimuleerd.	Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Vaarroutes	R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Onderdeel van initiatief SWWT; met beoogde koppeling tussen recreatie, ecologie en zoetwateropgaven. Inventarisatie en raming van noodzakelijke aanpassingen aan kunstwerken gereed.	Positief	De opvaarten dienen meerdere doelen naast de vaarrecreatie. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028. Als ze breder worden gemaakt kan de vrijkomende klei worden gebruikt voor de dijkversterking. De bredere watergangen dragen bij aan een robuuster watersysteem en hebben een bijdrage in groen-blauwe dooradering. In cmbinatie met vismigratie kan brak water uit de polder naar zee worden gepompt als lokstroom.	Ja	Gemeente wil stimuleren dat die watergangen worden verbreed die vanuit de historie gezien ook breder waren. E.e.a. passend binnen het Ruimtelijk Kwaliteitskader, Omgevingsvisie NE-F en Landschapsbiografie.	Ja	Voor het herstellen van de sluis Noorderverlaat in Dokkum en het vervangen van 2 duikers door doorvaarbare duikers. E.e.a. is afhankelijk van raadsbesluit, hopelijk nog Q4 2024.
Vaarroutes	R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad		Positief	De opvaarten dienen meerdere doelen naast de vaarrecreatie. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028. Als ze breder worden gemaakt kan de vrijkomende klei worden gebruikt voor de dijkversterking. De bredere watergangen dragen bij aan een robuuster watersysteem en hebben een bijdrage	Nee	Ligt in gemeente Waadhoeke. Gemeente NE-F ondersteunt de plannen wel.	Nee	NE-F kan niet investeren in een andere gemeente
Vaarroutes	R06	Overige opvaarten ?	In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te verbeteren.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Nog geen concrete plannen	Positief	Gemeente zet met name in op het bevaarbaar maken van de Aelsumerfeart, Ald Peazens, Wierumerfeart en dyksfeart. Daarnaast Ternaarder fear, Ferwerter feart en Hallumer feart. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028	Ja	Gemeente wil stimuleren dat die watergangen worden verbreed die vanuit de historie gezien ook breder waren. E.e.a. passend binnen het Ruimtelijk Kwaliteitskader, Omgevingsvisie NE-F en Landschapsbiografie.	Ja	En nee. Hallumerfeart ligt nog een opgave voor de provincie (ophogen brug in Ljouwerterwei). Voor de overige opvaarten is e.e.a. afhankelijk van besluitvorming in Q3 2025.
Kleiwinnning dijkbekleding	D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.	N00 -Verbeteren kwaliteit kwelder	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Positief	Winning van lokale klei draagt bij een een CO2 neutralere aanleg van de dijk. Klei buitendijks winnen op locaties die niet gebruikt worden door de landbouw (waar ondernemers afhankelijk van zijn voor de mestboekhouding).	Nee	Kleiwinning buitendijks is geen taak van de gemeente	Nee	Kleiwinning buitendijks is geen taak van de gemeente
Kleiwinnning dijkbekleding	D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.	N00 - Verkwelderen zomerpolders	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Negatief	Gemeente is voor het behoud van de zomerpolders t.b.v. de landbouw. Daar zijn ondernemers van afhankelijk qua mestboekhouding.	Nee	Gemeente is tegen het afgraven van de zomerpolders als dat ten koste gaat van de landbouw. En past ook niet binnen de Omgevingsvisie NE-F	Nee	Kleiwinning buitendijks is geen taak van de gemeente
Kleiwinnning dijkbekleding	D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	N00 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding.	Neutraal	Alleen als de klei wordt gewonnen uit verbreding van watergangen zoals opvaarten en groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het Ruimtelijk Kwalisteitskader en Omgevingsvisie. Gemeente is dus tegen het graven van plassen in landbouwgrond.	Ja	Mits het gaat om gebruik van klei te verbreden opvaarten en groen-blauwe dooradering. Gemeente heeft geen actieve rol als het gaat om het graven van plassen op hoogwaardige landbouwgrond.	Nee	Kleiwinning is geen taak van de gemeente
Kleiwinnning dijkbekleding	D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	W00 - Verbreding watergangen N00 – Natuurvriendelijke oevers (GBD) R00 - Opvaarten Wierum-Ternaard R00 - Rondje St-Annaparochie	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige slib voor dijkbekleding.	Positief	Alleen als de klei wordt gewonnen uit verbreding van watergangen zoals opvaarten en groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het Ruimtelijk Kwalisteitskader en Omgevingsvisie.	Ja	Mits het gaat om gebruik van klei te verbreden opvaarten en groen-blauwe dooradering.	Ja	Kleiwinning is geen taak van de gemeente. Maar gemeente heeft wel bijgedragen aan baggeren Ferwerter feart. De vrijkomende klei wordt gebruikt voor de dijkversterking. Een zelfde vraagstuk heeft WF bij de gemeente voorgelegd voor de Aelsumerfeart. Daar moeten de onderhandelingen met WF nog starten.

Locatie
1: west (Koehool - Zwarte Haan)
2: midden (Zwarte Haan – Ternaard)
3. oost (Ternaard - Paesens Moddergat

Meekoppelkansen
N00 Verwijzing naar andere bouwsteen
BHR Meekoppelkans vanuit beheer en onderhoud

Trekker
WF Wetterskip Fryslan
PF Provincie Fryslan
FG Fryske Gea
PAGW RWS Programmatische Aanpak Grote Wateren
NEF Gemeente Noardeast Fryslan
WH Gemeente Waadhoeke
WV Waddenvereniging

Termijn
1: nu - op korte termijn zicht op realisering (mee met dijkversterking)
2: straks - op middenlange termijn zicht op realisering
3: later - lange termijn

Financiering
PAGW PAGW-gelden
IKW (mogelijke) co-financiering vanuit Waddenfonds
PF provinciale middelen
WF waterschap
GM gemeentelijke middelen

Positief	Ja
Negatief	Nee
Neutraal	

Onderwerp	No	Bouwsteen	Omschrijving	Meekoppelkans	Aandachtspunten	1DYK partij : XXX					
						Hoe staat uw organisatie tegenover de maatregel?		Ligt hier een actieve rol voor jullie organisatie?		Is hier voor uw organisatie (co)financiering op mogelijk?	
						Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze
Buitendijks	N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.	D01- Kleiwinning buitendijks kwelder	Afstemming met Kweldertotaal-beeld.	Positief	Verjonging van de bestaande kwelders is positief voor de natuur. De vrijkomende klei kan worden gebruikt voor de dijkversterking.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Buitendijks	N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.	D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Cultuurhistorische en agrarische waarde zomerpolders. Natuurwaarden als onderdeel mozaiek.	Negatief	Deze vervullen nu ook een rol in de waterveildigheid en ecologie. Is een uniek landschap dat nergens langs de hele Waddenkust (van Noord Holland tot aan Denemarken) voorkomt. De landbouw is afhankelijk van de landbouwgronden in de zomerpolder ivm mestboekhouding. Past niet binnen de Omgevingsvisie NE-F ondanks dat het past binnen het Ruimtelijk Kwaliteitskader.	Ja	Zorgen dat de zomerdijken behouden blijven zoals ze nu zijn. En aandacht vragen voor het belang van de landbouw	Nee	Gemeente is geen voorstander van verwijderen/doorsteken zomerdijken.
Buitendijks	N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard		Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Staat niet in EP / PAGW-analyse: 'er is al genoeg kwelder, maar juist te weinig intergetijden gebied '	Positief	Kan mogelijk ingepast worden als alternatieve broedplek voor de visdieven die nu in Dokkum broeden en daar voor overlast zorgen.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente. We kunnen beleidsmatig ondersteunen dat de kwelder wordt ingericht als broedgebied.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Buitendijks	N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave	N02 - Verkwelderen zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Natura 2000-wetgeving.	Positief	Aandacht landbouw buitendijks: Eigendom niet afwaarderen t.b.v. natuur en moeten in eigendom blijven van de landbouw. Landbouw zorgt daarmee voor natuurbeheer. Dit kan bijdragen aan een duurzame landbouw.	Ja	Gemeente zet zich voor behoud van landbouw in de zomerpolders	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Buitendijks	N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.	N10 - Nieuwe vispassage D01- Kleiwinning buitendijks kwelder D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Afstemming ontwikkeling NP Lauwersmeer. Draagvlak i.v.m. agrarische gronden.	Negatief	Gemeente wil geen opening in de Waddenzeedijk. Zie argumenten Holwerd aan Zee. Als dit al moet komen dan bij of in het Lauwersmeergebied.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	BHR - Mogelijk sterkere bekleding N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Nader onderzoek naar stevigheid bekleding. Huidige landbouwkundig gebruik (schapen).	Positief	Mits dit past binnen het gemeentelijk groenstructuurplan en de ruimtelijk kwaliteitskader	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.		Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Getijdepoelen slibben dicht ? Passeerbaarheid voor kuikens bij klutenplas (geen grote gaten).	Positief	Positief op onderdeel natuurvriendelijke harde buitenbekleding. Bij de aandachtspunten staat een klutenplas genoemd. Gemeente is tegen een klutenplas op landbouwgrond. Een klutenplas zien wij gesitueerd in het Lauwersmeergebied (Hoek van de Bant)	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud			Positief	Draagt bij aan de biodiversiteit en vergroot groen-blauwe dooradering. Bij Wierum ziet de gemeente deze gecombineerd met het haventje en een bevaarbare Dyksfeart.	Ja	Alleen in de zin dat de gemeente ook het plan heeft de gemeentelijke bermen daar waar het bijdraagt te willen omvormen naar natuurbermen en daarmee ook de vergroting van de berging in het watersysteem	Ja	Alleen wat de gemeentelijke bermen betreffen die bijdragen aan waterberging. In het gebied van Dongeradielen.
Dijk	N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar optimalisatiemogelijkheden.	Positief	Goed voor de vismigratie.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar effectiviteit / kansrijkheid locaties.	Positief	Goed voor de vismigratie. Aandachtspunt is de aanleg van paaiplekken. Hier aan koppelen de mogelijkheden voor groen-blauw dooradering en opvaarten. E.e.a. zoals beschreven is in SWWT. Dus gemeente wil deze graag in Wierum.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Binnendijks	N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels ('klutenplas').	N06 - Bloem- en kruidenrijke dijk N10 - Nieuwe vispassage D03 - Kleiwinning binnendijks (put) N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W02 – Waterberging zoetwater W09 – Waterberging overlast		Negatief	Tenzij aangelegd in of tegen het Lauwersmeer (Hoek van de Bant) of bij bestaande dijksputten. Gemeente is tegen het ontwikkelen van een klutenplas op landbouwgrond. Zoetwaterberging zoekt de gemeente meer in het gehele watersysteem door sloot verbreding in combinatie met groen-blauwe dooradering.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Binnendijks	N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	BHR – Extensiever beheer door bredere natuurlijke watergangen KRW-opgave W01 - Verbreding watergangen		Positief	Groen-blauwe dooradering vergroot de robuustheid van het watersysteem. En is goed voor de biodiversiteit.	Ja	Alleen in de zin dat de gemeente ook het plan heeft de gemeentelijke bermen daar waar het bijdraagt te willen omvormen naar natuurbermen en daarmee ook de vergroting van de berging in het watersysteem	Ja	Alleen wat de gemeentelijke bermen betreffen die bijdragen aan waterberging
Binnendijks	N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.			Positief	Goed voor de biodiversiteit en de beleefbaarheid van het land. E.e.a. moet passen binnen het gemeentelijk groenstructuurplan en ruimtelijk kwaliteitsplan	Ja	Alleen in de zin dat de gemeente ook het plan heeft de gemeentelijke bermen daar waar het bijdraagt te willen omvormen naar natuurbermen en daaraan gekoppeld ook de vergroting van de berging in het watersysteem	Ja	Alleen wat de gemeentelijke bermen betreffen die bijdragen aan waterberging
Water op systeemniveau	W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	N12- Natuurvriendelijke oevers (GBD) R06 – Bevaarbare opvaarten R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Ruimtevraag t.a.v. van aanliggende percelen. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Verbreding van de watergangen is goed voor het inrichten van een robuust watersysteem. E.e.a. moet passen binnen het ruimtelijk kwaliteitskader. Aandachtspunt daarbij is dat de kleinere slootjes in het watersysteem niet worden gedempt (vergunningverlening door WF). Gemeente ziet die watergangen verbreed die historisch gezien al breder waren (zie landschapsbiografie). Dit zijn in de meeste gevallen de opvaarten. Deze kunnen dan door de inwoners ook gebruikt worden voor varen/beleefbaar maken van het gebied en dorpsommetjes.	Ja	Stimulering waterverbreding in historische opvaarten (zie landschapsbiografie).	Ja	Alleen ten behoeve van voorzieningen (vaar)recreatie.
Water op systeemniveau	W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Door verdamping behoorlijk verlies aan zoetwater. Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Mits passend binnen het ruimtelijk kwaliteitsplan en de landschapsbiografie van de gemeente. Gemeente is tegen het aanleggen van waterplassen op landbouwgrond.. Wetterskip hanteert twee typen bergingen: bij wateroverlast wordt gesproken over waterberging bij zoetwater ten tijd van droogte wordt gesproken van wateropvang. Beide moeten in het watersysteem aanwezig zijn.	Nee	Dit heeft te maken met het watersysteem. Daar is een taak van Wetterskip Fryslân.	Nee	Het vergroten van het watersysteem is geen taak van de gemeente.
Water op systeemniveau	W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	W02 – Waterberging zoetwater	Hogere peilen geeft (eerder) overlast bij lagergelegen percelen. Een combinatie met de bouwstenen voor waterberging in deze lage delen is dan kansrijk. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Hogere waterpeilen zorgen voor een grotere tegendruk tegen zout grondwater. En het watersysteem bevat meer water zodat het watersysteem langer water bevat in tijden van droogte. Aandachtspunt is dat het watersysteem moet kunnen reageren in tijden van wateroverschotten (hevige neerslag). Het systeem wordt daarmee technischer en daardoor kwetsbaarder. Een ander aandachtspunt is de funderingen van bestaande bebouwing. Deze mogen in geen geval daar schade van ondervinden (verzakking).	Nee	Dit heeft te maken met het watersysteem. Daar is een taak van Wetterskip Fryslân.	Nee	Het vergroten van het watersysteem is geen taak van de gemeente.
Water op lokaal niveau	W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.	Blue Energy, energieopwekking uit zoet-zout verschil	Koppeling met Spaarwater. Roptasyl is misschien betere locatie (blue energy) i.v.m. groter verziltingsvraagstuk. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal	Vraag is of daarmee juist niet extra zout grondwater wordt aangetrokken. Hier zal onderzoek naar moeten plaatsvinden.	Nee	Provincie en Wetterskip hebben een taak in het bestrijden van verzilting.	Nee	Tegen gaan van verzilting is geen taak voor de gemeente
Water op lokaal niveau	W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.		Koppeling met Spaarwater. Geschikte locaties nog in beeld te brengen. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren.	Ja	Slechts via stimulering.	Nee	Gemeente kan niet investeren op particulier terrein.
Water op perceelsniveau	W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven		Stimuleren door pilots ?	Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren. Bodemverbetering met organische stoffengehalte is goed voor het bodemleven, watervasthoudend vermogen van de grond.	Ja	Slechts via stimulering.	Nee	Gemeente kan niet investeren op particulier terrein.
Water op perceelsniveau	W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Positief	Elke druppel zoetwater dat de bodem kan worden ingebracht is gunstig voor het vergroten van de zoetwaterbel.	Ja	Gemeente kan regenwater dat nu versneld wordt afgevoerd op plekken daar waar het kan infiltreren. Maakt nu al onderdeel uit van het gemeentelijk rioleringsplan.	Ja	Gemeente heeft middelen beschikbaar om hemelwater af te koppelen in te laten infiltreren. E.e.a is wettelijk gezien wel gekoppeld aan de riolering omdat het geld wordt opgehaald via de Rioolheffing.
Water op perceelsniveau	W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren.	Ja	Slechts via stimulering.	Nee	Gemeente kan niet investeren op particulier terrein.
Waterafvoer	W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden Waterberging ter voorkoming overlast gaat niet (of slechts ten dele) goed samen met zoetwaterberging, aangezien de berging voor (onvoorspelbare) piekbuien leeg moet zijn om goed te kunnen worden ingezet.	Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging.	Positief	Een robuuster ingericht watersysteem is beter bestand tegen de steeds vaker optredende perioden met hevige neerslag. Gemeente zoekt dit in het verbreden van watergangen in combinatie groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het ruimtelijk kwaliteitskader en de landschapsbiografie. Gemeente is tegen het aanleggen van plassen op landbouwgrond.	Nee	Dit heeft te maken met het watersysteem. Daar is een taak van Wetterskip Fryslân.	Nee	Het vergroten van het watersysteem is geen taak van de gemeente.
Recreatief routenetwerk	R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	Verbinding diverse belevingsplekken langs de dijk	Het project is al uitgewerkt en uitvoeringsgereed; als meekoppelkans bij dijkversterking meegenomen. Mogelijk dat kleinere aanpassingen of aanvullingen wenselijk zijn als gevolg van realisatie ander bouwstenen langs de dijk.	Positief	Dit behoeft geen toelichting. Alle die deel uitmaken van Op Paad hebben hier positief over besloten.	Ja	Dit behoeft geen toelichting. Alle die deel uitmaken van Op Paad hebben hier positief over besloten.	Ja	Dit behoeft geen toelichting. Alle die deel uitmaken van Op Paad hebben hier positief over besloten. En hebben middelen beschikbaar gesteld.
Recreatief routenetwerk	R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPIiW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	R01 - Op Paad lans it Waad R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Nog geen concrete projectvoorstellen.	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt. Verder heeft de gemeente een plan laten makken voor dorpommetjes in de driehoek Ferwert-Hegebeintum-Blije. Deze gaan ook richting het buitendijksgebied. De opmerking nog geen concrete voorstellen klopt niet	Ja	De gemeente is van mening dat dit de leefbaarheid van het gebied vergroot, de toeristen en recreanten beter worden bediend en daarmee de brede welvaart wordt gestimuleerd.	Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en informatievoorziening	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij KZH	Positief	Maakt deel uit van het vergroten van de leefbaarheid van de kuststrook. Het gebied wordt daarmee toeristisch recreatief aantrekkelijker	Nee	Ligt in gemeente Waadhoeke. Gemeente NE-F ondersteunt de plannen wel.	Nee	NE-F kan niet investeren in een andere gemeente
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.	R01 - Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM vanwege ontbreken raakvlak met dijk . Voor de gemeente een van de 'parels langs de waddenkust. Koppeling met cultuurhistorie en functie voor aangroei kwelder.'	Positief	Maakt deel uit van het vergroten van de leefbaarheid van de kuststrook. Het gebied wordt daarmee toeristisch recreatief aantrekkelijker. Aandachtspunt: palenscherm is niet het zelfde als het SoP project Kromme Horne.	Ja	Stimulering dat het object in stand wordt gehouden. Maakt deel uit van de cultuurhistorie	Nee	Object is in eigendom bij Wetterskip Fryslân.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM.	Positief	Dijksplein is er nu ook al en moet behouden blijven.	Nee	Dijksplein ligt op de dijk. Wetterskip plaatst alles terug dat nu ook op de dijk aanwezig is.	Nee	Dijksplein ligt op de dijk. Wetterskip plaatst alles terug dat nu ook op de dijk aanwezig is.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Belevingsplek Fiskershúske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum 't Fiskershúske.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt.	Ja		Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt. Verder heeft de gemeente een plan laten makken voor dorpommetjes in de driehoek Ferwert-Hegebeintum-Blije. Deze gaan ook richting het buitendijksgebied.	Ja	Wel dringt gemeente aan op gezamenlijke aankoop van gronden benodigd voor alle initiatieven langs de dijk en die nodig zijn t.b.v. de dijkversterking. We moeten niet 2x naar de landbouw voor de aankoop van gronden. Geldt ook voor Dongeradielen.	Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang reddingsboot bij Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt.	Nee	Opgang is er nu ook al. De opgang hoeft niet te worden verlengd en monument wordt niet verplaatst. WF zorgt dat alles wat nu op de dijk aanwezig is terug wordt geplaatst.	Nee	Opgang is er nu ook al. De opgang hoeft niet te worden verlengd en monument wordt niet verplaatst. WF zorgt dat alles wat nu op de dijk aanwezig is terug wordt geplaatst.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto's, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt.	Ja	De gemeente is van mening dat dit de leefbaarheid van het gebied vergroot, de toeristen en recreanten beter worden bediend en daarmee de brede welvaart wordt gestimuleerd.	Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Vaarroutes	R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Onderdeel van initiatief SWWT; met beoogde koppeling tussen recreatie, ecologie en zoetwateropgaven. Inventarisatie en raming van noodzakelijke aanpassingen aan kunstwerken gereed.	Positief	De opvaarten dienen meerdere doelen naast de vaarrecreatie. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028. Als ze breder worden gemaakt kan de vrijkomende klei worden gebruikt voor de dijkversterking. De bredere watergangen dragen bij aan een robuuster watersysteem en hebben een bijdrage in groen-blauwe dooradering. In cmbinatie met vismigratie kan brak water uit de polder naar zee worden gepompt als lokstroom.	Ja	Gemeente wil stimuleren dat die watergangen worden verbreed die vanuit de historie gezien ook breder waren. E.e.a. passend binnen het Ruimtelijk Kwaliteitskader, Omgevingsvisie NE-F en Landschapsbiografie.	Ja	Voor het herstellen van de sluis Noorderverlaat in Dokkum en het vervangen van 2 duikers door doorvaarbare duikers. E.e.a. is afhankelijk van raadsbesluit, hopelijk nog Q4 2024.
Vaarroutes	R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad		Positief	De opvaarten dienen meerdere doelen naast de vaarrecreatie. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028. Als ze breder worden gemaakt kan de vrijkomende klei worden gebruikt voor de dijkversterking. De bredere watergangen dragen bij aan een robuuster watersysteem en hebben een bijdrage	Nee	Ligt in gemeente Waadhoeke. Gemeente NE-F ondersteunt de plannen wel.	Nee	NE-F kan niet investeren in een andere gemeente
Vaarroutes	R06	Overige opvaarten ?	In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te verbeteren.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Nog geen concrete plannen	Positief	Gemeente zet met name in op het bevaarbaar maken van de Aelsumerfeart, Ald Peazens, Wierumerfeart en dyksfeart. Daarnaast Ternaarder fear, Ferwerter feart en Hallumer feart. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028.	Ja	Gemeente wil stimuleren dat die watergangen worden verbreed die vanuit de historie gezien ook breder waren. E.e.a. passend binnen het Ruimtelijk Kwaliteitskader, Omgevingsvisie NE-F en Landschapsbiografie.	Ja	En nee. Hallumerfeart ligt nog een opgave voor de provincie (ophogen brug in Ljouwerterwei). Voor de overige opvaarten is e.e.a. afhankelijk van besluitvorming in Q3 2025.
Kleiwinnning dijkbekleding	D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.	N00 -Verbeteren kwaliteit kwelder	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Positief	Winning van lokale klei draagt bij een een CO2 neutralere aanleg van de dijk. Klei buitendijks winnen op locaties die niet gebruikt worden door de landbouw (waar ondernemers afhankelijk van zijn voor de mestboekhouding).	Nee	Kleiwinning buitendijks is geen taak van de gemeente	Nee	Kleiwinning buitendijks is geen taak van de gemeente
Kleiwinnning dijkbekleding	D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.	N00 - Verkwelderen zomerpolders	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Negatief	Gemeente is voor het behoud van de zomerpolders t.b.v. de landbouw. Daar zijn ondernemers van afhankelijk qua mestboekhouding.	Nee	Gemeente is tegen het afgraven van de zomerpolders als dat ten koste gaat van de landbouw. En past ook niet binnen de Omgevingsvisie NE-F	Nee	Kleiwinning buitendijks is geen taak van de gemeente
Kleiwinnning dijkbekleding	D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	N00 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding.	Neutraal	Alleen als de klei wordt gewonnen uit verbreding van watergangen zoals opvaarten en groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het Ruimtelijk Kwalisteitskader en Omgevingsvisie. Gemeente is dus tegen het graven van plassen in landbouwgrond.	Ja	Mits het gaat om gebruik van klei te verbreden opvaarten en groen-blauwe dooradering. Gemeente heeft geen actieve rol als het gaat om het graven van plassen op hoogwaardige landbouwgrond.	Nee	Kleiwinning is geen taak van de gemeente
Kleiwinnning dijkbekleding	D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	W00 - Verbreding watergangen N00 – Natuurvriendelijke oevers (GBD) R00 - Opvaarten Wierum-Ternaard R00 - Rondje St-Annaparochie	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige slib voor dijkbekleding.	Positief	Alleen als de klei wordt gewonnen uit verbreding van watergangen zoals opvaarten en groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het Ruimtelijk Kwalisteitskader en Omgevingsvisie.	Ja	Mits het gaat om gebruik van klei te verbreden opvaarten en groen-blauwe dooradering.	Ja	Kleiwinning is geen taak van de gemeente. Maar gemeente heeft wel bijgedragen aan baggeren Ferwerter feart. De vrijkomende klei wordt gebruikt voor de dijkversterking. Een zelfde vraagstuk heeft WF bij de gemeente voorgelegd voor de Aelsumerfeart. Daar moeten de onderhandelingen met WF nog starten.

Locatie
1: west (Koehool - Zwarte Haan)
2: midden (Zwarte Haan – Ternaard)
3. oost (Ternaard - Paesens Moddergat

Meekoppelkansen
N00 Verwijzing naar andere bouwsteen
BHR Meekoppelkans vanuit beheer en onderhoud

Trekker
WF Wetterskip Fryslan
PF Provincie Fryslan
FG Fryske Gea
PAGW RWS Programmatische Aanpak Grote Wateren
NEF Gemeente Noardeast Fryslan
WH Gemeente Waadhoeke
WV Waddenvereniging

Termijn
1: nu - op korte termijn zicht op realisering (mee met dijkversterking)
2: straks - op middenlange termijn zicht op realisering
3: later - lange termijn

Financiering
PAGW PAGW-gelden
IKW (mogelijke) co-financiering vanuit Waddenfonds
PF provinciale middelen
WF waterschap
GM gemeentelijke middelen

Positief	Ja
Negatief	Nee
Neutraal	

1DYK – Gebiedsplan (IIP)

2e tweedaagse 25 – 26 november 2024

GEMEENTE NOARD EAST FRYSLÂN

Gebiedsplan

- Belangen
- Keuzes

GEMEENTE NOARD EAST FRYSLÂN

Landbouw kleischil groot belang (1)

1. Voedselvoorziening Nederland en Europa zekerstellen.
2. Door klimaatverandering Noord-Europese landen steeds belangrijker voor voedselvoorziening Europa
3. EU en Den Haag hebben het over een oorlogseconomie. Dit betekent dat voedselproductie naast oorlogstuig de belangrijkste pijler is.
4. Onderwijs en innovatieketen sterk afhankelijk van landbouw (Wetsus, Van Hall, RUG, Wageningen enz.)
5. Landbouw is onmisbaar om kringloopeconomie te realiseren
6. Zonder landbouw is natuur niet te onderhouden

GEMEENTE NOARD EAST FRYSLÂN

Landbouw kleischil groot belang (2)

1. Directe werkgelegenheid: 2.800 banen
2. Indirecte werkgelegenheid: ±1.415
3. ± 40 boeren bedrijfsvoering afhankelijk van buitendijks land
4. Afgeleide werkgelegenheid bij fabrieken, constructiebedrijven en landbouwmachinefabrikanten
5. NF heeft geen vervangende industrie als je het over werkgelegenheid hebt.
6. Landbouw zorgt voor sociaaleconomische cohesie platteland

GEMEENTE NOARD EAST FRYSLÂN

Keuzes (1)

1. Zoetwateropvang die gebruikt kan worden ten tijde van droogte, zowel bovengronds als ondergronds
2. Waterberging ten tijde van natte perioden.
3. De bovengrondse opvang en berging realiseren met een robuust ontworpen watersysteem gekoppeld aan groen-blauwe dooradering.
   - Dit gaat niet of in mindere mate ten koste van landbouwgrond.
   - Historische opvaarten, sluit aan bij het beleid: conform Ruimtelijk Kwaliteitskader, Omgevingsvisie NF en Landschapsbiografie NF.

GEMEENTE NOARD EAST FRYSLÂN

Keuzes (2)

1. Geen mozaïek met plassen/broedlocaties/grootschalige waterbergingen die ten koste gaan van landbouw;
2. Hoogwatervluchtplaats/broedeilanden: bufferzones nodig om verstoring te voorkomen => beperkende werking voor landbouw en recreatie
3. Hoogwatervluchtplaats/broedeilanden kunnen het beste bij het Lauwersmeer worden gesitueerd. Dat is al een natuurgebied, daar komt de zee tot aan de dijk. Daarmee koppel je de natuurgebieden beter aaneen.

GEMEENTE NOARD EAST FRYSLÂN

Toeristisch-recreatieve ontwikkeling kuststrook om de leefbaarheid in dorpen te verbeteren (1)

1. Wandel- en fietsrecreatie: Op Paad Lâns It Waad
2. Vaarrecreatie: Herstel van opvaarten ter vergroting van de beleefbaarheid van het gebied/landschap
3. Agritoerisme: koppeling van toerisme & recreatie aan agrarische sector
4. Behoud en versterking cultureel erfgoed en van bestaande voorzieningen in en rond dorpen

GEMEENTE NOARD EAST FRYSLÂN

Toeristisch-recreatieve ontwikkeling kuststrook om de leefbaarheid in dorpen te verbeteren (2)

1. Recreatie dichtbij huis: dorpsommetjes voor eigen inwoners
2. Aaneenrijging van bezienswaardigheden en toeristische voorzieningen
3. Maw: geen onderbreking/doorsnijding van bestaande toeristisch-recreatieve routestructuren (Lange Afstandswandelpaden, Lange Afstandsfietspaden, Wandel- en Fietsknooppunten etc)

GEMEENTE NOARD EAST FRYS LÂN

Vergroten biodiversiteit / vergroening / bodemherstel

Omgevingsvisie NF:

1. Duurzaamheid, biodiversiteit, bodemgezondheid van groot belang voor de gezondheid van de inwoners, landbouw, waterbergend vermogen van de bodem vergoot.
2. Dit moet daarbij passen binnen het groenstructuurplan, biodiversiteitsplan (gebiedseigen beplanting) en het Ruimtelijk Kwaliteitskader.

GEMEENTE NOARD EAST FRYSLÂN

Keuzes

1. Kruidenrijke dijk
2. Groen-blauwe dooradering
3. Natuurbermen

GEMEENTE NOARD EAST FRYSLÂN

Vragen?

provinciale vereniging voor natuurbescherming

Dijkversterking en PAGW, Wat wil de natuur?

[redacted]

2024

It Fryske Gea

Wat heeft de natuur nodig?

- Vogels: Broed, rust- en foerageergebied
- Vis: paai- en opgroeigebied
- Planten van kwelders: natuurlijk beheer.

Doortrekkers en overwinteraars

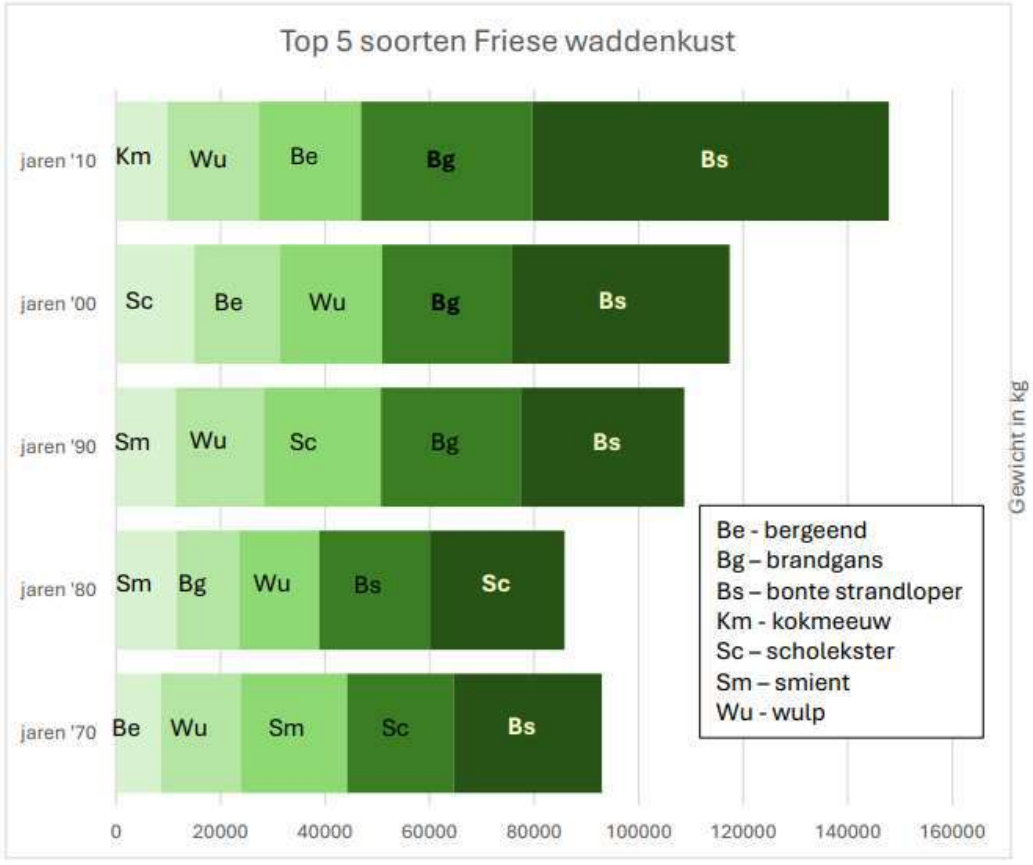

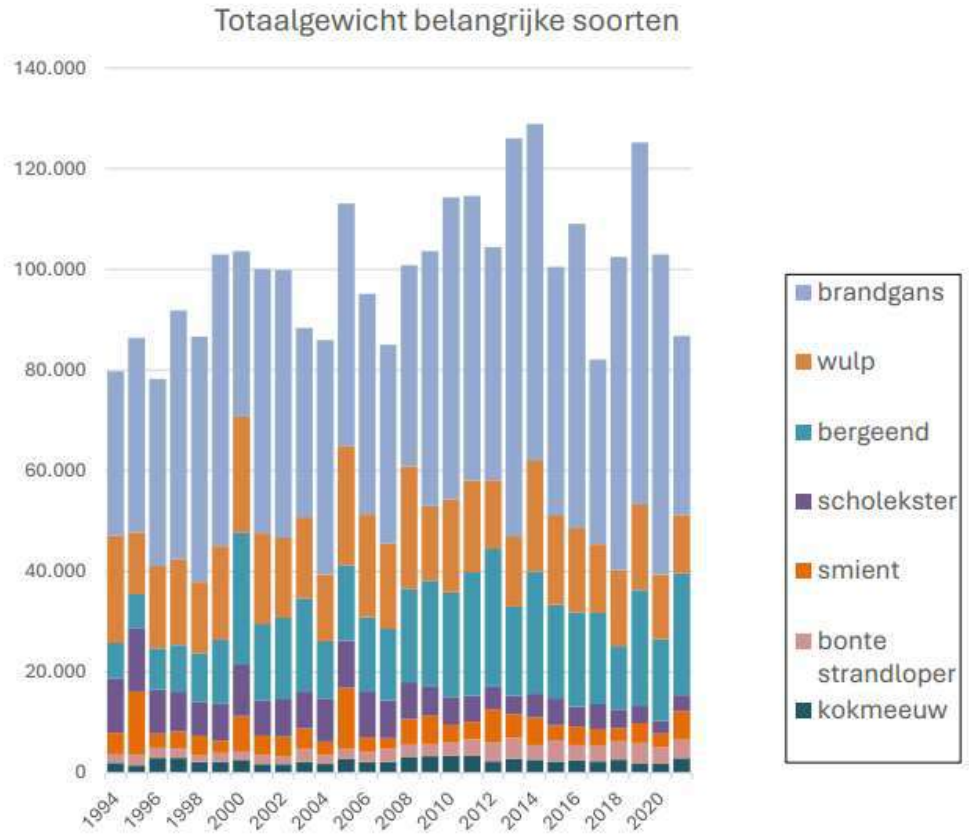

Waar zijn de hoogwatervluchtplaatsen?

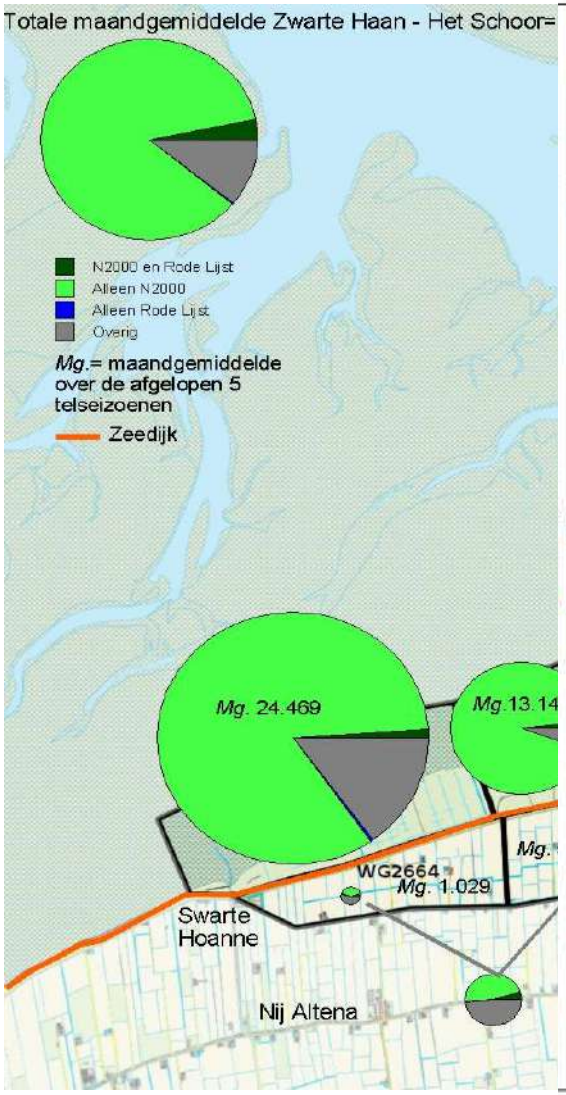

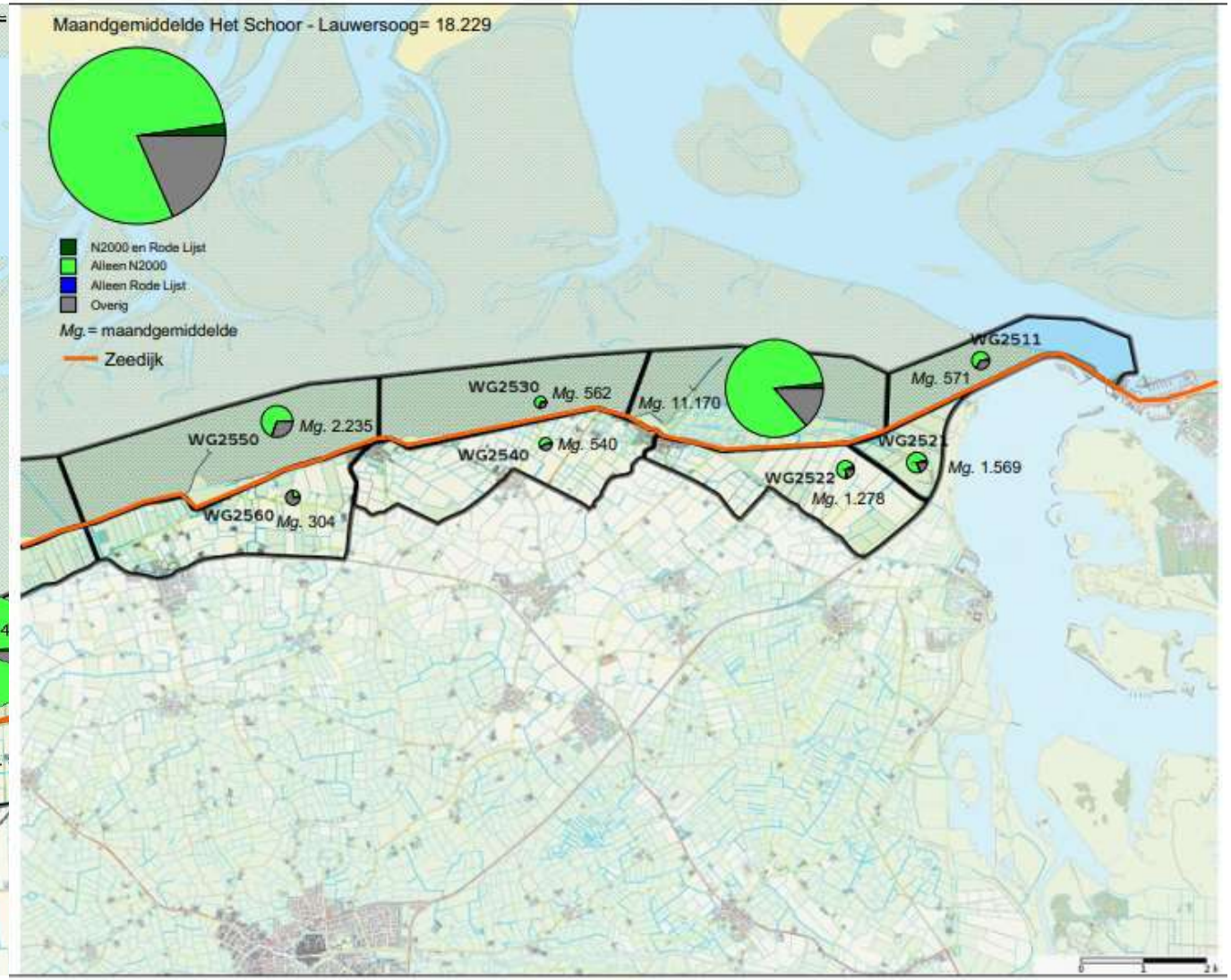

1. Rust met hoogwater

- Goede zonering beleving/rust waar kwelders zijn.
  - Kromme horne/uitbreiding kwelder Wierum
  - Afstemming Op Paad Lâns it Waad.
- Binnendijkse hoogwatervluchtplaats waar geen kwelder is, zoals “Klutenplas” of “Hegewiersterfjild”
  - Op traject Holwerd – Paesens-Moddergat
  - Op traject Westhoek – Zwarte Haan

Begraasde kwelder is gevarieerder dan zomerpolder en dan onbegraasde kwelder

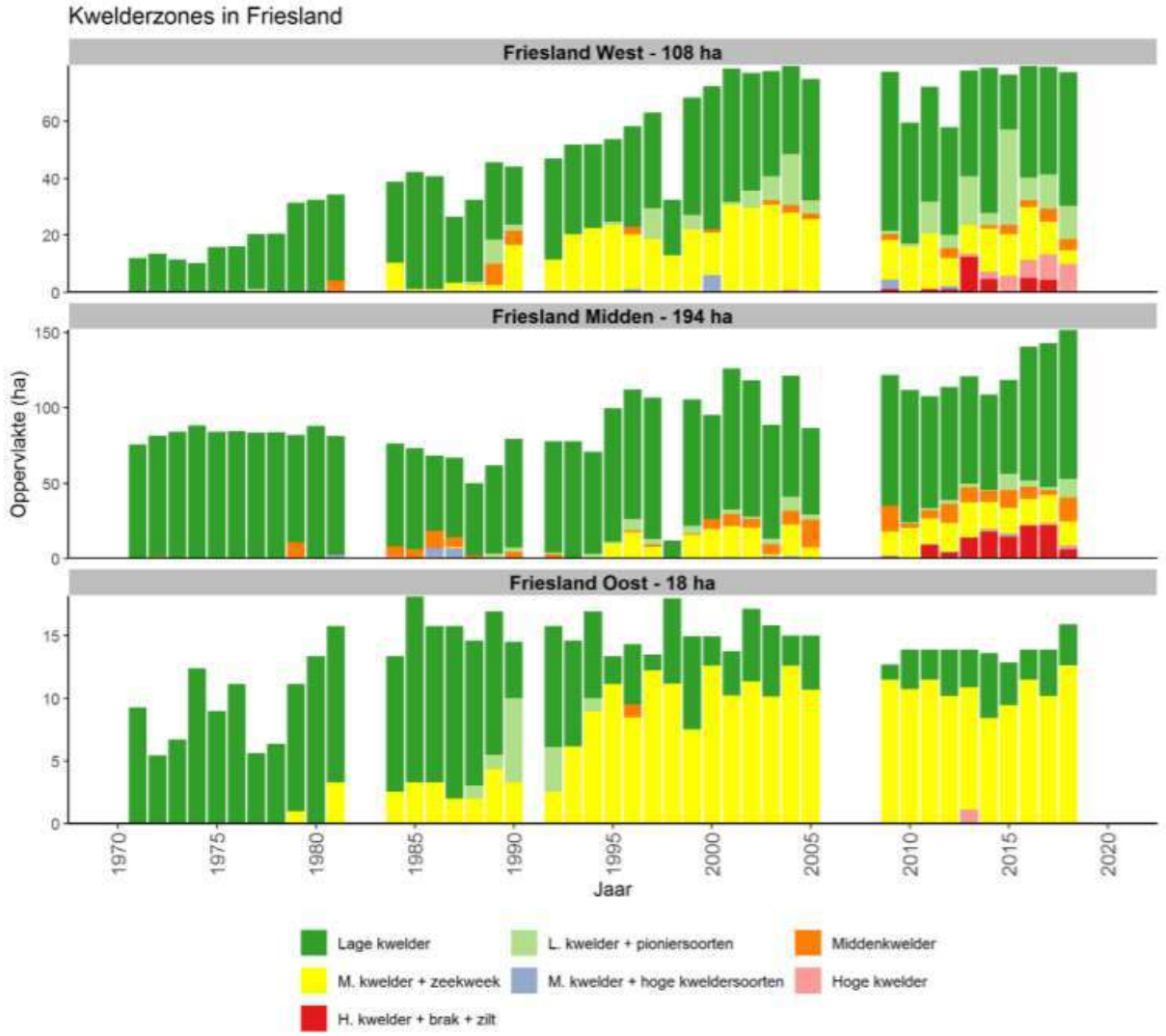

begraasd

begraasd

onbegraasd

Elschot et al. (2020)

Input kwelderbeheerplan

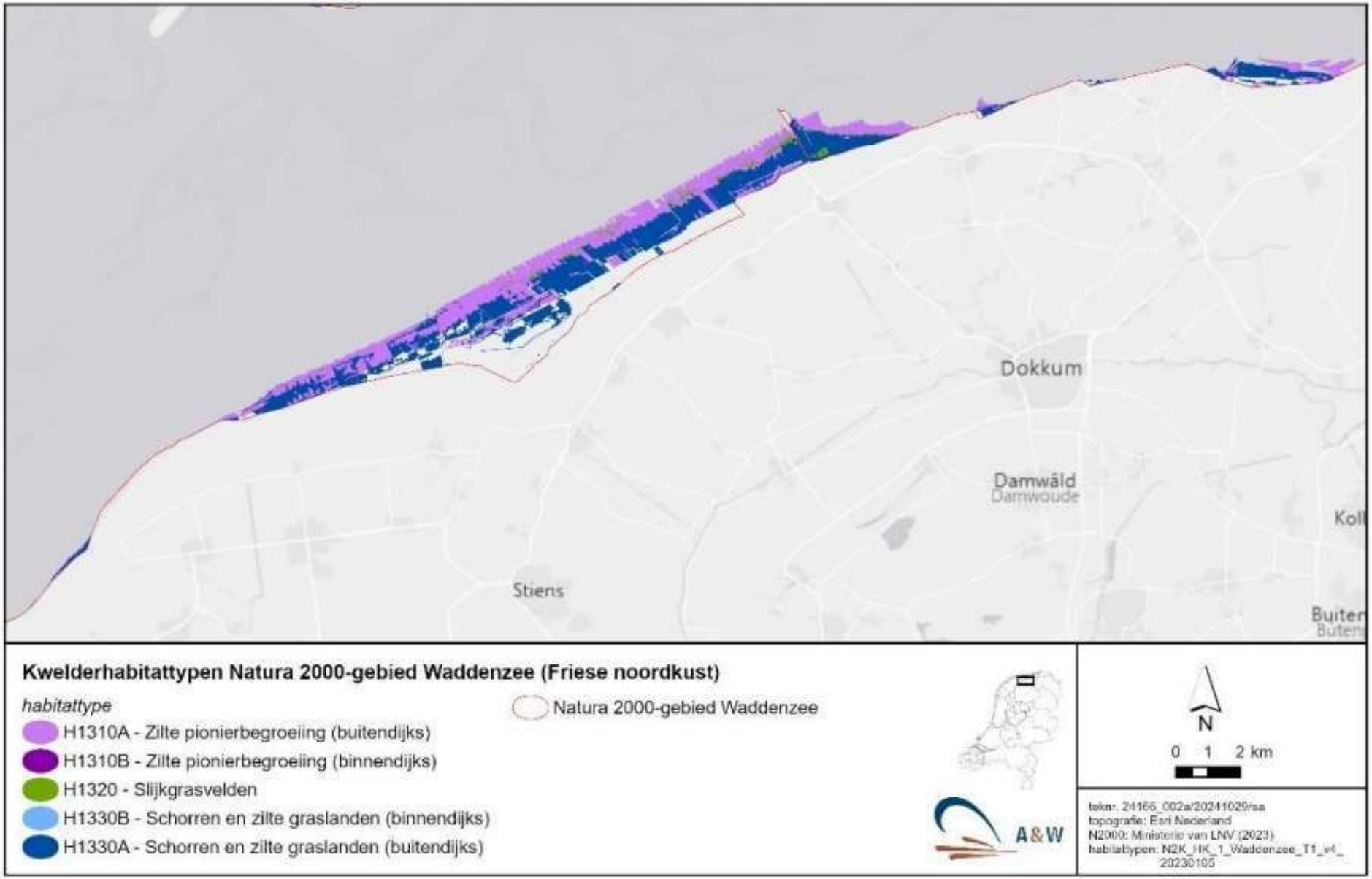

Dynamiek van zomerpolder tot slikveld

Zee toelaten = meegroeien

VERANDERING DWARSPROFIEL WAD – ZEEDIJK

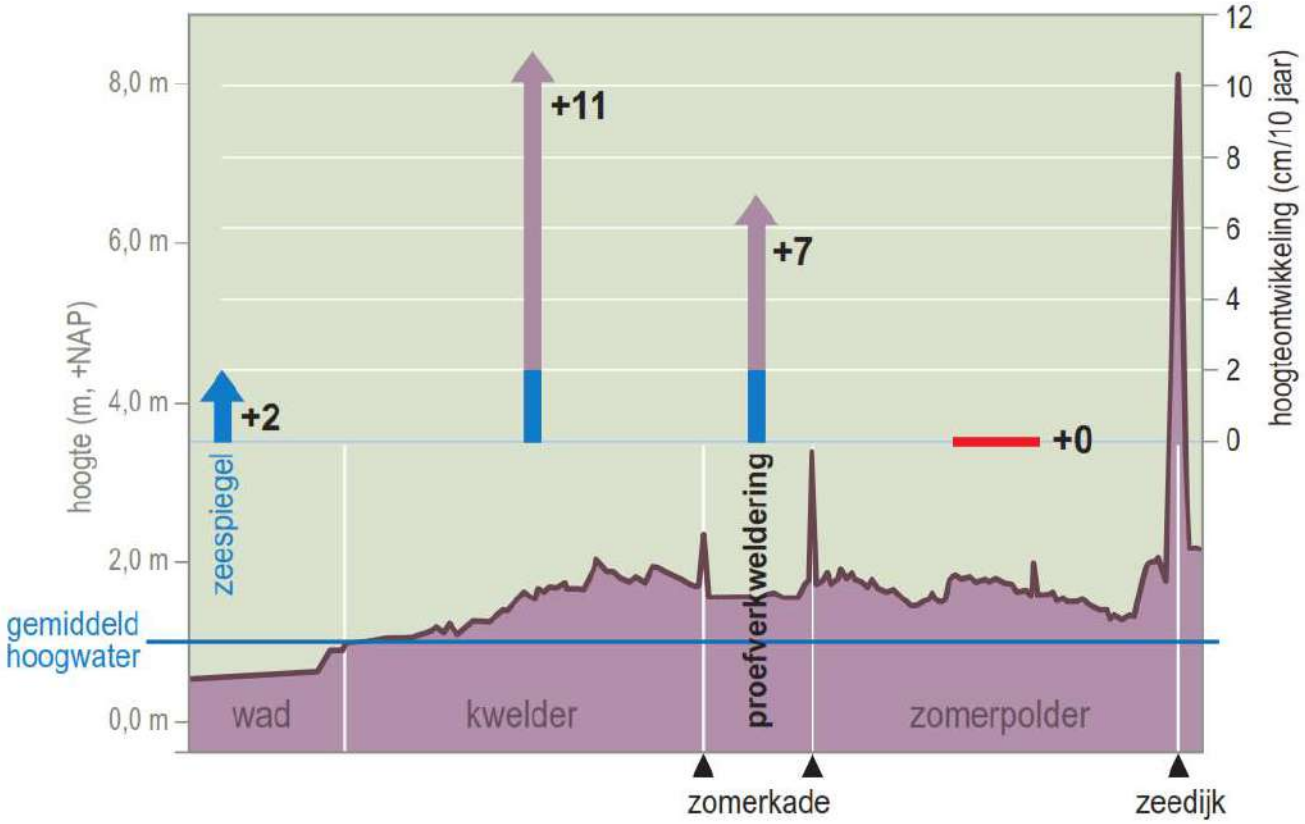

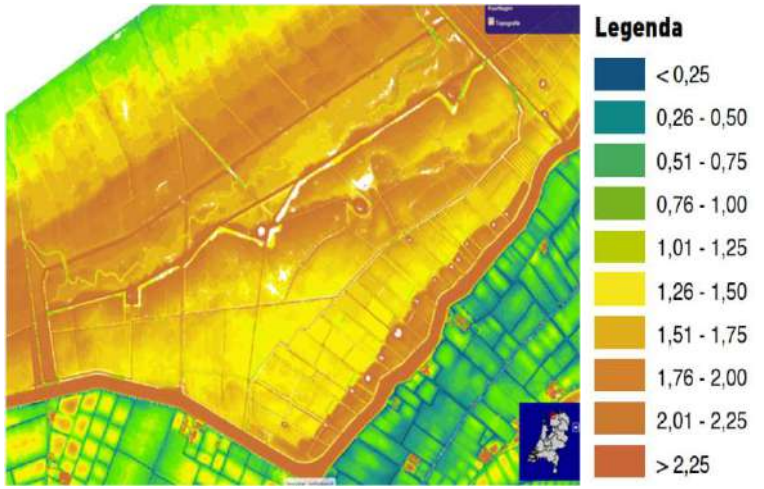

Bron: Esselink et al. (2015). Van Polder naar Kwelder
Puccimar rapport 06.
A&W rapport 1901

Broedvogels van kwelder en weide

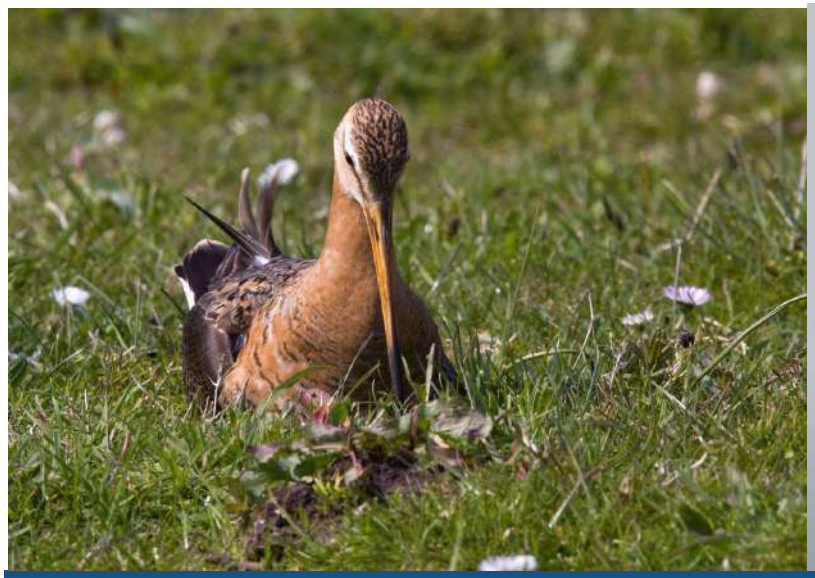

2. Beheer kwelders en zomerpolders

Kwelder

- Goed sturen met begrazing nodig (vgl. Wij en Wadvogels)
- Afgraven kwelder niet nodig

Zomerpolder

- Alles natuur: kruidenrijke zilte vegetatie met broedvogels
- Op lange termijn zomerpolder belangrijk voor natuur en beheerbaarheid – stapsgewijs verkwelderen
- Rust in het veld voor broedvogels, beperken predatie (teensloot, broedeilanden, predatiebeheer)

Groene kruidenrijke dijk

- STOWA: https://www.handreikinggrasbekleding.nl/
- Beheervoorschriften: **Voorschrift toetsen op Veiligheid Primaire Waterkeringen (VTV2006)**
- POV Waddenzeedijken
- Future Dikes

Begroeibare verharding

Ervaring in NL sinds 2006. o.a. bekleding Afsluitdijk

Zoet-zoutverbindingen

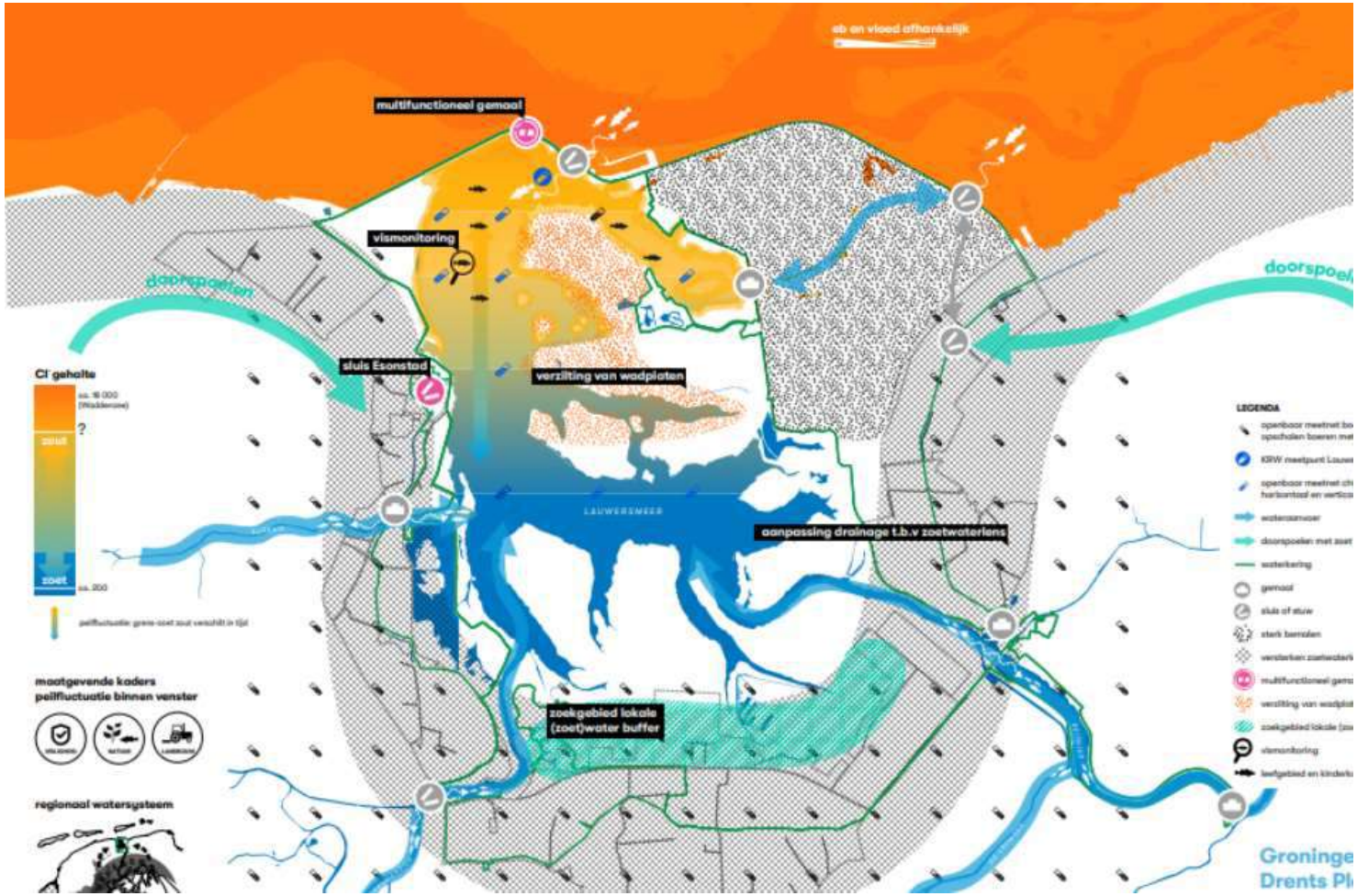

KRW gebiedsplan Lauwersmeer
Optimaliseren Zwarte Haan en De Heining
Aanvullend: Swiet Wetter Wierum-Ternaard

Klei voor dijkversterking uit slatmodder

Onderzoek kwaliteit en kwantiteit door Witteveen+Bos iov Wetterskip en Fryske Gea

Randvoorwaarden

- Niet van N2000 afknabbelen
- PAGW is niet voor compensatie/mitigatie

Landbouw in de noordelijke kleischil

[redacted], directeur Nederlandse Akkerbouw Vakbond
namens de landbouwsector

Landbouwsector - organisaties

- Georganiseerd in **Agriport Waddengebied**:
  - Nederlandse Akkerbouw Vakbond (NAV)
  - Land- en tuinbouworganisatie (LTO)
  - Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK)
  - Federatie Particulier Grondbezit (FPG)
  - Cumela (loonwerkers)
  - Buitendijkse eigenaren Friesland
  - Vereniging van Oevereigenaren Groningen
  - Buitendijkse pachters
  - Nederlandse Aardappelorganisatie (NAO), namens HZPC en Agrico
  - Collectieven
- Inzet: samenwerking in Waddenagenda en andere gebiedsprocessen Waddengebied, vroegtijdig discussiepunten oppakken, duidelijke doelen, innovaties vorm geven

Landbouwsector noordelijke kleischil

- Akkerbouw, bollenteelt, veehouderij, vollegrondsgroenten
- Belangrijkste teelt: pootaardappelen

- Aardappel derde voedingsgewas van de wereld met lage footprint
- Meer dan de helft van het NL pootaardappelareaal in het Waddengebied
- Gunstige omstandigheden in Waddengebied door vruchtbare zeeklei, weinig ziekte- en plaagdruk door ligging, vakmanschap, kenniscentra
- Ruim de helft van alle aardappelteelten in de wereld stamt uit Nederlands pootgoed
- Pootgoedteelt van groot belang voor wereldvoedselvoorziening
- 1 ha pootaardappelen>>15 ha consumptieaardappelen elders>> voedt 10.000 mensen een jaar lang (75 kg p.p./jaar)
- Na 1 keer doortelen zelfs 150.000 mensen
- Er gaat alleen al 200.000 ton/jr naar Noord-Afrika

Inzet Landbouwsector

- Voedselvisie met ook kwantitatieve doelen voor landbouw
- Integraal beleid
- Doelsturing
- Behoud landbouwgrond voor de landbouw, geen bestemmingsverandering agrarische grond
- Innovatie en anticiperen op ontwikkelingen als klimaatverandering
- Behoud familiebedrijven
- Goede samenwerking natuurdoelen

Doelen landbouw in het Uitvoeringsprogr. Waddenagenda

1. De excellente (export)positie van de landbouw als producent van hoogwaardig voedsel versterken
   Behoud hoogwaardige landbouwgrond, versterken meervoudig gebruik, versterken innovatiestructuur en kennisinstellingen, optimaliseren ruimtelijke inrichting en infrastructuur
2. Klimaatbestendige landbouw versterken
   Ontwikkelen zoetwaterstrategie, langjarige afspraken over beschermen zoetwaterlens, zoetwaterbekkens, optimaal watergebruik, Kenniscentrum Verzilting, vergroten zouttolerantie gewassen, bodembeheer om water vast te houden, gecombineerde teelten
3. De landbouw verder verduurzamen
   Kansen en belemmeringen natuurinclusieve landbouw, biodiverse landbouw en duurzaamheidsinitiatieven inventariseren, mogelijkheden creëren voor teelt eiwitgewassen en olie- en vezelgewassen
4. De landbouw verbreden met agrarisch natuurbeheer
   Uitbreiden mogelijkheden agrarisch natuurbeheer met specifieke doelen Waddengebied

Doelen landbouw in het Uitvoeringsprogr. Waddenagenda

5. Aanvullende verdienmodellen voor een toekomstbestendige landbouw zoeken
   Betaling groene en blauwe diensten, betaling voor vastleggen koolstof (carbon farming), lokale ketens, opheffen belemmeringen voor boeren die willen verbreden
6. De band tussen landbouw en burgers versterken
   Deelname landschapstriënnale, openstellen boerderijen, informatieborden langs dijken en fietsroutes, boerderijwinkels, onderzoeken Waddenmerk, samenwerking zoeken met scholen
7. De bijdrage van de landbouw aan de energietransitie en biobased economie vergroten
   Verkennen gebruik reststromen, zilte teelten en nieuwe gewassen voor biobased economie, mobiele zonneakkers, Groninger windmolens

Landelijke doelen:
Klimaatakkoord, Actieplan Plantgezondheid van de Brancheorganisatie Akkerbouw, Kringlooplandbouw, KRW, etc.

UP18. Ontwikkeling zoetwaterstrategie voor de landbouw in het Waddengebied

- Trekker: landbouwsector, samen met waterschappen, gemeenten en provincies
- Doel: op korte en lange termijn beschikken over de juiste hoeveelheid zoet water op het juiste moment en juiste plaats
- Twee lijnen:
1. ontwikkelen van een zoetwaterstrategie (waterschappen);
2. ontwikkelen van het Kenniscentrum Verzilting om als landbouw zo goed mogelijk te leren omgaan met het beschikbare zoetwater (landbouw)
- Beoogd resultaat:
  - Zoetwaterstrategie voor noordelijk kustgebied
  - Doorontwikkelen Kenniscentrum Verzilting voor voedselproductie in verziltende delta's
  - Uitvoeren projecten Programma Zoet op Zout
- Gebruiken als bouwsteen voor andere initiatieven, bv. Integrale kustontwikkeling!

UP18. Ontwikkeling zoetwaterstrategie voor de landbouw in het Waddengebied

Resultaat anno 2024:

- Kenniscentrum Verzilting is opgericht (www.salta-cluster.com)
- Landbouw o.a.:
  - Zoetwaterboeren in Anna Pawlona: 'gesloten' watersysteem
  - Texel: wateropslag ondergronds
  - SPNA (Munnekezijl): tegengaan verzilting en omgaan met verzilting
  - Veredeling op zouttolerantie
  - Zilte teelten
  - Druppelirrigatie, fertigatie
- Waterbeheer o.a.:
  - Doorspoelen met minder zoetwater
  - Zoete stuw

Provinsje Fryslân

Deelname Provincie Fryslân 1DYK 25 nov 2024

Bestuursakkoord 2023-2027

Provinsje Fryslân

*Wij zetten in op een **complete aanpak voor het hele gebied**. Wij combineren waar dit mogelijk is. Wij hebben altijd oog voor de sociaal economische gevolgen van de keuzes die wij maken.*

***Wij brengen in kaart wat er in een gebied speelt**. En wat er door onze aanpak kan veranderen. Hiermee ontstaat ruimte voor maatwerk. Dit helpt enorm voor draagvlak in gebiedsprocessen. Wij doen hiermee meer ervaring op. Daarbij omarmen wij proeven, die kunnen bijdragen aan onze doelen.*

*Wij snappen dat proeven soms niet tot het gewenste resultaat leiden. **Je kunt niet alles voorspellen.** Als de mensen het willen, beginnen wij soms gewoon. Zelfs als wij nog niet alles weten, ook niet over de uitkomst.*

***Landbouw en natuur kunnen en moeten elkaar versterken**. In een toekomstbestendige landbouw, met een rijke natuur die bloeit in al zijn pracht en rijkdom.*

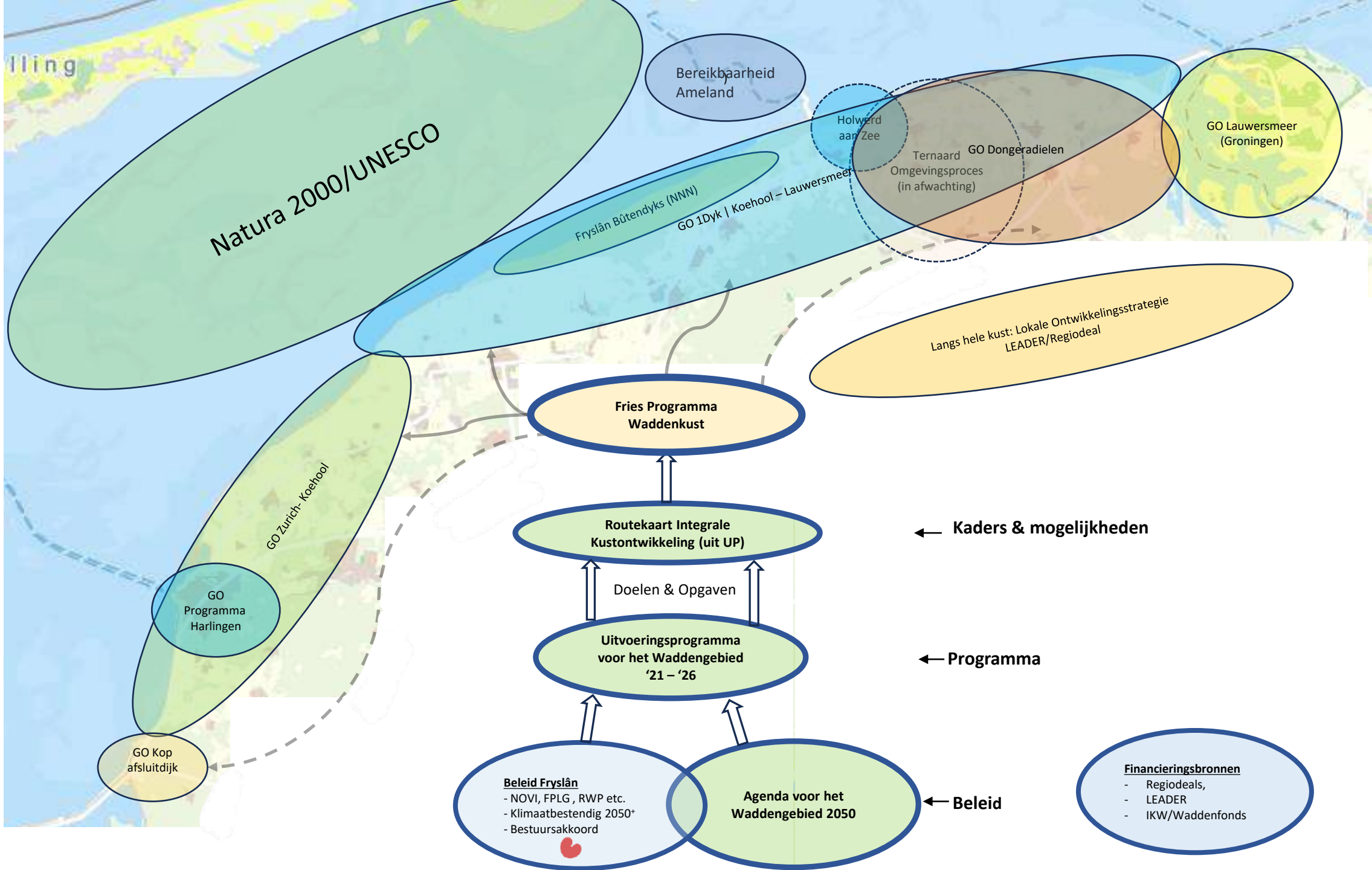
Natura 2000/UNESCO
Bereikbaarheid Ameland
Holwerd aan Zee
Ternaard
GO Dongeradielen
Omgevingsproces (in afwachting)
GO Lauwersmeer (Groningen)
Fryslân Bûtendyks (NNN)
GO 1Dyk | Koehool – Lauwersmeer
Langs hele kust: Lokale Ontwikkelingsstrategie LEADER/Regiodeal
Fries Programma Waddenkust
GO Zurich- Koehool
GO Programma Harlingen
GO Kop afsluitdijk
Routekaart Integrale Kustontwikkeling (uit UP)
Kaders & mogelijkheden
Doelen & Opgaven
Uitvoeringsprogramma voor het Waddengebied '21 – '26
Programma
Beleid Fryslân
- NOVI, FPLG , RWP etc.
- Klimaatbestendig 2050+
- Bestuursakkoord
Agenda voor het Waddengebied 2050
Beleid
Financieringsbronnen
- Regiodeals,
- LEADER
- IKW/Waddenfonds

FPW Methodiek: Opgaven, lokale maatregelen, opschalen

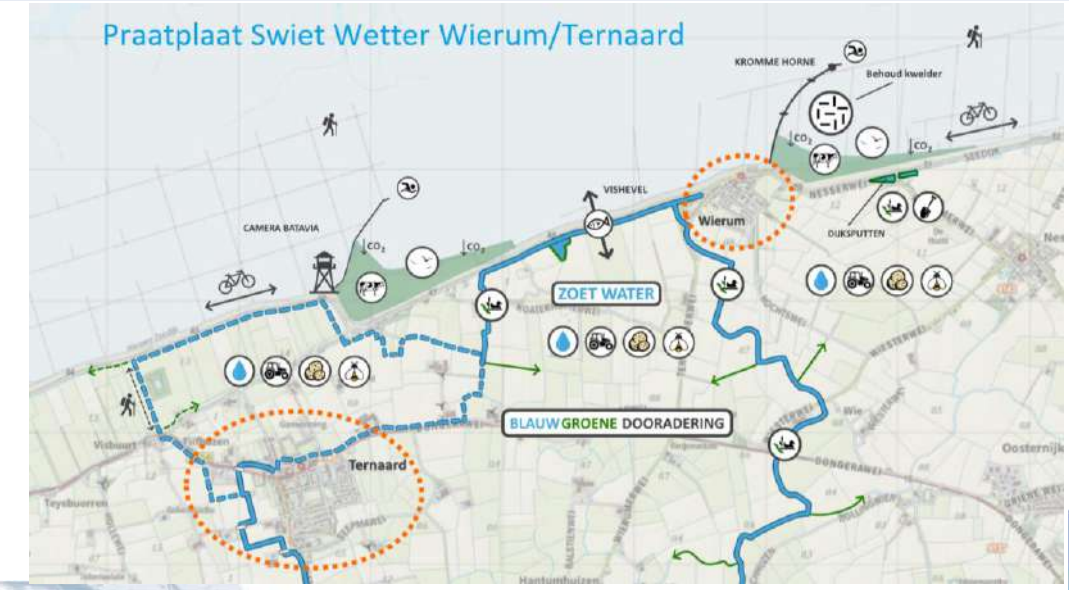

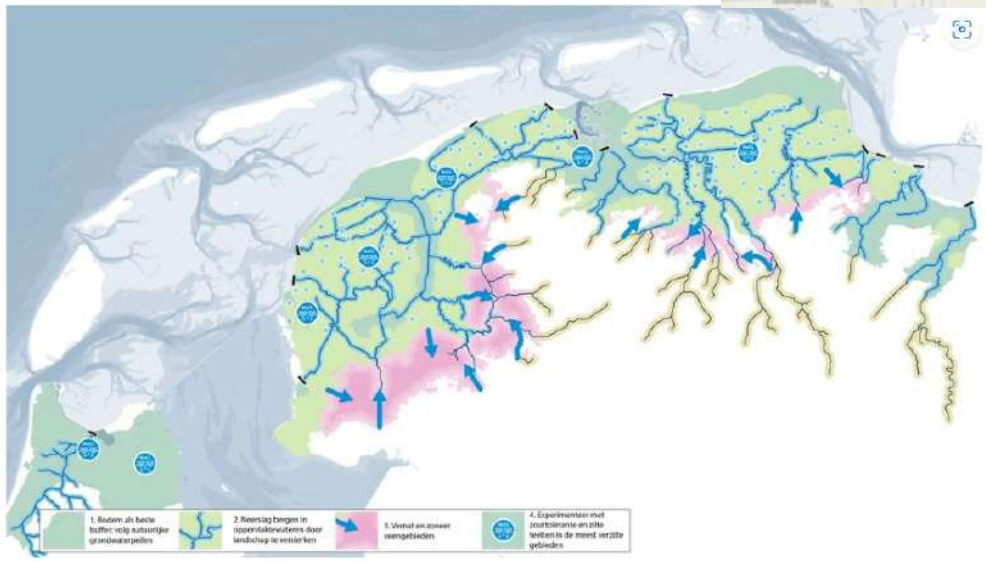

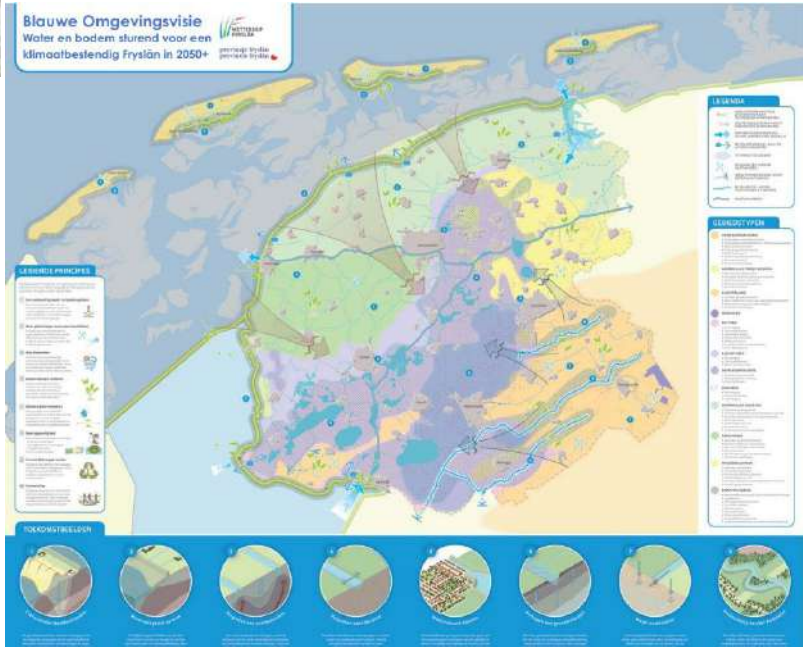

Voorbeelden: Strootman Architecten, Swiet Wetter Wierum Ternaard, Fryslan 2050+

Belangen provincie bij IIP

- Uitvoering geven aan het **Coalitieakkoord "Oparbeidzjen**" (2023-2027)
- Uitvoering geven aan **Provinciale Omgevingsvisie**(s) waar onder meer de Blauwe Omgevingsvisie 2050 en de plattelandsvisie voor Fryslân 2050 valt en daarbij invulling geven aan de thema's en opgaven genoemd in het **Frysk Programma Landelijk Gebied en Fryslan Klimaatbestendig 2050+.**
- Het bijdragen aan het versterken van het **sociaal economisch perspectief** van de provincie.
- Het vervolmaken van het **NatuurNetwerk Nederland** (wettelijke taak) en bijdragen aan het FPLG.
- Uitvoeren van de **wettelijke taken** voor onder meer de procedure Wet natuurbescherming (Wnb), Kaderrichtlijn Water en Natura2000.
- Bijdragen aan de lange termijn kustontwikkeling, **Waddenagenda 2050** en de Uitvoeringsagenda Wadden 21-26.
- Het veiligstellen van de beschikbare gelden –waaronder **IKW/Waddenfonds** - voor impuls in de provincie en kustlandschappen.
- Het oog houden voor de bescherming van belangrijke **landschapselementen.**
- **Met elkaar werken aan Fryslân veilig houden.**

Wat kunnen wij bieden in het IIP?

Provinsje Fryslân

- **Grond**. Ten behoeve van de NNN-opgave hebben wij binnendijks nog ca. 30-40 ha liggen. Kunnen dit ten goede inzetten voor de waarde van dit gebied?

- **Gecombineerde subsidie voor projecten** – IKW heeft voor FPW en dit gebied gelden gereserveerd. Afspraak is dat Provincie de IKW aanvraag doet vanuit trekkersrol FPW.

- **Kennis.** Denk aan Grip op Grond, Ruimtelijke Kwaliteit, Ecologie, Zoetwater etc.

Maatregelen in het IIP

- Staan we **veelal positief** tegenover. Voor vrijwel elke maatregel is wel een haakje te vinden. Veel **Ja, mits.**
- Ruimtelijk gezien kan niet alles, er moet een keuze of in ieder geval prioritering komen. **Inzet op balans.**
- **Financiering is een aandachtspunt:** wel via IKW/Waddenfonds, minder vanuit provincie**.**
- Provincie stap naar voren als het gaat om:
  - Overeenkomende doelen uit **UP** vertalen naar het **Friese**.
  - **GBDA/Zoetwateropgave**
  - **NNN-opgave** buitendijks
  - **Leefbaarheid** vanuit netwerk dorpen door betere verbinding
  - Behouden en versterken **kernwaarden landschap.**
- **Aandachtspunt:** capaciteit en organisatie uitvoeringsfase nog niet geregeld.

Financiering

- Het IIP is een basis om nog IKW/Waddenfonds gelden nog voor 2026 binnen te halen. Het Waddenfonds beoordeelt op **projectactiviteiten.** Inhoudelijk inzetten op:
  - Klimaatadaptatie
  - Zoetwaterbeschikbaarheid
  - Vitale landbouw/lokale producten
  - Brede Welvaart/Leefbaarheid/Sociaal-economische impulsen
  - R&T verbinding
  - Ecologische maatregelen
  - Groen-blauwe dooradering (GBDA)

  - Voor de uitvoering van een deel van de maatregelen met particulieren onderzoeken wij de inzet van een **landbouwportaal.**

Uitvoeringsprogramma in Fryslân

Provinsje Fryslân

- **Transitielijn Integrale aanpak** in de kustzone van het Waddengebied (UP 8, 9, 10 en 11)
- UP 10 **Fries Programma Waddenkust**

- **<u>Eén Friese Waddenkust</u>**
  - Koehool – Lauwersmeer
  - Programma Harlingen
  - Zurich - Koehool

De Agenda voor het Waddengebied heeft twee doelen:

1. Een duurzame bescherming en ontwikkeling van de **Waddenzee** als natuurgebied en het behoud van het unieke open landschap.
2. Een veilig, vitaal en veerkrachtig **Waddengebied** in 2050.

Zoetwateropgave

- **Visie uit gebiedsdocument:** *Zoetwater is van belang voor zowel de (Wadden)natuur als landbouw. We willen geen dingen dubbel doen en zetten in op een aantal pilots en projecten ter bevordering van de zoetwatervoorziening aan de Waddenkust, passend in het geheel van veranderingen in het gebied. We kijken wat er nu al kan, zodat er kennis en ervaring kan worden opgedaan voor de toekomst.*
- ***Up 19 Zoetwaterstrategie:*** *. Op provinciaal niveau werken de waterschappen en provincies aan plannen voor integraal zoetwaterbeheer, via onder meer de Blauwe Omgevingsvisie (BOVI).*

- Wat loopt er al vanuit Uitvoeringsprogramma Zoetwaterstrategie, kunnen we beter aansluiten?
- Inzet op klimaatadaptatie voor landbouw -> via een landbouwportaal?
- Hoe kunnen we als overheid zoetwatermaatregelen financieren op:
  - Systeemniveau
  - Polderniveau
  - Perceelniveau

Groen-Blauwe Dooradering

Terugkeer van landschapselementen. Bijdragen aan:

- een versterkte landschapsidentiteit,
- biodiversiteitsherstel,
- waterkwaliteit,
- een klimaatrobuust landschap,
- de Friese vrijetijdseconomie
- een duurzaam toekomstperspectief voor de landbouw.

Past binnen beleid landschap, bomen en bossenstrategie, KRW, VHR-NNN, ANlB, Herstelprogramma Biodiversiteit, FPLG.

NNN-opgave

- **NNN opgave Noard-Fryslan Bûtendyks via Natuer Mei de Mienskip.** Wettelijke inspanningsverplichting.
- Doel: mozaïek landschap van verkweldering en zomerpolders met oog op vogels.
- Inrichten (349 ha), daarbinnen 152 ha functiewijziging, als vochtig weidevogelland.
  - Nb. In principe kan een eigenaar gewoon eigenaar blijven en meewerken aan natuurrealisatie/natuurbeheer. Op basis van vrijwilligheid.
- RWS/IPO juridisch onderzoek n.a.v. discussie NNN opgave in Rijkswateren.
- Verkenning met 11 grondeigenaren geweest voor de zomer, daarna verder i.s.m. 1DYK.

Leefbaarheid

- Initiatieven vanuit **dorpen** ondersteunen en koppelen aan brede opgave.
- **Doelen Lokale Ontwikkeling Strategie**
  - Lokale economie van de toekomst
  - Sterke gemeenschap voor jong en oud
  - Een aantrekkelijk gebied voor mens en natuur
- Koppeling **Regiodeals**

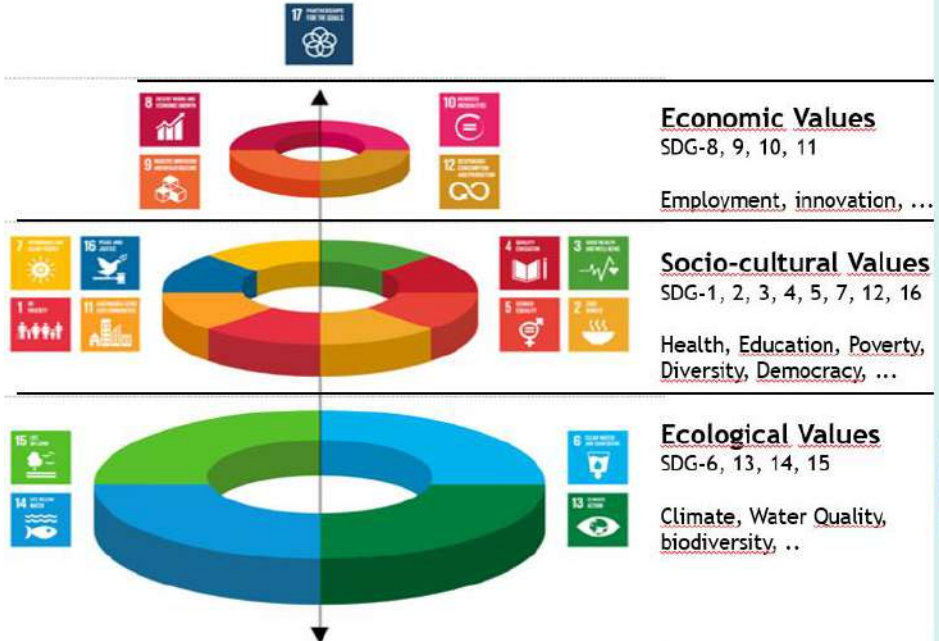

Recreatie en toerisme

- **Visie uit gebiedsdocument**: *De Friese Waddenkust is een aantrekkelijke bestemming voor de natuur en cultuurliefhebber. Er is sprake van relevant, beleefbaar en toegankelijk aanbod, passend bij de bezoeker en onze eigen inwoners. Wij zetten ons in om het toeristisch aanbod zoveel mogelijk te verduurzamen. Hieronder verstaan wij een positieve klimaatimpact, toekomstbestendig en goed voor de leefbaarheid en sociale impuls van de omgeving.*
- Verbindingen kunnen realiseren vb. **Op paad lâns it Waad, Swiet Wetter Wierum Ternaard.**
- Recreatieve ontwikkeling met behoud van **duisternis/rust**

Kernwaarden Landschap/ Ruimtelijke Kwaliteit

- **Grutsk op é romte, Provinciale Omgevingsvisie, Programma Landschap**
- Kernwaarden landschap meenemen en advies gewenst vanuit Ruimtelijke Kwaliteit
- Vb: ordening, hiërarchie en het ritme in de ligging van de boerderijen aan de landzijde (zuid) en de overige bebouwing aan de zeezijde (noord) behouden en bij ontwikkelingen eventueel versterken.

Doel (PAGW) natuur opgave 1DYK

Scope:

Verbeteren van de natuur gekoppeld aan de dijkversterking.

Het verbeteren van de natuur rond de dijk in combinatie met de dijkversterking Koehool-Lauwersmeer is vastgesteld Rijksbeleid (zie opdrachtbrieven en TK motie)

PAGW Opdrachtgevers/investeerders: Ministeries LVVN en IenW

Vanuit de ministeries opdracht om gekoppeld aan de dijkversterking KLM (incl HaZ) systeemherstelmaatregelen (= + voor de natuur) te verkennen en bij een akkoord uiteindelijk te realiseren (beschikbaar budget 37,5 miljoen).

PAGW uitvoerders: *Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) (in 1Dyk: adviserend) en/of regionale partijen (in 1Dyk: Wetterskip Fryslân uitvoerend)*

Opgave Waddenzee

- Doelen van KRW en N2000 blijven achter, instandhouding in gevaar.
- De PAGW-maatregelen zijn tbv N2000 en KRW (wettelijke verplichtingen).

Werkwijze (t.b.v. wettelijke opgave N2000 en KRW):

1) Herstellen van natuurlijke processen
2) Herstellen van leefgebieden
3) Herstellen van verbindingen tussen leefgebieden

Resultaat: Toename biodiversiteit en productiviteit en ecologisch gezonde en toekomstbestendige Waddenzee

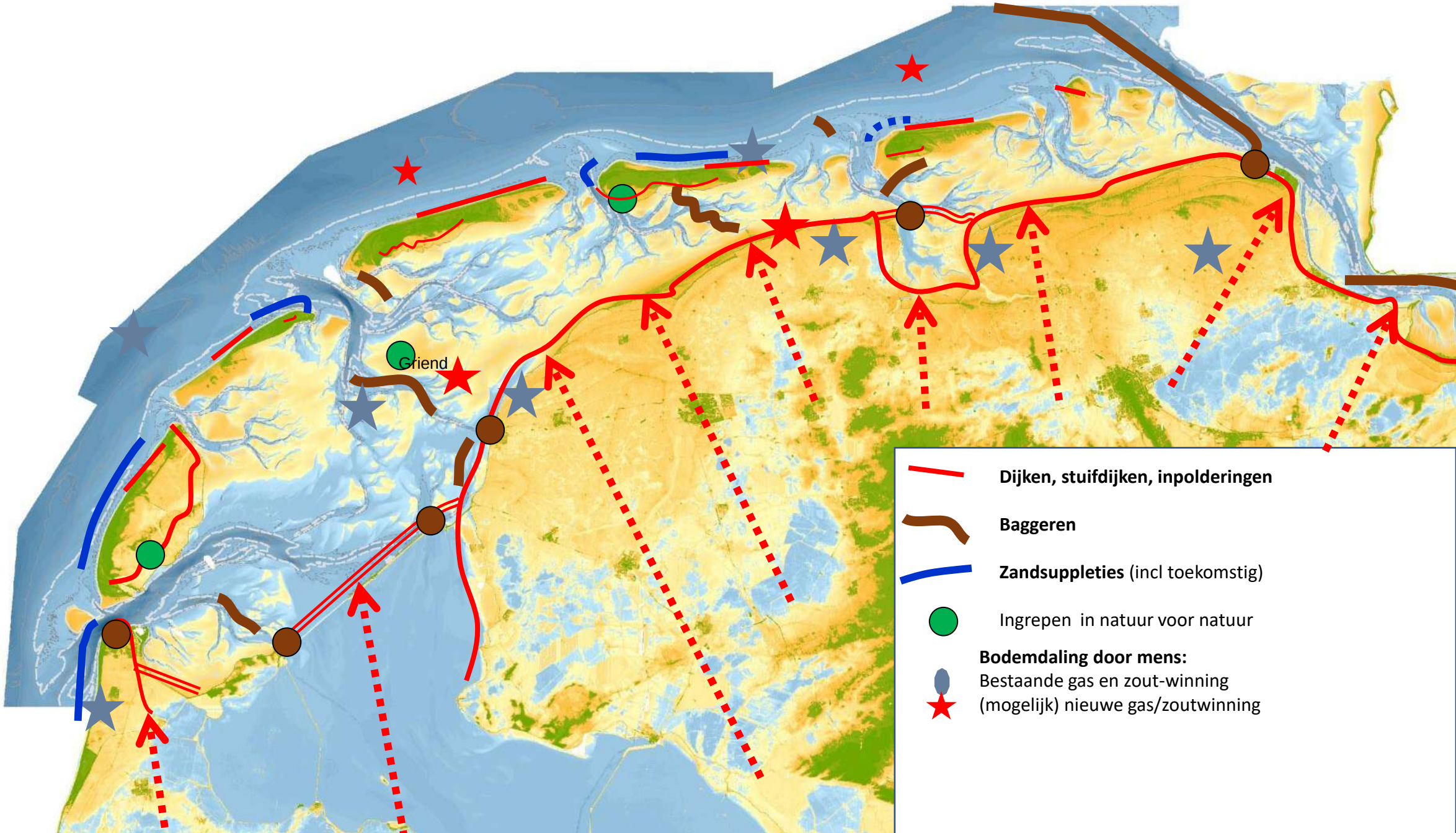
Griend
Dijken, stuifdijken, inpolderingen
Baggeren
Zandsuppleties (incl toekomstig)
Ingrepen in natuur voor natuur
Bodemdaling door mens:
Bestaande gas en zout-winning
(mogelijk) nieuwe gas/zoutwinning

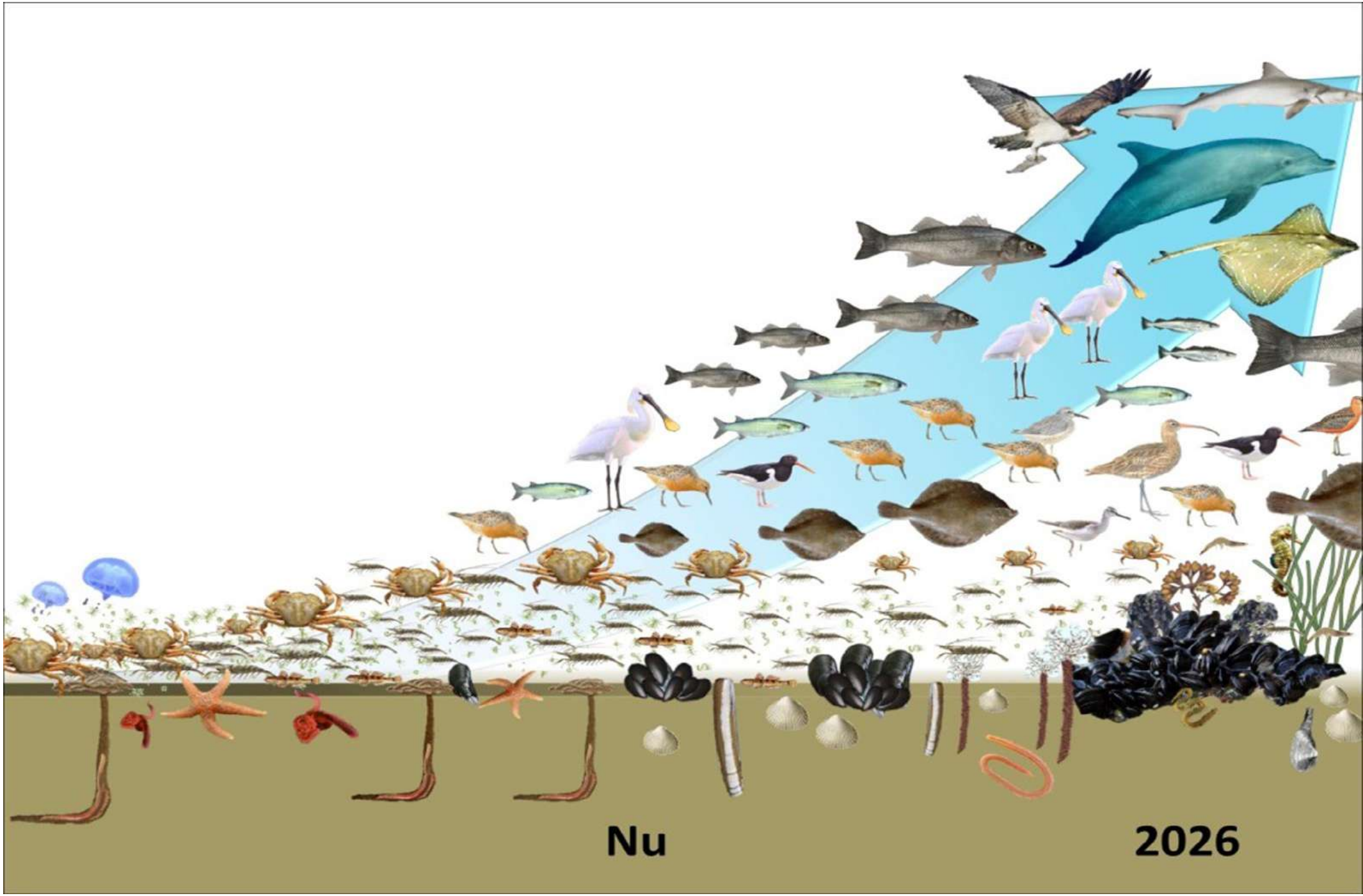
Nu
2026

Ingrepen (dijken, dammen en duinen):

Door de ingrepen (dijken, dammen en duinen):

- Natuurlijke stroming van water en sediment veranderd;
- Missen er leefgebieden;
- Zijn migratieroutes geblokkeerd;
- Is biodiversiteit beperkt.

Natuur knelpunten Waddenzee

Knelpunten om op te lossen zijn:

- Tekort aan rustbiotoop/broedgebied vogels
- Voedseltekort vogels/achteruitgang onderwaternatuur
- Ontbreken vismigratieverbindingen en gradiënten
- Kwaliteit kwelders

Natuur (PAGW) maatregelen

Klutenplas op het traject Koehool-Zwarte Haan en Ternaard-PM, tegen de dijk aan:

- Daar waar water aan de dijk staat (geen voorland) en gesitueerd dicht tegen de dijk.
- Plek waar vogels kunnen rusten (HVP) en broeden binnendijks.
- Voorbeeld Utopia Texel. Het is een werknaam, en niet een plas voor alleen de Kluut.
- Omvang 30 hectare.
- Het tegengaan van predatie is belangrijk.
- Waterbeheer essentieel onderdeel van succesfactoren! Niet droogvallen ivm predatie, slikkige oeverranden ivm voedsel voor (jonge)vogels, geen overstromingen broedeilanden.
- Functies te combineren (bv zoetwaterberging in natte tijden) mits functies elkaar niet schaden!
- Tussen KZH en TPM omdat op die plekken veel voedsel op de wadplaten aanwezig is EN op die plekken binnendijks onvoldoende mogelijkheden zijn om te rusten (bij hoogwater).
- Er is op deze locatie namelijk veel potentie voor vogels die nu niet benut wordt.
- Aan de dijk omdat de jonge vogels lopend over de dijk de WZ bereiken.
- Bovendien is het streven een integrale dijkversterking uit te voeren.
- Moet compact/mozaïek vorm hebben.

Belangrijk: klutenplas kan ontstaan als op die pek grond voor de dijk nodig is. Hierdoor ontstaat er een gat/put die ingericht kan worden voor (i) vogels, (ii) zoetwateropslag, (iii) kleinschalige recreatie (denk aan een ommetje, informatiebord, rustplek, vogelkijkhut) en (iv) agrarisch natuurbeheer. Belangrijk en rand voorwaardelijk is dat de functies elkaar niet bijten en het gebied toekomstbestendig beheert kan worden.

Binnendijks gebied voor vogels

Rusten bij hoogwater

- Zodra het wad bij hoogwater onder water loopt, verplaatsen tienduizenden vogels zich naar hoger plekken om te rusten.
- Ongestoorde plekken om bij hoogwater te rusten ontbreken tussen Westhoek en Zwarte Haan. Dit geldt ook bij Wierum
- Rijke wadplaten ter hoogte van die plekken worden nu door vogels minder benut om te foerageren (Folmer et al 2021, Fieten et al 2021).
- Afstanden naar dichtstbijzijnde rustlocaties zoals Griend zijn groot, vliegen kost veel energie.

Binnendijks gebied voor vogels

Broeden binnendijks, tegen dijk aan

- Nesten overstromen niet bij storm
- Broedgelegenheid (bv voor sterns) moet dichtbij voedselgebieden liggen, anders maken we een ecologische val: dan kost voedsel halen meer dan dat het opbrengt!

- Kuikens van Eidereend of Kluut moeten naar Waddenzee toe om te eten: afstand naar Waddenzee zo kort mogelijk houden

Figuur 2. GPS tracks van zenderkluut W-ZA/G voor de periode 18 mei-31 juli 2021.

Binnendijks gebied voor vogels

Waarom iets doen?

- Vogelaantallen in Waddengebied lopen terug.
- Kans om vogel-rijkdom van vroeger terug te brengen.
- Om zelf van te genieten!
- Het landschap wordt er diverser van en meer zoals het vroeger was.
- Kansen voor kleinschalige recreatie.
- Mogelijk kansen voor opslag zoetwater en grond voor de dijk.

Natuur (PAGW) maatregelen

Holwerd (Polder van de 21e eeuw).

- Polder van de 21e is een plek waar vogels kunnen rusten en broeden.
- Belangrijke randvoorwaarde is dat zoetwater (toekomstbestendig) gegarandeerd wordt en de functies natuur, landbouw en recreatie in alle seizoenen kan bedienen en elkaar niet ‘bijten’.
- Een gebiedsafweging in het IIP is voor deze maatregel zowel voor natuur als voor zoetwater essentieel.

Natuur (PAGW) maatregel

Verbinding voor vis

Optimalisatie

- Verbeteren van de visverbinding bij de Heining en Zwarte Haan.
- Optimalisatie visverbinding geen onderdeel van het IIP (geen logica van de plek afweging).
- Betreft we visvriendelijke pomp, tweezijdige ipv 1 zijdige vispassage, uitdiepen geul naar de Heining en andere timing/meer zoetwaterafvoer via deze route naar Waddenzee?

Nieuwe

- Eventueel een nieuwe verbinding nabij Wierum. Wel is voldoende en toekomstbestendig zoetwater hier rand voorwaardelijk.
- Randvoorwaarde is ook verbinding met de boezem, oplossing zit bij blauw-groene dooradering.
- Let wel een visverbinding is geen zoet-zout overgang. De overgang kan prima aan de Waddenzee kant blijven.
- Er wordt ook gewerkt aan het verbeteren van de verbinding voor vis bij het Lauwersmeer.

Andere natuurmaatregelen

Optimaliseren van de kwaliteit van de zomerpolders en kwelders

- Verbeteren van de kwaliteit van de habitats in de zomerpolders en kwelders tbv N2000 en KRW is wel een Waddenzee opgave die geografisch plaatsvindt op KLM.
- Hierbij is ook aandacht voor optimalisatie vishabitat in kwelder. Hangt samen met zoetwater retentie in buitendijkse kwelder.
- Deze verbetering vindt plaats in een proces dat al enige tijd loopt (kweldertotaal-beeld)
- Geen onderdeel van IIP
- Het is vooral een beheervraagstuk.
- PAGW/RWS ondersteunt deze maatregel, geen extra maatregelen vanuit de PAGW en RWS.
- Afstemming tussen IIP en proces kweldertotaalbeeld is nodig (en zijn in de maak).

Kruiden/bloemrijke dijk en natuurvriendelijke dijkbekleding

- RWS en PAGW ondersteunen deze maatregel.
- Is inpassingsopgave van de dijkversterking.
- Toepassen (bij voorkeur) op het gehele KLM traject.

Wat heeft PAGW en RWS tot nu toe gedaan?

- Conform opdracht samen met 1Dyk de PAGW verkenning uitgevoerd.
- Inhoudelijke resultaten gepresenteerd aan de SG 1Dyk (het wat, waar en waarom, april 2022).
- De SG KLM was akkoord met de PAGW inhoudelijke analyse.
- De PAGW analyse is 1 op 1 opgenomen in het gebiedsdocument (december 2022).
- Beide document zijn opgewerkt tot een formeel PAGW-KLM (1Dyk) verkenningsrapport (oktober 2023) en begin dit jaar aangeboden aan LVVN en IenW (januari 2024).
- Zomer 2024 opdracht IenW en LVVN om de in de verkenning genoemde maatregelen uit te werken in de planuitwerking en het IIP.
- Het PAGW verkenningsresultaat (1 op 1 in gebiedsdocument) is het vertrekpunt voor het IIP/gebiedsproces.
- Wetterskip is uitvoerende partij van de pagw-maatregelen
- RWS/SBB/RVO zijn adviserend op de PAGW opgave en leveren ecologische expertise
- RWS is als natuur- en waterkwaliteitsbeheerder actief in 1Dyk (IIP en de dijkversterkingen)

Belangen Waadhoeke Waddenkustgebied

- Uitvoering geven aan het Coalitieakkoord Sun Wurkje oan ‘e Takomst (2022-2026). Vanuit UP 21-26 rol in R&T.
- Aantrekkelijk woon-werkklimaat, landschap dat uitnodigt voor wandelen, fietsen en sporten
- Veilig, betrouwbaar en duurzaam verkeers- en vervoersysteem
- Ruimte en kansen voor ondernemers m.b.t. duurzame ontwikkeling
- Verbeteren bereikbaarheid en toeristische voorzieningen
- Versterken samenwerking agrariërs
- Verbeteren biodiversiteit en aandacht voor het unieke landschap
- Beter gebruik maken van het Waddenfonds
- Brede welvaart inzetten als methodiek

GEMEENTE waadhoeke

Belangen IIP 1 DYK

- Integrale oplossingen voor ecologische maatregelen, o.a. klutenplassen, kruiden- en bloemenrijke dijken (ieder dijkvak)
- Goed doordachte locatiekeuzes/zoekgebieden, breder kijken dan plangebied
- Onderzoeken mogelijkheden buitendijks broedeiland
- Tijdige afstemming met agrariërs en buitendijkse pachters
- Een wettelijke taak in het kader van de Omgevingswet

Meekoppelkansen vanuit Waadhoeke

- Op paad lans it Waad
- Bunker Koehool
- Vaarrondje Het Bildt

GEMEENTE waadhoeke

IKW-aanvraag

Waadhoeke ziet kansen voor een IKW-aanvraag i.c.m.;
- Projecten Regiodeal Noardwest-Fryslân
- Gebiedsproces Zurich-Harlingen-Koehool
- Wensen uit de omgeving

Gaat met de gemeente Noardeast-Fryslân en provincie Fryslân een verkenning doen voor input en mogelijkheden cofinanciering themalijnen IKW-aanvraag.

GEMEENTE waadhoeke

Agenda voor het Waddengebied 2050 en Uitvoeringsprogramma 2021-2026

Waarom een Agenda voor het Waddengebied?

De gezamenlijke ambities voor de Waddenzee komen nog niet overeen met de huidige toestand van de Waddenzee en het Waddengebied. Het verschil tussen huidige toestand en ambities vormt de opgave. Met de agenda wordt de verbinding gelegd tussen de verschillende opgaven in het gebied.

- Agenda voor het Waddengebied: Home - agenda waddengebied 2050
- Uitvoeringsprogramma 2021-2026: pdf
- Doelendocument UP: Doelendocument UP Waddengebied 2021-2026 | Tweede Kamer der Staten-Generaal

Ondertekenaars Agenda voor het Waddengebied: [Staatscourant 2021, 12916 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen]

De Agenda voor het Waddengebied heeft twee doelen:

1. Een duurzame bescherming en ontwikkeling van de **Waddenzee** als natuurgebied en het behoud van het unieke open landschap.
2. Een veilig, vitaal en veerkrachtig **Waddengebied** in 2050.

- De Agenda voor het Waddengebied is een belangrijk visiedocument waarin dwarsverbanden tussen de vele belangen en ontwikkelingen zichtbaar worden.
- De Agenda moet gezien worden als een beleidskader dat zelfbindend is voor de organisaties die de Agenda via de instemmingsverklaring onderschrijven.

Leidende principes

Ruimte
voor bewoners

Natuurlijke ontwikkeling
Waddenzee

Ecologie en economie
versterken elkaar

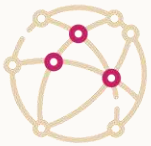

Regionaal en
nternationaal verbonden

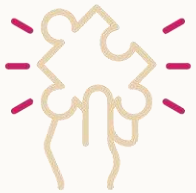

Oplossingen zijn
altijd integraal

Werelderfgoed als
verantwoordelijkheid
en inspiratiebron

Rekening houden
met specifieke
omstandigheden

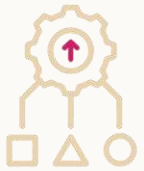

Adaptief werken in een
dynamische omgeving

We zijn gezamenlijk
verantwoordelijk voor het
behoud van de kernwaarden
van het Waddengebied

Wat verstaan we onder het Wadden gebied?

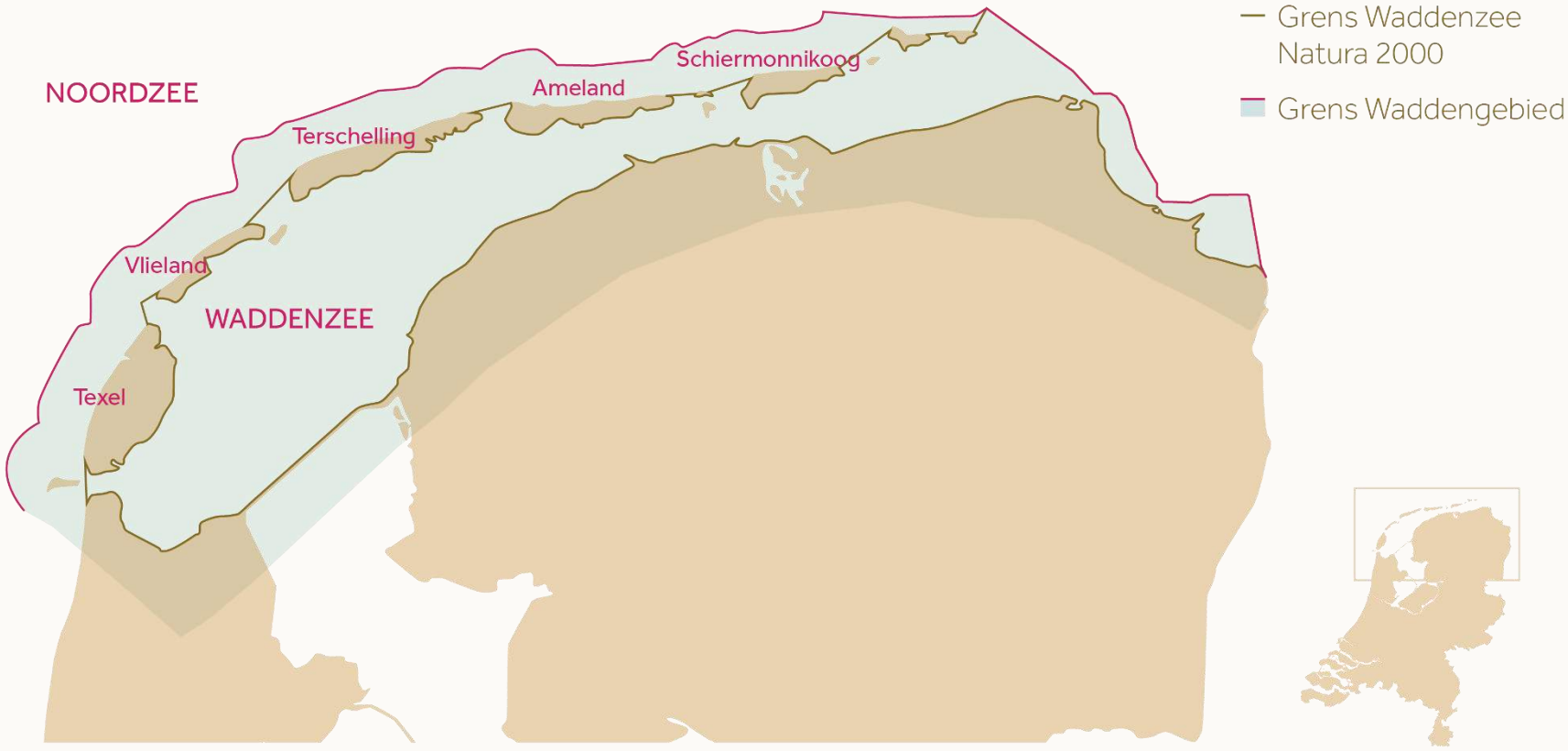

Onder de Agenda voor het Waddengebied 2050 hangt een Uitvoeringsprogramma 2021-2026.
Bij het Uitvoeringsprogramma hoort ook een doelendocument.

Uitvoeringsprogramma 2021-2026

12 thema's

- Natuur van Wereldklasse
- Klimaatverandering
- Landschap en cultureel erfgoed
- Energietransitie
- Bereikbaarheid
- Leefbaarheid
- Visserij
- Havens
- Duurzame Waddeneconomie
- Overige activiteiten
- Recreatie en toerisme
- Agrarische sector

1 overkoepelend

- Overkoepelend

Samenwerkingspartijen:

- Waterschappen
- Wadden-kustgemeenten
- Natuur- en milieuorganisatie
- Rijk
- Landbouworganisaties
- Eilandgemeenten
- Waddenacademie
- Beheerautoriteit Waddenzee
- Organisaties voor recreatie en toerisme
- Waddenprovincies
- Visserijorganisaties
- Havens

30 initiatieven + 4 transities

9 leidende principes

2050 als stip op de horizon

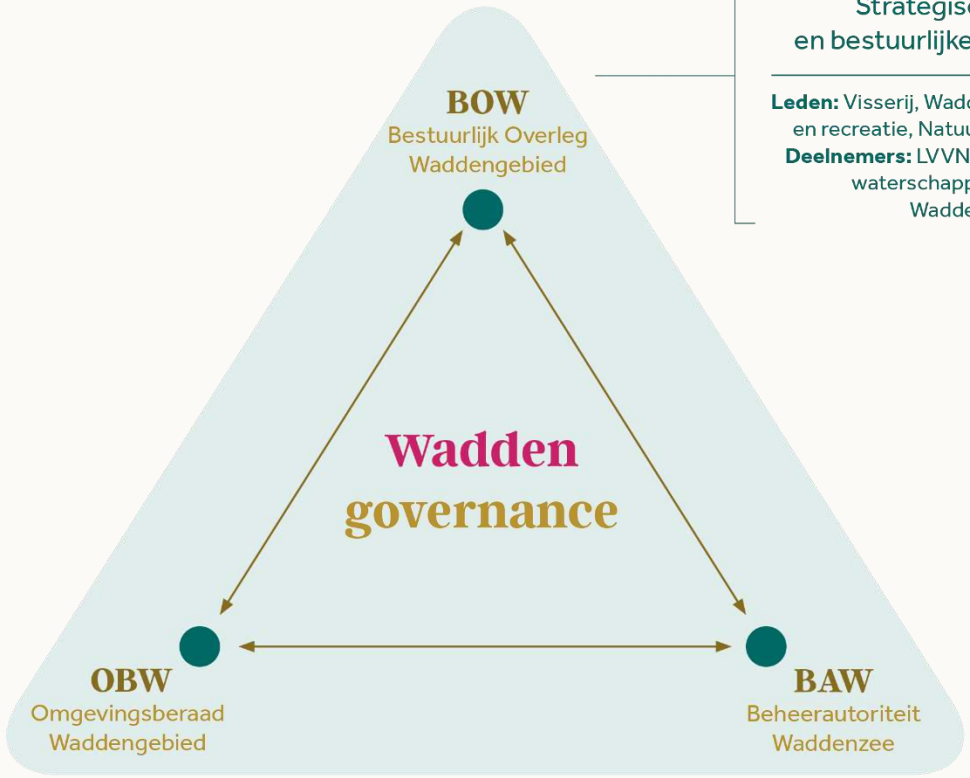

Taak
Strategische besluitvorming
en bestuurlijke afstemming van beleid.

Leden: Visserij, Waddenhavens, Landbouw, Toerisme en recreatie, Natuur en milieu, Waddenacademie
Deelnemers: LVVN, I&W, KGG, Waddenprovincies, waterschappen, Waddeneilanden en Waddenkustgemeenten

Taak
Informatie uitwisselen
en BOW adviseren.

Partijen: Maatschappelijke organisaties en kennisinstituten.

Taak
Het bevorderen en versterken van de samenhang van het natuur-, vis- en waterbeheer om de natuurkwaliteit te verbeteren.

In samenwerking met beheerders: Groninger Landschap, Natuurmonumenten, Rijkswaterstaat, Vereniging van Oevereigenaren en Gebruikers Groningen, Landschap Noord-Holland, Staatsbosbeheer, Waddenunit, It Fryske Gea, Provincies Friesland, Groningen, Noord-Holland.

Geschiedenis agenda voor het Wadden-gebied

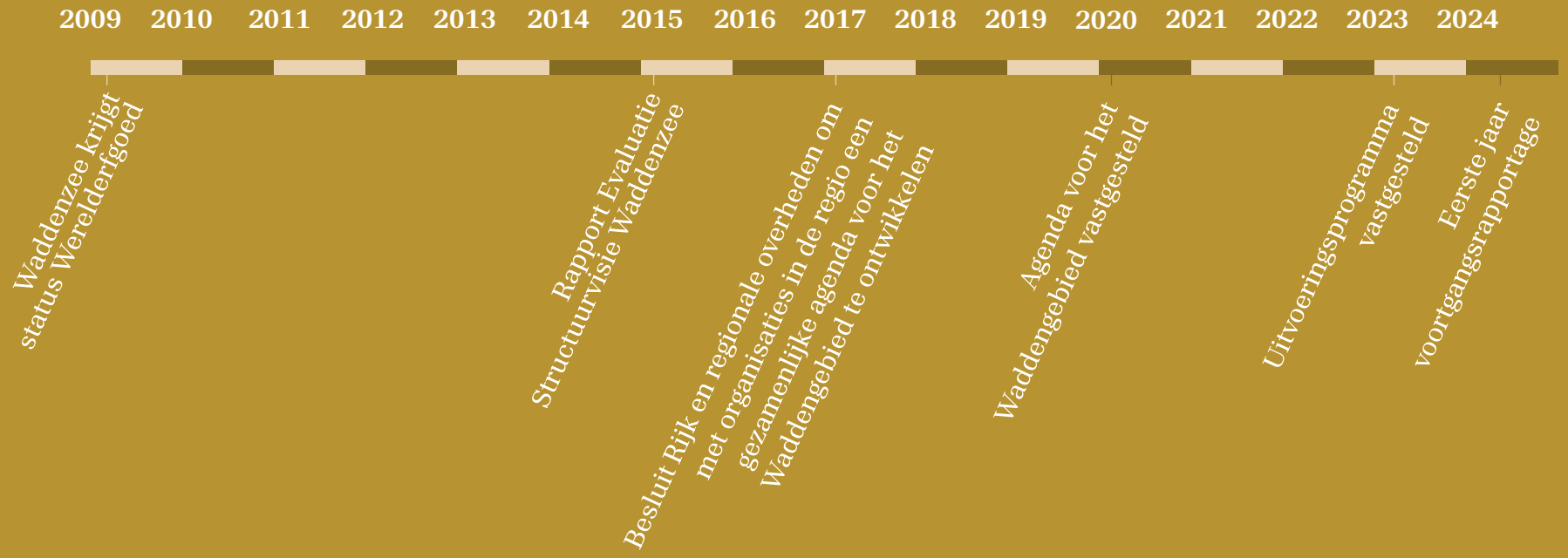

Tijdlijn sinds vaststellen Agenda

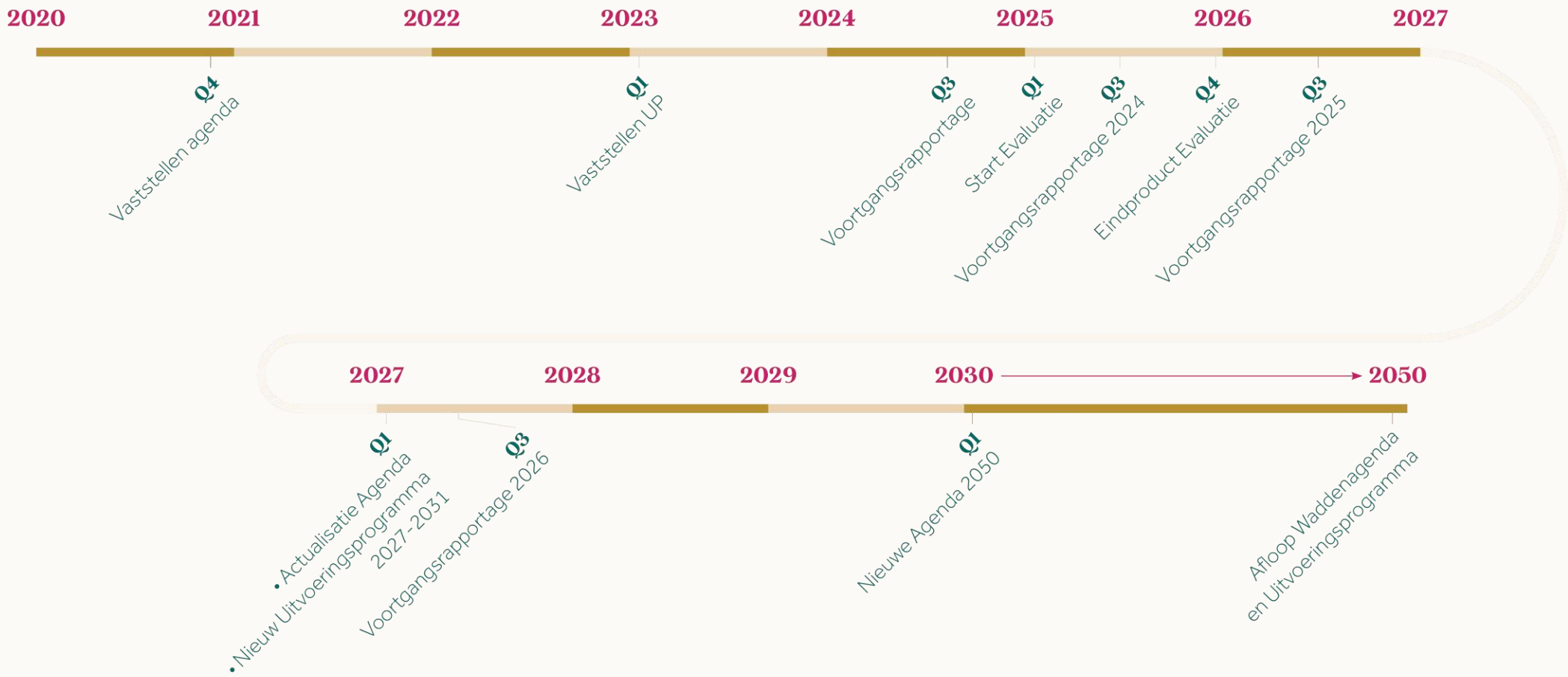

Relevante passages voor het IIP:

Agenda voor het Waddengebied

- pg 18-20: Visie 2050
- pg 29-31: Ruimtelijke vertrekpunten
- pg 36: Thematische opgaven en strategieën
  - Pg. 36-39 Natuur van Wereldklasse
  - Pg. 39-42: Landschap en cultureel erfgoed
  - Pg. 42-44: Duurzame mobiliteit
  - Pg. 44-48: Klimaatadaptatie
  - Pg. 51-53: Leefbaar Waddengebied
  - Pg. 53-64: Duurzame Waddeneconomie
- pg. 72: De Waddenkust in 2050
- pg. 84: Organisatie en Doorwerking
- pg. 91-92: Integrale aanpak kustzone

Uitvoeringsprogramma 2021-2026

- pg 17-31: Samenvatting Programma-initiatieven in 2021-2026
- Agenda pg 33: Uitgewerkte initiatieven
  - Pg. 34-35: UP2 Natuurbeheer, -herstel en ontwikkeling
  - Pg. 41-42: Integrale aanpak in de kustzone van het Waddengebied
  - Pg. 46-47: Up 10 Fries Programma Waddenkust
  - Pg. 52: UP 14 Recreatie en toerisme W'kust
  - Pg. 55-56 UP 19 Ontwikkeling zoetwaterstrategie voor de landbouw
- pg. 66-67: Impactanalyse
- pg. 81-90 Transitielijnen Kustonwikkeling en Klimaatadaptatie

Algemeen overzicht in het doelendocument

Welkom op Lauwersoog!

DIJKVERSTERKING
Lauwersmeerdijk-Vierhuizergat

Onze *diek*
van *morgen*

Vitale kustzone Lauwersmeer
Dijkversterking & koppelmaatregelen

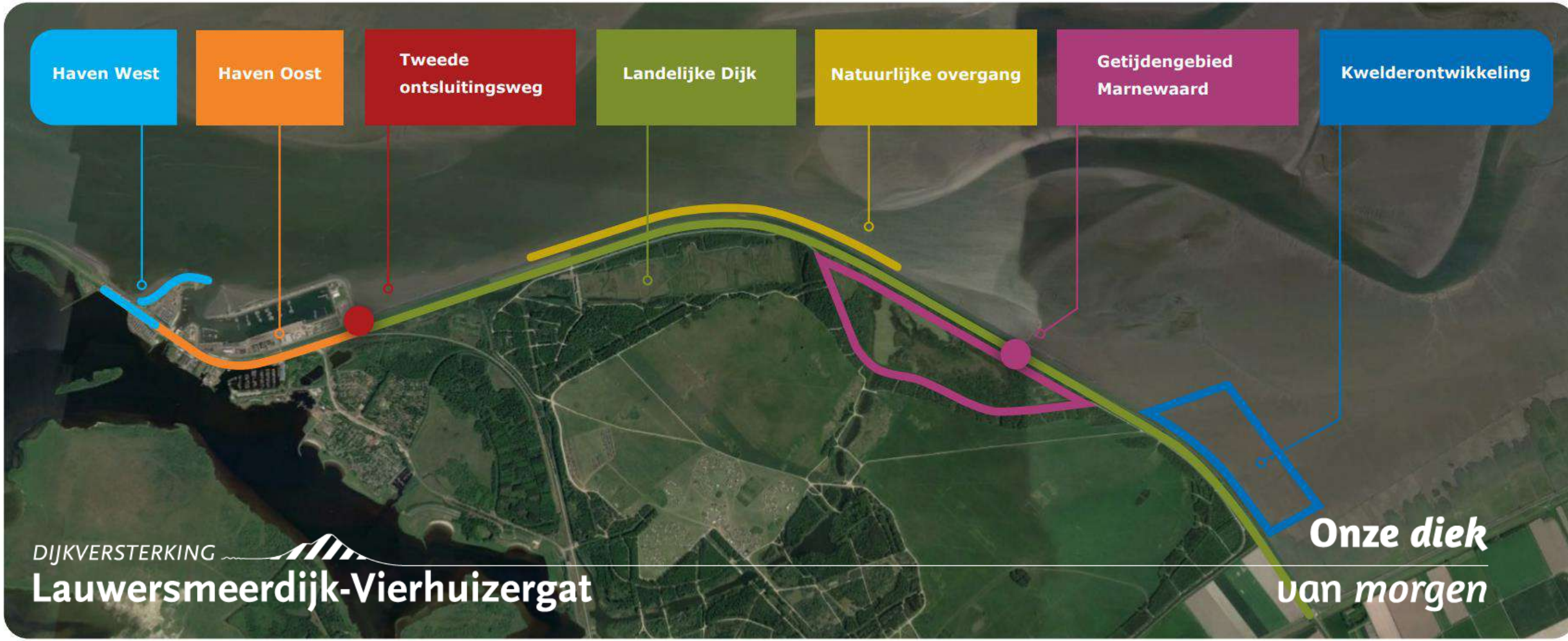

Project doelstellingen

Hoogwateropgave (waterschap-HWBP)

- 9,2 km dijk doelmatig versterken zoals afgesproken in de Waterwet

Ecologische opgave (provincie, PAGW, Waddenfonds)

- het creëren van geleidelijke overgangen tussen dijk en wad
- het verbeteren van de connectiviteit tussen leefgebieden
- het terugbrengen / herstellen van verdwenen habitat en leefgebieden.

Gebiedsopgave (gemeente Hogeland)

- Verbeteren ontsluiting van de haven
- Verbeteren recreatieve voorzieningen

Duurzaam

Zo duurzaam mogelijk realiseren: 50% reductie emissies

Landelijke dijk:

+1 meter met grond en nieuwe bekleding

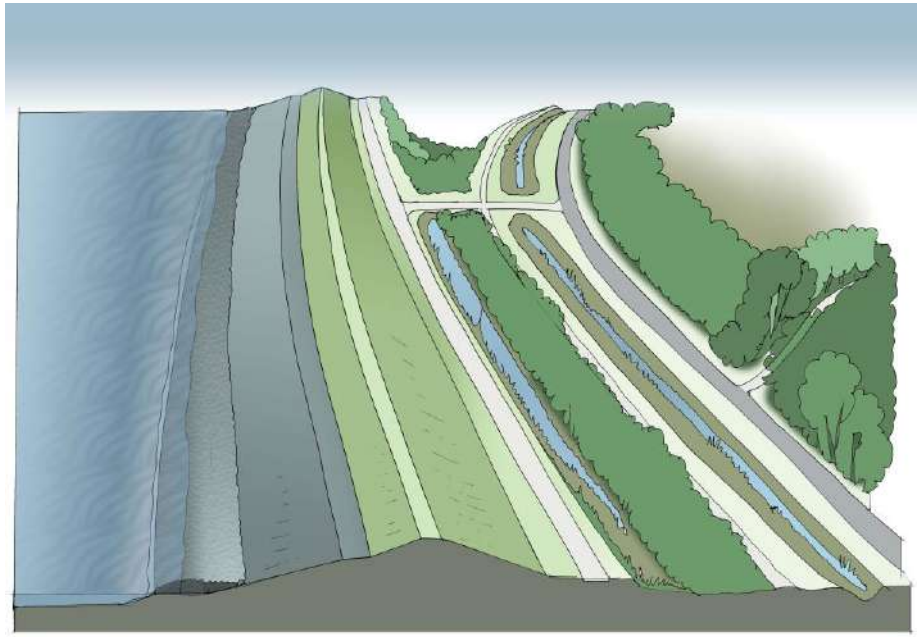

Havendijk: constructie en grondwerk

Getijdengebied Marnewaard

Natuurlijke overgang

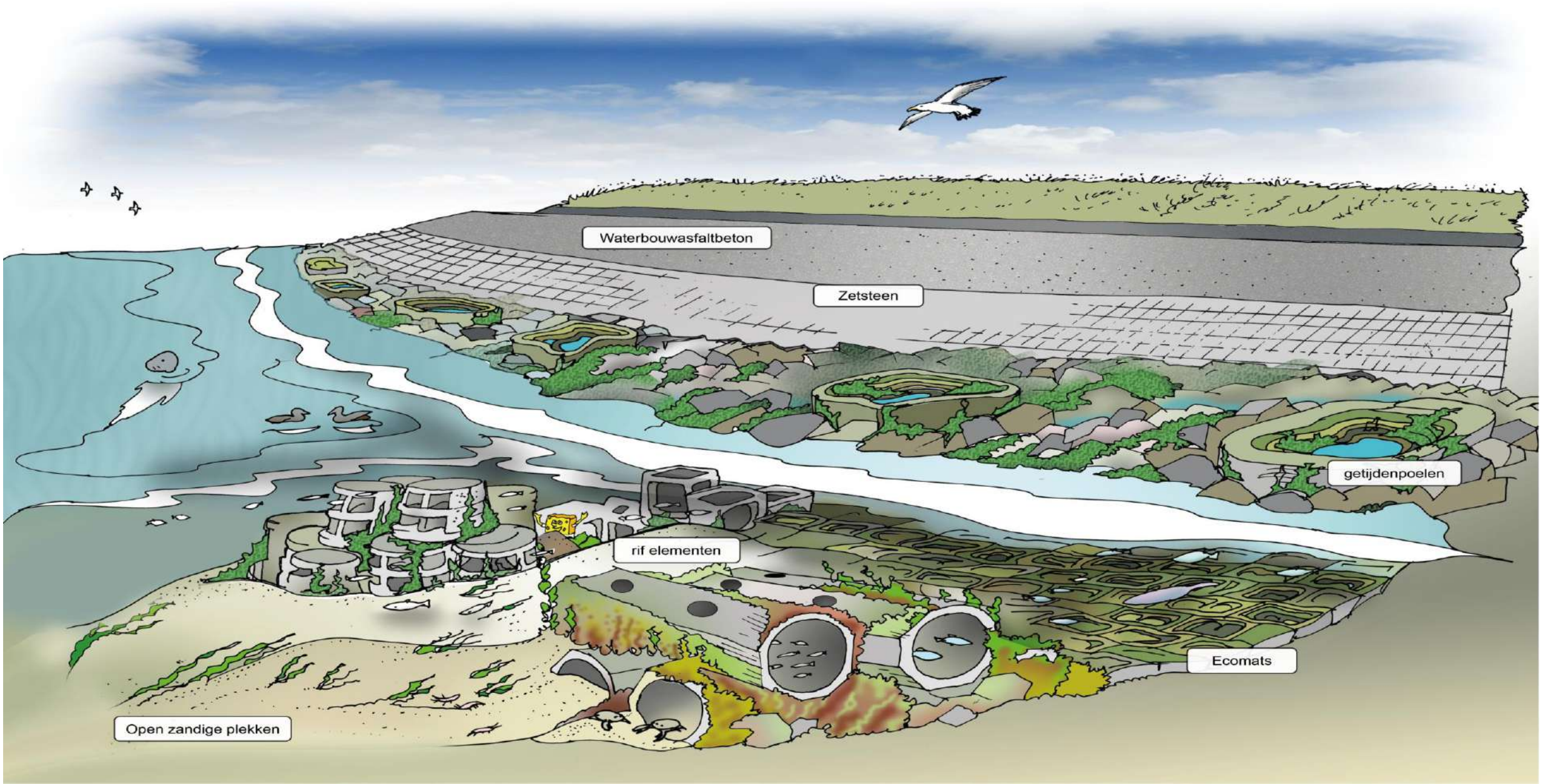

DIJKVERSTERKING
Lauwersmeerdijk-Vierhuizergat

Natuurlijke kwelder

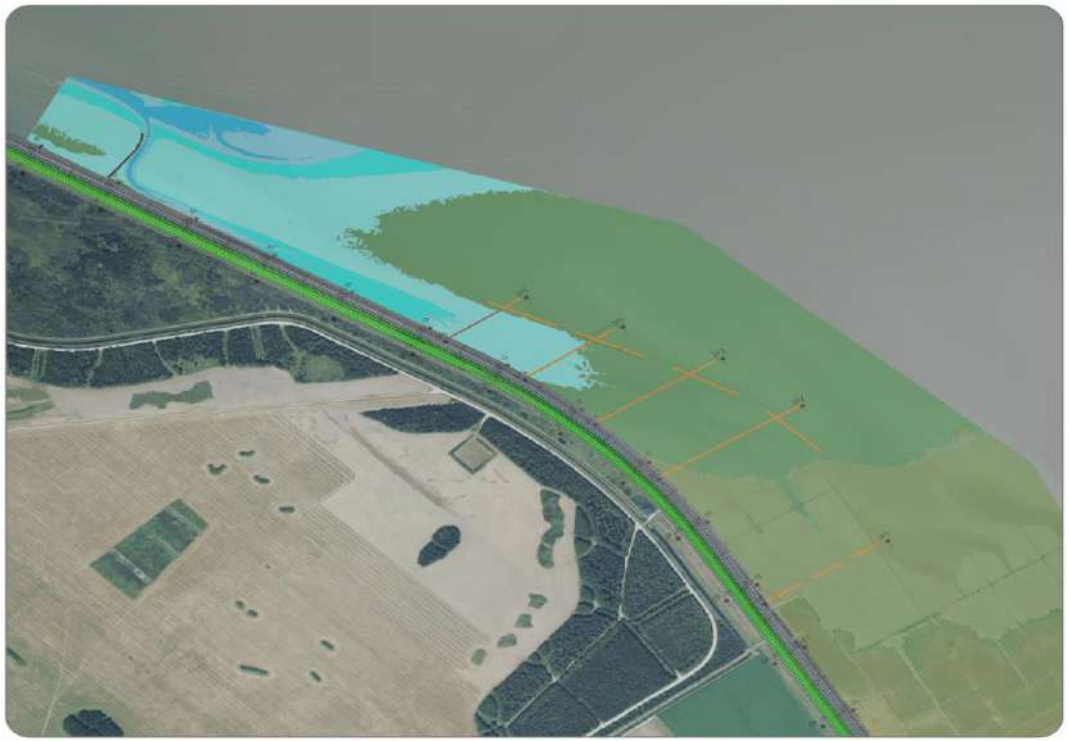

Uitvoering 2023 - 2026

Door Combinatie Waddenkwartier van Heijmans en GMB, gelijk met de dijkversterking

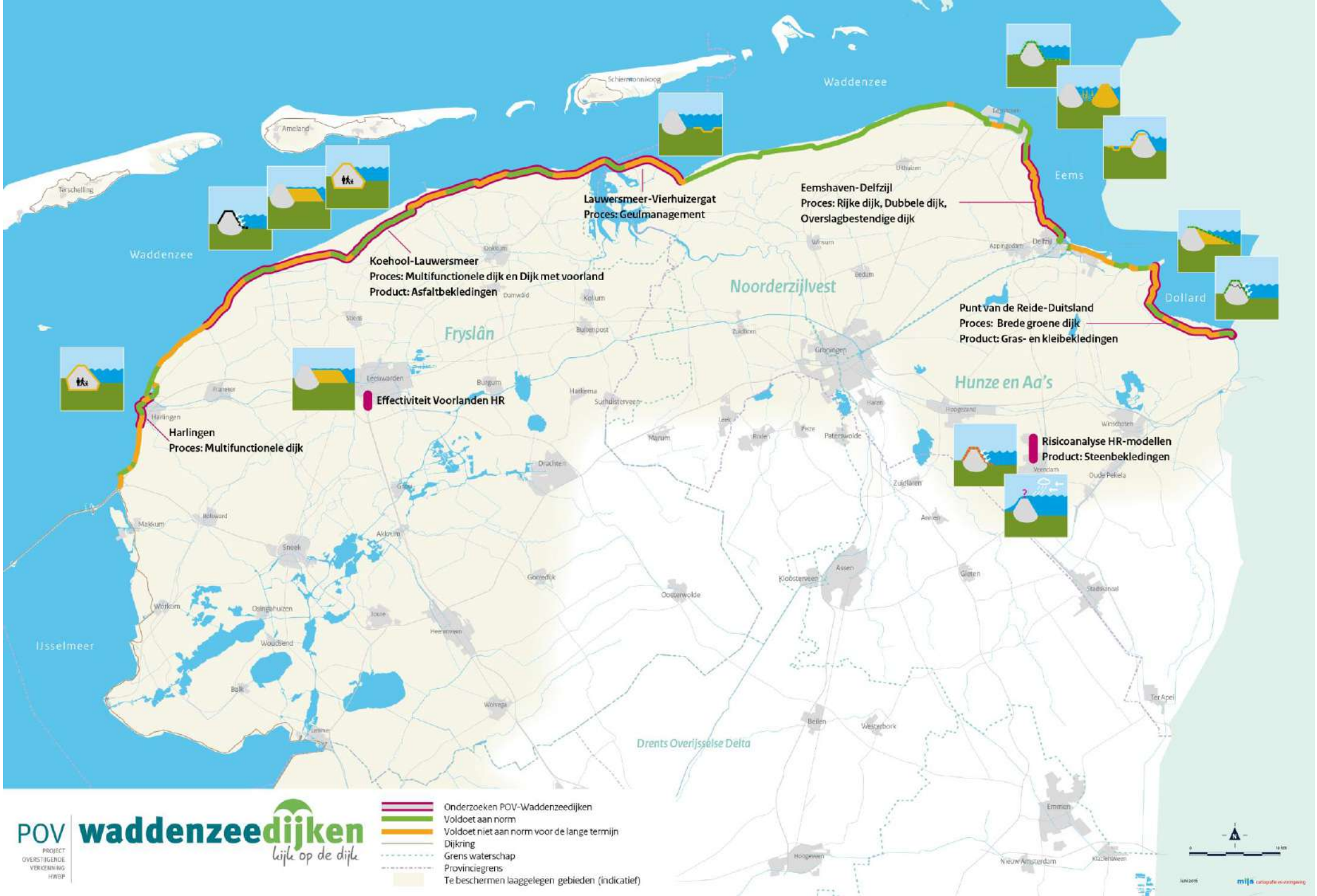

POV
PROJECT OVERSTIJGENDE VERKENNING HWBP

waddenzeedijken
kijk op de dijk

Dijkversterking Eemshaven-Delfzijl (2015-2019)

Waterschap Noorderzijlvest

Ommelanderdiek

Onze diek
van morgen

Integrale Aanpak Dijkversterkingen

Afwegingskaders meekoppelkansen

- Het heeft een fysieke relatie met de dijk
- Is er een duidelijke initiatiefnemer: treed op als opdrachtgever en zorgt voor financiering.
- Is het betaalbaar (maatschappelijk verantwoord)
- Is het haalbaar: o.a is het vergunbaar en kan het tegelijk met de dijkversterking uitgevoerd worden?

Afspraken met initiatiefnemers:

1. Planning waterveiligheidsopgave is leidend.
2. Meerkosten koppelkansen zijn voor rekening derden
3. Bestuurlijk afstemmingsoverleg en goede samenwerking in alle fasen
4. Aansluiting op systematiek HWBP / budgetten per fase herijken
5. Vastlegging onderlinge afspraken in: intentieverklaring (oktober 2019), samenwerkingsovereenkomst (juli 2020) en uitvoeringsovereenkomst(en) (2022).

Een overwinningsspeech voor elke partij!

Voortraject:

- Geef vanuit een kustvisie richting aan ruimtebeslag (binnen- en buitendijks), en schuif dat niet door naar de projecten. (POV Wadden, Ecosysteembenadering natuurontwikkeling)

Project:

- Investeer in een goede pré-verkenning (op inhoud en relatie).
- Start standaard aan de brede scope (waterveiligheid, natuur, landbouw, etc.).
- Voor natuur: omschrijf de ecologische meerwaarde (ecosysteemperspectief)
- Stuur samen op de haalbaarheid én realiseerbaarheid.
- Haal in het begin van het project de randvoorwaarden van de grondeigenaar op.
- Vier gezamenlijke mijlpalen (en investeer in professionele communicatie).

Spin-off samenwerking (vervolg) PAGW Toekomstbestendig Lauwersmeer.

PAGW Toekomstbestendig Lauwersmeer

Stap voor stap naar een natuurlijkere overgang tussen Wad en Lauwersmeer

Verkenning zoet-zout overgang

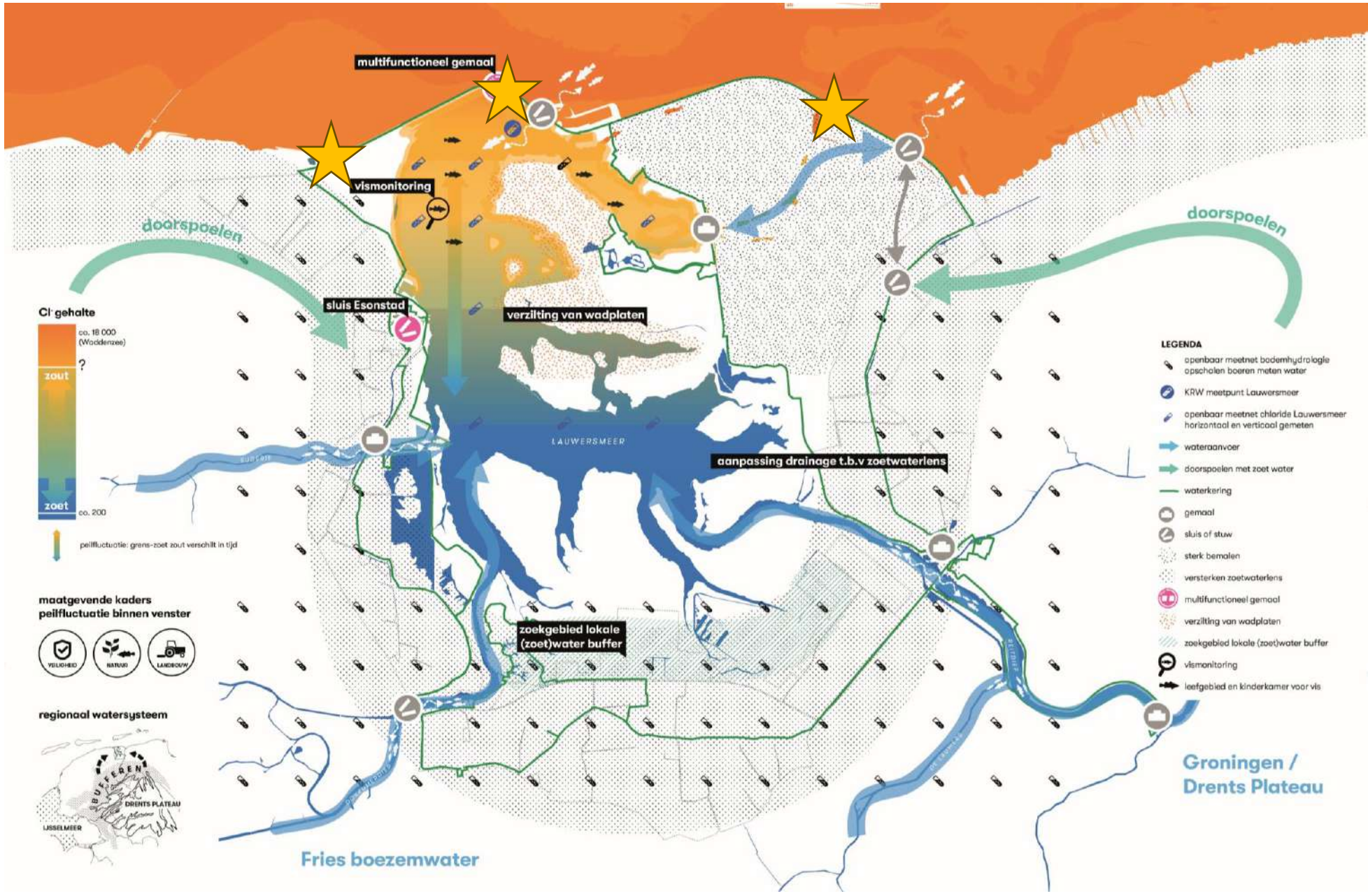

Alternatieven zoet-zout verbinding

Vragen?
www.lauwersmeerdijk.nl
DIJKVERSTERKING
Lauwersmeerdijk-Vierhuizergat
Onze diek
van morgen

Gebiedsplan 1DYK

onderlegger schetskaart

N

0 1 2 3 4 km

harde dijk

groene dijk

Onderwerp	No	Bouwsteen	Omschrijving	LANDBOUW ORG. – Hoe staat uw organisatie tegenover de maatregel? Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze
Buitendijks	N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.	positief	kan gebruikt voor dijkversterking. Kanttekening: afgraven geeft pioniervegetatie waarop geen beheer is toegestaan. Het gaat ons bij deze nadrukkelijk NIET om de zomerpolders.
Buitendijks	N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.	negatief	is in tegenspraak met gemeentelijke bestemming en de vogel - en habitatrichtlijn (nestbescherming). Zomerpolders hebben invloed op zoetwaterstrat5egie binnendijks, zoals verwoord in de Waddenagenda. Kan niet zonder impact analyse cf Dijkstra/Geurts. Zomerpolders vormen ook buffert tegen vervuiling vanuit binnendijks. Aandachtspunt: veeveiligheid.
Buitendijks	N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard	positief	zorgt voor versterking dijk middels voorland en buitendijkse zoet zout overgang
Buitendijks	N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave	negatief	indien dit gaat over zomerpolders: is in tegenspraak met gemeentelijke bestemming en de vogel - en habitatrichtlijn (nestbescherming). Kan niet zonder
Buitendijks	N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.	positief-N10 en D01/D02 negatief	nieuwe vispassage positief / kleiwinning op de kwelder idem / het doorsteken van de zomerdijk van zomerpolders is weer in tegenspraak met de gemeentelijke beheersverordening, de vogel- en habitatrichtlijn en sterk nadelig voor de afhankelijke boeren. Is in tegenspraak met Waffenagenda. Kan niet zonder impact analyse cf. Dijkstra/Geurts.
Dijk	N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	neutraal	voorwaarde is wel dat de bekleding even stabiel wordt én dat de plantensoorten geen waardplant zijn voor ziektenverwekkers van landbouwgewassen. Ga in overleg met de schapenhouders.
Dijk	N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.	neutraal	indien het werkt; dichtslibben is waarschijnlijk
Dijk	N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud.	neutraal	weinig meerwaarde vanwege de geringe hoogteligging
Dijk	N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	neutraal	in een aantal gebieden al uitgevoerd (gebied Zwarte Haan)
Dijk	N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.	neutraal	er moet wel water aan de dijk komen…. Op de meeste plekken enkel bij verhoging van de vloed ten opzichte van gemiddeld. Niet doorsteken zomerkades
Binnendijks	N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels ('klutenplas').	negatief	aan de binnenkant van de dijk bevindt zich lichte zavel tot zand; dus ongeschikt voor kleiwinning! Bovendien leidt het maken van een put tot verziting met onherroepelijke schade aan de buurpercelen. Dit is in strijd met de zoetwaterstrategie voor de landbouw in de Waddenagenda. Bovendien zijn deze putten in strijd met het gemeentelijk beleid van Waadhoeke en Noard East Fryslân om hoogwaarduige landbouw gronde te behouden. Kan niet zonder impact analyse cf. Dijkstra/Geurts.
Binnendijks	N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe	neutraal	moet wel een werking hebben; op de meest kansrijke plekken al uitgevoerd
Binnendijks	N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe	neutraal	dit doet gemeente NEF; aandachtspunt us de keuze van soorten i.v.m. waardplanten
Water op systeemniveau	W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	neutraal	WF hanteert al strenge normen voor waterberging; het moet wel wat toevoegen. Een rondje St-Annaparochie kan wel maar niet door het dorp, omdat dat middels stuwen is afgesloten van de polder en een hoger peil heeft i.v.m bescherming funderingen
Water op systeemniveau	W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	negatief	deze 'meren' moeten diep uitgegraven en leiden dan tot verzilting; naast oppervlakteverlies dat dus een bedrijfsverkleining inhoudt. Dit is in strijd met de Waddenagenda, met de zoetwaterstrategie voor de landbouw en kan niet zonder impact analyse cf. Dijkstra/Geurts.
Water op systeemniveau	W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	negatief	De zoetwaterlens wordt opgebouwd door het neerslagoverschot in de herfst en winter; de indringing vanuit sloten is op kleigrond minimaal
Water op lokaal niveau	W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.	neutraal	is onderzoek waard
Water op lokaal niveau	W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.	neutraal	is onderzoek waard
Water op perceelsniveau	W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven	positief	dit is altijd al onderdeel van de normale bedrijfsvoering om een goede balans te zoeken tussen aanvoer van organische stof en beheer parasieten
Water op perceelsniveau	W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens	positief	onderzoek nodig naar de juiste locatie
Water op perceelsniveau	W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)	positief	hoger slootpeil geeft minder drooglegging en helpt niet voor de zoetwaterlens; zie boven
Waterafvoer	W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	negatief	Op de laagste plekken in Noord West Friesland zijn al retentiegebieden aangelegd. Deze laage gebieden liggen per definitie niet tegen de zeedijk, maar meer landinwaarts; bijvoorbeeld in Hetr Bildt rondom de Blikvaart
Recreatief routenetwerk	R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	positief	
Recreatief routenetwerk	R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPliW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	neutraal	is al besproken; buiten Wierum en Peasens/Moddergat liggen de dorpen te ver af avn de dijk
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en		
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.	Neutraal	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.	Neutraal	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Belevingsplek Fiskershúske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum 't Fiskershúske.	Neutraal	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.	Neutraal	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang	Neutraal	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto's, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen.	Neutraal	
Vaarroutes	R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.	positief	nadeel is het beperjte gebruik. De elfsteden vaarroute door het Bildt is verbeterd met verbreding vaarten en verhoging bruggen echter met nauwelijks gebruik….
Vaarroutes	R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	neutraal	is hier boven al beantwoord; natuurvriendelijk overs al aangelegd. Er kan niet door St.-Annaparochie gevaren worden.
Vaarroutes	R06	Overige opvaarten ?	In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te	neutraal	wachten plannen af
Kleiwinnning dijkbekleding	D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.	positief	is ook gebruikt bij de dijkversterking in de jaren 80
Kleiwinnning dijkbekleding	D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.	negatief	zoals eerder aangegeven is verkwelderen geen optie wegens de gemeentelijke omgevingsvisie, het bedrijfsbelang van boeren en de vogel- ,en habitatrichtlijn en de Waddenagenda. Kan niet zonder impact analyse cf. Dijkstra/Geurts.
Kleiwinnning dijkbekleding	D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	negatief	kleiwinning aan de binnenkant kan niet omdat het zavel en zand is; daarnaast geven putten een bron voor onherroepelijke verzilting. Dit is in strijd met de zoetwaterstrategie in de Waddenagenda en kan niet zonder impact analyse cf. Dijkstra/Geurts.
Kleiwinnning dijkbekleding	D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	negatief	slib uit vaarten heeft een hoog zandig gehalte en is daardoor ongeschikt voor dijkbekleding
				9 thema's negatief	

No	NATUUR ORG. – Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	PROVINCIE – Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze
N01	Positief	Pos. Over verwijderen plagrillen, maar niet voor afgraven kwelders of kunstmatige geulen aanbrengen	Positief	Binnen het bestaand kwelderareaal kijken naar maatregelen die volgens vanuit het Kweldertotaal-beeld van RWS.
N02	Positief	Beperkt en stapsgewijs, zoals in ecologisch perspectief (enkele tientallen hectares per 5 -10 jaar). Mits de gebruiker een alternatief kan krijgen. Op lange termijn blijven zomerpolders een belangrijke plek houden in het mozaïek buitendijks	Neutraal	In afstemming met wensen grondeigenaren zouden we tegen een paar zomerpolders verkwelderen positief kunnen staan. Echter zien we dit alleen voor ons in een mozaiekvorm en met een ruilverkaveling over tijd. Het dient niet ons belang om alle zomerpolders te verkwelderen, omdat we ook ecologische kansen zien voor weidevogels met behoud van de polers.Ook zien we vanuit RK de cultuurhistorische waarde van de zomerpolders en de waarde voor de landbouw in het buitendijkse gebied. Bestuursakkoord: Stimuleren meer
N03	Positief	Niet vanwege de totaaloppervlakte kwelder, maar omdat hier geen goede hoogwatervluchtplaats is.	Neutraal	Wensen van het dorp en t.b.v. leefbaarheid t.o.v. wensen t.av. N2000 en het niet verstoren van natuurlijk dynamiek Waddenzee. Vraag aan WF, helpt uitbreiden van deze kwelder nog bij waterveiligheid, ook in de toekomst?
N04	Positief	Hoge prioriteit, is bestaand beleid.	Positief	Kernopgave van de provincie. Voor verder overleg om de in NFB te realiseren NNN opgave te integreren in het 1Dyk proces (NNN
N05	Positief	Voorkeur voor Lauwersmeer als locatie. NB: D01 en Do2 zijn al buitendijks.	Negatief	In 2021 is een motie aangenomen dat er geen vruchtbare akkerbouwgrond opgeofferd mag worden aan ambities op het gebied van natuur; zoals bij wisselpolders en andere dijkdoorbraken (buiten HaZ). Voor een grote opening in de dijk was het project Holwerd aan Zee in beeld maar dit gaat bij besluit Stuurgroep HaZ niet meer door.
N06	Positief	Let op passend beheer om kruidenrijkdoem te behouden/ontwikkelen.	Positief	Sluit aan op doelen Programma Biodiversiteitherstel. Goede afstemming met landbouw over kruidenmengsel in noodzakelijk.
N07	Positief	Het gaat ook om begroeibare verharding hoger op de dijk, niet alleen de teen (die al gauw onder het slib verdwijnt).	Positief	Past bij plus op natuur Waddenzee en behoud OUV's UNESCO.
N08	Positief	Is verbreden nodig voor natuurvriendelijke inrichting? Doel is vegetatie en vis.	Positief	Vanuit GBDA positief.
N09	Positief	We zijn nauw betrokken bij vispassage De Heining en stellen de zoet-zoutgradiënt beschikbaar voor eventuele optimalisaties als die op onze grond plaats kunnen vinden.	Positief	Sluit goed aan bij inzet op watersysteem vanuit GBDA en natuurlijke plus voor Waddenzee.
N10	Positief	Lauwersmeer en Wierum/Ternaard	Positief	Sluit goed aan bij inzet op natuurlijke plus voor Waddenzee en de Swimway en voor GBDA. Aandachtspunt motie BBB visserijvrije zones
N11	Positief	Op trajecten zonder buitendijkse kwelder is een binnendijkse Hoogwatervluchtplaats van belangrijke meerwaarde.	Neutraal	Vanuit ecologisch oogpunt zien we kansen, met daarbij koppelkansen voor zoetwater, klei en recreatie. Echter is het een initiatief met grote impact voor de landbouw, dus locatie en wensen van grondeigenaren zijn hierin cruciaal. Eerst de zoekgebieden met meeste ecologische meerwaarde verkennen. Opzoeken moties Holwerd. Bestuursakkoord -> landbouwgrond behouden wij zoveel mogelijk voor de sector.
N12	Positief	Met name voor doelsoorten aal en stekelbaars van belang.	Positief	Sluit goed aan bij inzet op watersysteem vanuit GBDA en voor vispassages.Vrijkomende grond tbv dijk. Biedt mogelijkheden om samen met de landbouw tot een plus voor de natuur te komen.
N13	Positief	Voor basiskwaliteit landelijk gebied (insecten, planten) van belang.	Positief	GBDA
W01	Neutraal	De essentie zit in de natuurvriendelijke inrichting. Hoeft niet perse door verbreding.	Positief	Hoe zit het ten opzichte van tijdelijke peilverhogingen? Vanuit bestuursakkoord inzetten op vasthouden van meer zoetwater en interessant voor koppelkansen GBDA. BOVI: verbeteren van de groenblauwe dooradering, de biodiversiteit en de waterkwaliteit ondersteund.
W02	Neutraal		Neutraal	Koppelkansen met Dongeradielen. Belangrijk aandachtspunt is welke m2 ervoor wordt gebruikt. Eerst de zoekgebieden met ecologische meerwaarde verkennen. Opzoeken moties Holwerd. Bestuursakkoord -> landbouwgrond behouden wij zoveel mogelijk voor de sector. Vanuit ecologie toegejuigd. De maatregelen (W01 en W02) zijn vanuit zoetwaterbeschikbaarheid minder kosteneffectief dan wanneer deze gekoppeld zouden worden aan het graven van extra waterberging
W03	Positief	Dit is in Fryslân Klimaatbestendig de meest kansrijke maatregelen om verzilting van het achterland tegen te gaan.Mogelijk te koppelen met natuurmaatregelen vanwege natuurlijk peilverloop.	Negatief	Peilverhoging kan in veel delen van het gebied leiden tot juist het veroorzaken van wateroverlast. Bij deze maatregel wordt de kanttekening gemaakt dat de hoeveelheid extra water die hiermee beschikbaar komt in drogere tijden beperkt is ten opzichte van de behoefte en bovendien is deze dan zeer plaatselijk in te zetten. Hogere grondwaterstanden kunnen daar waar gewenst het best op perceelsniveau (door de boer) met anti-verziltingsdrainage gerealiseerd worden.
W04	Neutraal		Neutraal	Wel positief bij locatie Roptasyl. Bij de provincie is enige tijd geleden al het idee/ de wens opgevat om een (kleinschalig) pilotproject met verticale dijkdrainage te doen. Het plaatsen van "ontlastingsputten" in de dijk berm met filters in het watervoerend pakket, om zo de druk van het watervoerend pakket af te halen. Hierdoor zal zoute kwel al afgevangen worden bij de dijk/ dijksvaart en niet verder landinwaarts
W05	Neutraal		Positief	Past in de initiatieven die binnen dit gebied reeds lopen en waar het Kenniscluster Verzilting (Salta) een regierol naar zich toe wil trekken. Ondergrondse opslag is vooral positief voor hoogrenderende teelten en daarmee voor een heel select groepje agrariers.
W06	Neutraal		Neutraal	Belangrijke aspecten kennis en bewustwording over de invloed van een gezonde bodem en het behoud van zoetwaterlenzen binnen de percelen. Dergelijke maatregelen en investeringen daarvoor helpen niet alleen het risico op gewasschade als gevolg van verdroging en verzilting te voorkomen, maar helpen ook om onder normale omstandigheden een nog betere opbrengst te verkrijgen. Het zijn dus investeringen die vermoedelijk een positief effect hebben. E ffect op watervasthouden vermogen is klein. Onduidelijk is, of er meer kan dan projecten op pilot niveau. Verhogen van organische stof gehalte in de akkerbouwzone, vraagt om een grootschalige en langdurige aanvoer van organische stof. Waarbij die aanvoer kostbaar is en veel energie vraagt.
W07	Neutraal	Maar pas op hoeveel plastic er in de grond gestopt wordt (drainage).	Positief	Belangrijke aspecten kennis en bewustwording over de invloed van een gezonde bodem en het behoud van zoetwaterlenzen binnen de percelen. Dergelijke maatregelen en investeringen daarvoor helpen niet alleen het risico op gewasschade als gevolg van verdroging en verzilting te voorkomen, maar helpen ook om onder normale omstandigheden een nog betere opbrengst te verkrijgen. Het zijn dus investeringen die vermoedelijk een positief effect hebben.
W08	Neutraal		Positief	belangrijke aspecten kennis en bewustwording over de invloed van een gezonde bodem en het behoud van zoetwaterlenzen binnen de percelen. Dergelijke maatregelen en investeringen daarvoor helpen niet alleen het risico op gewasschade als gevolg van verdroging en verzilting te voorkomen, maar helpen ook om onder normale omstandigheden een nog betere opbrengst te verkrijgen. Het zijn dus investeringen die vermoedelijk altijd een positief effect hebben..
W09	Neutraal		Positief	Aansluiting op thema's klimaatadaptatie, BOVI en voor de landbouw. Interessant vanwege de koppelkansen met recreatie, biodiversiteit en natuurontwikkeling. Koppeling met laagste delen niet perse nodig. Zoek naar meervoudige functies. Beperking risico wateroverlast akkerbouw is positief.
R01	Positief	Met de randvoorwaarden dat recreatieve zonering bij inrichting en beheer goed wordt toegepast, zodat verstoring van vogels wordt tegengegaan.	Positief	Bestuursakkoord: Zorgen dat FrL de Fietsprovincie van Nederland wordt. Koppelen met UNESCO Werelderfgoed
R02	Positief	Mooie meekoppelkans die de band van de inwoners met het Waddengebied versterkt.	Positief	Er zijn concrete projectvoorstellen voor Ferwert-Hegebeintum. Wij vinden het van groot belang dat wij als provincie blijven bijdragen aan de leefbaarheid in wijken, buurten en dorpen. Zo kunnen wij lokale ideeën honoreren die de leefomgeving laten bruisen.
R03-x (Bunker Koehool)	Neutraal	Ik weet niet wat het plan hier is	Positief	Mooie plus wat niet bijt. Kans op extra biodiversiteit met het dak, en manier om de geschiedenis van deze plek te
R03-x (Kromme Horne)	Positief	We steunen ontwikkeling van een voldoende grote kwelder om beleefpunt bij de Kromme Horne en functionerende hoogwatervluchtplaats bij Wierum te combineren.	Neutraal	Initiatief is in eerdere verkenningen niet vergunbaar gebleken.
R03-x (Dijksplein Wierum)	Neutraal		Positief	Plus op leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit wat niet bijt.
R03-x (Belevingsplek Fiskershúske)	Positief	We werken samen met het Fiskershúske aan beleving van natuur van Peazemerlannen t/m Paesens-Moddergat. Plan is groter dan dit.	Positief	Plus op leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit wat niet bijt.
R03-x (Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje)	Neutraal	Parkeerprobleem oplossen is belangrijk. Ik kan de beste locatie niet beoordelen.	Positief	Plus op structuur mobiliteit ten behoeve van leefbaarheid.
R03-x (Historische opgang reddingsboot)	Neutraal		Positief	Plus op leefbaarheid en cultuurhistorie wat niet bijt.
R03-x (Diverse voorzieningen)	Positief		Positief	Plus op leefbaarheid (mobiliteit en recreatie en toerisme) wat niet bijt. Ruimtelijke kwaliteit en dorspaangezichten in de gaten houden.
R04	Positief	Goede meekoppelkans voor maatregelen tbv vis	Positief	Wij zien veel koppelkansen en manier om bij te dragen aan een breder watersysteem en GBDA, recreatie en toerisme, biodiversiteit en leefbaarheid. Belangrijk is de koppeling met vispassages.
R05	Positief	Goede meekoppelkans voor maatregelen tbv vis	Positief	Wij zien veel koppelkansen en manier om bij te dragen aan een breder watersysteem en GBDA, recreatie en toerisme, biodiversiteit en leefbaarheid.
R06	Neutraal		Positief	Wij zien veel koppelkansen en manier om bij te dragen aan een breder watersysteem en GBDA, recreatie en toerisme, biodiversiteit en leefbaarheid.
D01	Positief	Rillen verwijderen positief. Kwelder afplaggen negatief.	Positief	Eigen grond + ecologie verbetering buitendijks
D02	Negatief	Er is juist een groeiend hoogtetekort in de zomerpolders. Afgraven lijkt dan niet logisch.	Positief	Zie aandachtspunten
D03	Positief	Goede meekoppelkans voor binnendijkse hoogwatervluchtplaats zoals bij Hegewierster Fjild gedaan is.	Neutraal	Koppelkansen met Dongeradielen. Belangrijk aandachtspunt is welke m2 ervoor wordt gebruikt. Eerst de zoekgebieden met ecologische meerwaarde verkennen. . Bestuursakkoord -> landbouwgrond behouden wij zoveel mogelijk voor de sector. Vanuit ecologie goede investering, en vanuit water vasthouden.
D04	Positief	Handige koppelkans	Positief	Gebiedseigen grond tbv dijk sluit aan bij circulaire ambitie.
	1 thema negatief		2 thema's negatief	

No	RIJKSWATERSTAAT – Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	NOARDEAST FRYSLAN – Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze
N01	Positief	Verbeteren kwaliteit is vooral een beheermaatregel. Afgraven/meer dynamiek zoals in kolom D is geen goede beschrijving van de maatregel. Dit is slechts 1 van de vele (en niet de meest voor de hand liggende) opties. Opgaven en maatregelen staan in het kweldertotaal beeld. Middels het kweldertotaal-beeld proces geeft RWS (maar ook andere partijen) invulling aan deze opgave. Vanuit PAGW en RWS volgen we de procesmatige en inhoudelijke lijn van het kweldertotaal-beeld. Leidend proces is kweldertotaal-beeld	Positief	Verjonging van de bestaande kwelders is positief voor de natuur. De vrijkomende klei kan worden gebruikt voor de dijkversterking.
N02	Neutraal	Verkwelder zomerpolders is niet de primaire opgave.Kwaliteit zomerpolders verbeteren is eigelijk de opgave. Afgraven/meer dynamiek zoals in kolom is dus geen goede beschrijving van de maatregel. Dit is slechts 1 van de vele (en niet de meest voor de hand liggende) opties. Opgaven en maatregelen staan in het kweldertotaal beeld. Middels het kweldertotaal-beeld proces geeft RWS (maar ook andere partijen) invulling aan deze opgave. Vanuit PAGW en RWS volgen we de procesmatige en inhoudelijke lijn van het kweldertotaal-	Negatief	Deze vervullen nu ook een rol in de waterveildigheid en ecologie. Is een uniek landschap dat nergens langs de hele Waddenkust (van Noord Holland tot aan Denemarken) voorkomt. De landbouw is afhankelijk van de landbouwgronden in de zomerpolder ivm mestboekhouding. Past niet binnen de Omgevingsvisie NE-F ondanks dat het past binnen het Ruimtelijk Kwaliteitskader.
N03	Neutraal	Er is geen krw/n2000 opgave die spreekt over uitbreiding kwelderareaal. Behoud kwelders kan onder voorwaarden en zorgvuldige afweging een opgave zijn. Daarom behoud kwelder wierum gerealiseerd. Uitgezocht zou	Positief	Kan mogelijk ingepast worden als alternatieve broedplek voor de visdieven die nu in Dokkum broeden en daar voor overlast zorgen.
N04	Neutraal		Positief	Aandacht landbouw buitendijks: Eigendom niet afwaarderen t.b.v. natuur en moeten in eigendom blijven van de landbouw. Landbouw zorgt daarmee voor
N05	Positief	Maatregel wordt niet helemaal goed begrepen. Wordt hiemee bedoeld dat binnendijks gezocht wordt naar ruimte voor de WZ, waardoor er dus binnendijks arealen onstaan die je buitendijks ook ziet. Zo, ja dan positief	Negatief	Gemeente wil geen opening in de Waddenzeedijk. Zie argumenten Holwerd aan Zee. Als dit al moet komen dan bij of in het Lauwersmeergebied.
N06	Positief	Vanuit RWS en PAGW ondersteunen wij deze maatregel voor alle dijkvakken dus niet alleen de brede dijk.	Positief	Mits dit past binnen het gemeentelijk groenstructuurplan en de ruimtelijk kwaliteitskader
N07	Positief	Een natuur/ecologisch vriendelijke harde bekleding (doorgroeibaar, goed passeerbaar, aanhechtbaar) is wat RWS betreft randvoorwaardelijk als je als dijk grens aan natuurlijk werelderfgoed. helemaal als de harde bekleding onderdeel van een ecologische verbinding tussen wz en binnendijks. Helemaal op die plekken waar een klutenplas komt (IIP maatregel). Uit PAGW PU-onderzoek is gekomen dat getijdenpoelen niet effectief zijn tussen KZW en TPM ivm sedimentatie. Deze pagw maatregel valt dus af.	Positief	Positief op onderdeel natuurvriendelijke harde buitenbekleding. Bij de aandachtspunten staat een klutenplas genoemd. Gemeente is tegen een klutenplas op landbouwgrond. Een klutenplas zien wij gesitueerd in het Lauwersmeergebied (Hoek van de Bant)
N08	Neutraal	als deze sloot ruimtelijk onderdeel is van de klutenplas of vispassage dan is er betrokkeheid, indien deze er niet is dan geen betrokkenheid	Positief	Draagt bij aan de biodiversiteit en vergroot groen-blauwe dooradering. Bij Wierum ziet de gemeente deze gecombineerd met het haventje en een bevaarbare
N09	Positief	Dit is een pagw maatregel, die wat ons betreft snel tot realisatie kan leiden. Optimalisatie visverbinding geen onderdeel van het IIP (geen logica van de plek afweging). Onderzoek is reeds uitgevoerd,stap naar realisatie te maken. Betreft hier visvriendelijke pomp	Positief	Goed voor de vismigratie.
N10	Positief	De randvoorwaarden voor een vispassage met voldoende doelbereik komen uit het IIP. Essetieel is voldoende zoetwater nu en op de lange termij	Positief	Goed voor de vismigratie. Aandachtspunt is de aanleg van paaiplekken. Hier aan koppelen de mogelijkheden voor groen-blauw dooradering en opvaarten. E.e.a. zoals
N11	Positief	Voor ons is deze maatregel de klutenplas. Klutenplas kan ontstaan als op die pek grond voor de dijk nodig is. Hierdoor ontstaat er een gat/put die ingericht kan worden voor (i) vogels, (ii) zoetwateropslag, (iii) kleinschalige recreatie (denk aan een ommetje, informatiebord, rustplek, vogelkijkhut) en (iv) agrarisch natuurbeheer. Belangrijk en rand voorwaardelijk is dat de functies elkaar niet bijten en het gebied toekomstbestendig beheert kan worden. 30 hectare, predatie is aandachtspunt	Negatief	Tenzij aangelegd in of tegen het Lauwersmeer (Hoek van de Bant) of bij bestaande dijksputten. Gemeente is tegen het ontwikkelen van een klutenplas op landbouwgrond. Zoetwaterberging zoekt de gemeente meer in het gehele watersysteem door sloot verbreding in combinatie met groen-blauwe dooradering.
N12	Positief	blauw groene dooradering kan de maatregel zijn die zorgt voor de noodzakelijke verbinding tussen boezem en WZ	Positief	Groen-blauwe dooradering vergroot de robuustheid van het watersysteem. En is goed voor de biodiversiteit.
N13	Positief		Positief	Goed voor de biodiversiteit en de beleefbaarheid van het land. E.e.a. moet passen binnen het gemeentelijk groenstructuurplan en ruimtelijk kwaliteitsplan.
W01	Neutraal		Positief	Verbreding van de watergangen is goed voor het inrichten van een robuust watersysteem. E.e.a. moet passen binnen het ruimtelijk kwaliteitskader. Aandachtspunt daarbij is dat de kleinere slootjes in het watersysteem niet worden gedempt (vergunningverlening door WF). Gemeente ziet die watergangen verbreed die historisch gezien al breder waren (zie landschapsbiografie). Dit zijn in de meeste
W02	Positief	maatregel zou kunnen passen in de mozaik en compacte maatregel klutenplas. Bundeling van functies heeft de voorkeur mits de functies elkaar niet bijten.	Positief	Mits passend binnen het ruimtelijk kwaliteitsplan en de landschapsbiografie van de gemeente. Gemeente is tegen het aanleggen van waterplassen op landbouwgrond.. Wetterskip hanteert twee typen bergingen: bij wateroverlast wordt gesproken over waterberging bij zoetwater ten tijd van droogte wordt gesproken van wateropvang. Beide moeten in het watersysteem aanwezig zijn.
W03	Neutraal		Positief	Hogere waterpeilen zorgen voor een grotere tegendruk tegen zout grondwater. En het watersysteem bevat meer water zodat het watersysteem langer water bevat in tijden van droogte. Aandachtspunt is dat het watersysteem moet kunnen reageren in tijden van wateroverschotten (hevige neerslag). Het systeem wordt daarmee technischer en daardoor kwetsbaarder. Een ander aandachtspunt is de funderingen van bestaande bebouwing. Deze mogen in geen geval daar schade van ondervinden (verzakking).
W04	Neutraal		Neutraal	Vraag is of daarmee juist niet extra zout grondwater wordt aangetrokken. Hier zal onderzoek naar moeten plaatsvinden.
W05	Neutraal		Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren.
W06	Neutraal		Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren. Bodemverbetering met organische stoffengehalte is goed voor het bodemleven, watervasthoudend vermogen van de grond.
W07	Neutraal		Positief	Elke druppel zoetwater dat de bodem kan worden ingebracht is gunstig voor het vergroten van de zoetwaterbel.
W08	Neutraal		Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren.
W09	Positief	maatregel zou kunnen passen in de mozaik en compacte maatregel klutenplas. Bundeling van maatregelen heeft de voorkeur mits de functies elkaar niet bijten.	Positief	Een robuuster ingericht watersysteem is beter bestand tegen de steeds vaker optredende perioden met hevige neerslag. Gemeente zoekt dit in het verbreden van watergangen in combinatie groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het ruimtelijk kwaliteitskader en de landschapsbiografie. Gemeente is tegen het aanleggen van plassen op landbouwgrond.
R01	Positief	mits dit niet zorgt voor verstoring van de natuur. Met de maatregel wordt beleving en urgentie van het Wad bevorderd	Positief	Dit behoeft geen toelichting. Alle die deel uitmaken van Op Paad hebben hier positief over besloten.
R02	Positief	mits dit niet zorgt voor verstoring van de natuur. Met de maatregel wordt beleving en urgentie van het Wad bevorderd	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt. Verder heeft de gemeente een plan laten makken voor dorpommetjes in de
R03-x (Bunker Koehool)	Positief		Positief	Maakt deel uit van het vergroten van de leefbaarheid van de kuststrook. Het gebied wordt daarmee toeristisch
R03-x (Kromme Horne)	Negatief	initaitef is in dijkversterking TPM afgevallen omdat het niet vergunbaar is	Positief	Maakt deel uit van het vergroten van de leefbaarheid van de kuststrook. Het gebied wordt daarmee toeristisch recreatief aantrekkelijker. Aandachtspunt: palenscherm is niet het zelfde als het SoP project Kromme Horne.
R03-x (Dijksplein Wierum)	Neutraal		Positief	Dijksplein is er nu ook al en moet behouden blijven.
R03-x (Belevingsplek Fiskershúske)	Neutraal		Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden
R03-x (Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje)	Neutraal		Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden
R03-x (Historische opgang reddingsboot)	Neutraal		Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering
R03-x (Diverse voorzieningen)	Neutraal		Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt.
R04	Neutraal	wat is de relatie met blauw/groene dooradering?Mogelijk ligt hier voor de vispassage de mogelijk verbinding met de boezem. Zie ook regel 40-43	Positief	De opvaarten dienen meerdere doelen naast de vaarrecreatie. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028. Als ze breder worden gemaakt kan de vrijkomende klei worden gebruikt voor de dijkversterking. De bredere watergangen dragen bij
R05	Neutraal		Positief	De opvaarten dienen meerdere doelen naast de vaarrecreatie. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028. Als ze breder worden gemaakt kan de vrijkomende klei worden gebruikt voor
R06	Neutraal		Positief	Gemeente zet met name in op het bevaarbaar maken van de Aelsumerfeart, Ald Peazens, Wierumerfeart en dyksfeart. Daarnaast Ternaarder fear, Ferwerter feart en Hallumer feart. Hiermee wordt ook invulling gegeven
D01	Neutraal	wat is buitendijks van de kwelder? zie verder 4,5,6m, mits past in kweldertotaal beeld,	Positief	Winning van lokale klei draagt bij een een CO2 neutralere aanleg van de dijk. Klei buitendijks winnen op locaties die niet gebruikt worden door de landbouw (waar ondernemers afhankelijk van zijn voor de mestboekhouding).
D02	Neutraal	zie 4,5,6m, mits past in kweldertotaal beeld	Negatief	Gemeente is voor het behoud van de zomerpolders t.b.v. de landbouw. Daar zijn ondernemers van afhankelijk qua mestboekhouding.
D03	Positief	maatregel zou kunnen passen in de mozaik en compacte maatregel klutenplas. Bundeling van maatregelen heeft de voorkeur mits de functies elkaar niet bijten.	Neutraal	Alleen als de klei wordt gewonnen uit verbreding van watergangen zoals opvaarten en groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het Ruimtelijk Kwalisteitskader en Omgevingsvisie. Gemeente is dus tegen het graven van plassen in landbouwgrond.
D04	Neutraal		Positief	Alleen als de klei wordt gewonnen uit verbreding van watergangen zoals opvaarten en groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het Ruimtelijk Kwalisteitskader en Omgevingsvisie.
	1 thema negatief		4 thema's negatief	

No	WETTERSKIP – Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	WAADHOEKE – Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze
N01	Positief	Belangrijk voor WF is dat het voorland een bepaalde hoogte houden in het kader van waterveiligheid (raakvlak dijkontwerp). Dynamiek in de kwelders levert (mogelijk) een positieve bijdrage aan vismigratie. Raakvlak: de vrijkomende materialen (klei) kunnen worden gebruikt voor de brede groene dijk.	Neutraal	Moet eerst afgestemd worden met de pachters buitendijks
N02	Positief	Voor WF is het belangrijk dat het voorland een bepaalde hoogte houden in het kader van waterveiligheid (raakvlak dijkontwerp). Overige nadelen van doorsteken of afgraven zomerkades: (a) er komt meer vloedmerk, (b) er komt vaker water tegen de dijk aan te staan wat leidt tot meer schade, (c) de eventueel aanwezige teensloot slibt vaker dicht. Deze naderelen leiden tot meer onderhoud op en aan de dijk waardoor de (beheer)kosten toenemen.	Neutraal	Nvt voor Waadhoeke
N03	Neutraal	WF is eigenaar van deze kwelders, maar heeft interesse om het deel buiten de reserveringszone in eigendom over te dragen.	Neutraal	Nvt voor Waadhoeke
N04	Neutraal	De maatregel draagt voor WF bij aan de robuustheid van het systeem en draagt bij aan het vergroten van natuurwaarden. Echter is onduidelijk wat deze maatregel	Neutraal	Afstemmen met pachters
N05	Negatief	Een opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging is voor WF geen onderdeel van het VKA en daarmee niet toe te passen in het tijdsbestek van het IIP. Het zou een uitdaging betekenen vanuit waterveiligheidsoogpunt als we een opening creeëren in de dijk of de dijk verleggen. We hebben deze maatregel nu beschouwd vanuit het idee dat het om de primaire kering gaat (niet zijnde	Neutraal	Nvt voor Waadhoeke
N06	Positief	Een soortenrijk mengsel ziet WF als positieve ontwikkeling voor de biodiversiteit. Uitdaging zit in de beheerkosten en dus de combinatie tussen kruidenrijk en schapenbeweiding. Intern nog te verkennen of een	Positief	Waadhoeke vindt het belangrijk dat dit op alle dijktrajecten wordt toegepast voor het volledige dijklichaam. Dit is ook meerdere keren ingebracht vanuit Waadhoeke.
N07	Positief	Een natuurvriendelijke harde bekleding ziet WF als positieve ontwikkeling voor de biodiversiteit. De maatregelen die wij nog bekijken zijn een zetsteenbekleding met toplaag (eco/bassalt) en/of hard substraat bij de teen. Creeren van poelen is per situatie afhankelijk of het een reeele optie is. Bepalend is of ze wel of niet dichtslibben.	Positief	
N08	Neutraal	WF: alleen bij TPM en Peazemerlannen is er binnendijks een teensloot aanwezig. Bij TPM is vooralsnog geen rekening gehouden met het verbreden van de bestaande	Positief	
N09	Positief	WF heeft een opgave om bestaande vispassages te monitoren en verbeteren. Aandachtspunt hierbij is de beschikbaarheid van voldoende zoetwater. Een tekort aan zoetwater kan betekenen dat de vispassage in die periode niet kan functioneren.	Positief	
N10	Positief	WF staat er positief tegenover als met de maatregel een KRW doel wordt gerealiseerd. Verder zou de aanleg van een nieuwe vispassage kunnen leiden tot een	Neutraal	Nvt voor Waadhoeke
N11	Positief	Voor WF maatregel is mogelijk nodig in het kader van de natuuropgave van de dijkversterking (nog vast te stellen met BG). Als dit het geval is dan heeft WF een direct belang bij de maatregel. WF heeft ook een actieve rol als de maatregel wordt ingezet voor de PAGW. De maatregel kan ook klei opleveren voor de dijk (zie maatregel D03).	Positief	Echter is Waadhoeke van mening dat het zoekgebied uitgebreid moet worden naar meer westelijk. Hierbij oog heben voor zowel ecologie als hoogwaardige landbouwgrond. Opschalen bestaande dijksputten en geschikt maken als klutenplas is ook een optie voor Waadhoeke. De binnendijkse plassen ook geschikt maken voor visdieven (vlotten/drijfeilanden). We sluiten ons graag aan bij het voorstel van NEF om onderzoek te doen naar mogelijke buitendijkse broedeilanden voor de visdief.
N12	Positief	WF: het antwoord op deze vraag is afhankelijk van ons eventuele belang bij deze maatregel. Dit belang hangt samen met de locatie van de maatregel. Er kan op voorhand en op basis van een theoretische exercitie	Positief	
N13	Positief	WF heeft een belang bij de aanleg van bloemrijke stroken bij sommige watergangen. Dit om afspoeling te voorkomen/tegen te gaan (onderdeel van het ANLB)	Positief	
W01	Neutraal	Voor WF draagt meer oppervlaktewater positief bij aan het bergend vermogen in een gebied. Hierdoor kunnen extreme neerslagpieken beter worden opgevangen (minder snelle peilstijging en dus minder wateroverlast à positief (en klimaatrobuust) Aandachtspunt: sloten niet verdiepen in verband met zoute kwel. Bijdrage aan zoetwaterbeschikbaarheid is beperkt. Er verdampt in droge perioden 4-5 mm per dag	Positief	
W02	Neutraal	De maatregel draagt voor WF mogelijk positief bij aan de zoetwaterbeschikbaarheid en/of waterbergend vermogen. Echter dient als de locatie bekend is een brede afweging vanuit de verschillende belangen te worden gemaakt. Het is daarbij de vraag of in het kader van waterberging de plek dichtop de dijk het meeste rendement oplevert. Aandachtspunt: weggraven klei betekent dat zout grondwater makkelijker omhoog komt. Watervasthouden kan dus alleen boven het streefpeil	Positief	
W03	Positief	WF staat positief tegenover vooral het eerste deel van de maatregel (peilverhoging/bandbreedte). Voor zoetwaterbeschikbaarheid geldt hetzelfde zoals benoemd bij W02.	Positief	Aandachtspunt: ligt gevoelig bij Landbouw. Moeten terug naar mozaiek pijlvakken om aan te sluiten bij lokale situatie
W04	Negatief	Een concrete maatregel zal worden beoordeeld door WF vanuit haar rol als beheerder van het watersysteem (kwantiteit/kwaliteit). Op voorhand zijn er wel zorgen over de werking van verticale drainage, het beheer en onderhoud en de toekomstige werking (= risico). Aandachtspunt is waar het zoute water wordt geloosd. Kan niet binnendijks op het oppervlaktewater.	Neutraal	nvt Waadhoeke
W05	Neutraal	WF staat neutraal ten opzicht van deze maatregel. Ondergrondse wateropslag is nl een maatregel tbv een individuele boer of een collectief van boeren. Het is een manier om onafhankelijk te worden van wateraanvoer. Met 1 systeem neemt de vraag naar zoetwater nog niet significant af, maar bij een toenemend aantal systemen kan het wel gunstig zijn voor WF. Een concrete maatregel zal worden beoordeeld door WF vanuit haar rol als beheerder van het watersysteem (kwantiteit/kwaliteit).	Neutraal	Meer onderzoek nodig, in afstemming met gemeente Waadhoeke
W06	Neutraal	Past vanuit belang van WF in de BOVI. Zit mogelijk ook nog een haakje bij ecologie/waterkwaliteit. Leidt tot minder afstroming van de percelen. Een concrete maatregel zal worden beoordeeld door WF vanuit haar rol als beheerder van het watersysteem (kwantiteit/kwaliteit).	Positief	Sluit aan bij bodemvisie Waadhoeke, liggen koppelingen
W07	Neutraal	WF heeft geen invloed op de aanleg van verticale drainage (niet vergunningsplichtig). WF heeft niet direct belang, maar staan wel positief tegenover deze ontwikkeling.	Positief	Koppeling met bodemvisie Waadhoeke
W08	Neutraal	WF beoordeeld deze maatregel in beginsel als neutraal. In combinatie met anti-verziltingsdrainage is dit goed voor de zoetwaterlens. Hogere peilen zijn nl gunstig tegen verzilting van het opperlvlaktewater (sloten). Er is wel een risico op versnippering van het watersysteem en het leidt tot de afname van waterberging. De wijze en manier waarop deze maatregel wordt uitgevoerd zijn bepalend voor het eindoordeel (positief, neutraal of negatief). Een concrete maatregel zal worden	Positief	Koppeling met bodemvisie Waadhoeke
W09	Positief	Deze maatregel past in de BOVI. Al is wel de vraag wat hier bedoeld wordt met 'inrichten'. De laagste delen binnen een peilvak zijn nl het kwetsbaarst voor wateroverlast tijdens extreme neerslag. Daar is geen inrichting voor nodig. Hoeveel behoefte wij hebben aan extra waterberging is afhankelijk van het feit of we wel of niet voldoen aan de normering regionale wateroverlast. In de huidige situatie voldoet het hele gebied aan deze normering. Verhang en onderhoud kan hier en daar wel	Positief	Waadhoeke heeft al retentiegebied nabij Sexbierum. Wellicht is het een mogelijkheid om het als een overloop in te zetten
R01	Positief	WF staat er positief tegenover, tenzij het een (formeel) aangewezen fietspad wordt. Fietsers worden door WF gedoogd.	Positief	Waadhoekemaakt deel uit van projectorganisatie en is penvoerder van Op paad lans it Waad.
R02	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere waterveiligheid (incl. beheer en onderhoud).	Positief	Mogelijke koppeling met Boerenlandpadenregeling
R03-x (Bunker Koehool)	Neutraal	De maatregel is niet meegekoppeld in dijkversterkingsopgave van WF. In het geval er	Positief	Wetterskip gaat onderhoud en renovatie financieren omdat de bunker inmiddels vaker opengesteld wordt
R03-x (Kromme Horne)	Positief	WF staat positief tegenover de maatregel. De maatregel draagt bij aan behoud van de kwelder t.b.v. golfremmende werking voor de dijk.	Neutraal	NEF
R03-x (Dijksplein Wierum)	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te	Neutraal	NEF
R03-x (Belevingsplek Fiskershúske)	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere	Neutraal	NEF
R03-x (Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje)	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere	Neutraal	NEF
R03-x (Historische opgang reddingsboot)	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te	Neutraal	NEF
R03-x (Diverse voorzieningen)	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere waterveiligheid (incl. beheer en onderhoud).	Neutraal	NEF
R04	Neutraal	Voor WF zijn er diverse aandachtspunten bij de maatregelen van de opvaarten. Wanneer een watergang bevaarbaar wordt gemaakt voor motorvaartuigen, moeten hier aanpassingen aan worden gedaan. Denk hierbij aan de aanleg van verharde oevers of het verbreden van watergangen om de oevers te	Neutraal	
R05	Neutraal	Voor WF zijn er diverse aandachtspunten bij de maatregelen rondom de opvaarten. Wanneer een watergang bevaarbaar wordt gemaakt voor motorvaartuigen, moeten hieraan aanpassingen worden gedaan. Denk hierbij aan de aanleg van verharde oevers	Positief	Eigen project.
R06	Neutraal	Voor WF zijn er diverse aandachtspunten bij de maatregelen rondom de opvaarten. Wanneer een watergang bevaarbaar wordt gemaakt voor motorvaartuigen, moeten hieraan aanpassingen worden	Positief	Er zijn ook in Waadhoeke veel wensen op dit vlak, echter zijn deze in onze watersportmemo als minder belangrijk gerpioriteerd. Echter wanneer er zich een (financiele) kans voordoet (bijvoorbeeld IKW) willen wij wel de
D01	Positief	Gelet op de hoeveelheid grond wordt de maatregel door WF als positief beoordeeld: kosten, duurzaamheid, minder hinder (transport), et cetera. Aandachtspunt is dat de grond mogelijk niet voldoet aan beleid van WF (minerale olieen en PFAS). De kans dient te worden	Neutraal	Gaat Waadhoeke niet over. Ligt gevoelig
D02	Positief	Als er voor WF geschikte grond beschikbaar komt voor toepassing in de dijkversterking, kan dit voor ons een grote meerwaarde hebben. Het is belangrijk dat we zo'n kans beoordelen op basis van het vastgestelde afwegingskader.	Neutraal	Waadhoeke heeft geen zomerpolders
D03	Positief	Als er voor WF geschikte grond beschikbaar komt voor toepassing in de dijkversterking, kan dit voor ons een grote meerwaarde hebben. Het is belangrijk dat we zo'n kans beoordelen op basis van het vastgestelde (grondstromen)afwegingskader. Aandachtspunt waterveiligheid: onderzoek naar	Positief	Zie opmerkingen eerder
D04	Neutraal	Aanname WF is dat het hierbij gaat om voor de dijkversterking kleine partijen slib, waarvoor (mogelijk) een uitgebreid ver-/bewerkingsproces nodig is om het slib te laten rijpen tot klei. Aanvullend is de milieuhygiënische en fysische samenstelling van het slib	Neutraal	
	2 thema's negatief		0 thema's negatief	

Locatie
1: west (Koehool - Zwarte Haan)
2: midden (Zwarte Haan – Ternaard)
3. oost (Ternaard - Paesens Moddergat

Meekoppelkansen
N00 Verwijzing naar andere bouwsteen
BHR Meekoppelkans vanuit beheer en onderhoud

Trekker
WF Wetterskip Fryslan
PF Provincie Fryslan
FG Fryske Gea
PAGW RWS Programmatische Aanpak Grote Wateren
NEF Gemeente Noardeast Fryslan
WH Gemeente Waadhoeke
WV Waddenvereniging

Termijn
1: nu - op korte termijn zicht op realisering (mee met dijkversterking)
2: straks - op middenlange termijn zicht op realisering
3: later - lange termijn

Financiering
PAGW PAGW-gelden
IKW (mogelijke) co-financiering vanuit Waddenfonds
PF provinciale middelen
WF waterschap
GM gemeentelijke middelen

Positief	Ja
Negatief	Nee
Neutraal	

Onderwerp	No	Bouwsteen	Omschrijving	Meekoppelkans	Aandachtspunten	1DYK partij : LANDBOUW ORG.					
						Hoe staat uw organisatie tegenover de maatregel?		Ligt hier een actieve rol voor jullie organisatie?		Is hier voor uw organisatie (co)financiering op mogelijk?	
						Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze
Buitendijks	N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.	D01- Kleiwinning buitendijks kwelder	Afstemming met Kweldertotaal-beeld.	positief	kan gebruikt voor dijkversterking. Kanttekening: afgraven geeft pioniervegetatie waarop geen beheer is toegestaan. Het gaat ons bij deze nadrukkelijk NIET om de zomerpolders.	nee	voor de uitvoerders	nee	n.v.t
Buitendijks	N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.	D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Cultuurhistorische en agrarische waarde zomerpolders. Natuurwaarden als onderdeel mozaiek.	negatief	is in tegenspraak met gemeentelijke bestemming en de vogel - en habitatrichtlijn (nestbescherming). Zomerpolders hebben invloed op zoetwaterstrat5egie binnendijks, zoals verwoord in de Waddenagenda. Kan niet zonder impact analyse cf.Dijkstra/Geurts.	nee	n.v.t.	nee	n.v.t.
Buitendijks	N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard		Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Staat niet in EP / PAGW-analyse: ‘er is al genoeg kwelder, maar juist te weinig intergetijden gebied ‘	positief	zorgt voor versterking dijk middels voorland en buitendijkse zoet zout overgang	nee	n.v.t.	nee	n.v.t
Buitendijks	N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave	N02 - Verkwelderen zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Natura 2000-wetgeving.	negatief	Indien dit gaat over zomerpolders: is in tegenspraak met gemeentelijke bestemming en de vogel - en habitatrichtlijn (nestbescherming). Kan niet zonder impact analyse cf Dijkstra/Geurts. Heeft niks met dijkversterking te maken	nee	n.v.t.	nee	n.v.t.
Buitendijks	N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.	N10 - Nieuwe vispassage D01- Kleiwinning buitendijks kwelder D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Afstemming ontwikkeling NP Lauwersmeer. Draagvlak i.v.m. agrarische gronden.	positief-N10 en D01/D02 negatief	nieuwe vispassage positief / kleiwinning op de kwelder idem / het doorsteken van de zomerdijk van zomerpolders is weer in tegenspraak met de gemeentelijke beheersverordening, de vogel- en habitatrichtlijn en sterk nadelig voor de afhankelijke boeren. Is in tegenspraak met Waffenagenda. Kan niet zonder impact analyse cf. Dijkstra/Geurts.	nee	n.v.t.	nee	n.v.t
Dijk	N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	BHR - Mogelijk sterkere bekleding N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Nader onderzoek naar stevigheid bekleding. Huidige landbouwkundig gebruik (schapen).	neutraal	voorwaarde is wel dat de bekleding even stabiel wordt én dat de plantensoorten geen waardplant zijn voor ziektenverwekkers van landbouwgewassen. Ga in overleg met de schapenhouders.	nee	n.v.t.	nee	n.v.t.
Dijk	N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.		Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Getijdepoelen slibben dicht ? Passeerbaarheid voor kuikens bij klutenplas (geen grote gaten).	neutraal	indien het werkt; dichtslibben is waarschijnlijk	nee	n.v.t.	nee	n.v.t.
Dijk	N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud			neutraal	weinig meerwaarde vanwege de geringe hoogteligging	nee	n.v.t.	nee	n.v.t.
Dijk	N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar optimalisatiemogelijkheden.	neutraal	in een aantal gebieden al uitgevoerd (gebied Zwarte Haan)	nee	n.v.t.	nee	n.v.t.
Dijk	N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar effectiviteit / kansrijkheid locaties.	neutraal	er moet wel water aan de dijk komen…. Op de meeste plekken enkel bij verhoging van de vloed ten opzichte van gemiddeld. Niet doorsteken zomerkades. Meekoppelkans: afvoeren zout uit de teensloot/dijksloot.	nee	n.v.t.	nee	n.v.t.
Binnendijks	N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels (‘klutenplas’).	N06 - Bloem- en kruidenrijke dijk N10 - Nieuwe vispassage D03 - Kleiwinning binnendijks (put) N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W02 – Waterberging zoetwater W09 – Waterberging overlast		negatief	aan de binnenkant van de dijk bevindt zich lichte zavel tot zand; dus ongeschikt voor kleiwinning! Bovendien leidt het maken van een put tot verziting met onherroepelijke schade aan de buurpercelen. Dit is in strijd met de zoetwaterstrategie voor de landbouw in de Waddenagenda. Bovendien zijn deze putten in strijd met het gemeentelijk beleid van Waadhoeke en Noard East Fryslân om hoogwaarduige landbouw gronde te behouden. Kan niet zonder impact analyse cf. Dijkstra/Geurts.	nee	n.v.t.	nee	n.v.t
Binnendijks	N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	BHR – Extensiever beheer door bredere natuurlijke watergangen KRW-opgave W01 - Verbreding watergangen		neutraal	moet wel een werking hebben; op de meest kansrijke plekken al uitgevoerd	nee	n.v.t.	nee	n.v.t.
Binnendijks	N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.			neutraal	dit doet gemeente NEF; aandachtspunt us de keuze van soorten i.v.m. waardplanten	nee	n.v.t.	nee	n.v.t.
Water op systeemniveau	W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	N12- Natuurvriendelijke oevers (GBD) R06 – Bevaarbare opvaarten R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Ruimtevraag t.a.v. van aanliggende percelen. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	neutraal	WF hanteert al strenge normen voor waterberging; het moet wel wat toevoegen. Een rondje St-Annaparochie kan wel maar niet door het dorp, omdat dat middels stuwen is afgesloten van de polder en een hoger peil heeft i.v.m bescherming funderingen	nee	n.v.t.	nee	n.v.t
Water op systeemniveau	W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Door verdamping behoorlijk verlies aan zoetwater. Waterbehoefte van de ‘klutenplassen’ gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	negatief	deze ‘meren’ moeten diep uitgegraven en leiden dan tot verzilting; naast oppervlakteverlies dat dus een bedrijfsverkleining inhoudt. Dit is in strijd met de Waddenagenda, met de zoetwaterstrategie voor de landbouw en kan niet zonder impact analyse cf. Dijkstra/Geurts.	nee	n.v.t.	nee	n.v.t
Water op systeemniveau	W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	W02 – Waterberging zoetwater	Hogere peilen geeft (eerder) overlast bij lagergelegen percelen. Een combinatie met de bouwstenen voor waterberging in deze lage delen is dan kansrijk. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	negatief	De zoetwaterlens wordt opgebouwd door het neerslagoverschot in de herfst en winter; de indringing vanuit sloten is op kleigrond minimaal	nee	n.v.t.	nee	n.v.t
Water op lokaal niveau	W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.	Blue Energy, energieopwekking uit zoet-zout verschil	Koppeling met Spaarwater. Roptasyl is misschien betere locatie (blue energy) i.v.m. groter verziltingsvraagstuk. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	neutraal	is onderzoek waard	ja	als beoordeler	nee	n.v.t
Water op lokaal niveau	W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.		Koppeling met Spaarwater. Geschikte locaties nog in beeld te brengen. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	neutraal	is onderzoek waard	ja	als beoordeler	nee	n.v.t
Water op perceelsniveau	W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven		Stimuleren door pilots ?	positief	dit is altijd al onderdeel van de normale bedrijfsvoering om een goede balans te zoeken tussen aanvoer van organische stof en beheer parasieten	ja	als beoordeler	nee	n.v.t
Water op perceelsniveau	W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	positief	onderzoek nodig naar de juiste locatie	ja	als beoordeler	nee	n.v.t
Water op perceelsniveau	W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	positief	hoger slootpeil geeft minder drooglegging en helpt niet voor de zoetwaterlens; zie boven	ja	als beoordeler	nee	n.v.t
Waterafvoer	W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Waterbehoefte van de ‘klutenplassen’ gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Waterberging ter voorkoming overlast gaat niet (of slechts ten dele) goed samen met zoetwaterberging, aangezien de berging voor (onvoorspelbare) piekbuien leeg moet zijn om goed te kunnen worden ingezet.	negatief	Op de laagste plekken in Noord West Friesland zijn al retentiegebieden aangelegd. Deze laage gebieden liggen per definitie niet tegen de zeedijk, maar meer landinwaarts; bijvoorbeeld in Hetr Bildt rondom de Blikvaart	nee	n.v.t.	nee	n.v.t
Recreatief routenetwerk	R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	Verbinding diverse belevingsplekken langs de dijk	Het project is al uitgewerkt en uitvoeringsgereed; als meekoppelkans bij dijkversterking meegenomen. Mogelijk dat kleinere aanpassingen of aanvullingen wenselijk zijn als gevolg van realisatie ander bouwstenen langs de dijk.	positief		ja	voorlichtings borden maken	nee	n.v.t
Recreatief routenetwerk	R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPliW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	R01 - Op Paad lans it Waad R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Nog geen concrete projectvoorstellen.	neutraal	is al besproken; buiten Wierum en Peasens/Moddergat liggen de dorpen te ver af avn de dijk	nee	n.v.t.	nee	n.v.t
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en informatievoorziening	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij KZH						
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.	R01 - Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM vanwege ontbreken raakvlak met dijk . Voor de gemeente een van de ‘parels langs de waddenkust. Koppeling met cultuurhistorie en functie voor aangroei kwelder.’	Neutraal					
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM.	Neutraal					
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Belevingsplek Fiskershúske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum ’t Fiskershúske.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal					
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal					
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang reddingsboot bij Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal					
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto’s, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal					
Vaarroutes	R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Onderdeel van initiatief SWWT; met beoogde koppeling tussen recreatie, ecologie en zoetwateropgaven. Inventarisatie en raming van noodzakelijke aanpassingen aan kunstwerken gereed.	positief	nadeel is het beperjte gebruik. De elfsteden vaarroute door het Bildt is verbeterd met verbreding vaarten en verhoging bruggen echter met nauwelijks gebruik….	nee	n.v.t	nee	n.v.t
Vaarroutes	R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad		neutraal	is hier boven al beantwoord; natuurvriendelijk overs al aangelegd. Er kan niet door St.-Annaparochie gevaren worden.	nee	n.v.t	nee	n.v.t
Vaarroutes	R06	Overige opvaarten ?	In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te verbeteren.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Nog geen concrete plannen	neutraal	wachten plannen af				
Kleiwinnning dijkbekleding	D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.	N00 -Verbeteren kwaliteit kwelder	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	positief	is ook gebruikt bij de dijkversterking in de jaren 80	nee	n.v.t	nee	n.v.t
Kleiwinnning dijkbekleding	D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.	N00 - Verkwelderen zomerpolders	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	negatief	zoals eerder aangegeven is verkwelderen geen optie wegens de gemeentelijke omgevingsvisie, het bedrijfsbelang van boeren en de vogel- ,en habitatrichtlijn en de Waddenagenda. Kan niet zonder impact analyse cf. Dijkstra/Geurts.	nee	n.v.t	nee	n.v.t
Kleiwinnning dijkbekleding	D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	N00 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding.	negatief	kleiwinning aan de binnenkant kan niet omdat het zavel en zand is; daarnaast geven putten een bron voor onherroepelijke verzilting. Dit is in strijd met de zoetwaterstrategie in de Waddenagenda en kan niet zonder impact analyse cf. Dijkstra/Geurts.	nee	n.v.t	nee	n.v.t
Kleiwinnning dijkbekleding	D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	W00 - Verbreding watergangen N00 – Natuurvriendelijke oevers (GBD) R00 - Opvaarten Wierum-Ternaard R00 - Rondje St-Annaparochie	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige slib voor dijkbekleding.	negatief	slib uit vaarten heeft een hoog zandig gehalte en is daardoor ongeschikt voor dijkbekleding	nee	n.v.t	nee	n.v.t

Onderwerp	No	Bouwsteen	Omschrijving	Meekoppelkans	Aandachtspunten	1DYK partij : NATUUR ORG.					
						Hoe staat uw organisatie tegenover de maatregel?		Ligt hier een actieve rol voor jullie organisatie?		Is hier voor uw organisatie (co)financiering op mogelijk?	
						Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze
Buitendijks	N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.	D01- Kleiwinning buitendijks kwelder	Afstemming met Kweldertotaal-beeld.	Positief	Pos. Over verwijderen plagrillen, maar niet voor afgraven kwelders of kunstmatige geulen aanbrengen	Ja	We onderzoeken hoeveelheid en kwaliteit als grondstof voor dijkversterking	Ja	We doen onderzoek met Wetterskip gezamenlijk. We zijn voornemens opbrengsten van verkoop van klei in het gebied te investeren.
Buitendijks	N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.	D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Cultuurhistorische en agrarische waarde zomerpolders. Natuurwaarden als onderdeel mozaiek.	Positief	Beperkt en stapsgewijs, zoals in ecologisch perspectief (enkele tientallen hectares per 5 -10 jaar). Mits de gebruiker een alternatief kan krijgen. Op lange termijn blijven zomerpolders een belangrijke plek houden in het mozaïek buitendijks.	Ja	De meeste zomerpolders zijn eigendom van It Fryske Gea. Ze zijn belangrijk in de bedrijfsvoering van onze pachters. Als eigenaar bepalen we mede welke zomerpolders in welk tempo beschikbaar komen voor verkweldering op basis van ecologische argumenten	Ja	We brengen de grond om niet in.
Buitendijks	N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard		Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Staat niet in EP / PAGW-analyse: ‘er is al genoeg kwelder, maar juist te weinig intergetijden gebied ‘	Positief	Niet vanwege de totaaloppervlakte kwelder, maar omdat hier geen goede hoogwatervluchtplaats is.	Ja	We hebben interesse om deze kwelder te beheren in de toekomst	Ja	We willen de kwelder kopen of ruilen.
Buitendijks	N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave	N02 - Verkwelderen zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Natura 2000-wetgeving.	Positief	Hoge prioriteit, is bestaand beleid.	Ja	Als de eigenaar dat wil kunnen wij aankopen en voor functiewijziging aanbieden bij de provincie. Als de	Ja	Als wij aankopen kunnen we de natuurwaarde (aankoop minus afwaardering) betalen.
Buitendijks	N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.	N10 - Nieuwe vispassage D01- Kleiwinning buitendijks kwelder D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Afstemming ontwikkeling NP Lauwersmeer. Draagvlak i.v.m. agrarische gronden.	Positief	Voorkeur voor Lauwersmeer als locatie. NB: D01 en Do2 zijn al buitendijks.	Nee	Maar wel voor Staatsbosbeheer (beheerder Lauwersmeer), Natuurmonumenten (beheerder Bantpolder) en Waddenvereniging (voortrekker zoet-zoutverbinding Waddenzee - Lauwersmeer), met afstemming landbouwpartijen en overheden in het verlengde van gebiedsproces KRW Lauwersmeer.	Nee	
Dijk	N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	BHR - Mogelijk sterkere bekleding N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Nader onderzoek naar stevigheid bekleding. Huidige landbouwkundig gebruik (schapen).	Positief	Let op passend beheer om kruidenrijkdoem te behouden/ontwikkelen.	Ja	Als de dijk op ons eigendom wordt uitgebreid moeten we afspreken of Wetterskip Fryslân de (teen van de) dijk beheert of wij. We brengen ervaring met beheer van kruidenrijke dijken in (oa Slachtdijk)	Nee	
Dijk	N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.		Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Getijdepoelen slibben dicht ? Passeerbaarheid voor kuikens bij klutenplas (geen grote gaten).	Positief	Het gaat ook om begroeibare verharding hoger op de dijk, niet alleen de teen (die al gauw onder het slib verdwijnt).	Nee	We leggen wel connecties met kennishouders uit ons netwerk.	Nee	
Dijk	N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud			Positief	Is verbreden nodig voor natuurvriendelijke inrichting? Doel is vegetatie en vis.	Nee		Nee	
Dijk	N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar optimalisatiemogelijkheden.	Positief	We zijn nauw betrokken bij vispassage De Heining en stellen de zoet-zoutgradiënt beschikbaar voor eventuele optimalisaties als die op onze grond plaats kunnen vinden.	Ja	Als inrichtingsmaatregelen op ons eigendom aan de orde zijn.	Nee	
Dijk	N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar effectiviteit / kansrijkheid locaties.	Positief	Lauwersmeer en Wierum/Ternaard	Nee	Wel voor Waddenvereniging en Staatsbosbeheer ihk gebiedsproces KRW Lauwersmeer	Nee	
Binnendijks	N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels (‘klutenplas’).	N06 - Bloem- en kruidenrijke dijk N10 - Nieuwe vispassage D03 - Kleiwinning binnendijks (put) N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W02 – Waterberging zoetwater W09 – Waterberging overlast		Positief	Op trajecten zonder buitendijkse kwelder is een binnendijkse Hoogwatervluchtplaats van belangrijke meerwaarde.	Nee	We verwachten dat locatiekeuze en beheer het beste in overleg met binnendijkse eigenaren en agrarisch collectief voor natuurbeheer plaats kan vinden.	Nee	
Binnendijks	N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	BHR – Extensiever beheer door bredere natuurlijke watergangen KRW-opgave W01 - Verbreding watergangen		Positief	Met name voor doelsoorten aal en stekelbaars van belang.	Nee	We verwachten dat locatiekeuze en beheer het beste in overleg met binnendijkse eigenaren en agrarisch collectief voor natuurbeheer plaats kan vinden.	Nee	
Binnendijks	N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.			Positief	Voor basiskwaliteit landelijk gebied (insecten, planten) van belang.	Nee	ecologische bermbeheer van beheerders wegen en watergangen. We kunnen informatie en ervaring delen.	Nee	
Water op systeemniveau	W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	N12- Natuurvriendelijke oevers (GBD) R06 – Bevaarbare opvaarten R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Ruimtevraag t.a.v. van aanliggende percelen. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Neutraal	De essentie zit in de natuurvriendelijke inrichting. Hoeft niet perse door verbreding.	Nee		Nee	
Water op systeemniveau	W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Door verdamping behoorlijk verlies aan zoetwater. Waterbehoefte van de ‘klutenplassen’ gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Neutraal		Nee		Nee	
Water op systeemniveau	W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	W02 – Waterberging zoetwater	Hogere peilen geeft (eerder) overlast bij lagergelegen percelen. Een combinatie met de bouwstenen voor waterberging in deze lage delen is dan kansrijk. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Dit is in Fryslân Klimaatbestendig de meest kansrijke maatregelen om verzilting van het achterland tegen te gaan.Mogelijk te koppelen met natuurmaatregelen vanwege natuurlijk peilverloop.	Nee	Tenzij wij beheerder zouden worden van een binnendijks natuurgebied met waterbergingssfunctie	Nee	
Water op lokaal niveau	W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.	Blue Energy, energieopwekking uit zoet-zout verschil	Koppeling met Spaarwater. Roptasyl is misschien betere locatie (blue energy) i.v.m. groter verziltingsvraagstuk. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal		Nee		Nee	
Water op lokaal niveau	W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.		Koppeling met Spaarwater. Geschikte locaties nog in beeld te brengen. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal		Nee		Nee	
Water op perceelsniveau	W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven		Stimuleren door pilots ?	Neutraal		Nee		Nee	
Water op perceelsniveau	W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Neutraal	Maar pas op hoeveel plastic er in de grond gestopt wordt (drainage).	Nee		Nee	
Water op perceelsniveau	W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Neutraal		Nee		Nee	
Waterafvoer	W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Waterbehoefte van de ‘klutenplassen’ gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Waterberging ter voorkoming overlast gaat niet (of slechts ten dele) goed samen met zoetwaterberging, aangezien de berging voor (onvoorspelbare) piekbuien leeg moet zijn om goed te kunnen worden ingezet.	Neutraal		Nee		Nee	
Recreatief routenetwerk	R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	Verbinding diverse belevingsplekken langs de dijk	Het project is al uitgewerkt en uitvoeringsgereed; als meekoppelkans bij dijkversterking meegenomen. Mogelijk dat kleinere aanpassingen of aanvullingen wenselijk zijn als gevolg van realisatie ander bouwstenen langs de dijk.	Positief	Met de randvoorwaarden dat recreatieve zonering bij inrichting en beheer goed wordt toegepast, zodat verstoring van vogels wordt tegengegaan.	Ja	ism Wadvogelwerkgroep zijn wij actieve partner. Onze gebieden zijn deels de bestemming. Handhaving op de afgesproken zonering ligt deels bij ons.	Nee	Wij ontvangen geen middelen voor recreatie, maken wel kosten.
Recreatief routenetwerk	R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPliW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	R01 - Op Paad lans it Waad R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Nog geen concrete projectvoorstellen.	Positief	Mooie meekoppelkans die de band van de inwoners met het Waddengebied versterkt.	Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en informatievoorziening	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij KZH	Neutraal	Ik weet niet wat het plan hier is	Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.	R01 - Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM vanwege ontbreken raakvlak met dijk . Voor de gemeente een van de ‘parels langs de waddenkust. Koppeling met cultuurhistorie en functie voor aangroei kwelder.’	Positief	We steunen ontwikkeling van een voldoende grote kwelder om beleefpunt bij de Kromme Horne en functionerende hoogwatervluchtplaats bij Wierum te combineren.	Nee	Als we eigenaar worden krijgen we wel een rol in afstemming beleving en natuurbescherming bij Wierum.	Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM.	Neutraal					
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Belevingsplek Fiskershúske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum ’t Fiskershúske.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	We werken samen met het Fiskersnuske aan beleving van natuur van Peazemerlannen t/m Paesens-Moddergat. Plan is groter dan dit	Ja	We leveren informatie voor It Fiskershúske om koppeling beleving binnendijks en buitendijks te versterken.	Ja	We ontwikkelen enkele middelen (expositie, informatie) ihkv project Wij en Wadvogels.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal	Parkeerprobleem oplossen is belangrijk. Ik kan de beste locatie niet beoordelen.	Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang reddingsboot bij Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal					
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto’s, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief		Nee		Nee	
Vaarroutes	R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Onderdeel van initiatief SWWT; met beoogde koppeling tussen recreatie, ecologie en zoetwateropgaven. Inventarisatie en raming van noodzakelijke aanpassingen aan kunstwerken gereed.	Positief	Goede meekoppelkans voor maatregelen tbv vis	Nee		Nee	
Vaarroutes	R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad		Positief	Goede meekoppelkans voor maatregelen tbv vis	Nee		Nee	
Vaarroutes	R06	Overige opvaarten ?	In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te verbeteren.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Nog geen concrete plannen	Neutraal		Nee		Nee	
Kleiwinnning dijkbekleding	D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.	N00 -Verbeteren kwaliteit kwelder	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Positief	Rillen verwijderen positief. Kwelder afplaggen negatief.	Ja	We onderzoeken hoeveelheid en kwaliteit als grondstof voor dijkversterking	Ja	We doen onderzoek met Wetterskip gezamenlijk. We zijn voornemens opbrengsten van verkoop van klei in het gebied te investeren.
Kleiwinnning dijkbekleding	D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.	N00 - Verkwelderen zomerpolders	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Negatief	Er is juist een groeiend hoogtetekort in de zomerpolders. Afgraven lijkt dan niet logisch.	Nee		Nee	
Kleiwinnning dijkbekleding	D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	N00 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding.	Positief	Goede meekoppelkans voor binnendijkse hoogwatervluchtplaats zoals bij Hegewierster Fjild gedaan is.	Nee	Wel kunnen we de koppeling met initatief binnenmeer Holwerd helpen leggen	Nee	
Kleiwinnning dijkbekleding	D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	W00 - Verbreding watergangen N00 – Natuurvriendelijke oevers (GBD) R00 - Opvaarten Wierum-Ternaard R00 - Rondje St-Annaparochie	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige slib voor dijkbekleding.	Positief	Handige koppelkans	Nee		Nee	

Onderwerp	No	Bouwsteen	Omschrijving	Meekoppelkans	Aandachtspunten	1DYK partij : PROVINCIE					
						Hoe staat uw organisatie tegenover de maatregel?		Ligt hier een actieve rol voor jullie organisatie?		Is hier voor uw organisatie (co)financiering op mogelijk?	
						Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze
Buitendijks	N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.	D01- Kleiwinning buitendijks kwelder	Afstemming met Kweldertotaal-beeld.	Positief	Binnen het bestaand kwelderareaal kijken naar maatregelen die volgens vanuit het Kweldertotaal-beeld van RWS.	Ja	Lijkt een maatregel vanuit N2000/PAGW. Als mede bevoegd gezag hebben wij een rol in beheer Waddenzee en als opdrachtgever van IFG. Ook is check van belang als het op provinciale gronden ligt of onderdeel is van NNN-opgave.	Nee	Vermoedelijk PAGW-maatregel of vanuit N2000 Rijkswaterstaat.
Buitendijks	N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.	D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Cultuurhistorische en agrarische waarde zomerpolders. Natuurwaarden als onderdeel mozaiek.	Neutraal	In afstemming met wensen grondeigenaren zouden we tegen een paar zomerpolders verkwelderen positief kunnen staan. Echter zien we dit alleen voor ons in een mozaiekvorm en met een ruilverkaveling over tijd. Het dient niet ons belang om alle zomerpolders te verkwelderen, omdat we ook ecologische kansen zien voor weidevogels met behoud van de polers.Ook zien we vanuit RK de cultuurhistorische waarde van de zomerpolders en de waarde voor de landbouw in het buitendijkse gebied. Bestuursakkoord: Stimuleren meer weidevogels. Rol voor pilots zilte teelt?	Ja	Afstemming tussen RWS, Provincie, IFG en grondeigenaren is cruciaal. Nog veel uit te zoeken t.a.v. NNN-opgave, kweldertotaalbeel, N2000 maatregelen, PAGW maatregelen en initiatieven grondeigenaren. Vanuit NNN is een inventarisatie gedaan onder grond-eigenaren over hun wensen t.a.v. verkoop.	Nee	Vermoedelijk PAGW-maatregel of vanuit N2000 Rijkswaterstaat.
Buitendijks	N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard		Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Staat niet in EP / PAGW-analyse: 'er is al genoeg kwelder, maar juist te weinig intergetijden gebied '	Neutraal	Wensen van het dorp en t.b.v. leefbaarheid t.o.v. wensen t.av. N2000 en het niet verstoren van natuurlijk dynamiek Waddenzee. Vraag aan WF, helpt uitbreiden van deze kwelder nog bij waterveiligheid, ook in de toekomst?	Nee	RWS opgave vanuit N2000 of vanuit PAGW	Nee	Is dit onderdeel van de PAGW of waterveiligheidsopgave?
Buitendijks	N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave	N02 - Verkwelderen zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Natura 2000-wetgeving.	Positief	Kernopgave van de provincie. Voor verder overleg om de in NFB te realiseren NNN opgave te integreren in het 1Dyk proces (NNN natuurrealisatie als plus) is het van belang uiteindelijk een eenduidig beeld te hebben van wat deze NNN opdracht nu kwantitatief precies wel of niet is.	Ja	Dit is een wettelijke opgave van de provincie. Van belang is uitkomst van RWS/IPO juridisch onderzoek of NNN opgave naast Rijkswateren mag bestaan.	Ja	Vanuit Natuurpact.
Buitendijks	N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.	N10 - Nieuwe vispassage D01- Kleiwinning buitendijks kwelder D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Afstemming ontwikkeling NP Lauwersmeer. Draagvlak i.v.m. agrarische gronden.	Negatief	In 2021 is een motie aangenomen dat er geen vruchtbare akkerbouwgrond opgeofferd mag worden aan ambities op het gebied van natuur; zoals bij wisselpolders en andere dijkdoorbraken (buiten HaZ). Voor een grote opening in de dijk was het project Holwerd aan Zee in beeld maar dit gaat bij besluit Stuurgroep HaZ niet meer door.	Nee	Provincie neemt uiteraard haar rol in als bevoegd gezag mocht er een opening in de dijk komen.	Nee	
Dijk	N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	BHR - Mogelijk sterkere bekleding N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Nader onderzoek naar stevigheid bekleding. Huidige landbouwkundig gebruik (schapen).	Positief	Sluit aan op doelen Programma Biodiversiteitherstel. Goede afstemming met landbouw over kruidenmengsel in noodzakelijk.	Nee	Inpassing bij de dijk, trekkerschap vanuit PAGW/WF	Nee	PAGW of inpassing dijk
Dijk	N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.		Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Getijdepoelen slibben dicht ? Passeerbaarheid voor kuikens bij klutenplas (geen grote gaten).	Positief	Past bij plus op natuur Waddenzee en behoud OUV's UNESCO.	Nee	Inpassing bij de dijk, trekkerschap vanuit PAGW/WF	Nee	PAGW-maatregel.
Dijk	N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud			Positief	Vanuit GBDA positief.	Ja	Is dit een opgave vanuit de dijkversterking? Of vanuit de GBDA systeemaanpak? In het geval van het laatste zou provincie een actieve rol kunnen pakken. Afstemming met Dongeradielen.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds, kan waarsch. niet als het binnen inpassing dijk is.
Dijk	N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar optimalisatiemogelijkheden.	Positief	Sluit goed aan bij inzet op watersysteem vanuit GBDA en natuurlijke plus voor Waddenzee.	Ja	Is een maatregel vanuit PAGW, maar sluit aan op GBDA opgave. Afstemming met Dongeradielen.	Nee	Reeds financiering vanuit PAGW.
Dijk	N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar effectiviteit / kansrijkheid locaties.	Positief	Sluit goed aan bij inzet op natuurlijke plus voor Waddenzee en de Swimway en voor GBDA. Aandachtspunt motie BBB visserijvrije zones. voorwaarde is integraal, wat betekent kleinschalig + beperken effecten verzilting - inclusief onderzoeken mogelijkheden toegevoegde waarde zoetwaterbeschikbaarheid in systeem	Ja	Is een maatregel vanuit PAGW, maar heeft belangrijke consequenties voor GBDA opgave en zoetwatertoevoer Waddenzee. Afstemming met Dongeradielen.	Nee	Reeds financiering vanuit PAGW.
Binnendijks	N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels ('klutenplas').	N06 - Bloem- en kruidenrijke dijk N10 - Nieuwe vispassage D03 - Kleiwinning binnendijks (put) N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W02 – Waterberging zoetwater W09 – Waterberging overlast		Neutraal	Vanuit ecologisch oogpunt zien we kansen, met daarbij koppelkansen voor zoetwater, klei en recreatie. Echter is het een initiatief met grote impact voor de landbouw, dus locatie en wensen van grondeigenaren zijn hierin cruciaal. Eerst de zoekgebieden met meeste ecologische meerwaarde verkennen. Opzoeken moties Holwerd. Bestuursakkoord -> landbouwgrond behouden wij zoveel mogelijk voor de sector.	Ja	Als een klutenplas gerealiseerd gaat worden ziet provincie een rol in de koppelkansen die genoemd worden. Afstemming met Dongeradielen.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds, maar is PAGW maatregel. Als het als een compensatiemaatregel geldt kan het niet vanuit IKW/Waddenfonds.
Binnendijks	N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	BHR – Extensiever beheer door bredere natuurlijke watergangen KRW-opgave W01 - Verbreding watergangen		Positief	Sluit goed aan bij inzet op watersysteem vanuit GBDA en voor vispassages.Vrijkomende grond tbv dijk. Biedt mogelijkheden om samen met de landbouw tot een plus voor de natuur te komen.	Ja	Sluit aan op GBDA, waarop provincie een actieve rol wil innemen. Afstemming met Dongeradielen.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds en mogelijk maatregelpakket FPLG.
Binnendijks	N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.			Positief	GBDA	Ja	Sluit aan op GBDA, waarop provincie een actieve rol wil innemen. Afstemming met Dongeradielen.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds.
Water op systeemniveau	W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	N12- Natuurvriendelijke oevers (GBD) R06 – Bevaarbare opvaarten R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Ruimtevraag t.a.v. van aanliggende percelen. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Hoe zit het ten opzichte van tijdelijke peilverhogingen? Vanuit bestuursakkoord inzetten op vasthouden van meer zoetwater en interessant voor koppelkansen GBDA. BOVI: verbeteren van de groenblauwe dooradering, de biodiversiteit en de waterkwaliteit ondersteund.	Ja	Sluit aan bij klimaatadaptiever Waddengebied, wil provincie op inzetten. Koppelkansen voor GBDA. Kernopgave Dongeradielen. Samenwerking met WF?	Ja	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds. Mogelijk kan provincie vanuit beleid co-financier zijn.
Water op systeemniveau	W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Door verdamping behoorlijk verlies aan zoetwater. Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Neutraal	Koppelkansen met Dongeradielen. Belangrijk aandachtspunt is welke m2 ervoor wordt gebruikt. Eerst de zoekgebieden met ecologische meerwaarde verkennen. Opzoeken moties Holwerd. Bestuursakkoord -> landbouwgrond behouden wij zoveel mogelijk voor de sector. Vanuit ecologie toegejuigd. De maatregelen (W01 en W02) zijn vanuit zoetwaterbeschikbaarheid minder kosteneffectief dan wanneer deze gekoppeld zouden worden aan het graven van extra waterberging ter bestrijding van wateroverlast (W09). Dit heeft te maken met verdamping en de beperking om dit water in te kunnen zetten voor de pootaardappelteelt (bruinrotbacterie). Wij zien dat W01 meer doet voor zoetwatervooerziening dan W02.	Ja	In kader Dongeradielen hebben we hier een opgave, bergingsruimte uit plassen of watergangen is mogelijk te benutten vanuit Dongeradielen. Als het om een klutenplas gaat is PAGW/WF trekker maar heeft PF een rol in koppelkansen. Samenwerking met WF?	Nee	Als het gekoppeld is aan de bodemdalingsopgave is er vanuit Dongeradielen mogelijk financiering vanuit de NAM.
Water op systeemniveau	W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	W02 – Waterberging zoetwater	Hogere peilen geeft (eerder) overlast bij lagergelegen percelen. Een combinatie met de bouwstenen voor waterberging in deze lage delen is dan kansrijk. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Negatief	Peilverhoging kan in veel delen van het gebied leiden tot juist het veroorzaken van wateroverlast. Bij deze maatregel wordt de kanttekening gemaakt dat de hoeveelheid extra water die hiermee beschikbaar komt in drogere tijden beperkt is ten opzichte van de behoefte en bovendien is deze dan zeer plaatselijk in te zetten. Hogere grondwaterstanden kunnen daar waar gewenst het best op perceelsniveau (door de boer) met anti-verziltingsdrainage gerealiseerd worden.	Ja	We zijn benieuwd naar de reactie van het wetterskip en wellicht kan de provincie ondersteunen bij het maken van een kansenkaart met locaties waar maatregelen om wateroverlast te bestrijden en waterbehoefte/verziltingsbestrijding elkaar kunnen versterken. Afstemming Dongeradielen.	Nee	
Water op lokaal niveau	W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.	Blue Energy, energieopwekking uit zoet-zout verschil	Koppeling met Spaarwater. Roptasyl is misschien betere locatie (blue energy) i.v.m. groter verziltingsvraagstuk. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal	Wel positief bij locatie Roptasyl. Bij de provincie is enige tijd geleden al het idee/ de wens opgevat om een (kleinschalig) pilotproject met verticale dijkdrainage te doen. Het plaatsen van "ontlastingsputten" in de dijk berm met filters in het watervoerend pakket, om zo de druk van het watervoerend pakket af te halen. Hierdoor zal zoute kwel al afgevangen worden bij de dijk/ dijksvaart en niet verder landinwaarts	Ja	Ja, vanuit afdeling hydrologie zouden we graag deze pilot uitwerken. Wat wordt bedoelt met koppeling Spaarwater?	Nee	Projectvoorstel voor Waddenfonds uitwerken.
Water op lokaal niveau	W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.		Koppeling met Spaarwater. Geschikte locaties nog in beeld te brengen. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Positief	Past in de initiatieven die binnen dit gebied reeds lopen en waar het Kennis cluster Verzilting (Salta) een regierol naar zich toe wil trekken. Ondergrondse opslag is vooral positief voor hoogrenderende teelten en daarmee voor een heel select groepje agrariers.	Ja	De aanpak kan onder regie van Salta in 2025 worden uitgewerkt in samenwerking met particulieren, gemeente en een Ingenieursbureau. Salta wil dit project als een soort Living Lab indienen voor een Waddenfondsaanvraag. Wat wordt bedoelt met koppeling Spaarwater?	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds.
Water op perceelsniveau	W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven		Stimuleren door pilots ?	Neutraal	Belangrijke aspecten kennis en bewustwording over de invloed van een gezonde bodem en het behoud van zoetwaterlenzen binnen de percelen. Dergelijke maatregelen en investeringen daarvoor helpen niet alleen het risico op gewasschade als gevolg van verdroging en verzilting te voorkomen, maar helpen ook om onder normale omstandigheden een nog betere opbrengst te verkrijgen. Het zijn dus investeringen die vermoedelijk een positief effect hebben. E ffect op watervasthouden vermogen is klein. Onduidelijk is, of er meer kan dan projecten op pilot niveau. Verhogen van organische stof gehalte in de akkerbouwzone, vraagt om een grootschalige en langdurige aanvoer van organische stof. Waarbij die aanvoer kostbaar is en veel energie vraagt.	Ja	Gaat om initiatieven waarbij de overheden bij uitstek alleen kunnen stimuleren door kennisontwikkeling en kennisoverdracht te stimuleren. Salta kan hierin wel veel betekenen via de praktijkcoaches die hiervoor inmiddels functioneren.	Ja	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds. Provincie verkent ook mogelijkheden via landbouwportaal en Regiodeal Noard-West Fryslan/ gelden Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG)/ Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb).
Water op perceelsniveau	W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Positief	Belangrijke aspecten kennis en bewustwording over de invloed van een gezonde bodem en het behoud van zoetwaterlenzen binnen de percelen. Dergelijke maatregelen en investeringen daarvoor helpen niet alleen het risico op gewasschade als gevolg van verdroging en verzilting te voorkomen, maar helpen ook om onder normale omstandigheden een nog betere opbrengst te verkrijgen. Het zijn dus investeringen die vermoedelijk een positief effect hebben.	Ja	Gaat om initiatieven waarbij de overheden bij uitstek alleen kunnen stimuleren door kennisontwikkeling en kennisoverdracht te stimuleren. Salta kan hierin wel veel betekenen via de praktijkcoaches die hiervoor inmiddels functioneren. Wat wordt bedoeld met koppeling Spaarwater?	Ja	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds. Provincie verkent ook mogelijkheden via landbouwportaal en Regiodeal Noard-West Fryslan/ gelden Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG)/ Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb).
Water op perceelsniveau	W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Positief	belangrijke aspecten kennis en bewustwording over de invloed van een gezonde bodem en het behoud van zoetwaterlenzen binnen de percelen. Dergelijke maatregelen en investeringen daarvoor helpen niet alleen het risico op gewasschade als gevolg van verdroging en verzilting te voorkomen, maar helpen ook om onder normale omstandigheden een nog betere opbrengst te verkrijgen. Het zijn dus investeringen die vermoedelijk altijd een positief effect hebben..	Ja	Gaat om initiatieven waarbij de overheden bij uitstek alleen kunnen stimuleren door kennisontwikkeling en kennisoverdracht te stimuleren. Salta kan hierin wel veel betekenen via de praktijkcoaches die hiervoor inmiddels functioneren. Wat wordt bedoeld met koppeling Spaarwater?	Ja	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds. Provincie verkent ook mogelijkheden via landbouwportaal en Regiodeal Noard-West Fryslan/ gelden Fries Programma Landelijk Gebied (FPLG)/ Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer (ANLb).
Waterafvoer	W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Waterberging ter voorkoming overlast gaat niet (of slechts ten dele) goed samen met zoetwaterberging, aangezien de berging voor (onvoorspelbare) piekbuien leeg moet zijn om goed te kunnen worden ingezet.	Positief	Aansluiting op thema's klimaatadaptatie, BOVI en voor de landbouw. Interessant vanwege de koppelkansen met recreatie, biodiversiteit en natuurontwikkeling. Koppeling met laagste delen niet perse nodig. Zoek naar meervoudige functies. Beperking risico wateroverlast akkerbouw is positief.	Ja	Past bij trekkersrol provincie voor zoetwaterlijn 1DYK. Kernopgave Dongeradielen.	Ja	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds. Prov kan mogelijk co-financier zijn vanuit beleid.
Recreatief routenetwerk	R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	Verbinding diverse belevingsplekken langs de dijk	Het project is al uitgewerkt en uitvoeringsgereed; als meekoppelkans bij dijkversterking meegenomen. Mogelijk dat kleinere aanpassingen of aanvullingen wenselijk zijn als gevolg van realisatie ander bouwstenen langs de dijk.	Positief	Bestuursakkoord: Zorgen dat FrL de Fietsprovincie van Nederland wordt. Koppelen met UNESCO Werelderfgoed	Ja	Is belegd bij de gemeente. Uiteraard kunnen we wel helpen met koppelkansen voor Op paad lans it Waad.	Ja	Provincie is al mede-financier. Check of plus nodig is vanuit IKW/Waddenfonds.
Recreatief routenetwerk	R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPliW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	R01 - Op Paad lans it Waad R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Nog geen concrete projectvoorstellen.	Positief	Er zijn concrete projectvoorstellen voor Ferwert-Hegebeintum. Wij vinden het van groot belang dat wij als provincie blijven bijdragen aan de leefbaarheid in wijken, buurten en dorpen. Zo kunnen wij lokale ideeën honoreren die de leefomgeving laten bruisen.	Ja	Samen met gemeenten een uitvoerende rol pakken t.b.v. leefbaarheid. Provincie vanuit brede opgave, gemeenten vanuit lokale initiatieven.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds en Regiodeals.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en informatievoorziening	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij KZH	Positief	Mooie plus wat niet bijt. Kans op extra biodiversiteit met het dak, en manier om de geschiedenis van deze plek te ontsluiten.	Nee	Ligt bij de Waadhoeke en inpassing dijk.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds en Regiodeals.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.	R01 - Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM vanwege ontbreken raakvlak met dijk . Voor de gemeente een van de 'parels langs de waddenkust. Koppeling met cultuurhistorie en functie voor aangroei kwelder.'	Neutraal	Initiatief is in eerdere verkenningen niet vergunbaar gebleken.	Nee	Wel bij eerdere verkenning en communicatie betrokken geweest.	Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM.	Positief	Plus op leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit wat niet bijt.	Ja	Meedenken maar gemeente in the lead.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Belevingsplek Fiskershúske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum 't Fiskershúske.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Plus op leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit wat niet bijt.	Ja	Meedenken maar gemeente in the lead.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Plus op structuur mobiliteit ten behoeve van leefbaarheid.	Ja	Meedenken maar gemeente in the lead.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang reddingsboot bij Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Plus op leefbaarheid en cultuurhistorie wat niet bijt.	Ja	Meedenken maar gemeente in the lead.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto's, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Plus op leefbaarheid (mobiliteit en recreatie en toerisme) wat niet bijt. Ruimtelijke kwaliteit en dorspaangezichten in de gaten houden.	Ja	Vanuit gemeente. Laadpunten vallen onder provincie.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds.
Vaarroutes	R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Onderdeel van initiatief SWWT; met beoogde koppeling tussen recreatie, ecologie en zoetwateropgaven. Inventarisatie en raming van noodzakelijke aanpassingen aan kunstwerken gereed.	Positief	Wij zien veel koppelkansen en manier om bij te dragen aan een breder watersysteem en GBDA, recreatie en toerisme, biodiversiteit en leefbaarheid. Belangrijk is de koppeling met vispassages.	Ja	Provincie heeft voorverkenning mede-gefinancieerd. Gastvrijheid/waterrecreatie toen niet betrokken bij opdracht, met het onderzoek nog verder niet de boer op geweest want IIP proces afwachten. Dat onderzoek gaat uit van F-klasse vaarweg, en een overdracht F-klasse vaarwegbeheer met de criteria van de provincie is niet meer aan de orde.. Als vanuit IKW/Waddenfonds een deel van de inzet geregeld kan worden kunnen we dan een projectleider leveren? Samenwerking met gemeente, Wetterskip en RWS en Dongeradielen?	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds. Check of bruggen worden gefinancierd.
Vaarroutes	R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad		Positief	Wij zien veel koppelkansen en manier om bij te dragen aan een breder watersysteem en GBDA, recreatie en toerisme, biodiversiteit en leefbaarheid.	Ja	In samenwerking met Waadhoeke en Wetterskip	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds en Regiodeal Noardwest. Check of bruggen worden gefinancierd.
Vaarroutes	R06	Overige opvaarten ?	In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te verbeteren.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Nog geen concrete plannen	Positief	Wij zien veel koppelkansen en manier om bij te dragen aan een breder watersysteem en GBDA, recreatie en toerisme, biodiversiteit en leefbaarheid.	Ja	In samenwerking met NEF en Wetterskip en Dongeradielen.	Nee	Check op bijdrage IKW/Waddenfonds en Regiodeals. Check of bruggen worden gefinancierd.
Kleiwinnning dijkbekleding	D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.	N00 -Verbeteren kwaliteit kwelder	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Positief	Eigen grond + ecologie verbetering buitendijks	Ja	Binnen de NNN-opgave en waar we grondeigenaar zijn. Vanuit Grip op Grond kunnen we meedenken. Rest bij RWS/WF/IFG?	Nee	Inpassingsopgave dijk.
Kleiwinnning dijkbekleding	D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.	N00 - Verkwelderen zomerpolders	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Positief	Zie aandachtspunten	Ja	Vanuit Grip op Grond kunnen we meedenken.	Nee	Inpassingsopgave dijk.
Kleiwinnning dijkbekleding	D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	N00 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding.	Neutraal	Koppelkansen met Dongeradielen. Belangrijk aandachtspunt is welke m2 ervoor wordt gebruikt. Eerst de zoekgebieden met ecologische meerwaarde verkennen. . Bestuursakkoord -> landbouwgrond behouden wij zoveel mogelijk voor de sector. Vanuit ecologie goede investering, en vanuit water vasthouden.	Ja	Vanuit Grip op Grond kunnen we meedenken. Afstemming met Dongeradielen.	Nee	Inpassingsopgave dijk.
Kleiwinnning dijkbekleding	D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	W00 - Verbreding watergangen N00 – Natuurvriendelijke oevers (GBD) R00 - Opvaarten Wierum-Ternaard R00 - Rondje St-Annaparochie	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige slib voor dijkbekleding.	Positief	Gebiedseigen grond tbv dijk sluit aan bij circulaire ambitie.	Ja	Vanuit Grip op Grond kunnen we meedenken.	Nee	Inpassingsopgave dijk.

Onderwerp	No	Bouwsteen	Omschrijving	Meekoppelkans	Aandachtspunten	1DYK partij : RIJKSWATERSTAAT					
						Hoe staat uw organisatie tegenover de maatregel?		Ligt hier een actieve rol voor jullie organisatie?		Is hier voor uw organisatie (co)financiering op mogelijk?	
						Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze
Buitendijks	N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.	D01- Kleiwinning buitendijks kwelder	Afstemming met Kweldertotaal-beeld.	Positief	Verbeteren kwaliteit is vooral een beheermaatregel. Afgraven/meer dynamiek zoals in kolom D is geen goede beschrijving van de maatregel. Dit is slechts 1 van de vele (en niet de meest voor de hand liggende) opties. Opgaven en maatregelen staan in het kweldertotaal beeld. Middels het kweldertotaal-beeld proces geeft RWS (maar ook andere partijen) invulling aan deze opgave. Vanuit PAGW en RWS volgen we de procesmatige en inhoudelijke lijn van het kweldertotaal-beeld. Leidend proces is kweldertotaal-beeld	Ja	middels het kweldertotaal-beeld proces geeft RWS invulling aan de opgave verbeteren kwaliteit kwelder. Vanuit PAGW en RWS volgen we de procesmatige en inhoudelijke lijn van het kweldertotaal-beeld. Leidend proces is het kweldertotaal-beeld en niet het IIP. Afstemming tussen beide processen is noodzakelijk.	Ja	via proces kweldetotaal-beeld draagt RWS al financieel bij.
Buitendijks	N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.	D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Cultuurhistorische en agrarische waarde zomerpolders. Natuurwaarden als onderdeel mozaiek.	Neutraal	Verkwelder zomerpolders is niet de primaire opgave.Kwaliteit zomerpolders verbeteren is eigelijk de opgave. Afgraven/meer dynamiek zoals in kolom is dus geen goede beschrijving van de maatregel. Dit is slechts 1 van de vele (en niet de meest voor de hand liggende) opties. Opgaven en maatregelen staan in het kweldertotaal beeld. Middels het kweldertotaal-beeld proces geeft RWS (maar ook andere partijen) invulling	Ja	middels het kweldertotaal-beeld proces geeft RWS invulling aan de opgave verbeteren kwaliteit zomerpolders. Vanuit PAGW en RWS volgen we de procesmatige en inhoudelijke lijn van het kweldertotaal-beeld. Leidend proces is het kweldertotaal-beeld en niet het IIP. Afstemming tussen beide processen is noodzakelijk.	Ja	via proces kweldetotaal-beeld draagt RWS al financieel bij.
Buitendijks	N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard		Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Staat niet in EP / PAGW-analyse: ‘er is al genoeg kwelder, maar juist te weinig intergetijden gebied ‘	Neutraal	Er is geen krw/n2000 opgave die spreekt over uitbreiding kwelderareaal. Behoud kwelders kan onder voorwaarden en zorgvuldige afweging een opgave zijn. Daarom behoud kwelder wierum gerealiseerd. Uitgezocht zou moeten worden of voor Ternaard ook een behoudsopgave is te overwegen.	Ja		Ja	
Buitendijks	N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave	N02 - Verkwelderen zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Natura 2000-wetgeving.	Neutraal		Nee		Nee	
Buitendijks	N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.	N10 - Nieuwe vispassage D01- Kleiwinning buitendijks kwelder D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Afstemming ontwikkeling NP Lauwersmeer. Draagvlak i.v.m. agrarische gronden.	Positief	Maatregel wordt niet helemaal goed begrepen. Wordt hiemee bedoeld dat binnendijks gezocht wordt naar ruimte voor de WZ, waardoor er dus binnendijks arealen onstaan die je buitendijks ook ziet. Zo, ja dan positief	Ja			
Dijk	N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	BHR - Mogelijk sterkere bekleding N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Nader onderzoek naar stevigheid bekleding. Huidige landbouwkundig gebruik (schapen).	Positief	Vanuit RWS en PAGW ondersteunen wij deze maatregel voor alle dijkvakken dus niet alleen de brede dijk.	Ja	we willen meedenken en adviseren op deze inpassingsmaatregel van de HWPB opgave	Nee	is inpassingsopgave hwbp en dus ook financiering hwbp
Dijk	N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.		Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Getijdepoelen slibben dicht ? Passeerbaarheid voor kuikens bij klutenplas (geen grote gaten).	Positief	Een natuur/ecologisch vriendelijke harde bekleding (doorgroeibaar, goed passeerbaar, aanhechtbaar) is wat RWS betreft randvoorwaardelijk als je als dijk grens aan natuurlijk werelderfgoed. helemaal als de harde bekleding onderdeel van een ecologische verbinding tussen wz en binnendijks. Helemaal op die plekken waar	Ja	we willen als RWS meedenken en adviseren op deze inpassingsmaatregel van de HWPB opgave. Het moet ook als raakvlak gemanaged worden tov de binnendijkse maatregelen.	Nee	is inpassingsopgave hwbp en dus ook financiering hwbp
Dijk	N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud			Neutraal	als deze sloot ruimtelijk onderdeel is van de klutenplas of vispassage dan is er betrokkeheid, indien deze er niet is dan geen betrokkenheid.	Nee	zie kolom 0	Nee	zie kolom O
Dijk	N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar optimalisatiemogelijkheden.	Positief	Dit is een pagw maatregel, die wat ons betreft snel tot realisatie kan leiden. Optimalisatie visverbinding geen onderdeel van het IIP (geen logica van de plek afweging). Onderzoek is reeds uitgevoerd,stap naar realisatie te maken. Betreft hier visvriendelijke pomp	Ja	vanuit de pagw opgave zijn we actief bij deze maatregel betrokken	Ja	financiering vanuit de pagw.
Dijk	N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar effectiviteit / kansrijkheid locaties.	Positief	De randvoorwaarden voor een vispassage met voldoende doelbereik komen uit het IIP. Essetieel is voldoende zoetwater nu en op de lange termij. Verbinding met boezem is ook noodzakelijk. De term zoet-zout dekt niet de lading. Deze mag weg. Er is geen sprake van een zoet-zout verbinding. Zoet-zout overgang	Ja	vanuit de pagw opgave zijn we actief bij deze maatregel betrokken	Ja	
Binnendijks	N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels (‘klutenplas’).	N06 - Bloem- en kruidenrijke dijk N10 - Nieuwe vispassage D03 - Kleiwinning binnendijks (put) N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W02 – Waterberging zoetwater W09 – Waterberging overlast		Positief	Voor ons is deze maatregel de klutenplas. Klutenplas kan ontstaan als op die pek grond voor de dijk nodig is. Hierdoor ontstaat er een gat/put die ingericht kan worden voor (i) vogels, (ii) zoetwateropslag, (iii) kleinschalige recreatie (denk aan een ommetje, informatiebord, rustplek, vogelkijkhut) en (iv) agrarisch natuurbeheer. Belangrijk en rand voorwaardelijk is dat de functies elkaar niet bijten en het gebied toekomstbestendig	Ja	vanuit de pagw opgave zijn we actief bij deze maatregel betrokken	Ja	(mede) financiering vanuit PAGW beschikbaar
Binnendijks	N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	BHR – Extensiever beheer door bredere natuurlijke watergangen KRW-opgave W01 - Verbreding watergangen		Positief	blauw groene dooradering kan de maatregel zijn die zorgt voor de noodzakelijke verbinding tussen boezem en WZ	Nee		Ja	Op voorhand niet uit PAGW maar gesprek is mogelijk
Binnendijks	N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.			Positief		Nee		Nee	
Water op systeemniveau	W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	N12- Natuurvriendelijke oevers (GBD) R06 – Bevaarbare opvaarten R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Ruimtevraag t.a.v. van aanliggende percelen. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Neutraal		Nee		Nee	
Water op systeemniveau	W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Door verdamping behoorlijk verlies aan zoetwater. Waterbehoefte van de ‘klutenplassen’ gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	maatregel zou kunnen passen in de mozaik en compacte maatregel klutenplas. Bundeling van functies heeft de voorkeur mits de functies elkaar niet bijten.	Ja		Ja	mits ook ingezet als klutenplas.
Water op systeemniveau	W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	W02 – Waterberging zoetwater	Hogere peilen geeft (eerder) overlast bij lagergelegen percelen. Een combinatie met de bouwstenen voor waterberging in deze lage delen is dan kansrijk. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Neutraal		Nee		Nee	
Water op lokaal niveau	W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.	Blue Energy, energieopwekking uit zoet-zout verschil	Koppeling met Spaarwater. Roptasyl is misschien betere locatie (blue energy) i.v.m. groter verziltingsvraagstuk. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal		Nee		Nee	
Water op lokaal niveau	W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.		Koppeling met Spaarwater. Geschikte locaties nog in beeld te brengen. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal		Nee		Nee	
Water op perceelsniveau	W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven		Stimuleren door pilots ?	Neutraal		Nee		Nee	
Water op perceelsniveau	W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Neutraal		Nee		Nee	
Water op perceelsniveau	W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Neutraal		Nee		Nee	
Waterafvoer	W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Waterbehoefte van de ‘klutenplassen’ gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Waterberging ter voorkoming overlast gaat niet (of slechts ten dele) goed samen met zoetwaterberging, aangezien de berging voor (onvoorspelbare) piekbuien leeg moet zijn om goed te kunnen worden ingezet.	Positief	maatregel zou kunnen passen in de mozaik en compacte maatregel klutenplas. Bundeling van maatregelen heeft de voorkeur mits de functies elkaar niet bijten.	Ja		Ja	mits ook ingezet als klutenplas.
Recreatief routenetwerk	R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	Verbinding diverse belevingsplekken langs de dijk	Het project is al uitgewerkt en uitvoeringsgereed; als meekoppelkans bij dijkversterking meegenomen. Mogelijk dat kleinere aanpassingen of aanvullingen wenselijk zijn als gevolg van realisatie ander bouwstenen langs de dijk.	Positief	mits dit niet zorgt voor verstoring van de natuur. Met de maatregel wordt beleving en urgentie van het Wad bevorderd	Nee		Nee	
Recreatief routenetwerk	R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPIiW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	R01 - Op Paad lans it Waad R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Nog geen concrete projectvoorstellen.	Positief	mits dit niet zorgt voor verstoring van de natuur. Met de maatregel wordt beleving en urgentie van het Wad bevorderd	Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en informatievoorziening	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij KZH	Positief		Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.	R01 - Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM vanwege ontbreken raakvlak met dijk . Voor de gemeente een van de ‘parels langs de waddenkust. Koppeling met cultuurhistorie en functie voor aangroei kwelder.’	Negatief	initaitef is in dijkversterking TPM afgevallen omdat het niet vergunbaar is	Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM.	Neutraal		Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Belevingsplek Fiskershúske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum ’t Fiskershúske.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal		Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal		Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang reddingsboot bij Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal		Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto's, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal		Nee		Nee	
Vaarroutes	R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Onderdeel van initiatief SWWT; met beoogde koppeling tussen recreatie, ecologie en zoetwateropgaven. Inventarisatie en raming van noodzakelijke aanpassingen aan kunstwerken gereed.	Neutraal	wat is de relatie met blauw/groene dooradering?Mogelijk ligt hier voor de vispassage de mogelijk verbinding met de boezem. Zie ook regel 40-43	Nee		Nee	
Vaarroutes	R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad		Neutraal		Nee		Nee	
Vaarroutes	R06	Overige opvaarten ?	In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te verbeteren.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Nog geen concrete plannen	Neutraal		Nee		Nee	
Kleiwinnning dijkbekleding	D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.	N00 -Verbeteren kwaliteit kwelder	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Neutraal	wat is buitendijks van de kwelder? zie verder 4,5,6m, mits past in kweldertotaal beeld,	Ja	zie 4,5,6 mits past in kweldertotaal beeld	Nee	
Kleiwinnning dijkbekleding	D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.	N00 - Verkwelderen zomerpolders	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Neutraal	zie 4,5,6m, mits past in kweldertotaal beeld	Ja	zie 4,5,6 mits past in kweldertotaal beeld	Nee	
Kleiwinnning dijkbekleding	D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	N00 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding.	Positief	maatregel zou kunnen passen in de mozaik en compacte maatregel klutenplas. Bundeling van maatregelen heeft de voorkeur mits de functies elkaar niet bijten.	Ja		Ja	mits ook ingezet als klutenplas.
Kleiwinnning dijkbekleding	D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	W00 - Verbreding watergangen N00 – Natuurvriendelijke oevers (GBD) R00 - Opvaarten Wierum-Ternaard R00 - Rondje St-Annaparochie	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige slib voor dijkbekleding.	Neutraal		Nee		Nee	

Onderwerp	No	Bouwsteen	Omschrijving	Meekoppelkans	Aandachtspunten	1DYK partij : NOARDEAST FRYSLAN					
						Hoe staat uw organisatie tegenover de maatregel?		Ligt hier een actieve rol voor jullie organisatie?		Is hier voor uw organisatie (co)financiering op mogelijk?	
						Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze
Buitendijks	N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.	D01- Kleiwinning buitendijks kwelder	Afstemming met Kweldertotaal-beeld.	Positief	Verjonging van de bestaande kwelders is positief voor de natuur. De vrijkomende klei kan worden gebruikt voor de dijkversterking.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Buitendijks	N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.	D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Cultuurhistorische en agrarische waarde zomerpolders. Natuurwaarden als onderdeel mozaiek.	Negatief	Deze vervullen nu ook een rol in de waterveildigheid en ecologie. Is een uniek landschap dat nergens langs de hele Waddenkust (van Noord Holland tot aan Denemarken) voorkomt. De landbouw is afhankelijk van de landbouwgronden in de zomerpolder ivm mestboekhouding. Past niet binnen de Omgevingsvisie NE-F ondanks dat het past binnen het Ruimtelijk Kwaliteitskader.	Ja	Zorgen dat de zomerdijken behouden blijven zoals ze nu zijn. En aandacht vragen voor het belang van de landbouw	Nee	Gemeente is geen voorstander van verwijderen/doorsteken zomerdijken.
Buitendijks	N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard		Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Staat niet in EP / PAGW-analyse: 'er is al genoeg kwelder, maar juist te weinig intergetijden gebied '	Positief	Kan mogelijk ingepast worden als alternatieve broedplek voor de visdieven die nu in Dokkum broeden en daar voor overlast zorgen.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente. We kunnen beleidsmatig ondersteunen dat de kwelder wordt ingericht als broedgebied.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Buitendijks	N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave	N02 - Verkwelderen zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Natura 2000-wetgeving.	Positief	Aandacht landbouw buitendijks: Eigendom niet afwaarderen t.b.v. natuur en moeten in eigendom blijven van de landbouw. Landbouw zorgt daarmee voor natuurbeheer. Dit kan bijdragen aan een duurzame landbouw.	Ja	Gemeente zet zich voor behoud van landbouw in de zomerpolders	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Buitendijks	N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.	N10 - Nieuwe vispassage D01- Kleiwinning buitendijks kwelder D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Afstemming ontwikkeling NP Lauwersmeer. Draagvlak i.v.m. agrarische gronden.	Negatief	Gemeente wil geen opening in de Waddenzeedijk. Zie argumenten Holwerd aan Zee. Als dit al moet komen dan bij of in het Lauwersmeergebied.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	BHR - Mogelijk sterkere bekleding N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Nader onderzoek naar stevigheid bekleding. Huidige landbouwkundig gebruik (schapen).	Positief	Mits dit past binnen het gemeentelijk groenstructuurplan en de ruimtelijk kwaliteitskader	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.		Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Getijdepoelen slibben dicht ? Passeerbaarheid voor kuikens bij klutenplas (geen grote gaten).	Positief	Positief op onderdeel natuurvriendelijke harde buitenbekleding. Bij de aandachtspunten staat een klutenplas genoemd. Gemeente is tegen een klutenplas op landbouwgrond. Een klutenplas zien wij gesitueerd in het Lauwersmeergebied (Hoek van de Bant)	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud			Positief	Draagt bij aan de biodiversiteit en vergroot groen-blauwe dooradering. Bij Wierum ziet de gemeente deze gecombineerd met het haventje en een bevaarbare Dyksfeart.	Ja	Alleen in de zin dat de gemeente ook het plan heeft de gemeentelijke bermen daar waar het bijdraagt te willen omvormen naar natuurbermen en daarmee ook de vergroting van de berging in het watersysteem	Ja	Alleen wat de gemeentelijke bermen betreffen die bijdragen aan waterberging. In het gebied van Dongeradielen.
Dijk	N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar optimalisatiemogelijkheden.	Positief	Goed voor de vismigratie.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Dijk	N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar effectiviteit / kansrijkheid locaties.	Positief	Goed voor de vismigratie. Aandachtspunt is de aanleg van paaiplekken. Hier aan koppelen de mogelijkheden voor groen-blauw doorading en opvaarten. E.e.a. zoals beschreven is in SWWT. Dus gemeente wil deze graag in Wierum.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Binnendijks	N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels ('klutenplas').	N06 - Bloem- en kruidenrijke dijk N10 - Nieuwe vispassage D03 - Kleiwinning binnendijks (put) N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W02 – Waterberging zoetwater W09 – Waterberging overlast		Negatief	Tenzij aangelegd in of tegen het Lauwersmeer (Hoek van de Bant) of bij bestaande dijksputten. Gemeente is tegen het ontwikkelen van een klutenplas op landbouwgrond. Zoetwaterberging zoekt de gemeente meer in het gehele watersysteem door sloot verbreding in combinatie met groen-blauwe dooradering.	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente	Nee	Natuurontwikkeling is geen kerntaak van de gemeente
Binnendijks	N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	BHR – Extensiever beheer door bredere natuurlijke watergangen KRW-opgave W01 - Verbreding watergangen		Positief	Groen-blauwe dooradering vergroot de robuustheid van het watersysteem. En is goed voor de biodiversiteit.	Ja	Alleen in de zin dat de gemeente ook het plan heeft de gemeentelijke bermen daar waar het bijdraagt te willen omvormen naar natuurbermen en daarmee ook de vergroting van de berging in het watersysteem	Ja	Alleen wat de gemeentelijke bermen betreffen die bijdragen aan waterberging
Binnendijks	N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.			Positief	Goed voor de biodiversiteit en de beleefbaarheid van het land. E.e.a. moet passen binnen het gemeentelijk groenstructuurplan en ruimtelijk kwaliteitsplan	Ja	Alleen in de zin dat de gemeente ook het plan heeft de gemeentelijke bermen daar waar het bijdraagt te willen omvormen naar natuurbermen en daaraan gekoppeld ook de vergroting van de berging in het watersysteem	Ja	Alleen wat de gemeentelijke bermen betreffen die bijdragen aan waterberging
Water op systeemniveau	W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	N12- Natuurvriendelijke oevers (GBD) R06 – Bevaarbare opvaarten R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Ruimtevraag t.a.v. van aanliggende percelen. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Verbreding van de watergangen is goed voor het inrichten van een robuust watersysteem. E.e.a. moet passen binnen het ruimtelijk kwaliteitskader. Aandachtspunt daarbij is dat de kleinere slootjes in het watersysteem niet worden gedempt (vergunningverlening door WF). Gemeente ziet die watergangen verbreed die historisch gezien al breder waren (zie landschapsbiografie). Dit zijn in de meeste gevallen de opvaarten. Deze kunnen dan door de inwoners ook gebruikt worden voor varen/beleefbaar maken van het gebied en dorpsommetjes.	Ja	Stimulering waterverbreding in historische opvaarten (zie landschapsbiografie).	Ja	Alleen ten behoeve van voorzieningen (vaar)recreatie.
Water op systeemniveau	W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Door verdamping behoorlijk verlies aan zoetwater. Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Mits passend binnen het ruimtelijk kwaliteitsplan en de landschapsbiografie van de gemeente. Gemeente is tegen het aanleggen van waterplassen op landbouwgrond.. Wetterskip hanteert twee typen bergingen: bij wateroverlast wordt gesproken over waterberging bij zoetwater ten tijd van droogte wordt gesproken van wateropvang. Beide moeten in het watersysteem aanwezig zijn.	Nee	Dit heeft te maken met het watersysteem. Daar is een taak van Wetterskip Fryslân.	Nee	Het vergroten van het watersysteem is geen taak van de gemeente.
Water op systeemniveau	W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	W02 – Waterberging zoetwater	Hogere peilen geeft (eerder) overlast bij lagergelegen percelen. Een combinatie met de bouwstenen voor waterberging in deze lage delen is dan kansrijk. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Hogere waterpeilen zorgen voor een grotere tegendruk tegen zout grondwater. En het watersysteem bevat meer water zodat het watersysteem langer water bevat in tijden van droogte. Aandachtspunt is dat het watersysteem moet kunnen reageren in tijden van wateroverschotten (hevige neerslag). Het systeem wordt daarmee technischer en daardoor kwetsbaarder. Een ander aandachtspunt is de funderingen van bestaande bebouwing. Deze mogen in geen geval daar schade van ondervinden (verzakking).	Nee	Dit heeft te maken met het watersysteem. Daar is een taak van Wetterskip Fryslân.	Nee	Het vergroten van het watersysteem is geen taak van de gemeente.
Water op lokaal niveau	W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.	Blue Energy, energieopwekking uit zoet-zout verschil	Koppeling met Spaarwater. Roptasyl is misschien betere locatie (blue energy) i.v.m. groter verziltingsvraagstuk. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal	Vraag is of daarmee juist niet extra zout grondwater wordt aangetrokken. Hier zal onderzoek naar moeten plaatsvinden.	Nee	Provincie en Wetterskip hebben een taak in het bestrijden van verzilting.	Nee	Tegen gaan van verzilting is geen taak voor de gemeente
Water op lokaal niveau	W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.		Koppeling met Spaarwater. Geschikte locaties nog in beeld te brengen. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren.	Ja	Slechts via stimulering.	Nee	Gemeente kan niet investeren op particulier terrein.
Water op perceelsniveau	W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven		Stimuleren door pilots ?	Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren. Bodemverbetering met organische stoffengehalte is goed voor het bodemleven, watervasthoudend vermogen van de grond.	Ja	Slechts via stimulering.	Nee	Gemeente kan niet investeren op particulier terrein.
Water op perceelsniveau	W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Positief	Elke druppel zoetwater dat de bodem kan worden ingebracht is gunstig voor het vergroten van de zoetwaterbel.	Ja	Gemeente kan regenwater dat nu versneld wordt afgevoerd op plekken daar waar het kan infiltreren. Maakt nu al onderdeel uit van het gemeentelijk rioleringsplan.	Ja	Gemeente heeft middelen beschikbaar om hemelwater af te koppelen in te laten infiltreren. E.e.a is wettelijk gezien wel gekoppeld aan de riolering omdat het geld wordt opgehaald via de Rioolheffing.
Water op perceelsniveau	W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Positief	Daarmee kan de landbouw in dit gebied, dat onderhevig is aan verzilting, langer blijven functioneren.	Ja	Slechts via stimulering.	Nee	Gemeente kan niet investeren op particulier terrein.
Waterafvoer	W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Waterberging ter voorkoming overlast gaat niet (of slechts ten dele) goed samen met zoetwaterberging, aangezien de berging voor (onvoorspelbare) piekbuien leeg moet zijn om goed te kunnen worden ingezet.	Positief	Een robuuster ingericht watersysteem is beter bestand tegen de steeds vaker optredende perioden met hevige neerslag. Gemeente zoekt dit in het verbreden van watergangen in combinatie groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het ruimtelijk kwaliteitskader en de landschapsbiografie. Gemeente is tegen het aanleggen van plassen op landbouwgrond.	Nee	Dit heeft te maken met het watersysteem. Daar is een taak van Wetterskip Fryslân.	Nee	Het vergroten van het watersysteem is geen taak van de gemeente.
Recreatief routenetwerk	R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	Verbinding diverse belevingsplekken langs de dijk	Het project is al uitgewerkt en uitvoeringsgereed; als meekoppelkans bij dijkversterking meegenomen. Mogelijk dat kleinere aanpassingen of aanvullingen wenselijk zijn als gevolg van realisatie ander bouwstenen langs de dijk.	Positief	Dit behoeft geen toelichting. Alle die deel uitmaken van Op Paad hebben hier positief over besloten.	Ja	Dit behoeft geen toelichting. Alle die deel uitmaken van Op Paad hebben hier positief over besloten.	Ja	Dit behoeft geen toelichting. Alle die deel uitmaken van Op Paad hebben hier positief over besloten. En hebben middelen beschikbaar gesteld.
Recreatief routenetwerk	R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPliW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	R01 - Op Paad lans it Waad R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Nog geen concrete projectvoorstellen.	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt. Verder heeft de gemeente een plan laten makken voor dorpommetjes in de driehoek Ferwert-Hegebeintum-Blije. Deze gaan ook richting het buitendijksgebied. De opmerking nog geen concrete voorstellen klopt niet	Ja	De gemeente is van mening dat dit de leefbaarheid van het gebied vergroot, de toeristen en recreanten beter worden bediend en daarmee de brede welvaart wordt gestimuleerd.	Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en informatievoorziening	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij KZH	Positief	Maakt deel uit van het vergroten van de leefbaarheid van de kuststrook. Het gebied wordt daarmee toeristisch recreatief aantrekkelijker	Nee	Ligt in gemeente Waadhoeke. Gemeente NE-F ondersteunt de plannen wel.	Nee	NE-F kan niet investeren in een andere gemeente
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.	R01 - Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM vanwege ontbreken raakvlak met dijk . Voor de gemeente een van de 'parels langs de waddenkust. Koppeling met cultuurhistorie en functie voor aangroei kwelder.'	Positief	Maakt deel uit van het vergroten van de leefbaarheid van de kuststrook. Het gebied wordt daarmee toeristisch recreatief aantrekkelijker. Aandachtspunt: palenscherm is niet het zelfde als het SoP project Kromme Horne.	Ja	Stimulering dat het object in stand wordt gehouden. Maakt deel uit van de cultuurhistorie	Nee	Object is in eigendom bij Wetterskip Fryslân.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM.	Positief	Dijksplein is er nu ook al en moet behouden blijven.	Nee	Dijksplein ligt op de dijk. Wetterskip plaatst alles terug dat nu ook op de dijk aanwezig is.	Nee	Dijksplein ligt op de dijk. Wetterskip plaatst alles terug dat nu ook op de dijk aanwezig is.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Belevingsplek Fiskershúske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum 't Fiskershúske.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt.	Ja		Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt. Verder heeft de gemeente een plan laten makken voor dorpommetjes in de driehoek Ferwert-Hegebeintum-Blije. Deze gaan ook richting het buitendijksgebied.	Ja	Wel dringt gemeente aan op gezamenlijke aankoop van gronden benodigd voor alle initiatieven langs de dijk en die nodig zijn t.b.v. de dijkversterking. We moeten niet 2x naar de landbouw voor de aankoop van gronden. Geldt ook voor Dongeradielen.	Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang reddingsboot bij Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt.	Nee	Opgang is er nu ook al. De opgang hoeft niet te worden verlengd en monument wordt niet verplaatst. WF zorgt dat alles wat nu op de dijk aanwezig is terug wordt geplaatst.	Nee	Opgang is er nu ook al. De opgang hoeft niet te worden verlengd en monument wordt niet verplaatst. WF zorgt dat alles wat nu op de dijk aanwezig is terug wordt geplaatst.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto's, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Positief	Gemeente heeft voor Peazens-Moddergat ingestemd met de voorstellen van het museum voor routering tussen de verschillende museale objecten. Deze worden momenteel in TPM verwerkt.	Ja	De gemeente is van mening dat dit de leefbaarheid van het gebied vergroot, de toeristen en recreanten beter worden bediend en daarmee de brede welvaart wordt gestimuleerd.	Ja	Mits de raad in Q3 2025 in kan stemmen met de voorstellen.
Vaarroutes	R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Onderdeel van initiatief SWWT; met beoogde koppeling tussen recreatie, ecologie en zoetwateropgaven. Inventarisatie en raming van noodzakelijke aanpassingen aan kunstwerken gereed.	Positief	De opvaarten dienen meerdere doelen naast de vaarrecreatie. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028. Als ze breder worden gemaakt kan de vrijkomende klei worden gebruikt voor de dijkversterking. De bredere watergangen dragen bij aan een robuuster watersysteem en hebben een bijdrage in groen-blauwe dooradering. In cmbinatie met vismigratie kan brak water uit de polder naar zee worden	Ja	Gemeente wil stimuleren dat die watergangen worden verbreed die vanuit de historie gezien ook breder waren. E.e.a. passend binnen het Ruimtelijk Kwaliteitskader, Omgevingsvisie NE-F en Landschapsbiografie.	Ja	Voor het herstellen van de sluis Noorderverlaat in Dokkum en het vervangen van 2 duikers door doorvaarbare duikers. E.e.a. is afhankelijk van raadsbesluit, hopelijk nog Q4 2024.
Vaarroutes	R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad		Positief	De opvaarten dienen meerdere doelen naast de vaarrecreatie. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028. Als ze breder worden gemaakt kan de vrijkomende klei worden gebruikt voor de dijkversterking. De bredere watergangen dragen bij aan een robuuster watersysteem en hebben een	Nee	Ligt in gemeente Waadhoeke. Gemeente NE-F ondersteunt de plannen wel.	Nee	NE-F kan niet investeren in een andere gemeente
Vaarroutes	R06	Overige opvaarten ?	In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te verbeteren.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Nog geen concrete plannen	Positief	Gemeente zet met name in op het bevaarbaar maken van de Aelsumerfeart, Ald Peazens, Wierumerfeart en dyksfeart. Daarnaast Ternaarder fear, Ferwerter feart en Hallumer feart. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de provinciale Gebruiksvisie Waterrecreatie 2050 en beleidsnota Gastvrij Fryslân 2028	Ja	Gemeente wil stimuleren dat die watergangen worden verbreed die vanuit de historie gezien ook breder waren. E.e.a. passend binnen het Ruimtelijk Kwaliteitskader, Omgevingsvisie NE-F en Landschapsbiografie.	Ja	En nee. Hallumerfeart ligt nog een opgave voor de provincie (ophogen brug in Ljouwerterwei). Voor de overige opvaarten is e.e.a. afhankelijk van besluitvorming in Q3 2025.
Kleiwinning dijkbekleding	D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.	N00 -Verbeteren kwaliteit kwelder	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Positief	Winning van lokale klei draagt bij een een CO2 neutralere aanleg van de dijk. Klei buitendijks winnen op locaties die niet gebruikt worden door de landbouw (waar ondernemers afhankelijk van zijn voor de mestboekhouding).	Nee	Kleiwinning buitendijks is geen taak van de gemeente	Nee	Kleiwinning buitendijks is geen taak van de gemeente
Kleiwinning dijkbekleding	D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.	N00 - Verkwelderen zomerpolders	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Negatief	Gemeente is voor het behoud van de zomerpolders t.b.v. de landbouw. Daar zijn ondernemers van afhankelijk qua mestboekhouding.	Nee	Gemeente is tegen het afgraven van de zomerpolders als dat ten koste gaat van de landbouw. En past ook niet binnen de Omgevingsvisie NE-F	Nee	Kleiwinning buitendijks is geen taak van de gemeente
Kleiwinning dijkbekleding	D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	N00 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding.	Neutraal	Alleen als de klei wordt gewonnen uit verbreding van watergangen zoals opvaarten en groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het Ruimtelijk Kwalisteitskader en Omgevingsvisie. Gemeente is dus tegen het graven van plassen in landbouwgrond.	Ja	Mits het gaat om gebruik van klei te verbreden opvaarten en groen-blauwe dooradering. Gemeente heeft geen actieve rol als het gaat om het graven van plassen op hoogwaardige landbouwgrond.	Nee	Kleiwinning is geen taak van de gemeente
Kleiwinning dijkbekleding	D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	W00 - Verbreding watergangen N00 – Natuurvriendelijke oevers (GBD) R00 - Opvaarten Wierum-Ternaard R00 - Rondje St-Annaparochie	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige slib voor dijkbekleding.	Positief	Alleen als de klei wordt gewonnen uit verbreding van watergangen zoals opvaarten en groen-blauwe dooradering. E.e.a. moet passen binnen het Ruimtelijk Kwalisteitskader en Omgevingsvisie.	Ja	Mits het gaat om gebruik van klei te verbreden opvaarten en groen-blauwe dooradering.	Ja	Kleiwinning is geen taak van de gemeente. Maar gemeente heeft wel bijgedragen aan baggeren Ferwerter feart. De vrijkomende klei wordt gebruikt voor de dijkversterking. Een zelfde vraagstuk heeft WF bij de gemeente voorgelegd voor de Aelsumerfeart. Daar moeten de onderhandelingen met WF nog starten.

Onderwerp	No	Bouwsteen	Omschrijving	Meekoppelkans	Aandachtspunten	1DYK partij : WETTERSKIP					
						Hoe staat uw organisatie tegenover de maatregel?		Ligt hier een actieve rol voor jullie organisatie?		Is hier voor uw organisatie (co)financiering op mogelijk?	
						Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze
Buitendijks	N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.	D01- Kleiwinning buitendijks kwelder	Afstemming met Kweldertotaal-beeld.	Positief	Belangrijk voor WF is dat het voorland een bepaalde hoogte houden in het kader van waterveiligheid (raakvlak dijkontwerp). Dynamiek in de kwelders levert (mogelijk) een positieve bijdrage aan vismigratie. Raakvlak: de vrijkomende materialen (klei) kunnen worden gebruikt voor de brede groene dijk.	Nee	WF kan alleen een actieve rol vervullen als WF deze maatregel nodig heeft voor de natuuropgave van de dijkversterking en/of we de mogelijkheid hebben klei te onttrekken voor de dijkversterking. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	In basis is er geen (co)financiering mogelijk vanuit WF. Als wij er echter belang bij hebben vanuit de dijkversterking (natuuropgave / kleiwinning) dan is er mogelijkheid voor (co)financiering.
Buitendijks	N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.	D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Cultuurhistorische en agrarische waarde zomerpolders. Natuurwaarden als onderdeel mozaiek.	Positief	Voor WF is het belangrijk dat het voorland een bepaalde hoogte houden in het kader van waterveiligheid (raakvlak dijkontwerp). Overige nadelen van doorsteken of afgraven zomerkades: (a) er komt meer vloedmerk, (b) er komt vaker water tegen de dijk aan te staan wat leidt tot meer schade, (c) de eventueel aanwezige teensloot slibt vaker dicht. Deze naderelen leiden tot meer onderhoud op en aan de dijk waardoor de (beheer)kosten toenemen. Op de langere termijn zal door het aanslibben van de zomerpolders, de (exploitatie)kosten van beheer afnemen. Dat is de reden dat deze maatregel door WF als positief is beoordeeld. Raakvlak: de vrijkomende materialen (klei) kunnen worden gebruikt voor de brede groene dijk.	Nee	WF kan alleen een actieve rol vervullen als WF deze maatregel nodig heeft voor de natuuropgave van de dijkversterking en/of we de mogelijkheid hebben klei te onttrekken voor de dijkversterking. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	In basis is er geen (co)financiering mogelijk vanuit WF. Als wij er echter belang bij hebben vanuit de dijkversterking (natuuropgave / kleiwinning) dan is er mogelijkheid voor (co)financiering.
Buitendijks	N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard		Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Staat niet in EP / PAGW-analyse: 'er is al genoeg kwelder, maar juist te weinig intergetijden gebied '	Neutraal	WF is eigenaar van deze kwelders, maar heeft interesse om het deel buiten de reserveringszone in eigendom over te dragen. De kwelders hebben in de huidige omvang een positief effect op de waterveiligheidsopgave. Echter moet er een brede afweging plaats vinden met daarbij in het oog houdend het effect op natuur. Uitbreiden van de kwelders kan een positief of negatief effect hebben. In het eerste geval kan het helpen om de natuuropgave van de dijkversterking in te vullen, maar in het tweede geval kan het in het gebied leiden tot een grotere uitdaging op het gebied van natuur.	Nee	In basis heeft WF geen actieve rol. Alleen als het uitbreiden van de kwelders een positief effect heeft voor natuur en/of als er een achterliggend dijktraject is afgekeurd. In het laatste geval kan het uitbreiden van de kwelder onderdeel uitmaken van de oplossingsrichting van de dijkversterking. Op dit moment is hiervan echter geen sprake. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	In basis is er geen (co)financiering mogelijk vanuit WF. Als wij er echter belang bij hebben vanuit de dijkversterking (natuuropgave / kleiwinning) dan is er mogelijkheid voor (co)financiering.
Buitendijks	N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave	N02 - Verkwelderen zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Natura 2000-wetgeving.	Neutraal	De maatregel draagt voor WF bij aan de robuustheid van het systeem en draagt bij aan het vergroten van natuurwaarden. Echter is onduidelijk wat deze maatregel exact behelst (concreetheid mist). Een brede afweging vanuit de verschillende belangen is hierdoor nu niet mogelijk.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF. De kans wordt vergroot als je een ecologische doelstelling er aan kan verbinden (natuurvriendelijke oevers). Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.
Buitendijks	N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.	N10 - Nieuwe vispassage D01- Kleiwinning buitendijks kwelder D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Afstemming ontwikkeling NP Lauwersmeer. Draagvlak i.v.m. agrarische gronden.	Negatief	Een opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging is voor WF geen onderdeel van het VKA en daarmee niet toe te passen in het tijdsbestek van het IIP. Het zou een uitdaging betekenen vanuit waterveiligheidsoogpunt als we een opening creeëren in de dijk of de dijk verleggen. We hebben deze maatregel nu beschouwd vanuit het idee dat het om de primaire kering gaat (niet zijnde zomerkades).	Nee	Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.
Dijk	N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	BHR - Mogelijk sterkere bekleding N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Nader onderzoek naar stevigheid bekleding. Huidige landbouwkundig gebruik (schapen).	Positief	Een soortenrijk mengsel ziet WF als positieve ontwikkeling voor de biodiversiteit. Uitdaging zit in de beheerkosten en dus de combinatie tussen kruidenrijk en schapenbeweiding. Intern nog te verkennen of een soortenrijk mengsel samen kan gaan met schapenbeweiding. Onze ervaringen zijn dat schapenbeweiding leidt tot de beste grasmat. Combinatie beheertype en kwaliteit van de (onder)grond bepalen samen de uiteindelijke kwaliteit van de grasmat. Uitgangspunt van WF -op dit moment- is wel: het mag niet leiden tot een kostenverhoging van beheerkosten.	Ja	Een soortenrijk grasmengsel ziet WF als inpassingsopgave van de dijkversterking.	Ja	Een soortenrijk grasmengsel ziet WF als inpassingsopgave en is daarmee subsidiabel voor het HWBP.
Dijk	N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting van biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.		Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Getijdepoelen slibben dicht ? Passeerbaarheid voor kuikens bij klutenplas (geen grote gaten).	Positief	Een natuurvriendelijke harde bekleding ziet WF als positieve ontwikkeling voor de biodiversiteit. De maatregelen die wij nog bekijken zijn een zetsteenbekleding met toplaag (eco/bassalt) en/of hard substraat bij de teen. Creeren van poelen is per situatie afhankelijk of het een reeele optie is. Bepalend is of ze wel of niet dichtslibben.	Ja	Een zetsteenbekleding met toplaag (eco/bassalt) en/of hard substraat bij de teen ziet WF als inpassingsopgave.	Ja	Een natuurvriendelijke harde bekleding ziet WF als inpassingsopgave en is daarmee subsidiabel voor het HWBP.
Dijk	N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud			Neutraal	WF: alleen bij TPM en Peazemerlannen is er binnendijks een teensloot aanwezig. Bij TPM is vooralsnog geen rekening gehouden met het verbreden van de bestaande teensloot. Deze maatregel zou voor TPM de waterveiligheidsopgave raken (binnenwaartse stabiliteit). Op basis van het voorstel moet WF het effect voor het dijkontwerp van TPM bekijken. WF legt daarnaast het voorstel naast de analyse Baggerprofiel - Theoretisch profiel (kaart WF). Dit om raakvlakken in beeld te brengen.	Nee	Tenzij wij hier een opgave hebben als WF. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.
Dijk	N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar optimalisatiemogelijkheden.	Positief	WF heeft een opgave om bestaande vispassages te monitoren en verbeteren. Aandachtspunt hierbij is de beschikbaarheid van voldoende zoetwater. Een tekort aan zoetwater kan betekenen dat de vispassage in die periode niet kan functioneren.	Ja	Er is een opgave van WF.	Ja	Er is een opgave van WF: KRW en biodiversiteit. De mate van (co)financiering is nu niet vast te stellen. Het is een KRW-maatregel.
Dijk	N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar effectiviteit / kansrijkheid locaties.	Positief	WF staat er positief tegenover als met de maatregel een KRW doel wordt gerealiseerd. Verder zou de aanleg van een nieuwe vispassage kunnen leiden tot een verbetering van de biodiversiteit. Aandachtspunt bij de aanleg van een nieuwe vispassage is de beschikbaarheid van voldoende zoetwater. Een tekort aan zoetwater kan betekent dat de vispassage in die periode niet kan functioneren.	Ja	WF kan kennis en capaciteit inbrengen. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	Nee, op dit moment geen financiën beschikbaar vanuit WF. Op termijn liggen er kansen om hier middelen voor vrij te maken.
Binnendijks	N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels ('klutenplas').	N06 - Bloem- en kruidenrijke dijk N10 - Nieuwe vispassage D03 - Kleiwinning binnendijks (put) N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W02 – Waterberging zoetwater W09 – Waterberging overlast		Positief	Voor WF maatregel is mogelijk nodig in het kader van de natuuropgave van de dijkversterking (nog vast te stellen met BG). Als dit het geval is dan heeft WF een direct belang bij de maatregel. WF heeft ook een actieve rol als de maatregel wordt ingezet voor de PAGW. De maatregel kan ook klei opleveren voor de dijk (zie maatregel D03).	Ja	WF kan alleen een actieve rol vervullen als WF deze maatregel nodig heeft voor de natuuropgave van de dijkversterking en/of we de mogelijkheid hebben klei te onttrekken voor de dijkversterking. Ook als het een PAGW-maatregel is hebben we hierin een actieve rol. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Ja	Als de maatregel voor WF invulling geeft aan de natuuropgave en/of er klei kan worden gewonnen voor de dijkversterking dan is er mogelijkheid voor (co)financiering. Als de maatregel wordt ingezet voor de PAGW dan komt de financiering vanuit de PAGW.
Binnendijks	N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	BHR – Extensiever beheer door bredere natuurlijke watergangen KRW-opgave W01 - Verbreding watergangen		Positief	WF: het antwoord op deze vraag is afhankelijk van ons eventuele belang bij deze maatregel. Dit belang hangt samen met de locatie van de maatregel. Er kan op voorhand en op basis van een theoretische exercitie geen akkoord op worden gegeven door WF. Let op, het belang van WF is locatiespecifiek.	Ja	Er is een opgave van WF voor bepaalde locaties.	Ja	Er is mogelijk (co)financiering mogelijk vanuit WF. Er zijn namelijk budgetten beschikbaar in het kader van het integraal leggerprofiel en klimaatadaptatie (incidenteel investeringsgeld). Er is geen budget beschikbaar voor exploitatie (B&O).
Binnendijks	N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.			Positief	WF heeft een belang bij de aanleg van bloemrijke stroken bij sommige watergangen. Dit om afspoeling te voorkomen/tegen te gaan (onderdeel van het ANLB). Let op, het belang van WF is locatiespecifiek.	Ja	Er is een opgave van WF voor bepaalde locaties.	Ja	Er is mogelijk (co)financiering mogelijk vanuit WF. Er zijn namelijk budgetten beschikbaar in het kader van het integraal leggerprofiel en klimaatadaptatie (incidenteel investeringsgeld). Er is geen budget beschikbaar voor exploitatie (B&O).
Water op systeemniveau	W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	N12- Natuurvriendelijke oevers (GBD) R06 – Bevaarbare opvaarten R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Ruimtevraag t.a.v. van aanliggende percelen. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Neutraal	Voor WF draagt meer oppervlaktewater positief bij aan het bergend vermogen in een gebied. Hierdoor kunnen extreme neerslagpieken beter worden opgevangen (minder snelle peilstijging en dus minder wateroverlast à positief (en klimaatrobuust) Aandachtspunt: sloten niet verdiepen in verband met zoute kwel. Bijdrage aan zoetwaterbeschikbaarheid is beperkt. Er verdampt in droge perioden 4-5 mm per dag uit het oppervlaktewater. 10 cm peilstijging is dus net voldoende om er voor te zorgen dat gedurende 2 weken het waterpeil niet onder het streefpeil zakt als geen wateraanvoer vanuit de boezem/IJsselmeer meer mogelijk is. Als je het water ook nog wilt benutten voor beregening kan je met 10 cm peilverhoging in een gemiddelde polder ongeveer 1 dag vooruit (schatting met 2 mm beregening/infiltratie van de sloot naar het grondwater over de hele oppervlakte van de polder). Extreme tijdelijke peilverhogingen betekenen een groot risico als in een gebied een extreme zomerbui valt. Dan zit immers alle bergingsruimte vol (dus: negatief). Water opslaan voor een droge periode betekent dus dat grote peilfluctuaties naar boven mogelijk moeten zijn. Het laten uitzakken van de waterstand beneden het polderpeil betekent dat via de ondergrond zout water wordt aangetrokken (kwel). Dus: negatief. Er is een kaart beschikbaar van locaties waar we op dit moment niet voldoen aan de legger. Hier kan verbreding van de watergang voor WF positief uitpakken.Een verbreding van de watergang kan worden gecombineerd met maatregel N12. Dus: positief.	Nee	Er is een opgave van WF voor bepaalde locaties. De kans wordt vergroot als je een ecologische doelstelling er aan kan verbinden (natuurvriendelijke oevers - maatregel N12).	Nee	WF: mogelijk financiering beschikbaar vanuit BOVI (klimaatadaptatie).
Water op systeemniveau	W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Door verdamping behoorlijk verlies aan zoetwater. Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Neutraal	De maatregel draagt voor WF mogelijk positief bij aan de zoetwaterbeschikbaarheid en/of waterbergend vermogen. Echter dient als de locatie bekend is een brede afweging vanuit de verschillende belangen te worden gemaakt. Het is daarbij de vraag of in het kader van waterberging de plek dichtop de dijk het meeste rendement oplevert. Aandachtspunt: weggraven klei betekent dat zout grondwater makkelijker omhoog komt. Watervasthouden kan dus alleen boven het streefpeil van de polder. Dan moet je een voorziening (gemaal) bouwen om het water in het meer te krijgen. Verder moet je grote waterstandsfluctuaties toestaan om een significante bijdrage te leveren aan de zoetwaterbeschikbaarheid. We gaan dus als WF in de basis geen waterbergingen of zoetwaterbasins creëren. Aandachtspunt: bij de concretisering van de maatregel dient rekening te worden gehouden met eventueel oplopende beheer- en onderhoudskosten voor WF.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.
Water op systeemniveau	W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	W02 – Waterberging zoetwater	Hogere peilen geeft (eerder) overlast bij lagergelegen percelen. Een combinatie met de bouwstenen voor waterberging in deze lage delen is dan kansrijk. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	WF staat positief tegenover vooral het eerste deel van de maatregel (peilverhoging/bandbreedte). Voor zoetwaterbeschikbaarheid geldt hetzelfde zoals benoemd bij W02.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.	Nee	Er is vanuit WF wellicht (co)financiering mogelijk vanuit (BOVI).
Water op lokaal niveau	W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.	Blue Energy, energieopwekking uit zoet-zout verschil	Koppeling met Spaarwater. Roptasyl is misschien betere locatie (blue energy) i.v.m. groter verziltingsvraagstuk. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Negatief	Een concrete maatregel zal worden beoordeeld door WF vanuit haar rol als beheerder van het watersysteem (kwantiteit/kwaliteit). Op voorhand zijn er wel zorgen over de werking van verticale drainage, het beheer en onderhoud en de toekomstige werking (= risico). Aandachtspunt is waar het zoute water wordt geloosd. Kan niet binnendijks op het oppervlaktewater.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.
Water op lokaal niveau	W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.		Koppeling met Spaarwater. Geschikte locaties nog in beeld te brengen. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal	WF staat neutraal ten opzicht van deze maatregel. Ondergrondse wateropslag is nl een maatregel tbv een individuele boer of een collectief van boeren. Het is een manier om onafhankelijk te worden van wateraanvoer. Met 1 systeem neemt de vraag naar zoetwater nog niet significant af, maar bij een toenemend aantal systemen kan het wel gunstig zijn voor WF. Een concrete maatregel zal worden beoordeeld door WF vanuit haar rol als beheerder van het watersysteem (kwantiteit/kwaliteit).	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.
Water op perceelsniveau	W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven		Stimuleren door pilots ?	Neutraal	Past vanuit belang van WF in de BOVI. Zit mogelijk ook nog een haakje bij ecologie/waterkwaliteit. Leidt tot minder afstroming van de percelen. Een concrete maatregel zal worden beoordeeld door WF vanuit haar rol als beheerder van het watersysteem (kwantiteit/kwaliteit).	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.
Water op perceelsniveau	W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Neutraal	WF heeft geen invloed op de aanleg van verticale drainage (niet vergunningsplichtig). WF heeft niet direct belang, maar staan wel positief tegenover deze ontwikkeling.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.
Water op perceelsniveau	W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Neutraal	WF beoordeeld deze maatregel in beginsel als neutraal. In combinatie met anti-verziltingsdrainage is dit goed voor de zoetwaterlens. Hogere peilen zijn nl gunstig tegen verzilting van het oppervlaktewater (sloten). Er is wel een risico op versnippering van het watersysteem en het leidt tot de afname van waterberging. De wijze en manier waarop deze maatregel wordt uitgevoerd zijn bepalend voor het eindoordeel (positief, neutraal of negatief). Een concrete maatregel zal worden beoordeeld door WF vanuit haar rol als beheerder van het watersysteem (kwantiteit/kwaliteit).	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.	Nee	Tenzij op een later moment blijkt dat we hier een opgave hebben als WF.
Waterafvoer	W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Waterbehoefte van de 'klutenplassen' gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Waterberging ter voorkoming overlast gaat niet (of slechts ten dele) goed samen met zoetwaterberging, aangezien de berging voor (onvoorspelbare) piekbuien leeg moet zijn om goed te kunnen worden ingezet.	Positief	Deze maatregel past in de BOVI. Al is wel de vraag wat hier bedoeld wordt met 'inrichten'. De laagste delen binnen een peilvak zijn nl het kwetsbaarst voor wateroverlast tijdens extreme neerslag. Daar is geen inrichting voor nodig. Hoeveel behoefte wij hebben aan extra waterberging is afhankelijk van het feit of we wel of niet voldoen aan de normering regionale wateroverlast. In de huidige situatie voldoet het hele gebied aan deze normering. Verhang en onderhoud kan hier en daar wel zorgen voor problemen. Dit geldt vooral voor het gebied van Zwarte Haan en de opmaling bij Nes. Vanuit de toetsing regionale wateroverlast is er dus geen opgave voor WF. Het is wel zo dat als je ruimte zoekt voor andere functies, zoals natuur het dan slim is om te kijken naar de laagste delen van de systemen, omdat deze altijd kwetsbaarder zijn dan de hoge delen. Als je toch iets wilt doen voor wateroverlast tijdens extremen (extremer dan de toetsnormen) dan zijn ook de laagste delen interessant. Inrichten zou WF hier liever zien als: voorkomen dat in de meest kwetsbare delen ontwikkelingen zijn die niet goed samengaan met wateroverlast. WF staat positief tegenover de maatregel, maar dit is wel afhankelijk van de specifieke locatie. Vraag die daarbij beantwoord moet worden is: zijn er ergens langs de dijk probleemplekken aan te wijzen?	Ja	Er is een opgave van WF voor probleemlocaties.	Ja	Mogelijk financiering vanuit WF Programma Klimaatadaptatie.
Recreatief routenetwerk	R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	Verbinding diverse belevingsplekken langs de dijk	Het project is al uitgewerkt en uitvoeringsgereed; als meekoppelkans bij dijkversterking meegenomen. Mogelijk dat kleinere aanpassingen of aanvullingen wenselijk zijn als gevolg van realisatie ander bouwstenen langs de dijk.	Positief	WF staat er positief tegenover, tenzij het een (formeel) aangewezen fietspad wordt. Fietsers worden door WF gedoogd.	Nee	Als WF zijn we zijn onderdeel van de stuurgroep OPLIW en ondersteunen de doelen.	Nee	WF ziet het als een initiatief van derden. Financiering moet komen vanuit de initiatiefnemer(s).
Recreatief routenetwerk	R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPliW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	R01 - Op Paad lans it Waad R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Nog geen concrete projectvoorstellen.	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere waterveiligheid (incl. beheer en onderhoud).	Nee	Het is een initiatief van derden. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	WF ziet het als een initiatief van derden. Financiering moet komen vanuit de initiatiefnemer(s).
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en informatievoorziening	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij KZH	Neutraal	De maatregel is niet meegekoppeld in dijkversterkingsopgave van WF. In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere waterveiligheid (incl. beheer en onderhoud).	nee	Het is een initiatief van derden. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	WF ziet het als een initiatief van derden. Financiering moet komen vanuit de initiatiefnemer(s).
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.	R01 - Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM vanwege ontbreken raakvlak met dijk . Voor de gemeente een van de 'parels langs de waddenkust. Koppeling met cultuurhistorie en functie voor aangroei kwelder.'	Positief	WF staat positief tegenover de maatregel. De maatregel draagt bij aan behoud van de kwelder t.b.v. golfremmende werking voor de dijk.	nee	Het is een initiatief van derden. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	WF ziet het als een initiatief van derden. Financiering moet komen vanuit de initiatiefnemer(s).
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM.	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere waterveiligheid (incl. beheer en onderhoud).	Nee	Het is een initiatief van derden. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	WF ziet het als een initiatief van derden. Financiering moet komen vanuit de initiatiefnemer(s).
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Belevingsplek Fiskershûske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum 't Fiskershûske.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere waterveiligheid (incl. beheer en onderhoud).	Nee	Het is een initiatief van derden. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	WF ziet het als een initiatief van derden. Financiering moet komen vanuit de initiatiefnemer(s).
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere waterveiligheid (incl. beheer en onderhoud).	Nee	Het is een initiatief van derden. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	WF ziet het als een initiatief van derden. Financiering moet komen vanuit de initiatiefnemer(s).
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang reddingsboot bij Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere waterveiligheid (incl. beheer en onderhoud).	Nee	Het is een initiatief van derden. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	WF ziet het als een initiatief van derden. Financiering moet komen vanuit de initiatiefnemer(s).
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto's, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal	In het geval er maatregelen in de beschermingszone van de dijk worden getroffen, dienen deze door WF te worden beoordeeld op het vlak van onder andere waterveiligheid (incl. beheer en onderhoud).	Nee	Het is een initiatief van derden. Als bevoegd gezag heeft WF een rol om de waterveiligheid te borgen bij maatregelen in de beschermingszone van de waterkering.	Nee	WF ziet het als een initiatief van derden. Financiering moet komen vanuit de initiatiefnemer(s).
Vaarroutes	R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Onderdeel van initiatief SWWT; met beoogde koppeling tussen recreatie, ecologie en zoetwateropgaven. Inventarisatie en raming van noodzakelijke aanpassingen aan kunstwerken gereed.	Neutraal	Voor WF zijn er diverse aandachtspunten bij de maatregelen van de opvaarten. Wanneer een watergang bevaarbaar wordt gemaakt voor motorvaartuigen, moeten hier aanpassingen aan worden gedaan. Denk hierbij aan de aanleg van verharde oevers of het verbreden van watergangen om de oevers te beschermen, met bijbehorende kosten voor zowel aanleg als beheer en onderhoud. Daarnaast moeten bestaande kunstwerken worden aangepast en zullen er nieuwe kunstwerken worden gerealiseerd, die vervolgens ook beheerd en onderhouden moeten worden. Aandachtspunt: kans op doorsnijden peilgrenzen. Sluis is geen goed kunstwerk om waterafvoer of doorspoeling te regelen. Verdiepen (en verbreden slootbodem) watergangen kan voor extra verzilting zorgen doordat weerstandbiedende kleilaag doorgraven wordt. Effect hiervan neemt toe naarmate de zeespiegel stijgt. Aandachtspunt: de ecologische toestand mag niet verslechteren vanuit eigen doelstellingen en KRW. Het bevaarbaar maken van watergangen kan een risico geven op verslechtering van de kwaliteit.	Nee	Als bevoegd gezag heeft WF hier een rol in om de maatregel te beoordelen.	Nee	Mogelijk dat er financiering beschikbaar is vanuit andere opgaven van WF, maar hier is nu geen zicht op.
Vaarroutes	R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad		Neutraal	Voor WF zijn er diverse aandachtspunten bij de maatregelen rondom de opvaarten. Wanneer een watergang bevaarbaar wordt gemaakt voor motorvaartuigen, moeten hieraan aanpassingen worden gedaan. Denk hierbij aan de aanleg van verharde oevers of het verbreden van watergangen om de oevers te beschermen, met bijbehorende kosten voor zowel aanleg als beheer en onderhoud. Daarnaast moeten bestaande kunstwerken worden aangepast en zullen er nieuwe kunstwerken worden gerealiseerd, die vervolgens ook beheerd en onderhouden moeten worden. De toestand mag niet verslechteren vanuit eigen doelstellingen en KRW. Het bevaarbaar maken van watergangen kan een risico geven op verslechtering van de kwaliteit.	Nee	Als bevoegd gezag heeft WF hier een rol in om de maatregel te beoordelen. Wij hebben hier wel een opgave als het gaat om het baggeren van vaarroutes.	Nee	Mogelijk dat er financiering beschikbaar is vanuit andere opgaven van WF, maar hier is nu geen zicht op.
Vaarroutes	R06	Overige opvaarten ?	In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te verbeteren.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Nog geen concrete plannen	Neutraal	Voor WF zijn er diverse aandachtspunten bij de maatregelen rondom de opvaarten. Wanneer een watergang bevaarbaar wordt gemaakt voor motorvaartuigen, moeten hieraan aanpassingen worden gedaan. Denk hierbij aan de aanleg van verharde oevers of het verbreden van watergangen om de oevers te beschermen, met bijbehorende kosten voor zowel aanleg als beheer en onderhoud. Daarnaast moeten bestaande kunstwerken worden aangepast en zullen er nieuwe kunstwerken worden gerealiseerd, die vervolgens ook beheerd en onderhouden moeten worden. De toestand mag niet verslechteren vanuit eigen doelstellingen en KRW. Het bevaarbaar maken van watergangen kan een risico geven op verslechtering van de kwaliteit.	Nee	Als bevoegd gezag heeft WF hier een rol in om de maatregel te beoordelen.	Nee	Mogelijk dat er financiering beschikbaar is vanuit andere opgaven van WF, maar hier is nu geen zicht op.
Kleiwinning dijkbekleding	D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.	N00 -Verbeteren kwaliteit kwelder	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Positief	Gelet op de hoeveelheid grond wordt de maatregel door WF als positief beoordeeld: kosten, duurzaamheid, minder hinder (transport), et cetera. Aandachtspunt is dat de grond mogelijk niet voldoet aan beleid van WF (minerale olieen en PFAS). De kans dient te worden beoordeeld op basis van het vastgestelde (grondstromen)afwegingskader.	Ja	Intern WF en/of samen met de eventuele initiatiefnemer dienen de hergebruiksmogelijkheden van de vrijkomende grond te worden beoordeeld	Ja	Als de grond voor WF geschikt is voor toepassing in de dijkversterking dan is er mogelijkheid voor (co)financiering.
Kleiwinning dijkbekleding	D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.	N00 - Verkwelderen zomerpolders	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Positief	Als er voor WF geschikte grond beschikbaar komt voor toepassing in de dijkversterking, kan dit voor ons een grote meerwaarde hebben. Het is belangrijk dat we zo'n kans beoordelen op basis van het vastgestelde afwegingskader. Aandachtspunt: onderzoek naar eventuele negatief effect op het dijkontwerp vanuit het oogpunt van waterveiligheid.	Ja	Intern WF en/of samen met de eventuele initiatiefnemer dienen de hergebruiksmogelijkheden van de vrijkomende grond én de impact van de maatregel op het dijkontwerp te worden beoordeeld	Ja	Als de grond voor WF geschikt is voor toepassing in de dijkversterking dan is er mogelijkheid voor (co)financiering.
Kleiwinning dijkbekleding	D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	N00 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding.	Positief	Als er voor WF geschikte grond beschikbaar komt voor toepassing in de dijkversterking, kan dit voor ons een grote meerwaarde hebben. Het is belangrijk dat we zo'n kans beoordelen op basis van het vastgestelde (grondstromen)afwegingskader. Aandachtspunt waterveiligheid: onderzoek naar eventuele negatief effect op het dijkontwerp vanuit het oogpunt van waterveiligheid. Aandachtspunt bij realisatie binnendijkse plas: weggraven/doorgraven kleilaag betekent mogelijk risico op zoute kwel. Afvoer van water uit dergelijke plassen naar elders is ook een aandachtspunt. Mogelijk negatief effect op zoutgehalte omliggende sloten of grotere doorspoelvraag om sloten door te spoelen ten behoeve van landbouw. Pas bij concrete locaties kan effect goed worden beoordeeld. Extra oppervlaktewater betekent extra berging (positief), maar er is ijn dat kader geen directe opgave vanuit WF om dit te realiseren.	Ja	Intern WF en/of samen met de eventuele initiatiefnemer dienen de hergebruiksmogelijkheden van de vrijkomende grond én de impact van de maatregel op het dijkontwerp te worden beoordeeld	Ja	Als de grond voor WF geschikt is voor toepassing in de dijkversterking dan is er mogelijkheid voor (co)financiering.
Kleiwinning dijkbekleding	D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	W00 - Verbreding watergangen N00 – Natuurvriendelijke oevers (GBD) R00 - Opvaarten Wierum-Ternaard R00 - Rondje St-Annaparochie	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige slib voor dijkbekleding.	Neutraal	Aanname WF is dat het hierbij gaat om voor de dijkversterking kleine partijen slib, waarvoor (mogelijk) een uitgebreid ver-/bewerkingsproces nodig is om het slib te laten rijpen tot klei. Aanvullend is de milieuhygienische en fysische samenstelling van het slib een aandachtspunt. Iedere concrete kans wordt beoordeeld conform het WF (grondstromen)afwegingskader (combinatie afweging op kwaliteit, kwantiteit, duurzaamheid, kosten etc). Het gaat voor ons om het baggerprogramma van WF (hoofdwatergangen).	Ja	Het gaat om watergangen die in beheer zijn van WF. Ook de beoordeling dient te worden uitgevoerd door WF.	Ja	Als de slib geschikt is voor toepassing binnen de dijkversterking dan is er mogelijkheid voor (co)financiering. Daarnaast kan er mogelijk budget worden vrijgemaakt uit het programma voor onderhoudsbaggerwerk. Toelichting op dekking via HWBP: Het HWBP toetst de raming van de dijkversterking aan het principe van 'sober en doelmatig'. De eenheidsprijzen in de raming moeten marktconform zijn. Als de eenheidsprijs van een partij grond door extra bewerking aanzienlijk hoger uitvalt, kan het gebeuren dat slechts een deel van deze kosten subsidiabel is vanuit HWBP.

Onderwerp	No	Bouwsteen	Omschrijving	Meekoppelkans	Aandachtspunten	1DYK partij : WAADHOEKE					
						Hoe staat uw organisatie tegenover de maatregel?		Ligt hier een actieve rol voor jullie organisatie?		Is hier voor uw organisatie (co)financiering op mogelijk?	
						Positief / Neutraal / Negatief	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze	Ja / Nee	Toelichting op deze keuze
Buitendijks	N01	Verbeteren kwaliteit kwelder	Meer dynamiek op de kwelders creëren door het verwijderen van barrières, (deels) afgraven van hoog opgeslibte delen en/of het aanbrengen van geulen.	D01- Kleiwinning buitendijks kwelder	Afstemming met Kweldertotaal-beeld.	Neutraal	Moet eerst afgestemd worden met de pachters buitendijks	Nee	We worden graag meegnoemen in beoogde locaties voor de betreffende werkzaamheden. Tevens Waadhoeke graag vooraf informeren wanneer er gesprekken plaatsvinden met pachters.	Nee	
Buitendijks	N02	Verkwelderen zomerpolders	Doorsteken of afgraven van zomerkades en daarmee creëren van een meer dynamisch kweldermilieu op de huidige zomerpolders.	D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Cultuurhistorische en agrarische waarde zomerpolders. Natuurwaarden als onderdeel mozaiek.	Neutraal	Nvt voor Waadhoeke	Nee		Nee	
Buitendijks	N03	Kwelders ontwikkelen	Uitbreiden van de bestaande kwelders bij Wierum en Ternaard		Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Staat niet in EP / PAGW-analyse: ‘er is al genoeg kwelder, maar juist te weinig intergetijden gebied ‘	Neutraal	Nvt voor Waadhoeke	Nee		Nee	
Buitendijks	N04	Realisatie NNN-opgave	Realiseren van nieuwe natuur buitendijks door invulling resterende NNN-opgave	N02 - Verkwelderen zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Natura 2000-wetgeving.	Neutraal	Afstemmen met pachters	Nee	We worden graag meegnoemen in beoogde locaties voor de betreffende werkzaamheden. Tevens	Nee	
Buitendijks	N05	Vergroten buitendijks areaal	Creëren van meer ruimte voor de Waddenzee door opening in de dijk of plaatselijke dijkteruglegging i.c.m. ontwikkeling kweldernatuur.	N10 - Nieuwe vispassage D01- Kleiwinning buitendijks kwelder D02 – Kleiwinning buitendijks zomerpolders	Afstemming met Kweldertotaal-beeld. Afstemming ontwikkeling NP Lauwersmeer. Draagvlak i.v.m. agrarische gronden.	Neutraal	Nvt voor Waadhoeke	Nee		Nee	
Dijk	N06	Bloem- en kruidenrijke dijk	Ontwikkelen en beheren van een bloem- en kruidenrijke vegetatie op de dijktaluds.	BHR - Mogelijk sterkere bekleding N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Nader onderzoek naar stevigheid bekleding. Huidige landbouwkundig gebruik (schapen).	Positief	Waadhoeke vindt het belangrijk dat dit op alle dijktrajecten wordt toegepast voor het volledige dijklichaam. Dit is ook meerdere keren ingebracht vanuit Waadhoeke.	Nee	Betreft een maatregele vanuit PAGW oorspronkelijk. Wel blijven we graag inhoudelijk aangehaakt op concrete locatiekeuzes	Nee	
Dijk	N07	Natuurvriendelijke harde buitenbekleding	Natuurvriendelijke onderwaterbekleding en hard substraat ten behoeve van vergroting biodiversiteit. Creëren poelen in de getijdenzone van de steenbestorting als vestigingsmogelijkheid voor diverse organismen.		Keuzes al gemaakt i.h.k.v. dijkversterkingsprojecten KZH en TPM. Getijdepoelen slibben dicht ? Passeerbaarheid voor kuikens bij klutenplas (geen grote gaten).	Positief		Nee		Nee	
Dijk	N08	Natuurvriendelijke oevers teensloot	Verbreden binnendijkse teensloot met natuurvriendelijke oevers en flauw talud			Positief		Nee		Nee	
Dijk	N09	Optimaliseren vispassages	Aanvullende maatregelen rondom de bestaande vispassages om de werking en het functioneren verder te verbeteren.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar optimalisatiemogelijkheden.	Positief		Nee		Nee	
Dijk	N10	Nieuwe vispassages	Voorziening voor vissen om de dijk te passeren, waarmee een zoet-zout verbinding wordt gerealiseerd.	N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Nader onderzoek naar effectiviteit / kansrijkheid locaties.	Neutraal	Nvt voor Waadhoeke	Nee		Nee	
Binnendijks	N11	Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Achter de dijk gelegen binnendijkse plassen met eilanden als hoogwatervluchtplaats en broedeilanden voor wadvogels (‘klutenplas’).	N06 - Bloem- en kruidenrijke dijk N10 - Nieuwe vispassage D03 - Kleiwinning binnendijks (put) N08 - Natuurvriendelijke oevers teensloot N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W02 – Waterberging zoetwater W09 – Waterberging overlast		Positief	Echter is Waadhoeke van mening dat het zoekgebied uitgebreid moet worden naar meer westelijk. Hierbij oog heben voor zowel ecologie als hoogwaardige landbouwgrond. Opschalen bestaande dijksputten en geschikt maken als klutenplas is ook een optie voor Waadhoeke. De binnendijkse plassen ook geschikt maken voor visdieven (vlotten/drijfeilanden). We sluiten ons graag aan bij het voorstel van NEF om onderzoek te	Ja	Geen trekkersrol. Wel worden we graag betrokken bij locatiekeuze en de argumenten die daaraan ten grondslag liggen. Tevens vinden wij het belangrijk dat we tijdig worden geinformeerd als er gesprekken gaan plaatsvinden met grondeigenaren in ons grondgebied.	Nee	
Binnendijks	N12	Natuurvriendelijke oevers (GBD)	Natuurvriendelijke oevers langs watergangen ten behoeve van biodiversiteit en vismigratie, als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.	BHR – Extensiever beheer door bredere natuurlijke watergangen KRW-opgave W01 - Verbreding watergangen		Positief		Ja	Scherp zijn op koppelmogelijkhden bij het vaarrondjes in Het Bildt.	Nee	
Binnendijks	N13	Bloem- en kruidenrijke rijke bermen (GBD)	Bloem- en kruidenrijke bermen langs wegen en watergangen als onderdeel van groenblauwe dooradering landelijk gebied.			Positief		Ja	Sluit aan bij coalitieakkoord om biodiversiteit te verbeteren o.a. dmv bloem- en kruidenrijke bermen. Daarom graag inhoudelijke afstemming met Waadhoeke	Nee	
Water op systeemniveau	W01	Verbreding watergangen	Door verbreding van de watergangen het waterbergend vermogen vergroten en, in combinatie met tijdelijke peilverhogingen, daarmee de zoetwaterbeschikbaarheid.	N12- Natuurvriendelijke oevers (GBD) R06 – Bevaarbare opvaarten R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Ruimtevraag t.a.v. van aanliggende percelen. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief		Ja	Zorgdragen voor inhoudelijke afstemming met project vaarrondje Het Bildt	Nee	Wel is er budget voor sec het project vaarrondje Het Bildt. Die middelen zijn gebaseerd op benodigd budget om de vaarten recreatief bevaarbaar te maken.
Water op systeemniveau	W02	Waterberging t.b.v. zoetwater	Oppervlaktewater (plassen) waarin zoetwater in het gebied wordt vastgehouden om bij droogte te worden aangewend.	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Door verdamping behoorlijk verlies aan zoetwater. Waterbehoefte van de ‘klutenplassen’ gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief		Nee		Nee	
Water op systeemniveau	W03	Peilverhoging	Door peilverhoging tegengaan van de verzilting door voeden zoetwaterlens. Door toepassen bandbreedte van het peil vergroten zoetwaterbeschikbaarheid (hoog peil vanuit natte periode, water gebruiken waardoor peil zakt in droge perioden)	W02 – Waterberging zoetwater	Hogere peilen geeft (eerder) overlast bij lagergelegen percelen. Een combinatie met de bouwstenen voor waterberging in deze lage delen is dan kansrijk. Pootaardappelteelt gebruikt geen oppervlaktewater vanwege bruinrot.	Positief	Aandachtspunt: ligt gevoelig bij Landbouw. Moeten terug naar mozaiek pijlvakken om aan te sluiten bij lokale situatie	Ja	Worden graag inhoudelijk betrokken om kennis mbt de lokale situatie in te brengen.	Nee	
Water op lokaal niveau	W04	Verticale drainage (pilot)	Afvangen zoute kwel door inbrengen buis in de grond met filters waarmee zoutwater wordt onttrokken.	Blue Energy, energieopwekking uit zoet-zout verschil	Koppeling met Spaarwater. Roptasyl is misschien betere locatie (blue energy) i.v.m. groter verziltingsvraagstuk. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal	nvt Waadhoeke	Nee	Tenzij in een later stadium Roptasyl een optie wordt.	Nee	
Water op lokaal niveau	W05	Ondergrondse wateropslag (pilot)	Zoetwater via buizen inbrengen in diepe laag in ondergrond (zandlaag tussen kleipakketten) en bij droogte oppompen voor beregening percelen.		Koppeling met Spaarwater. Geschikte locaties nog in beeld te brengen. Nader onderzoek nodig. Stimuleren door pilots ?	Neutraal	Meer onderzoek nodig, in afstemming met gemeente Waadhoeke	Nee	Waadhoeke betrekken bij verder onderzoek	Nee	
Water op perceelsniveau	W06	Verbeteren bodemkwaliteit (pilot)	Creëren van een groter watervasthoudend vermogen van de bodem door het verbeteren van de bodemkwaliteit van landbouwkundige percelen door hoger organisch stofgehalte en bodemleven		Stimuleren door pilots ?	Positief	Sluit aan bij bodemvisie Waadhoeke, liggen koppelingen	Ja	Worden graag inhoudelijk betrokken om kennis mbt de lokale situatie in te brengen.	Nee	Mogelijk in een later stadium vanuit Regiodeal
Water op perceelsniveau	W07	Anti-verziltingsdrainage (pilot)	Door middel van drainagesysteem inbrengen van zoetwater en vergroten zoetwaterlens		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Positief	Koppeling met bodemvisie Waadhoeke	Ja	Worden graag inhoudelijk betrokken om kennis mbt de lokale situatie in te brengen.	Nee	Mogelijk in een later stadium vanuit Regiodeal
Water op perceelsniveau	W08	Water op perceel vasthouden (pilot)	Maatregelen op perceels-/bedrijfsniveau om het water lokaal langer vast te houden (aanpassen sloten, hoger slootpeil, afsluiters in watergangen)		Koppeling met Spaarwater. Stimuleren door pilots ?	Positief	Koppeling met bodemvisie Waadhoeke	Ja	Worden graag inhoudelijk betrokken om kennis mbt de lokale situatie in te brengen.	Nee	Mogelijk in een later stadium vanuit Regiodeal
Waterafvoer	W09	Waterberging ter voorkoming overlast	Inrichten van de laagste delen binnen een deelwatersysteem voor de opslag van overtollig water (piekberging).	N11 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Waterbehoefte van de ‘klutenplassen’ gaat (in de tijd) niet altijd goed samen met de functie waterberging. Waterberging ter voorkoming overlast gaat niet (of slechts ten dele) goed samen met zoetwaterberging, aangezien de berging voor (onvoorspelbare) piekbuien leeg moet zijn om goed te kunnen worden ingezet.	Positief	Waadhoeke heeft al retentiegebied nabij Sexbierum. Wellicht is het een mogelijkheid om het als een overloop in te zetten	Ja	Worden graag inhoudelijk betrokken om kennis mbt de lokale situatie in te brengen.	Nee	
Recreatief routenetwerk	R01	Op Paad lans it Waad	Een recreatieve fietsroute inclusief belevingsplekken langs de dijk (afwisseling binnen- en buitendijks)	Verbinding diverse belevingsplekken langs de dijk	Het project is al uitgewerkt en uitvoeringsgereed; als meekoppelkans bij dijkversterking meegenomen. Mogelijk dat kleinere aanpassingen of aanvullingen wenselijk zijn als gevolg van realisatie ander bouwstenen langs de dijk.	Positief	Waadhoekemaakt deel uit van projectorganisatie en is penvoerder van Op paad lans it Waad.	Ja	Ja, voor wat betreft het grondgebied in Waadhoeke en overkoepelende maatregelene/opgaven.	Ja	Zit al in prohect en is reeds beschikbaar gesteld.
Recreatief routenetwerk	R02	Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	In aanvulling op OPliW het realiseren / verbeteren van lokale dorpsommetjes en routes tussen de dorpen en van de dorpen naar de dijk.	R01 - Op Paad lans it Waad R04 - Opvaarten Wierum-Ternaard R05 - Rondje St-Annaparochie R06 - Overige opvaarten	Nog geen concrete projectvoorstellen.	Positief	Mogelijke koppeling met Boerenlandpadenregeling	Ja	Waadhoeke wil dit graag inbrengen bij IKW-aanvraag. Valt samen met wens voor herintrouceren Boerenlandpadenregeling, wellicht gezamenlijk met NEF.	Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Bunker Koehool	Herstel bunker (onderhoudswerkzaamheden) en informatievoorziening	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij KZH	Positief	Wetterskip gaat onderhoud en renovatie financieren omdat de bunker inmiddels vaker opengesteld wordt	Ja	Waadhoeke en Wetterskip Fryslan zijn al geruime tijd in gesprek met Stichting Bunker Koehool. Uitgangspunt	Nee	Of ja, daar wordt op zeer korte een termijn besluit over genomen.
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Kromme Horne	Renovatie karakteristieke paalscherm bij Wierum.	R01 - Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM vanwege ontbreken raakvlak met dijk . Voor de gemeente een van de ‘parels langs de waddenkust. Koppeling met cultuurhistorie en functie voor aangroei kwelder.’	Neutraal	NEF	Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Dijksplein Wierum	Creëren van dijkplein in de kern van Wierum.	R01- Op Paad lans it Waad	Afgevallen als meekoppelkans bij TPM.	Neutraal	NEF	Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Belevingsplek Fiskershúske	Plaatsing van informatieborden en verrekijkers op de dijk bij museum ’t Fiskershúske.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal	NEF	Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Parkeergelegenheid Garnalenfabriekje	Realiseren van extra parkeergelegenheid bij het Garnalenfabriekje in Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal	NEF	Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Historische opgang reddingsboot	Behoud en beter zichtbaar en bleefbaar maken historische opgang reddingsboot bij Moddergat.	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal	NEF	Nee		Nee	
Belevingsplekken en voorzieningen	R03-x	Diverse voorzieningen ten aanzien van recreatie en toerisme bij Moddergat	Watertappunt, laadpunten elektrische fietsen en auto's, fietsenstalling, wadloop afspoelplaatsen	R01- Op Paad lans it Waad	PM - Check relatie TPM	Neutraal	NEF	Nee		Nee	
Vaarroutes	R04	Opvaarten Wierum-Ternaard	Bevaarbaar maken opvaarten tussen Wierum, Ternaard en Dokkum. Onderdeel van het initiatief SWWT. Ophogen van kunstwerken om doorvaart mogelijk te maken.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Onderdeel van initiatief SWWT; met beoogde koppeling tussen recreatie, ecologie en zoetwateropgaven. Inventarisatie en raming van noodzakelijke aanpassingen aan kunstwerken gereed.	Neutraal		Nee		Nee	
Vaarroutes	R05	Rondje St-Annaparochie	Verbeteren bevaarbaarheid vaarten rond St-Annaparochie en Oude Biltzijl. Met noordelijke lus richting Zwarte Haan.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad		Positief	Eigen project.	Ja	Initiatoefnemer en vernatwoordelijk voor uitvoering.	Ja	Budget vanuit de Kadernota en vanuit de Regiodeal. IN totaal c 3,4 miljoen. Overigens is dit budget niet alleen voor rondj Het bildt maar ook voor een aantal vaarten van het vaarrondje 'Lytse Farwegen' ten zuiden van Franeker.
Vaarroutes	R06	Overige opvaarten ?	In het masterplan opvaarten van de gemeente NEF zijn meerdere opvaarten en rondjes bij de dorpen aangeven als mogelijk te verbeteren.	N12 - Natuurvriendelijke oevers (GBD) W01 – Verbreden watergangen R02 - Dorpsommetjes, dorpen verbinden met dijk en wad	Nog geen concrete plannen	Positief	Er zijn ook in Waadhoeke veel wensen op dit vlak, echter zijn deze in onze watersportmemo als minder belangrijk gerpioriteerd. Echter wanneer er zich een (financiele) kans voordoet (bijvoorbeeld IKW) willen wij wel de mogelijkheden onderzoeken	Nee		Nee	
Kleiwinnning dijkbekleding	D01	Buitendijks van de kwelder	Verwijderen klei uit rillen, afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven kwelders.	N00 -Verbeteren kwaliteit kwelder	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Neutraal	Gaat Waadhoeke niet over. Ligt gevoelig	Nee		Nee	
Kleiwinnning dijkbekleding	D02	Buitendijks van de zomerpolders	Afplaggen en/of gedeeltelijk afgraven zomerpolders.	N00 - Verkwelderen zomerpolders	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding. Onderzoek naar wijze waarop kleiwinning bij kan dragen aan natuurdoelen.	Neutraal	Waadhoeke heeft geen zomerpolders	Nee		Nee	
Kleiwinnning dijkbekleding	D03	Binnendijkse put (plas)	Kleiwinning door graven put of plas.	N00 - Hoogwatervluchtplaats en broedeilanden	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige klei voor dijkbekleding.	Positief	Zie opmerkingen eerder	Nee		Nee	
Kleiwinnning dijkbekleding	D04	Binnendijks slib uit watergangen	Slib uit watergangen benutten voor kleibekleding.	W00 - Verbreding watergangen N00 – Natuurvriendelijke oevers (GBD) R00 - Opvaarten Wierum-Ternaard R00 - Rondje St-Annaparochie	Onderzoek naar geschiktheid van aanwezige slib voor dijkbekleding.	Neutraal		Nee		Nee	

Gebiedsplan 1DYK

onderlegger schetskaart

N

0 1 2 3 4 km

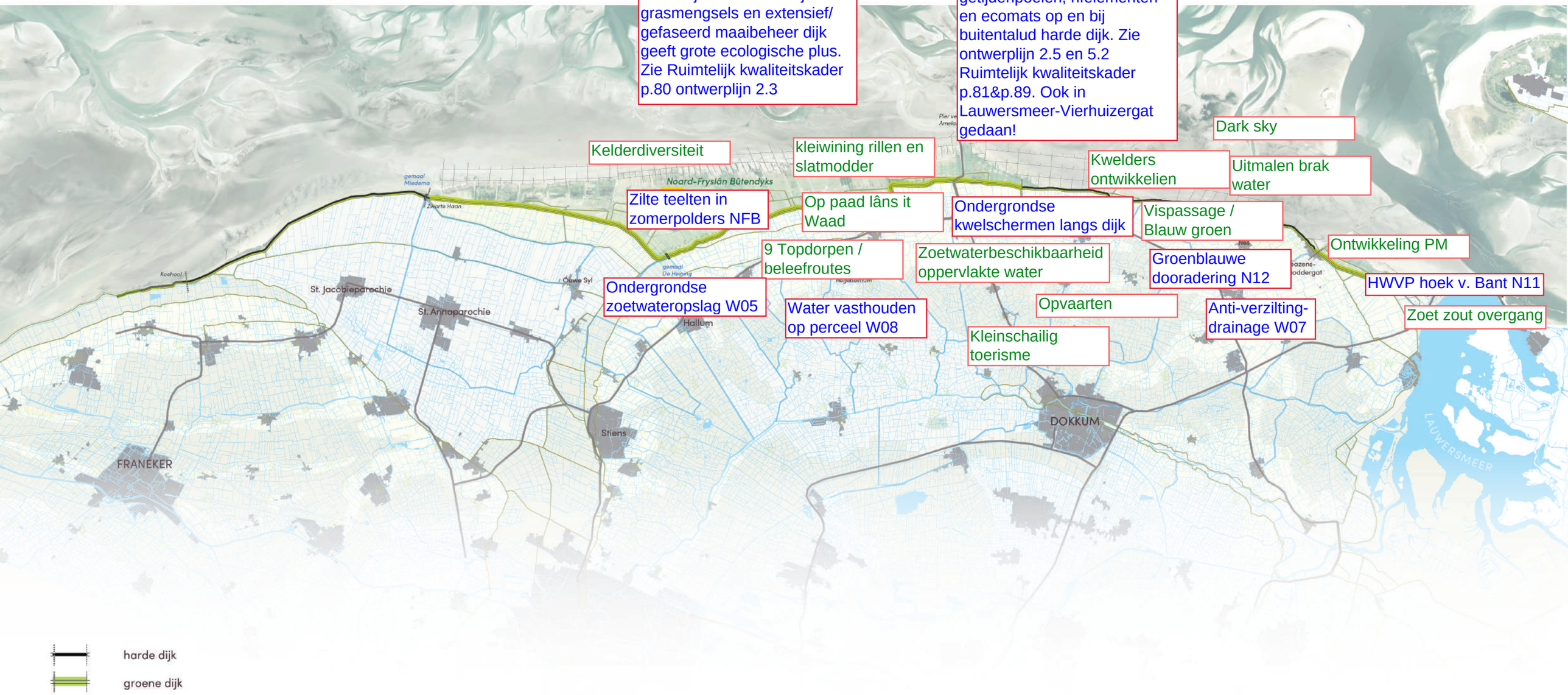

Gebiedsplan 1DYK

onderlegger schetskaart

1: - ondergrondse zoetwateropslag (W05)
- water vasthouden op perceelsniveau (W08)
- groen-blauwe dooradering (N12)
- anti-verziltingsdrainage (W07)

2: - Onwikkeling Peazens-Moddergat
- Dark sky
- 9 top dorpen / beleefroutes
- Kleinschalig toerisme
- Op Paad Lâns It Waad
- dorpsommetjes

3: - Opvaarten
- zoetwaterbeschikbaarheid (3a = zoekggebied)
- groen-blauwe dooradering
- Verbreding watergangen
- waterberging ter voorkoming wateroverlast

4: - HWVP
- zoet-zoutovergang
- vispassage

5: - Uitmalen brakwater
- Vispassage
- paaiplaatsen
- zoetwaterbeschikbaarheid
- opvaarten

6: - Kwelderontwikkeling

7: - Kwelder ontwikkeling
- Kleiwinning zomerpolders (slatmodder)
- Kwelderdiversiteit
- Zilte teelten in zomerpolders

8: - Bloem- en kruidenrijke grasmengsels en extensief maaibeheer.
- Natuurlijke overgangen door getijdenpoelen, rifelementen en ecomats bij harde dijk
- Ondergrondse kwelschermen langs dijk
- Natuurvriendelijke teensloot / dijksputten

N

0 1 2 3 4 km

harde dijk

groene dijk

Memo

Aan	:	wethouder P. Braaksma
Van	:	[redacted]
CC	:	
Datum	:	9 december 2024
Betreft	:	HVP Wierum
Bijlage	:	
Zaaknr.	:	

Inleiding
Het Rijk heeft de opdracht meegegeven om bij de dijkversterking de randen van het Wad te verzachten, inhoudende dat de buitendijkse natuur verbonden moet worden met de binnendijkse natuur. Rijkswaterstaat en de natuurpartijen willen een vluchtplaats/broedplaats voor kluten, een zogenaamde klutenplas, in onze gemeente realiseren.

Naar aanleiding hiervan heeft u de volgende vragen aan ons (de RO-medewerkers) voorgelegd:
-is een Hoogwatervluchtplaats (HVP) met een omvang van 30hectare ten oosten of westen van Wierum op basis van het omgevingsplan mogelijk?
- als dit niet het geval is, dienen we dan medewerking te verlenen aan een procedure om de gewenste ontwikkeling mogelijk te maken of kunnen we ook weigeren om hieraan medewerking te verlenen?

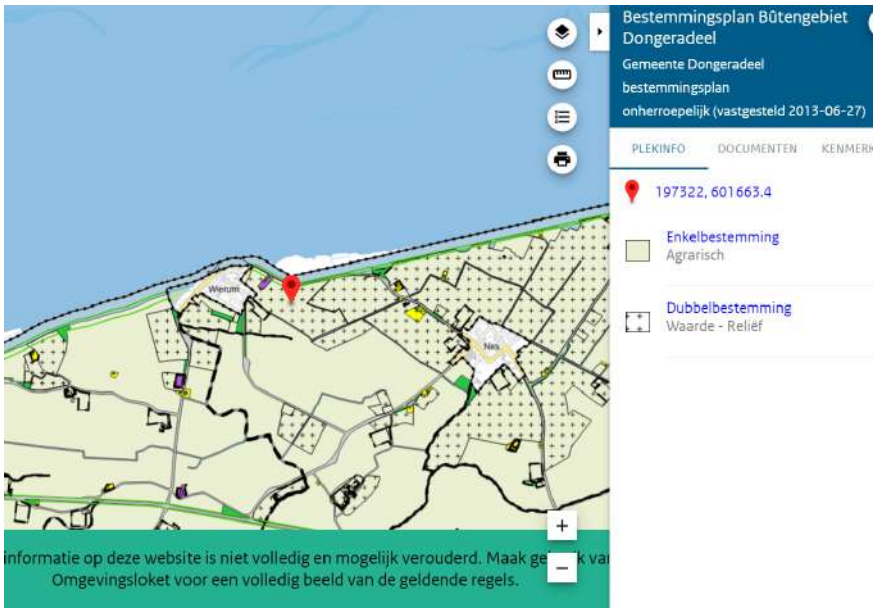

HVP getoetst aan de functie agrarisch, bestemming Bûtengebied Dongerdadiel

De percelen ten oosten en westen van Wierum maken onderdeel uit van het Omgevingsplan Buitengebied Dongeradeel. Rondom Wierum hebben veel gronden de functie agrarisch. Deze gronden zijn onder andere bestemd voor:

- Agrarisch grondgebruik en het behoud, het herstel en de ontwikkeling van kleine natuur- en landschapselementen
- met daaraan ondergeschikt: doeleinden van natuurontwikkeling en agrarisch natuurbeheer.

Gelet op hetgeen beschreven is onder het eerste aandachtstreepje zou een HVP in beginsel kunnen passen in de functiebeschrijving ‘agrarisch’. De omschrijving spreekt echter van kleine natuur -en landschapselementen. Een HVP met een oppervlakte van 30 hectare, ruim twee keer de oppervlakte van het dorp Wierum, is niet klein te noemen en wordt daarom toch als strijdig met de bestemming aangemerkt.
Of het plan alsnog kan worden vergund met een buitenplanse omgevingsactiviteit (BOPA) hangt vooral af van de vraag of het plan ruimtelijk passend is of kan worden gemaakt.

Een HVP ten oosten van Wierum

Met name ten oosten van Wierum hebben veel gronden naast een agrarische functie ook de functie ‘waarde-reliëf’. Deze gronden zijn bestemd voor het behoud, het herstel en de uitbouw van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de reliëfrijke gronden van terpen en kruinige percelen en de reliëfrijke verhoogde boerderijplaatsen.
Het aanleggen van waterpartijen (waaronder een HVP) wordt ingevolge de functie waarde -reliëf aangemerkt als strijdig gebruik. Op basis van het omgevingsplan kan hiervan (binnenplans) worden afgeweken voor een ingreep ten behoeve van een landbouwkundige en/of bedrijfstechnische noodzaak dan wel voor de aanleg van natuurvriendelijke oevers langs waterlopen.
De aanleg van een HVP kan op basis van de beschikbare informatie niet worden aangemerkt als een natuurvriendelijke oever langs een waterloop. Het verlenen van een binnenplanse vergunning (OPA) voor een HVP is op de percelen met de dubbelfunctie reliëf daarom niet mogelijk.

Deze regeling, die het aanwezige reliëf beschermt, is een belangrijke beleidsmatige aanwijzing dat ingrepen in de bodem of het landschap niet wenselijk zijn, ook niet na het doorlopen van een zwaardere BOPA-procedure. Het uiteindelijke oordeel hierover hangt echter af van de vraag of het plan ruimtelijk passend is - of kan worden gemaakt. Pas als het verlenen van medewerking aan een vergunning geredeneerd vanuit de fysieke leefomgeving goed te motiveren is, dan ligt het ook in de rede om de vergunning te verlenen. Landschappelijke waarden spelen bij zo’n motivering een rol, maar ook bijvoorbeeld de hydrologische gevolgen, het ruimtelijk beleid voor het buitengebied, de effecten op aanpalende gronden en de ecologische meerwaarde. Eén en ander kan alleen nader worden beoordeeld bij een concreet plan.

Een HVP ten westen van Wierum

Zoals te zien op bovenstaand kaartfragment zijn er ten westen van Wierum ook gronden zonder de functie waarde-reliëf. Hoewel ook hier voor de realisatie van een HVP van 30 hectare een vergunning (BOPA) nodig is welke dient te worden voorzien van een goede motivering, hoeft de motivering hier dus niet in te gaan op de waarden van het aanwezige reliëf. Ook hier geldt dat één en ander pas nader kan worden beoordeeld na de aanlevering van een concreet plan.